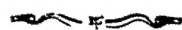

ભૂ મિ કા

૧ તત્ત્વઃ અર્થઃ અધિગમઃ

[૧] વિશ્વ. જગત્ :

૧ બ્રહ્મા નજર કે'કતા જ અનંત અનંત નાના-મોટા પદાર્થો આપણી સૌની નજર ચડે છે. રાજકાવના કેટલાયે આજે જોવામાં આવતા નથી. ત્યારે કેટલાક આજે જ નવા-સવા જોવામાં આવતા હોય છે. છતાં તેઓના ચે દેખાવમાં-સ્વરૂપમાં કંઈ ને કંઈ ફરક જરૂર દેખાતો હોય છે.

૨ કેટલાક કોમના બનાવેલા હોય છે, ત્યારે કેટલાક વાદળાં વગેરે પોતાની મેળે જ ઓટલે કે આબુ માબુના પવન-તવા-પ્રકાશ વગેરેના સંયોગોને લીધે જુદા જુદા આકારો ધારણ કરતા હોય છે. એ રૂપ ટીને નોર્મ રાકાય છે

૩ સચેતન સ્વપ્ન દિલચાલ કરનાર માણસો: પશુ: પક્ષી: કીડી: મચ્છર: વગેરે.

૪ ચેતન રહિત શરીર:-ગાય-માણસ વગેરેના શબો.

[૪] આત્મા

૧ અ સચેતન શરીરમાંથી ચેતન પદાર્થ જાય છે, ને શરીર પડ્યા રહે છે.

આ તથા, નવા નવા સચેતન પદાર્થો રોળે રોળ જન્મ લઈ જગતના પ્રવાહમાં દાખલ થતા જોવામાં આવે છે. એટલે કે-નવા નવા સચેતન શરીરો હાજર થાય છે. ને તે શરીરો મોટાથે થાય છે.

૨ આ બે ઘટનાઓ પણ થતી આપણે સૌ જોઈ શકીએ છીએ. અજ્ઞાનપણાથી લલે કોઈને તે ન સમજાય પરંતુ “એમ બન્યા જ કરે છે.” એમા સદેહ રાખી શકાય તેવું કોઈપણ કારણ નથી. “એમ કેમ બને છે?” તે લલે ઘણાને ન સમજતું હોય. પરંતુ આ જાતના બનાવો બને છે, એ તો નિર્વિવાદ જ છે.

૩ આ સચેતન પદાર્થો: પ્રાણીઓ-જીવો કહેવાય છે. અને દરેક વ્યક્તિ પ્રાણી: કે જીવ: કહેવાય છે. પ્રાણીઓનું જગતમાં અસ્તિત્વ ક્યારથી શરૂ થયું? અને ક્યારે એ પ્રવાહ બંધ પડશે? તેનો ખીજ કોઈની પાસે આજે તો ચોક્કસ જવાબ જ નથી. “અનાદિકાળથી એ પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે, અને અનંતકાળ સુધી સદાને માટે તે પ્રવાહ ચાલતો જ રહેશે.” આ તેનો સાચો જવાબે ય ચાલ્યો આવે છે.

૪ કેમ કે-“તેની શરૂઆત અમુક વખતથી થઈ છે.” એમ કહેવા જતાં “તેની પહેલાં એ પદાર્થો કેવા સ્વરૂપમાં હતા?” “કોઈ ને કોઈ સ્વરૂપમાં હતા.” તો ‘એ સ્વરૂપે પણ વિદ્યમાન તો હતા.’

‘અમુક વખતે અંત આવી જશે’ એમ કહેવા જતાં-‘પછી શું થશે?’ ‘આ બધા પદાર્થો ક્યાં જશે?’ ‘કેયું સ્વરૂપ પામશે?’ ‘જે સ્વરૂપ પામશે, તે સ્વરૂપે તેઓ વિદ્યમાન રહેવાના જ કે?’ અર્થાત્ તેનો ‘પ્રવાહ અટકવાનો તો નહીં જ ને?’ માટે ‘અનંત ભૂતકાળ અને અનંત ભવિષ્યકાળની જેમ પ્રાણીઓના ઉત્પત્તિ: નાશ: અને જીવંત રિથિતિ હોવાનો પ્રવાહ કદી અમુક જ વખતે શરૂ થયો નથી અને કદી વિરામ પામવાનો નથી.’ આ સિવાય ખીજે કોઈ તેનો સાચો જવાબ નથી.

૫ સચેતન શરીર અચેતન-શબરૂપે-મૃતક તરીકે ન્યારે બની જાય છે, ત્યારે-શરીર વિદ્યમાન હોવા છતાં તે હીલચાલ કરતું નથી. તેથી નક્કી થાય છે, કે-“તેમાંથી કાંઈક ચાલ્યું ગયું.” ‘કાંઈક ચાલ્યું ગયું’ છે, એટલે કે ચેતના જ ચાલી ગઈ છે.’ શિવાય તો બીજું એમ ને એમ છે.

૬ “ચેતના ગઈ છે.” ચેતના-લાગણીઓ અનેક પ્રકારની હોય છે. તે સર્વ ચાલી ગઈ છે. તે સર્વનો સમૂહ ચાલ્યો ગયો છે. તે સર્વના સમૂહાત્મક એક પદાર્થની સંજ્ઞા-આત્મા રાખીએ, રાખેલી છે, તે ચાલ્યો ગયો છે.

૭ આત્મા પદાર્થની કદી જગતમાં નવી આવક થઈ નથી, તેમાંથી કદી એક પણ આત્મા નથી ઘટતો. જેમ જગતમાં જેટલા પરમાણુઓ-અણુઓ છે, તેટલા જ સદાને માટે કાયમ હોય છે. તેમાં એક પણ નવા અણુની કદી વૃદ્ધિ ન થાય, ન તો કદી એક પણ અણુનો ઘટાડો થાય. જેટલી સંખ્યા છે, તેટલી કાયમ જ હોય છે કેમ કે-વધે તો આવે ક્યાંથી? અને ઘટે તો જાય ક્યાં? આ પ્રશ્નના ઉત્તર અનુત્તર રહી જાય છે, માટે ‘ઘટવધ ન જ થાય’ એ જ નિર્ણય બરાબર છે.

[૩૬]

૮ તે પ્રમાણે-આત્માઓમા પણ ઘટવધ થતી જ નથી. દરેક આત્મા-ભલે નવા નવા શરીર ધારણ કરીને નવા નવા સ્વરૂપો ધારણ કરતા દેખાય, અને તેથી વિવિધ પ્રકારની પ્રાણીસૃષ્ટિ આપણને પ્રત્યક્ષ પણ થાય.

[૫] માનવો

[૬] આત્મા: અને તેની હીલચાલો:

૧ ‘અમુક સચેતન પદાર્થ’ છે પ્રાણી’; એમ આપણે તેની સચેતન તરીકેની હિલચાલો ઉપરથી ઝાળખી શકીએ છીએ. સચેતન-શરીર ચેતન વિના-આત્મા વિના બધાં જ ન શકે. આત્માએ પોતાની ધણી ચેતનાઓનો શરીર બાધવામાં ઉપયોગ કર્યો હોય છે. તે ઉપરથી “તે શરીર પદાર્થ સચેતન છે. એટલે કે તેમા આત્મા છે.” એમ જાણી શકાય છે. જો તે આત્મા પોતાની શક્તિઓનો ઉપયોગ ન કરે, તો આપણાથી શરીરમા આત્માની જુદી જુદી થતી હીલચાલો ઉપરથી જુદા આત્માને તે રીતે જાણી શકાય જ નહિં.

૨ તેમજ, ખીજાને જાણનાર આપણે પણ, આપણામા રહેલી ચેતનાનો-લાગણીઓનો ઉપયોગ ન કરીએ, તો આપણે પણ ‘શુ છીએ’ તે ખીજા પણ કોઈ ન જ જાણી શકે. ન જ જાણી શકાય.

૩ એટલે કે ચેતન ઝાળખવાની નિશાની: પોતાની ચેતનાનો તેણે (આત્માએ) કરેલો ઉપયોગ જ છે. અને જાણનાર પણ પોતાની ચેતનાનો ઉપયોગ ખીજાને જાણવા માટે કરે છે. તેથી તે દ્વારા જ જાણી શકે છે. અર્થાત્ પોતાની ચેતનાનો જાણવા માટે ઉપયોગ કરનાર-જાણનાર પણ સચેતન છે, અને જાણનારા સચેતનો પણ પોતાની ચેતનાનો ઉપયોગ કરતા હોય છે ત્યારે જ જાણાતા હોય છે, જાણી શકાતા હોય છે. એટલે કે આપણે જાણનારા-તેને જાણી શકીએ છીએ. માટે ચેતનાનો ઉપયોગ એ ચેતનને-આત્માની ઝાળખવાની મુખ્ય નિશાની છે.

૪ ચેતના-લાગણીઓ ધણી જાતની હોય છે. તેમાં જ્ઞાન મુખ્ય છે. માટે જ્ઞાનનો ઉપયોગ એ ચેતનને ઝાળખવાનું મુખ્ય સાધન છે. જ્ઞાન લેલે સામાન્ય કે વિશેષ એમ બે પ્રકારમા વહેંચાયેલું હોય. તે બન્નેય પ્રકારનું આત્માને ઝાળખવાનું સાધન છે. “ચેતનાનો ઉપયોગ કરતા આત્માને ચેતનાનો ઉપયોગ કરતો ઝાળખી શકે છે.” આમ સામાન્ય સમજની ભાષામાં કહી શકાય.

[૭] આત્મામાં થતા વિકાસ:

૧ દરેક પ્રાણીઓના-ખાસ કરીને માનવોના યોગ્ય કે અયોગ્ય કર્તવ્યનો પણ વિચાર કરી જોતા આપણને ઘણો સચોટ યોધ મળી જાય તેમ છે.

૨ કારણ કે-ઈન્ડિયાદિકના વિકાસની સાથે પ્રાણીઓના શરીરમા રહેલા આત્માઓમાં થતાં આધ્યાત્મિક વિકાસ કે હાસ પણ થતા હોવાનું દેખાઈ આવે છે.

૩ જેમ-ઘાતકી પ્રાણીઓ: કે માણસો’ જેવામાં આવે છે, તે પ્રમાણે-નિર્દોષ કે સ્વાર્થવૃત્તિ વિનાના પણ ખીજા કોઈની તરફથી પ્રાપ્ત થતા કષ્ટો સહન કરનારા લોકો પણ મળી આવે છે. કષ્ટ આપનારા કે અપકાર કરનારા તરફ પણ ક્રોધ ન કરતાં-દેવ ન રાખતાં-ઉલટો તેઓના ઉપર ઉપકાર કરનારાયે મળી આવે છે. એટલું જ નહિં. પરંતુ ખીજાઓ ઉપર ઉપકાર કરવા માટે ઇગ્દાપૂર્વક પોતાની જાત ઉપર કષ્ટો વેડનારાયે મળી આવે છે. જો કે તેવા માનવો: કે પ્રાણીઓ’ ખુબ જ વિરલા હોય છે.

૪ માદા પ્રાણી-માતાએ, જુવાનક-અધ્યા-નામના ખીજા પ્રાણી ખાતર કષ્ટો વેડતી હોય છે. તેના હિતને માટે-તેના રક્ષણ-માટે અનેક બોગો આપીને પ્રયત્નો કરતી હોય છે. અરે! ઘણી વખત તો તેને માટે પ્રાણ પણ આપી દેતી હોય છે. આ તો લગભગ ઘણાની જાણમાં છે, ને સામાન્ય ખ્યાલ છે પરંતુ તેથી પણ આગળ વધીને કેટલાક માનવો નિસ્વાર્થપણે કષ્ટો વેડાવીને પણ પગપકાર કરતા જેવામા આવે છે. અને નિસ્વાર્થપણે પ્રાણુપણુ કરી દેતા હોય છે

૫ આ સધળા વિચિત્ર પરિસ્થિતિઓ આત્મામાં થતાં આધ્યાત્મિક વિકાસનો પરિચય આપે જ છે. જેનો કોઈથીયે ઈન્કાર કરી શકાય તેમ નથી.

૬ અજ્ઞાન બાળક હોય, તે ઉમ્મરમાં આવતા મહારાની બનતો જોવાય છે. ત્યારે કેટલાક માણસો છદ્દગી પર્વત મહામૂખ અને જડ જ રહે છે. અમે આવી એક બાઈને જોયેલી છે, કે-જેની જડતા અજ્ઞાન છે. કેટલાક સારા સમજદાર પણ પાછળથી ગાંડા અને જડ બની જાય છે, સંજ્ઞન ગણાતાયે દુર્જન બની જાય છે, દુર્જન જણાતાં સંજ્ઞન બની જાય છે.

૭ એમ જ્ઞાન-શક્તિનો પણ જેમ ઓછો વધતે અંશે વિકાસ ને અણવિકાસ જોવામાં આવે છે ને પ્રમાણે બીજી ઘણી લાગણીઓમાં પણ વિકાસ-અણવિકાસ જોવામાં આવે છે. સ્વાર્થવૃત્તિ અને પરાપ્રકારગતિમાં પણ વધપટ થાય છે. એક વખતનો અકુલ સ્વાર્થો કે ભયંકર શુડો મહાપરોપકારી અને મંત બની જાય છે. એમ પ્રયત્નો વિના-કુદરતી રીતે થતું ઘણી વખત જણાય આવે છે. કદાચ મોખને નાનું કે મોટું ભણે નિમિત્ત મળી ગયું પણ હોય.

૮ પરંતુ, જે આત્મા નામના પદાર્થમાં મૂળથી જ શુભો કે દોષો ન હોય અને તેઓના વિકાસ કે પ્રમાણને ગદાન જ ન દોષ, તો એ જાતના દાખલા મળી શકે જ નહિ, કહી પણ એવા દાખલા મળે જ નહિ.

૨ એ પ્રમાણે કારણ તરીકે જનતી જતી વિકાસની પહેલીવહેલી ભૂમિકાઓનું નામ “ધર્મ” રાખવામાં આવેલું છે. પ્રથમની વિકાસભૂમિકામાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ખીછ ઉપરની વિકાસભૂમિકા પછીના વિકાસનું કારણ જને છે. તેથી પહેલીવહેલી દરેક ભૂમિકાનું નામ ધર્મ: અને પછીપછીનીનું નામ વિકાસ એટલે મોક્ષ:

૩ આમ ધર્મો: અને મોક્ષો:ની પરંપરા ચાલતી હોય છે. એમ નાના નાના ધર્મોમાંથી નાના નાના મોક્ષો થતા જાય છે. અને છેલ્લે અતિમ સંપૂર્ણ ધર્મથી અતિમ મોક્ષ થાય છે.

૪ ધર્મ: શબ્દનો આ વાસ્તવિક અર્થ છે.

૫ એટલા માટે નય-ભેદે જુદી જુદી અવસ્થાઓને ધ્યાનમાં લઈને સ્વાદ્વાદી-શાસ્ત્રોમાં ધર્મના ધણા ધણા અર્થો કરવામાં આવેલા છે. અને અપેક્ષાવિશેષોને આધારે તે સઘળા સુસંગત છે. [પ્રતિ-માશતક ટીકા]

૬ ઉપચારથી તે ધર્મમાં સહાયક સંસ્થાઓ: આચારો: સંચાલકો: શાસ્ત્રો: અનુયાયો: અનુયા-નોની ક્રિયાઓ: તેના અનેક વિધિઓ: તેમાં ઉપયોગમાં આવતા સાધનો: ઉપકરણો: મિલકતો: સ્થાવર જંગમ તીર્થો: વગેરે સર્વકાંઈ તદુપયોગી હોય-તેમા સહાયક હોય, તે સર્વ ધર્મ શબ્દથી વાચ્ય થાય છે.

[૧૦] અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર

ન્યારે આત્માનો વિકાસ થાય છે, એમ નક્કી છે, તો તે વિકાસ અને અણવિકાસ કેવી રીતે અને કેવા કેવા સ્વરૂપે થાય છે? વગેરે જાણનાર શાસ્ત્રનું નામ આત્મવિજ્ઞાન શાસ્ત્ર છે, અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર છે. એટલે કે આત્માના વિકાસનું શાસ્ત્ર-આત્માના વિકાસને ઉદ્દેશીને-અનુવક્ષીને રચાયેલું શાસ્ત્ર તે “અધ્યાત્મશાસ્ત્ર” કહેવાય છે. અથવા તેનું જ ખીજું નામ ધર્મશાસ્ત્ર પણ છે. જેમા સર્વ પ્રાણીઓના વિકાસની જુદી જુદી દેહ સુધીની ભૂમિકાઓનો પદ્ધતિસર વિચારસંગ્રહ કરવામાં આવેલો હોય છે. તથા તે ભૂમિકાઓ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો અને ક્રમ બતાવેલા હોય છે.

૨ આત્મા સાથે કર્મ: તેની સાથે મન: જ્ઞાનતંતુઓ: મગજ: ઇન્દ્રિયો: શરીર: વાચા: આરોગ્ય: ભાષા: શબ્દ: વિચારો: ધર: કુટુંબ: ધંધા: વિપયોપભોગ: ઝાતિ: સમાજ. વ્રજ: રાજ: શિષ્ય: ન્યોતિષ કળા. સંગીત: ભૂમિ મિલકતો: કૃષિ: વાણિજ્ય અર્થતંત્ર: નાણા પ્રકરણ વગેરે વગેરે ધણા ધણા પ્રકારના પદાર્થોના સંબંધ હોય છે. તેથી તે સર્વના જ્ઞાનો કરાવનારાં ખીજા પણ સંખ્યાબધ શાસ્ત્રો હોઈ શકે છે. અને છે. અને તે સર્વ પરંપરાએ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર સાથે જોડાયેલા હોય છે.

૩ તે સર્વમા અધ્યાત્મશાસ્ત્ર સર્વોપરિ: સૌથી વધારે ઉપયોગી: સૌથી વધારે મહત્ત્વનું: અને સૌથી વધારે હિતકર છે. માટે જીવનના તમામ પ્રકારોમાં તે મુખ્ય અને કેન્દ્રીય શાસ્ત્ર છે.

૪ આ વિકાસક્રમ પણ વિશ્વમાં અનાદિ-અનંત-કાલીન છે તેથી તેને લગતું અધ્યાત્મશાસ્ત્ર પણ અનાદિ અનંત-કાલીન છે. છતાં તે તે વખતે તેના જુદા જુદા પ્રણેતાઓ-ઉપદેશકો વગેરે હોવાથી, તે જુદા જુદા અને નવા નવા પણ ગણાતા હોય છે ખરી રીતે તો એક અપેક્ષાએ તે એક સનાતન શાસ્ત્ર છે.

[૧૧] મોક્ષ: અને ધર્મ:

૧ મોક્ષ અનાદિ-અનંતકાલીન શાશ્વત પદાર્થ છે. તેના કારણભૂત ધર્મ પણ અનાદિ-અનંત-કાલીન શાશ્વત પદાર્થ છે.

૨ તે અન્નેય ક્યાંયથી નવા આવતા નથી તે અન્નેય કદી નષ્ટ થતા નથી. તે અન્નેયનો કદી

આભાવ હોતો નથી. તે બન્નેયને કોઇ ઉત્પન્ન કરતા નથી. માટે અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર પણ આનાદિ-અનંત કાલીન છે. તેનો પણ કદી અભાવ હોતો નથી.

[૧૨] જિનોપદિષ્ઠ ધર્મ:

૧ સંપૂર્ણ-વિકસિત સંપૂર્ણ વિજ્યી: આત્માઓ જિન કહેવાય છે. કર્મોદિક અંદરના અને બહારના બંધનો ઉપર વિજય મેળવનાર તે જિન; અર્થાત્ ગંગા દ્વેષ મોહ વિષય. કપાય: વગેરે ઉપર સંપૂર્ણ વિજય મેળવનાર હોય, તે અધ્યાત્મશાસ્ત્રની પરિભાષાને આધારે સાચા વિજ્યી કહેવાય છે તેનો બીજો શબ્દ જિન પણ છે.

૫ તેવા આત્માઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરતાં પહેલાં તત્ત્વોના અર્થોનો બોધ મેળવવો પડે છે. તેવો બોધ હુંકામા મેળવવાનું સાધન આ તત્ત્વાર્થાધિગમ શાસ્ત્ર છે.

૬ અધિગમ એટલે બોધ બાહ્ય નિમિત્ત ઉપદેશ: વાચન: મનન: વગેરે તેના અર્થ થાય છે. અધિગમોરૂપે પરિણમીને મોક્ષની સાધનામા ઉપયોગી થાય, તેવા તત્ત્વાર્થબોધ કરાવે તે અધિગમ કહેવાય છે.

૭ ભલે તમામ તત્ત્વોનું અને તેના અર્થોનું જ્ઞાન થાય, પરંતુ તે જ્ઞાન અધિગમરૂપ ન બને ત્યાં સુધી મોક્ષ તરફ પ્રયાણ થઈ શકતું નથી, એથી આ સુત્રના નામમા અધિગમ શબ્દ જોડવામા ખાસ સંકેત છે.

૮ એટલે આ ગ્રંથ તત્ત્વો અને અર્થોનો બોધ કરાવે છે. તે થવા ઉપરાંત, અધિગમ પણ કરાવે છે. તત્ત્વસર્ગદિગમદ્વા ” ૧-૩. આ સુત્રમાં મોક્ષમા પ્રધાન બીજભૂત સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિનું કારણ અધિગમ બતાવેલ છે.

૯ તે અધિગમ કરવાનું સામર્થ્ય આ ગ્રંથ ધરાવે છે. તે બાવ બતાવવા માટે પણ આ ગ્રંથના નામની સાથે અધિગમ શબ્દ ખાસ જોડવામા આવેલો છે.

૧૦ તત્ત્વજ્ઞાનના ગણાતા બીજ ઘણા ગ્રંથોના નામોમા આ જાતની વિશિષ્ટ ખુબી હોતી નથી. તત્ત્વજ્ઞાન: તત્ત્વબોધ: વગેરે નામો હોય છે. પરંતુ “ જ્ઞાન: કે બોધથી અધિગમ થાય જ એમ ચોક્કસ કહી ન શકાય. ” અને અધિગમ વિના તેવા ગ્રંથોની રચનાનું પ્રયોજન સિદ્ધ ન થાય.

૧૧ પરંતુ “ આ ગ્રંથ એ પ્રયોજનની સકળતા માટે રચવામા આવેલો છે ” તેથી તથાપ્રકારના જીવો માટે જન્મ બને તેમ આબાદ રીતે પ્રયોજન કરી આપનાર છે. તે સૂચન કરવા માટે ગ્રંથના નામમાં અધિગમ શબ્દ ખાસ કરીને જોડવામાં આવેલો છે.

૧૨ મહાઅધ્યાત્મશાસ્ત્ર અને સકળ વિશ્વજ્ઞાન દ્વાદશાગીના સક્ષિપ્ત પ્રતિબિમ્બરૂપ હોવાથી આ ગ્રંથ પણ અધ્યાત્મ અને વિશ્વજ્ઞાનમય શાસ્ત્રનો ગ્રંથ છે. આ રીતે નામમાં ગોઠવાયેલા તત્ત્વ: અર્થ: અને અધિગમ ત્રણે શબ્દો સંપૂર્ણ રીતે સાર્થક છે.

[૧૪] અન્ય ધર્મો અને તેનાં ધર્મશાસ્ત્રો:

૧ આ ઉપરથી એ પણ સમજવાનું છે, કે-આ જગતમાં બીજા પણ જે જે એક યા બીજા શબ્દમા મોક્ષ માનનારા અને એક યા બીજા શબ્દમા આત્મા પદાર્થનો અને તેના વિકાસનો સ્વીકાર કરનારા ધર્મો-એટલે ધાર્મિક પરંપરાની સંખ્યાઓ છે, તેને માન્ય ધર્મશાસ્ત્રો પણ થોડેઘણે અંશે સ્પષ્ટરૂપે કે અસ્પષ્ટરૂપે-પણ તે તે ભૂમિકા ઉપર રહેલા આત્માઓના વિકાસમા થોડેઘણે અંશે સહાયક થઈ મોક્ષના માર્ગ સુધી લાવવામા સહાયક થતા હોય છે. અને પછી તે આત્મા પોતાની શક્તિથી બીજા સાધનોની મદદથી મોક્ષ સુધી પહોંચી જાય છે. માટે તેઓના ધર્મશાસ્ત્રોના પણ સમાવેશ સામાન્ય રીતે અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં થતા હોય છે.

૨ તેથી-તે ધર્મશાસ્ત્રો ભલે મુખ્ય અધ્યાત્મ વિજ્ઞાનમય શાસ્ત્રો ન જણાય-એટલે કે એમ્હે-વધતે અંશે જણાય, કે મિશ્રરૂપે જણાય, છતાં-તેનો પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ તો આત્માઓને આત્મવિકાસ તરફ દોરવાનો હોય છે અને એ રીતે દરેક ધર્મોમા આ એક જાતની સમાનતા પણ હોય છે. છતાં ઘણી બાબતોમાં જુદાપણું પણ હોય છે.

[૧૫] હાલના કેવળ ભૌતિક વિજ્ઞાને માનવોને કરેલી ભયંકર હાનિ:

૧ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે-આત્મા: અને તેના વિકાસ: વિકાસના ઉપાયો: અને છેવટના પરિણામો: મુખ્યત્વે જે ઉત્તમ વિચારણાઓ થયેલી છે, તેના અનુસંધાનમાં-(૧) વિશેષ શોધો: અને વિચારણાઓ: ન કરતા, હાલના વિજ્ઞાને (૨) તે સર્વને બાજુમાં જ રાખીને-ધકેલીને-સ્વતંત્ર રીતે વિશ્વનો વિચાર કરવાની શરૂઆત કરી છે. (૩) સ્વતંત્ર રીતે જ મૌલિક અને વિભાગીય આ તમામ નવા શાસ્ત્રો રચવા માંડ્યા છે. (૪) ત્યાં સુધી તો કદાચ ફીક પથ (૫) તે અપૂર્ણ અને અધકચરી શોધોના આધાર ઉપર (૬) માનવી જીવન વ્યવસ્થાએ સજ્જ છે, (૭) ને સર્જવાય છે. અને (૮) તેનો મોટા પાયા ઉપર મોટા ખર્ચે પ્રચાર કરાય છે. (૯) કરાવાય છે. એટલેથી ન અટકતાં-(૧૦) આત્મવાદ ઉપરના-કાંઈક કાળથી ૩૬ ધર્મેશ્વર-પર પરાગત ચાંદ્યા આવતા-જીવનધોરણોને માનવોના જીવનમાથી (૧૧) કાઢી નંખાવવા- (૧૨) અગ્નિને રૂપિયાનો ખર્ચ કરવામાં આવે છે. અને (૧૩) તે કારણે કરોડો માનવીઓને તે કામે મેદામાં આવેલા છે. તથા (૧૪) બીજા અનેક પ્રયોગોમાં સાચા-મોટા: આકર્ષક: અને ભયભીત કરાવનારા: કે લજ્જાવનારા: પ્રયાસોએ કરવામાં આવે છે. (૧૫) તે જ નવા જીવનધોરણોને (૧૬) વ્યવહાર (૧૭) ઉપયોગી અને (૧૮) પ્રાગતિક કરેવામાં આવે છે. (૧૯) તેને શિક્ષણ: કાયદા: રાજ્યતંત્રો: શોધો: નો: વગેરેનું પીકમળ આપવામાં આવે છે. (૨૦) લોકશાસન ગણતંત્ર: (૨૧) ધારાસભાઓ: (૨૨)

પાયા ઉપરના વિદેશીય છુદ્ધિઃ ધન સંચાલકોઃ નિષ્ણાતોઃને આધારે બહારનાઓની સલાહ અને ચોજનાઓથી પરિણામે તેઓના જ મુખ્ય હિત માટે જ સ્થાપિત કરી દેવા. (૭૩) ભારતના આર્યો પોતાનું બીજું પ્રસિદ્ધ નામ “હિંદુ” શબ્દ પણ ન વાપરી શકે, તેવા ઉપદેશનો પ્રાથમિક પ્રચાર ત્રીજી એક વિશિષ્ટ પ્રજા પોતાનું વ્યક્તિત્વ અને અસ્તિત્વ લવિષ્યમા ટકાવી ન શકે. (૭૪) પ્રજાકીય ઇતિહાસની વ્યવસ્થાની મૂળભૂમિકાએ વહીવટની જાતિઓઃ અને તેના ચોપડા રહેવા ન પામે. તેની તે જાતિઓના કાર્યને નિષ્ફળ બનાવી દેવામાં આવેલ છે. (૭૫) એકંદર આત્મવાદ ઉપરની જીવન-સંસ્કૃતિ. (૭૬) સ્વતંત્ર પ્રજા તરીકેનું અસ્તિત્વ વગેરે ઉપર અસાધારણ માઠી અસર ઉત્પન્ન કરનારા અને (૭૭) બહારની પ્રજાને લવિષ્યમા આ દેશના વતની તરીકે સ્થાયિ વસવાટ મળે, તેને માટે સે કડા પ્રાગતિક દૃષ્ટિથી રચનાત્મક અને સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિથી ખંડનાત્મકઃ બાજતો શરૂ કરવામાં આવેલી છે. (૭૮) અણવિકસિત દેશ કહીને સંતતિ નિયમન મારફત લવિષ્યમાં એક સરકારી પ્રજાને ક્રમે ક્રમે ઉચ્છિન્ન કરવાની કારાયેલી ગોઠવણ ધીમે ધીમે આગળ વધતી જાય છે. (૭૯) અને વિકસિત દેશોને મોટી સંખ્યામાં પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનો હક્ક હોવાનો માની લઈને તેના સંતાનોને, બીજા દેશોના વિકાસમાં આર્થિક વગેરે મદદ કરવાને બદલે વિકસિત કરી ત્યાં ત્યાં (૮૦) બીજા નિમિત્તોથી મોકલી. વસાવીઃ (૮૧) સ્થાયી નાગરિક તરીકે-કાયમ વસવા માટેના (૮૨) સ્થાનિક કાયદાઓ કરાવી લેવાવવામાં આવ્યા છે. (૮૩) એકપત્નીપણનો કાયદો વગેરેથી પરપરાગત જીવનમા સંયમ. વગેરે ઉપર કાપ ઉત્પન્ન કરીને, વસતિ વધવાનો માર્ગ ખુલ્લો કરી આપીને (૮૪) તેના ઉપર પછી કાયદાથી અંકુશ મૂકવાની અને (૮૫) સ્ત્રી-પુરુષના જનન અવયવોને કપાવી નાખવાની ગોઠવણને વેગ આપવામાં આવે છે. (૮૬) જન્મ થાય તેના ઉપર કર કે સ્ત્રી કે દંડ નાંખવાની ગોઠવણના પ્રયાસો (૮૭) પરિણામે સ્વતંત્ર અને વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વવાળી એક પ્રાચીન પ્રજાને વિનાશ તરફ ધક્કેલવાની ગોઠવણને વેગ અપાઈ રહ્યો છે. જો આ જાતના મહા-પરિણામ તરફ પ્રજાને ન ધક્કેલવી હોય, તો પ્રજાહિતનો કાષ્ઠપણ જરૂરી કાયદો થાય, તેમા વાંધો લેવાને કારણ હોતું નથી. (૮૮) પ્રજાને મોટા ભાગ-સાધુ-સંત ત્યાગી બનતો હતો. તેની આજીવિકા યદ્યપિ “બીજા ઉત્પાદકો ઉપર નિર્ભર છે.” એમ કહી, તેની સંખ્યા પર કાપ મૂકવામાં આવે છે. પરંતુ તે વર્ગમાના લાખો ત્યાગી સ્ત્રી-પુરુષોના સંતાનો ૫૦ વર્ષમાં કરોડોની સંખ્યામાં આવી જાય અને તેનો બોલો બીજાના ધંધાઓ ઉપરના કામમાં-ભાગ પડાવવામાં કે પ્રજા ઉપર બીજી રીતે આવે તેને ધ્યાનમાં લીધા વિના તે વર્ગને ઘટાડવાના પ્રયાસો થાય, અથવા તેમા લોકો દાખલ ન થાય, તેવા પ્રયાસો થાય પરિણામે-વસતિના વિશેષ વધારાને એક તરફથી મદદ આપો, અને પછી બીજા તરફથી વસતિ વધારા ઉપર નિયમનો યોગ્યયોગ્ય રસ્તો મૂકવામાં આવે (૮૯) સ્ત્રીજાતિના જન્મના સ્વાભાવિક વધારાને લીધે એક પુરુષને અનેક સ્ત્રીઓ હોવાથી પણ વસતિના વધારા ઉપર અંકુશ રહી શકતો હતો. કારણ કે-સંયમનું તત્ત્વ મુખ્ય હતું. દશ સ્ત્રીઓ જુદા જુદા પુરુષ પતિઓ મારફત-૫ ને હિસાબે અંદાજ ૫૦ સંતાનોને જન્મ આપી શકે ત્યારે એક પુરુષ પાસેની ૧૦ સ્ત્રીઓ ૧૦ થી ૧૫ સંતાનોને કે થોડાકણી વધારેને કદાચ જન્મ આપી શકે. ૫૦ ને જન્મ ન આપી શકે એમ સંયમદારા પણ સંતતિ નિયમન મારતમા જળવાતું હતું. વિધવા વૈધવ્ય પાળતી હતી, જેથી સંતતિ નિયમન રહેતું હતું. તે દરેકને છૂટ આપીને સંતતિ વધે, તેવો માર્ગ ખુલ્લો કરીને હવે તેના ઉપર અંકુશ ખાનપાનની તંગીનું નિમિત્ત આગળ કરીને, ચોપરેશનની સગવડ કરી આપીને વિદૂત સંજોગો ઉભા કરવામાં આવે છે. જેમ બને તેમ સ્ત્રી-જાતિને છૂટ આપીને, સંતતિ વધવાના માર્ગો ખુલ્લા કરવામાં આવે છે. ને સંયમને તોડવામાં આવે છે. (૯૦) ને પછી તોડાતું આરોગ્ય અને જીવનમાં આર્થિક મુશ્કેલીઓ વધારીને પરિણામે પછી પ્રજા જ ધીમે ધીમે ઘટી જાય, તેવો પ્રયત્ન શરૂ કરવામાં આવ્યો છે આવી આવી નાની-મોટી બંનેય તરફની. (સાંસ્કૃતિક તત્ત્વોને અદ્યથ્ય કરવાઃ અને પ્રાગતિકને ચિકિત્સાવવા) હમરો બાજતો છે. પ્રથમ પ્રવેગેલી નવી બાજતો આને પરાકાષ્ટાએ પહોંચતી જાય છે કેટલીક મુખ્યમ હદે પહોંચી છે. કેટલીક શરૂ થઈ છે

જોના સાંસ્કૃતિક સ્વાશ્રયી જીવન તૃટીએ અને પરાશ્રિત તથા બહારના ધનથી પ્રાગતિક પરાશ્રિત જીવન ખૂબ વિકસિત થશે. મોસાળ વિવાહ: અને મા પીરસનાર જેવા ઘાટ થયો છે.

આમ હરેક રીતે આત્મવાદના પાયા ઉપરનું જીવનધોરણુ તોડાઈ રહ્યું છે, જે આપણી પ્રજાના અણુવિકાસ અવનતિ: પાછળપણા વગેરેના કારણરૂપ છે. અને એ જ વિદેશીઓના વિકાસ. ઉન્નતિ: આગળ વધવાપણાના કારણરૂપ છે. એવા નાના મોટા હજારો પ્રયાસો ચાલુ થયા છે. તે સર્વને યોજનાનું રૂપાણું નામ અપાયું છે. અને મોટી મોટી યોજનાઓમા ખીજી રીતે નાની મોટી હજારો યોજનાઓના સમાવેશ થતો હોય છે આનું નામ ક્રાંતિ. મહા પરિવર્તન: નવસર્જન: છે. આથી વિશેષ અહીં લખવાને સ્થાન નથી.

[૧૬] સ્વાર્થ: અન્યાય: અને અપ્રામાણિકતા: વગેરે

૧ અહીં ખાસ વિચારવાનું તો એ છે, કે-આ રીતે એક જ પ્રજાની ખાસ ઉન્નતિ: અને ખીજી મુખ્ય ત્રણ મોટી પ્રજાઓની અવનતિ: માટે આધુનિક વિજ્ઞાનને ઉત્તેજિત કરવામાં આવે છે અને તે રીતે તેના ઉપયોગ કરવા. ને કરાવવામાં આવે છે. તેમા ન્યાય: કે પ્રામાણિકતા: કઈ રીતે સંભવી શકે ? તેને સત્ય પણ કેમ કહી શકાય ? સારો કે ખોટો કેાઈ પણ બનાવ બને, બની જાય, તેને સત્ય કહી શકાય ?

૨ “આત્મા” નથી જ. અને “તેના હાસ કે વિકાસ કે મોક્ષ નથી જ.” એમ નક્કી થઈ ગયા પછી, કેવળ ભૌતિકવાદના આધાર ઉપર જીવનધોરણુ ઉપરિચિત કરવામા પ્રામાણિકતા હતી. પરંતુ, તે નક્કી થયા વિના જ, કેવળ ભૌતિક વિજ્ઞાનના આધાર ઉપર રચાયેલા જીવનધોરણુ શરૂ કરી પ્રચારવામાં આવે છે. ને બળ. ધન: તથા યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી માનવોના જીવનમા ઉતારવામાં આવે છે. માટે તે “ ધરાદાપૂર્વકના સ્વાર્થ પ્રયુક્ત છે.” એમ પૂરવાર થાય છે.

૩ કારણ કે-વૈજ્ઞાનિકો પણ “ કેવળ ભૌતિક જ જગત છે.” એમ છાતી ઠોકીને પૂરવાર કરી શકતા નથી. કરી શકવાના નથી, પ્રો. આઈન્સ્ટાઇન જેવા સમર્થ વૈજ્ઞાનિકને પણ એ લાવાર્થનું કહેવું પડ્યું છે, કે “ ભૌતિક વિજ્ઞાન કદી સાચી છીડી બનાવી શકે નહીં ” તેથી રાજ્યદારી લોકો મારફત જ ભૌતિકવાદનો પ્રચાર પણ કામચલાઉ રીતે માત્ર ખીજી પ્રજાઓના શાંત જીવનની આધાર શિલારૂપ જ આત્મવાદ: અને તેના જીવનધોરણુ તેની સંસ્થાઓ અને ખીજા સાધનો:ને તોડવા માટે કરાવવામાં આવે છે. માટે એ વધારે બચકર બનાવ આજે જગતમા ચાલી રહ્યો છે. તે મુખ્ય વાધા-ભરેલી બાબત છે. તેમાં ન્યાય સુધી ધમ્મજીથી પરિવર્તન ન થાય, ત્યાં સુધી સાચી શાંતિની આશા આકાશ-કુંસુમ સમાન છે.

[૧૭] હાલના વૈજ્ઞાનિકો અને આત્મા:

જ મગજ અને આત્માનો સંબંધ: એક જર્મન વિજ્ઞાનીની માન્યતા:

આધુનિક તખીખી વિજ્ઞાનમાં હવે મનુષ્યના આત્મા તરફ તખીખી વિજ્ઞાનીઓ ધ્યાન આપવા લાગ્યા છે, કારણ કે તખીખી હવે માને છે, કે “ રોગો માનસશાસ્ત્રીય રીતે મટાડી શકાય છે. અને માનસિક કારણોને લીધે રોગો ઉત્પન્ન થાય છે.” આ કારણો વિષે વિજ્ઞાનીઓ મગજ અને આત્મા વિષે વધુ હડા વિચાર કરવા લાગ્યા છે.

મગજ અને આત્મા વિષે અનેક સિદ્ધાંતો પ્રવર્તે છે. પરંતુ ન્યારે પ્રયોગો કરી સાબીતી મેળવવા પ્રયાસો થાય છે, ત્યારે જણાય છે, કે—“ આવા ઘણામંત્ર સિદ્ધાંતો યોક્ષ્ણ છે.”

મનુષ્યના શરીરમાં મગજ એક ભારે અગત્યનું અવયવ છે. આ મગજ કેવી રીતે કામ કરે છે ? તે વિષે આપણું જ્ઞાન અદ્ય છે. મગજના અમુક ભાગોમાં થતી ક્રિયાઓને લીધે શરીરના અવયવોનું હલન-ચલન થાય છે. માણસ જોલે છે અથવા આવેશ અનુભવે છે. એ સિદ્ધાંતનું સમર્થન કરવા મગજના નકશાઓ દોરવામાં આવ્યા છે. અને કયા ભાગમાં થતી અસરને લીધે શરીર પર શી અસર થાય છે ? તે જણાવવામાં આવ્યું છે. પરંતુ એક જર્મન વિજ્ઞાનીના જણાવ્યા પ્રમાણે “ આ બરાબર નથી. મગજના આ વિવિધ ભાગો વિજ્ઞાનીની સ્વીચો જેવા છે. પરંતુ એમની પાછળનું બળ બીજે ક્યાંકથી આવે છે. ”

મગજની કામગીરી સમજાવવા તેના આંતર મગજ અને બાહ્ય મગજ એવા બે ભાગો પાડવામાં આવ્યા છે. અને તેને લીધે માણસમાં બે પ્રકારની વિચારવૃત્તિ ચાલુ રહે છે. બાહ્ય મન વાસ્તવિક બાજ્યતોનો વિચાર કરે છે, જ્યારે આંતરમન સંસ્કારોને સંધરી રાખે છે. આ આંતરમનમાં સંધરાયેલી રત્તિઓ જ માનવીનું ઘડતર કરે છે, અને એમાંથી મનુષ્યનું સાચું વ્યક્તિત્વ ઘડાય છે.

પરંતુ મગજના આવા ભાગો કે જુદી જુદી શરીરની ક્રિયાઓ માટેનાં કેન્દ્રોનો સિદ્ધાંત માત્ર કલ્પના જ છે.

અહીં સુધી તેઓની બુદ્ધિ પહોંચેલી છે. અર્થાત્ તેઓ પણ માત્ર “ બુદ્ધિ સુધી જ પ્રાણીઓના વ્યક્તિત્વનું” મૂળ છે. ” એટલેથી ‘અટકી જઈ, ત્યાં જ સ્થિર થઈ શકતા નથી. પાછી અનેક શંકાઓ તેઓને ઉદ્ભવે છે. આત્મા શબ્દનો ઉપયોગ કરીને “ તે એક સ્વતંત્ર પદાર્થ છે. ” એમ સ્પષ્ટ હજી બોલતા નથી. અને તેથી આગળ વધીને “ દરેક આત્માઓ અને વિશ્વના ખીન્ન પદાર્થોની વચ્ચે પણ પરસ્પર કોઈ સબંધો છે, તથા ઉત્પાદન સ્થિતિ: અને વ્યાપક એકમહાસત્તા વિશ્વવ્યાપક સંચાલનના કારણભૂત છે. ” ત્યાં સુધી પહોંચેલા નથી. આખું આખું “ કાંઈક ” તેઓની વિચારણામાં ભાસે તો છે જ. પરંતુ કાંઈ સ્પષ્ટ કહી શકતા નથી. તેઓએ વિચારણાઓ ઘણી ઘણી કરી છે, ને કરે છે, તેના અનેક રીતે વિશ્લેષણ કરે છે. પરંતુ હજી બધું અદ્ધર બાહ્ય-કામચલાઉ વિચારણાએ-અચોક્કસ સ્થિતિમાં ચલાવે છે, ચલાવે રાખે છે.

“ આજના વૈજ્ઞાનિકો હજી આત્મા-પદાર્થ વિષેના જ્ઞાનમાં ખાસ કરીને આગળ વધી શક્યા નથી. પરંતુ ભૌતિક પદાર્થોમાં ઘણું ઘણું શોધી શક્યા છે. ” એમ આજના ઘણા સામાન્ય સમજના માનવો બોલી રહ્યા છે. પરંતુ કુદરત એટલી બધી અગાધ છે, કે- ‘ હજી પાશેરમાં પહેલી પૂણી પણ કંતાઈ નથી. ’ એમ ખુદ વૈજ્ઞાનિકો જ માને છે, ને લખે છે. વૈજ્ઞાનિકો આજે લગભગ સો જેટલા (કાંઈક એટલા) જગતના મૂળભૂત પદાર્થો માને છે. પરંતુ તે તો સર્વ પુદ્ગલ-પરમાણુઓના જુદા જુદા સ્વરૂપના સંખ્યાતીત પરિણામોમાં જ સમાવેશ પામી જતા હોય છે. એટલે આધુનિક વિજ્ઞાનના સર્વ તત્ત્વોનો માત્ર પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં જ સમાવેશ થઈ જાય છે. કારણ-ભૌતિક પદાર્થો પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં સમાય એ સ્વાભાવિક છે.

[૧૮] પ્રાચીન આત્મજ્ઞાનીઓ: અને શાસ્ત્રો:

ત્યારે ભારતના સર્વજ્ઞ મહાજ્ઞાની પુરુષોએ “ આત્મા ” ઇન્દ્રિયોથી અગ્રાણ: પરંતુ સ્વાત્માના સ્વસંવેદનથી:ગ્રાણ: પદાર્થ છે. તથા અન્ય આત્માઓ જે સંવેદનો: કરતા હોય છે, અને તત્પ્રયુક્ત ચેષ્ટાઓ કરતા હોય છે, તે ઉપરથી તે ખીન્ન આત્માઓ પોતાના જ્ઞાનાદિકનો ઉપયોગ કરે છે, જ્ઞાનાદિકને આધારે પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ કરે છે. તેના જ્ઞાનરૂપ હેતુની મદદથી એટલે કે જ્ઞાનના સ્વઉપયોગની સહાયથી અનુમાન કરીને અન્ય આત્માનું પણ અસ્તિત્વ હોવાનું સમજી શકાય છે. ” એમ કહ્યું છે. તથા-“ પ્રત્યેક પ્રાણીના જ્ઞાન: શ્રદ્ધા: સારા-ખોટા વર્તન: ઇન્દ્રિયોના જુદા જુદા વપરાશ: મનની જુદી જુદી સ્થિતિ: બુદ્ધિમાં થતી જુદી જુદી અસરો. વગેરે ઉપરથી પ્રત્યેક આત્મા પણ પોતપોતાના જુદા જુદા ચુલ્લો ધરાવે છે ” એમ બતાવ્યું છે. તે સર્વમાં બાહ્ય વધ-ઘટ કરનાર કર્મનું “ સાંચા કામ ” કેવી રીતે કામ કરી રહ્યું છે? તે પણ વિસ્તારથી બતાવેલું છે.

“ તેને આધારે આખી જીવનવ્યવસ્થા ચાલે છે અને તેના સારા યા નરસાપણાના વિકાસ તથા દ્વાસના પૃથક્કરણો સમજી શકાય, તેવો વિકાસ-દ્વાસ કરી શકાય છે. ” વગેરે સદ્ભૂત વસ્તુસ્થિતિઓ બહુ જ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવી છે. ”

રત્નત્રયી-સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રમય-વ્યવસ્થા: હેયોપાદેય વ્યવસ્થા: તથા દૃઢલોક: પરલોક: પગ્માત્મતત્ત્વ: ” વગેરે સમજાવ્યા છે. એ જ વિચારણાઓને વધારે ઉઠી લઈ જઈ ‘ જટ-ચેતન પદાર્થો તેઓનો પરસ્પર સંબંધ: તે સર્વમાં ઘણી ઘણી વિષમતાઓ જનાં ઘણી ઘણી સમાનતાઓ: દ્રવ્યત્વ-ગુણત્વ: પદ્ધતિત્વ: નિત્યત્વ: અનિત્યત્વ: એકત્વ: અનેકત્વ. પરિણામિત્વ અપરિણામિત્વ. સ્વ-આમિત્વ. પર-આમિત્વ: મૂર્તત્વ: અમૂર્તત્વ: વ્યાપકત્વ: અવ્યાપકત્વ: લિન્નત્વ: અલિન્નત્વ: અસ્તિત્વ: નાસ્તિત્વ. *ચેતનત્વ: અચેતનત્વ: પૃથક્ત્વ: અપૃથક્ત્વ. અન્યત્વ: અનન્યત્વ: વગેરે ” સમજાવેલ છે. તેથી આગળ

વધીને ઉત્પાદ-વ્યય-સ્થિતિત્વ; અને તેથી પણ આગળ વધીને સર્વસામાન્ય મહાસત્તા સુધીની વિશ્વ-સ્થિતિ સમજાવી છે. આ બધું જ્ઞાન માનવજાતને મળી શકે તેવી સગવડો આપી આવે છે, છતાં આજના વૈજ્ઞાનિકો કાંઈક મારે છે. અને ધનઃ શક્તિઃ તથા સમયનો શોધખોળોને નામે મહા કુવ્યય કરે છે, ને માનવજાતને હેરાન કરે છે, હિંસામાં વધારો કરે છે.

[૧૯] આત્મા હોવાની અમૂક પ્રતીતિઓ:

૧ ગમે તેવું નાસ્તિકમાં નાસ્તિક માનસ ધરાવતી વ્યક્તિને યોગાનુભવ-આત્માના આધ્યાત્મિક વિકાસનો અનુભવ-આત્મા પદાર્થનું અસ્તિત્વ કબુલ કરાવ્યા વિના રહે તેમ નથી જ. “શરીરમાં આત્મા નામના સ્વતંત્ર પદાર્થના અસ્તિત્વ વિના આધ્યાત્મિક હ્રાસ-વિકાસઃ પ્રેમ. રોષઃ પરોપકારઃ રાગઃ દ્વેષ રાગ-દ્વેષાભાવ. સ તોય સહન કરવાની વૃત્તિઃ ત્યાગ. તપઃ ચિંતનઃ મનનઃ દુન્યવી સ્વાર્થોથી નિરપેક્ષતા” વગેરેઃ ક્રોધપણ રીતે સંભવિત નથી જ.” આ નિશ્ચિત સત્ય છે. આત્માને ન માનનારા બાળ સમજથી જ વિશિષ્ટ અનુભવ કર્યા વિના જ આત્માના અસ્તિત્વનો ધ્વંસ કરતા હોય છે. બહારથી જ “તે ન હોવાના” ગુલબાગો ઉડાડતા હોય છે. ઘણા અજ્ઞાન છવો તેઓની જાળમાં ફસાઈ જાય છે. કારણ કે આત્માઓ પણ કર્મોની યાત્રિક જેવી જાળમાં ગુંથાયેલા હોવાથી જ્ઞાન અને જ્ઞાન અવધાઓમાં પસાર થતાં હોય છે. તેથી અજ્ઞાન અવસ્થાની છાયા ખોટી વાતોને પણ સાચી માની દેવા તદ્દ તેઓને લગ્યાવી જાય છે. ને ફસાવી દે છે.

Heraclitus જેણે દાર્શનિકને અધર્મ તત્ત્વ માનવે તેને ઇન્કાર કર્યો । principle of rest ઇન્કો માન્ય નહીં થા । પરંતુ ઇસ્કે વાદ Perfect equilibrium મેં અધર્મતત્ત્વ નામાન્તરસે મી માન્ય હુઆ ” “ પરંતુ ઇસ્કે વાદ રસ્તેલ જેણે આધુનિક દાર્શનિકને space કી તાત્વિકતા માન્ય કી । આકાશ એક સત્ કી મૌલિ સત્ય પદાર્થ હૈ । ઇસ વાત કો અધિકતર rinst ein મી માનતે હૈ । ”

—હરિસત્ય મહાચાર્ય કા “ જૈનકથા ” નિવંધકા શ્રી કૃપમદાસ
લાગાકૃત “ જૈન વિજ્ઞાન ” હિન્દી અનુવાદ.

કાળની બાબતમાં : તત્ત્વાર્થકાર સ્વતંત્ર દ્રવ્ય તરીકે માનવામાં સમ્મત નથી. કેમકે પાંચમા અધ્યાયના બીજા સૂત્રમાં દ્રવ્યો ગણાવતી વખતે કાળને દ્રવ્ય તરીકે ગણાવ્યો જ નથી. છતાં લાઘ્યમાં છ દ્રવ્ય શબ્દનો પ્રયોગ કરીને કાળદ્રવ્ય માનેલ છે. ને ઉપરથી તે પર્થોય છતાં તેને ઉપચારથી દ્રવ્ય માની લીધું છે. કેમકે આગમોમાં બંનેય માન્યતા છે અને તે જણાવવા કાળના ઉપકારો બતાવ્યા છે. તથા કાલદેવ્યેકે સૂત્ર કહીને મતાન્તરથી પણ તેની દ્રવ્યતા ઉપચારથી સ્વીકારી છે. “ ગુણપર્યાયવદ દ્રવ્યમ્ ” એ સૂત્રમાં સૂચિત લક્ષણ કાળમાં ઘટતું નથી. એ સ્પષ્ટ જ છે. તેથી જુદું સૂત્ર રચવું જ પડ્યું છે. દિગંબર સંપ્રદાય માન્ય સૂત્રોમાં પણ કાલદેવ એવું સૂત્ર રચીને દ્રવ્યપણું સૂચવ્યું છે. બે ઉપરના સૂત્રથી લક્ષણ ઘટતું હોત તો જુદું સૂત્ર રચવાની જરૂર હતી જ નહીં. તથા દ્રવ્યની ગણના કરાવતા ૫-૨ સૂત્રમાં પણ કાલ શબ્દ નથી. આગમોમાં કાળને જીવ-અજીવરૂપ કહેલ છે. તેથી તે બંનેયના પર્થોય છે. એ વાસ્તવિક સ્થિતિ છે. તો પણ બીજા દર્શનકારો કાળને એક જુદા પદાર્થ તરીકે માને છે, તેમજ વ્યવહારમાં જુદા પદાર્થ તરીકે હોય તેવી રીતે તેનો ઉપયોગ કરાય છે, માટે કાળને અપેક્ષાએ દ્રવ્ય તરીકે ગણાવેલ છે.

માનવકે એક સુપ્રસિદ્ધ દાર્શનિક Bergson ને તો યહા તક કહ દિયા હૈ કિ કાલ વાસ્તવ મેં Dynamic reality હૈ.

ઉપરોક્ત “ જૈન કથા ” નો “ જૈન વિજ્ઞાન ” હિંદી અનુવાદ.

૫ જીવસૃષ્ટિ આ પૃથ્વી સિવાય બીજે પણ હોવાનું હાલના વૈજ્ઞાનિકો માનતા થયા છે.

“ વિજ્ઞાનીઓ કહે છે, કે-વિશ્વના જીવનને પોષી શકે એવા ઓછામાં ઓછા દશ કરોડ ગ્રહો છે. અને તેમાંથી ઘણામાં માણસ જેવા જ કે એનાથી ચડિયાતા જીવંત અને વિચાર કરતા જીવો વસતા હોય એવો સંભવ છે. ”

પૃષ્ઠ ૮. “ સુખમ્ સમાચાર ” સાપ્તાહિક ૩-૪-૬૦

આ રીતે દેવસૃષ્ટિ માનવા સુધી વૈજ્ઞાનિકો પહોંચતા જણાય છે.

૬ આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો કહે છે, કે-“ વિશ્વ ત્રણ નિહારિકાઓથી વ્યાપ્ત છે. દરેકે દરેકમાં ગ્રહો તારાઓ વગેરે દેખાતા આ સૂર્ય કરતાં ઘણાં મોટા હોય છે વગેરે. ” નૈનદર્શન પણ ઉચ્ચલોક. અધોલોક અને તિથંગલોક એ ત્રણ લાગમા વિશ્વને વહેચે છે.

૭ અલોકમાં લોક-વિશ્વ એક બિન્દુ સમાન છે. અલોકમાં માત્ર આકાશ જ છે. કેમકે-અલાવરૂપ પદાર્થ તો સંભવી શકે જ નહીં. લોક-વિશ્વની-અદ્વાર ને કાંઈ છે, તે લાવાતમક પદાર્થ છે. અને તે માત્ર આકાશ જ છે.

નથી. બહુ જ મજબૂત મનોબળથી એ કામ બની શકે છે. આગદિક મતના મંદિરમાં તે વખતે પણ હિંસા બંધ હતી. તેમના શિષ્ય પ્લેટોના નિબંધમાં સપ્તલગ્ની એટલે કે સ્વાદ્વાદના સિદ્ધાંતો મળે છે. અને પેથોગારસના લખાણમાં પ્રતિક્રમણ જેવા અનુદાનની સ્થિતિ મળી શકે છે.

૮ લોકમાં અનંત પરમાણુઓઃ અનંત આત્માઓઃ અને તે અન્નેયના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા અનંત શરીરાત્મક પદાર્થો એ શરીરનાં સંયોગોથી કે વિભાગોથી કે વિભાગોના સંયોગોથી ઉત્પન્ન થયેલા અનંત પદાર્થો છે. એમ અનંત પદાર્થાત્મક દૃષ્ટિગોચર થતું વિશ્વ છે. તેની સાથે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયઃ અને આકાશાસ્તિકાય. એમ કુલ પાચ પદાર્થો છે. તે સિવાય બીજું કાંઈ નથી.

૯ વિશ્વ કેવળું છે ? તે વિષે બીજા કોઇ હજી કહી શકેલ નથી. “ દેખાતી સૃષ્ટિ કરતાં વિશ્વ વધુ વિશાળ છે, ” એમ તો પ્રાચીન આર્યવીનઃ દરેક તત્ત્વવિચારકોને કહેવું જ પડે છે. તેથી સર્વશ તીર્થ ક્રમે કથિન ચોક્કસ સ્વરૂપ-યુક્ત વિશ્વને માનવુંઃ એ જ વધારે પ્રામાણિક દરે છે. કેમ કે તેઓ વિશ્વની વ્યવસ્થા ચોક્કસ શબ્દોમા ગણિતપૂર્વક કહે છે. “ ચૌદ રજગુલોક પ્રમાણુ વિશ્વ છે. અને કયા કયા પદાર્થો કયા કયા છે ? તે બરાબર ગણિતના હિસાબપૂર્વક કહે છે. ત્યારે બીજા અચોક્કસ સ્થિતિમાં એ વાતો કરે છે. તીર્થ ક્રમેની વણી વાતો ભણે આપણને ન સમજતી હોય તે બનવાબેગ છે. પરંતુ નેર નેર ને અને ને ગીતે ચોક્કમાધપૂર્વક વિગતથી કહ્યું છે તે અને તે પ્રમાણુ કોઇએ કહ્યું નથી અને તેના પાંચ નથી.

૧૧ આ રીતે વિશ્વ જીવસૃષ્ટિ અને આધ્યાત્મિક વિકાસરૂપ વ્યવસ્થિત જીવન-ધોરણુ: અને તદ્-નુકૂળ વ્યવહારો વગેરેથી જૈન-દર્શન ત્રૈકાલિક વ્યવસ્થિત અને સંપૂર્ણ વિશ્વતુ દર્શન કરાવે છે. આ તેની વિશેષતાઓ છે.

૧૨. જૈનધર્મે સત્ય જીવનધોરણુ જગતમાં સ્થિર કર્યા છે.

ચાર પુરુષાર્થની જીવન-સંસ્કૃતિમાં સત્ય માનવોના સર્વ પ્રકારના જીવન વ્યવહારો વ્યવસ્થિત કરવામાં આવેલા છે. જેમાં સામાજિક, આર્થિક, ધધાદારી, રાજકીય, પ્રજાકીય, વ્યક્તિગત, કૌટુંબિક, સ્ત્રી-પુરુષને લાયકતા જીવનધોરણુ વગેરે સર્વ સદ્વ્યવહારોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એ દરેક સદાચાર: નીતિ: ન્યાય: અને ધાર્મિક-તત્ત્વોથી શુધાયેલા હોય છે, તે સર્વે ઓગ્રે-વધતે અંશે આધ્યાત્મિક વિકાસમાં મદદગાર થાય, તેની રીતે વ્યવહાર સ્વરૂપમાંયે ગોઠવાયેલા હોય છે. તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા વિજ્ઞાનોના શાસ્ત્રો અને વિજ્ઞાનો પણ ગોઠવાયેલા હોય છે. જેના સક્ષિપ્ત અને વિસ્તૃત સૂચનો દાદશાગી-આગમેમા હોય છે.

આટલું વ્યાપક જૈન-શાસન છે.

[૨૦] પ્રાચીન શાસ્ત્રોનાં મંતવ્યો સાથે મળતાં

બીજા પણ કેટલાંક પ્રમાણો

મોક્ષમાં જનારા મનુષ્યના શરીરની અવગાહના (ઉંચાઈ) પાચશે ધનુષ્ય ઉપરાતની બે-ત્રી-નવ ધનુષ્યની ઉંચાઈના મનુષ્યો મોક્ષે જવાની વાત શ્રી મરુદેવા માતાનો દાખલો આપીને બતાવી છે, [૫૪ ૭૫૪] એ તો ઘણા જ પ્રાચીન કાળની વાત છે.

૧

“ મનુષ્યની આવી મોટી અવગાહના (ઉંચાઈ) સંભવે કે ? ” એમ સામાન્ય રીતે શંકા આવે કરવામાં આવે છે. પરંતુ, જગન્નાથપુરી પાસેથી ૭૫ ફૂટનું મનુષ્યનું હાડપિંજર મળ્યાની હકીકત “ અમૃત બજાર પત્રિકા ” મા પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. (તેનું અવતરણ ક્યાંક ગૂંમ થઈ ગયેલ હોવાથી અહીં આપી શકાતું નથી.)

૨

તેનું જ “ અમૃત બજાર પત્રિકા ” નવેબર ૧૯૫૬ નું એક અવતરણ નીચે પ્રમાણે છે.—

“ 100 Feet Long Dinosaurs, Bones Found in Gobi Desert ”

Hangkong, November 24

Bones of the Giant dinosaur and the Sauropod the largest land animals known th have lived on the earth have been found in the Gobi Desert by a Sino-Soviet scientific expedition, the new China news agency reported from Peking.

The largest sauropod was about 100 ft long and weighted about 50 tons The dinosaurs were estimated to have lived about ten million years ago.

(Reuter)

[૨૨] બચવાનો ઉપાય ?

છતાં શમે ત્યારે પણ બચવાનો ઉપાય તિ એક જ છે, કે “ જોમ બને તેમ મહાપુરુષોના બતાવેલા જીવનમાર્ગમાં ટકી કહેવું: જોમ બને તેમ પ્રાગતિક જીવનથી દૂર રહી સાર્વત્રિક જીવન જીવવું: ને એમ વર્તવું: એમ જીવદે અવાજે બોલવું. સમજવું: ને સમજાવવું.” એજ આત્મવાદી સર્વ-ધર્મ-નિષ્ઠ-પુરુષોનું: તેની મૂળભૂત સંસ્થાઓનું: અને તેમા સહાયક સર્વ બળોનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

સાર્વત્રિક અને પ્રાગતિક આ બે આદર્શ બેદોને જીવવાણી જીવન: અને નવજીવન: એવા બે જુદા જુદા નામો આપવામા આવ્યા છે. જે સનાતન: અને હિતકર છે, તેને જીવવાણી: નામ તેની નિંદા સૂચવવા માટે અપાયેલું છે, અને જે કામચલાઉ અને હાનિકારક છે, તેની શ્રેષ્ઠતા સૂચવવા માટે પ્રચારમા ગ્રેરણા આપનાર તરીકે નવજીવન: નામ: આપવામાં આવેલું છે. વાસ્તવિક રીતે કોઈ મૂળ પાયો જ નથી. માત્ર ‘પાશ્ચાત્યોની ઈચ્છા: એ જ તેનો મૂળ પાયો. ત્યારે સાર્વત્રિક જીવન તો વિશ્વવ્યવસ્થા અને તત્ત્વજ્ઞાન સાથે સગત અને પાયાદાર વ્યવસ્થિત જીવનધોરણુ છે.

“ ધર્મપુરુષાર્થનું પ્રામાણિકપણે અવલંબન જોમ બને તેમ ટકાવી રાખવું ” એ જ વિશ્વનું શરણુ. મદાન વિશ્વત્મક આત્માઓએ ધર્મવ્યવસ્થાને જગતમા મહાઉપકારશુદ્ધિથી સ્થિર કરી છે. તેને ટકાવવામાં જ મમમ માનવજાતિનું ને પ્રાણીમાત્રનું હિત છે. તે સિવાય દરેક વસ્તુ હાનિકારક છે. આત્મસાક્ષિઓને ખેરતા રહેવાનો ઉપાય સામેથી પણ એક જ છે, કે-“ પ્રગતિશિલ્પ બનો, પ્રાગતિક જગતમાને અનુમરો ” એમ દરેક આત્મતમા કહેવું. અસ, બેમાંથી કયું પરિણામ હિતકાર છે? અને કયું હનિકારક? તેનો અવતરણને વિચાર કરીને હિતકારીને અનઅચર્યાની સૌતી કરજ છે.

પદ્ધતિથી સર્વનો તેમાં એક યા બીજાંરૂપે વ્યવસ્થિત રીતે સંમિલ થઈ જાય છે.” આને લેશ-મગ્ન પણ અતિશયોક્તિ કે પક્ષપાતથી કરાયેલા પ્રતિપાદન તરીકે ન સમજતાં, યથાર્થ સત્ય તરીકે સમજવા વાચકોને આગ્રહ છે.

૫ પહેલાં તો- ‘ ધર્મ એટલે શું ? ’ તેના કયા કયા અંગો છે ? તેની માનવના જીવનમાં શી આવશ્યકતા છે. ” આ પ્રશ્નોમાં ઉતરતા જ “ ધર્મ : એટલે યોગ્ય જીવન. તેના મુખ્ય અંગો : વિશ્વ-જ્ઞાન તત્ત્વજ્ઞાન અને વિકાસાનુકૂળ આચારો : વગેરે ” ધર્મને યોગ્ય એ સર્વ સામગ્રીથી જૈનધર્મ પરિપૂર્ણ છે. વ્યવસ્થિત છે કોઈપણ તુલના કરનારને-સમન્વય કરનારને-આ સત્ય બરાબર હૃદયમાં હમે તેટલું શુદ્ધ અને વ્યવસ્થિત : છે.

૬ જૈન વિશ્વજ્ઞાનની : વિશ્વદર્શનની. અને તત્ત્વજ્ઞાનની : મૌલિક વ્યવસ્થા અનેક અપેક્ષાઓએ અનેક પ્રકારની છે. જેમાંના કોઈ ને કોઈ પ્રકારમાં અન્ય કોઈપણ દર્શનકારોની કોઈપણ તત્ત્વ-વ્યવસ્થા સમાવેશ પામી જાય છે.

૭ એ જ પ્રકારે તેના પાંચ આચારની-માર્ગાનુસારી-સમ્યગ્દષ્ટિ-દેશવિરતિ-સર્વવિરતિની ભૂમિકાઓમાં સર્વ ધર્મોમાંની અને બીજી પણ મોક્ષાનુકૂળ સર્વ ક્રિયાઓનો એક યા બીજી રીતે સમાવેશ થઈ જાય છે. મુખ્યપણે જે કે દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિના પાંચ આચાર પ્રસિદ્ધ છે. તો પણ માર્ગાનુસારીના પૂર્વસેવારૂપે અને સમ્યગ્દર્શનીના દર્શનશુદ્ધિરૂપે ઘણી ક્રિયાઓનો-આચરણાઓનો તેમાં પાત્ર જીવનની આત્મવિકાસની ભૂમિકા પ્રમાણે સમાવેશ થઈ શકે છે.

વિષયધર્મ : સ્વરૂપધર્મ : અને અનુબંધધર્મ એમ ત્રણ પ્રકારે ધર્મ છે. મોક્ષના ઉદ્દેશથી કોઈપણ ક્રિયા તે વિષયધર્મ કહેવાય છે. માર્ગાનુસારી જીવોના અહિંસાદિ પાંચ યમો સ્વરૂપધર્મ કહેવાય છે. અને સમ્યગ્દષ્ટિના આચરણો પર પરાયે મોક્ષ તરફ વધારે ને વધારે નજીક લઈ જનારા હોવાથી તે અનુબંધધર્મ કહેવાય છે. ધર્મની ઉત્તરોત્તર વેળાં પરંપરા વધારે, તે આચરણા અનુબંધધર્મ કહેવાય છે. એટલે જુદા જુદા ધર્મોના ત્યાગીઓમાં બાહ્ય સમાનતાઓ કદાચ હોય, તો પણ જૈનદર્શનના છકાયની હિંસાના ત્યાગીઓમાં અનુબંધધર્મની પરંપરા વધતી જતી હોવાની આંતરિક વિશિષ્ટતાઓ હોય છે. આ ખાસ વિગેષતા છે.

૮ કેટલાકનું એમ માનવું છે, કે “ ત્રેવીશમા તીર્થં કર શ્રી પાર્શ્વનાથ અને ચોવીશમા તીર્થં કર શ્રી મહાવીરવર્ધમાનસ્વામીના નામો બૌદ્ધ સાહિત્યમાં એક યા બીજાંરૂપે મળી આવે છે. તેમ-જે જૈનશાસન બહુ જ પ્રાચીન હોય, તો પ્રાચીન વૈદિક સાહિત્યમાં તેના ઉલ્લેખો મળી આવવા જોઈએ ને ? તે તો મળતા નથી તો પછી, તેને વેદો કરતાં યે પ્રાચીન કહેવામાં પ્રામાણિકતા શી રીતે માની શકાય ? ”

૯ આ પ્રશ્ન જૈનધર્મની ઐતિહાસિક વિચારણામાં ઘણો જ મહત્વનો છે. ખરી વાત એ છે, કે-આજે ઐતિહાસિક વિચારણાઓ મોટે ભાગે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની શોધો અને લેખો ઉપરથી ચાલે છે મોટે ભાગે આજે એ જ આધારશિલા બની ગયેલ છે. તેઓએ ઘણી ઘણી મહેનતો કરી છે. પરંતુ, ગમે તેમ તો પણ, તેઓ બહારથી જ આવેલા હતા, તેઓને એકાએક બધી સામગ્રી મળી જ ગઈ હોય એમ માની શકાય તેમ નથી અને મળેલી સામગ્રીમાંથી પણ તેઓ બરાબર અભ્યાસ કરી શક્યા હોય, એમ માનવાને પણ કારણ નથી તથા જૈનધર્મ જેવા મહાન ધર્મને, નાની સંખ્યાના અનુયાયિઓનો ધર્મ માનીને, જે ત્રણ કારણે તેઓની તેના તરફ હૃદયના ઉગાણમાં ઉપેક્ષા પણ રહી છે. ઉપરાંત, પ્રથમ તો તેઓએ જૈનધર્મ અને બૌદ્ધધર્મને એક જ માનેલા હતા પાછળ વૈદિક અન્યકારોએ પણ

ત્યાં 'જૈન' શબ્દ આવે ત્યાં 'બૌદ્ધ-વિશેષ' એવા અર્થ કરેલા છે. તેથી પણ, યુરોપીયન રોકાણરો પ્રથમ તો આડા દોરવાઈ ગયા હતા. પછી જૈનધર્મને બૌદ્ધધર્મની શાખા માનવા લાગ્યા. ત્યારપછી "જૈનધર્મ એક સ્વતંત્ર તત્ત્વજ્ઞાન ધરાવતો ધર્મ છે." એમ જાહેર કરવા લાગ્યા. હજી પણ જૈન-ધર્મની બાબતમાં ઘણે અંશે ઘણી ઘણી ભ્રમણાઓમાં તેઓ પડેલાં છે. તથા ઘણી ઘણી ભ્રમણાઓ તેઓએ પણ ફેલાવી છે. તેવું પરિમાર્જન થયું નથી. જેથી 'હિંદુ-ધર્મ' અને 'જૈન-સમાજ' એ બે શબ્દો પકડી રાખી બન્નેય ધર્મોને અને આખી હિન્દુ-પ્રજાને અસાધારણ ધક્કો પડેલાંચી રહેલ છે. ઉપરાંત,

(૧) " જૈનધર્મના અનુયાયીઓ નાની સંખ્યામાં છે-લઘુમતીમાં છે, માટે લઘુમતીના ધર્મને ઉમો-કમીના પ્રવાહમાં જીવવાનો અધિકાર નથી. " એમ એક યા ખીજી રીતે જાહેર કરાય છે.

(૨) " જૈનધર્મ સર્વ ધર્મોનું મૂળ છે. તેનો સંઘ અને તેની મુખ્યતાવાળી ભારતની હિન્દુ-પ્રજાની મહાત્મન સંખ્યા આ જગતમાં એક કલ્યાણકર જોરદાર સંસ્થા તરીકે ચાલી આવે છે. તેથી તેને નિર્બળ બનાવ્યા વિના પાશ્ચાત્ય પ્રજાના સ્વાર્થો આ દેશમાં સફળ થાય તેમ નથી. " એમ તેઓ જાણે છે. એટલે જેમ બને તેમ તે વર્ગની શક્તિને તોડવાના પ્રયાસો ગૂઢ રીતે મુખ્યપણે થાય છે. તેની લાગ-વળઃ આર્થિક શક્તિ, કાર્યકુશળતા, પ્રજા ઉપરનો પ્રભાવ, આમ પ્રજામાં આગળ પડતો ભાગ તેવું જગતમાં મુખ્ય નેતૃત્વ વગેરે તોડવાની પ્રક્રિયા તેઓએ ચાલુ કરેલી છે.

(૩) એટલા જ માટે-ખીજા તેનાથી નીચેના બળોને તેનાથી જુદા પાડીને. તેની સામેના પક્ષ તરીકે ગોંધરામાં આવે છે અને બહુમતને નામે શિક્ષિતોને નામે તે બળોને આગળ આવવા દર્ધ જ નહીં. સર્વ પ્રજાઓના દિનચિંતક અને વ્યાવહારિક રીતે આગળ પડતી શક્તિ ધરાવનાર આ વર્ગને નિર્ણય બનાવવામાં આવે છે. જેમાં જગતનું અહિંત સમાયેલ છે.

સ્વાભાવિક છે. ભારતમાં બ્રાહ્મણ વિદ્વાનોની મોટી સંખ્યા છે. તેથી નિશાળોના પાઠ્યપુસ્તકો વગેરેમાં પણ સરકારી અમલદારોમાં મોટી સંખ્યાને લીધે વૈદિક સાહિત્યને લગતી બાબતો અને તેના દષ્ટિ-બિંદુઓની બાબતો: મુખ્યપણે આવે અને જૈનધર્મને નજીકું સ્થાન અપાય એ સ્વાભાવિક છે.

૧૧ છતાં-જે કાંઈ વૈદિક સાહિત્યનો ખીજ તેની બહારના અનેક સ્વતંત્ર પ્રમાણોનો: વિચાર કરવામાં આવે, તથા જૈનધર્મની અંદરના પ્રમાણોનો સૂક્ષ્મ અભ્યાસ કરાવામાં આવે, તો એટલી બધી સામગ્રી વિદ્વાનોની સામે રજુ થાય તેમ છે; કે-જૈનધર્મને જગતનો વ્યાપક પ્રાચીનતમ ધર્મ: મૂળ ધર્મ. ત્રેષ્ઠ ધર્મ. ને વ્યાપક વિશ્વ ધર્મ: તરીકે સ્વીકાર્યા વિના કોઈનાય છુટકો થાય તેમ નથી. અર્થાત્ વૈદિક સાહિત્યમાંથી પણ જૈનધર્મને માટે પુષ્કળ પ્રમાણો મળી આવે છે. જે કાંઈ મળી આવ્યા છે, તેના કરતા હજી ન મળી આવેલા પણ ઘણાં ઘણા પ્રમાણો છે. જૈનધર્મની પ્રાચીનતમતા વિષેની આ વાત અમે જ કહીએ છીએ એમ નથી. પરંતુ ભારતીય-ભારતીયેતર-જૈનેતર વિદ્વાનો પણ કહે છે, તેમાના થોડાકના જ વાક્યો અહીં અતિ સંક્ષેપમા ટાંકીએ છીએ.

(૧) “ સ્વાદ્વાદ પૂરી રીતે ઉપયોગી તથા સાર્થક છે ”

સ્વ. પ્રો. આનંદશંકર દુવ

(૨) “ મોહન-જે-ડેરો: પ્રાચીન શિક્ષાલેખો: ગુફાઓ અને ખીજ અનેક અવશેષો ના સંશોધનથી જૈનધર્મની પ્રાચીનતા જ સિદ્ધ થાય છે. સૃષ્ટિના પ્રારંભકાળથી જ જૈનધર્મ પ્રચલિત થયો છે. મારી માન્યતા છે કે-જૈન ધર્મ [વૈદિક ?] દર્શનથી પણ વધારે પ્રાચીન છે. ”

સ્વામી રામભિશ્વજી શાસ્ત્રી

પ્રો. સંસ્કૃત મહાવિદ્યાલય-બનારસ

(૩) જૈનધર્મની ઉત્પત્તિ અને તેનો ઇતિહાસ મૃતિશાસ્ત્રો અને ટીકાઓથી પણ વધારે છે. જૈનધર્મ હિંદુધર્મથી [વૈદિક ધર્મથી ?] સર્વથા અલગ અને સ્વતંત્ર છે. ”

શ્રી કુમારસ્વામી શાસ્ત્રી

પ્રધાન ન્યાયાધીશ-મદ્રાસ

(૪) “ જૈનધર્મ સર્વ આદિ ધર્મોમા પોતાનું સ્વતંત્ર સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા માંગ્યો છે. ”

પ્રો. સી. વી. રાજવાડે

એમ. એ. બી. એસ. બી.

(૫) “ ઉચ્ચ આચાર અને ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા જૈનધર્મમાં છે. જૈનધર્મનો પ્રારંભ જાણે અસંભવ છે. ”

મેજર ફરલાંગ

(૬) આધુનિક ઐતિહાસિક શોધોથી એ પ્રગટ થયું છે, કે-ખરી રીતે બ્રાહ્મણ ધર્મ સદ્વાનવ: અથવા એના હિંદુધર્મરૂપમા પરિવર્તન: પામ્યો તેનાથી ઘણા પૂર્વે જૈનધર્મ આ દેશમાં વિદ્યમાન હતો. ”

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી રાંગભુક્તર

(૭) “ જૈનધર્મ અહુ જ ઉંચી પંક્તિનો છે. એના મુખ્યતરવો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના આધાર ઉપર રચાયેલા છે.

ડા. એલ. પી. ટેસીયારી. ઇટાલિયન વિદ્વાન

❧

❧

❧

(૮) “ ગ્રામીન ધર્મઃ પરમધર્મઃ સત્યધર્મઃ રહ્યો હોય તો જૈનધર્મ હતો, જેના પ્રકાશનો નાશ કરવા માટે વૈદિક ધર્મ, છ શાસ્ત્રો અને ગ્રંથકારો ઉભા થયા હતા. વૈદિક વાતો ક્યાંક ક્યાંક એ લેવામાં આવી છે, કે જે જૈન શાસ્ત્રોમાંથી નમુના એકઠા કરીને લીધી છે. એમાં સદેહ નથી.”

ચોગી જીવાનંદ પરમહંસ

(૧૪) “ જૈનધર્મનો અભ્યાસ કરવાની મારી હાદિક ઇચ્છા છે. કેમ કે-હું ખ્યાલ કરી શકું છું કે-વ્યાવહારિક યોગાભ્યાસને માટે એ સાહિત્યમાં સૌથી પ્રાચીન છે.

એમાં હિંદુ-ધર્મ [વૈદિક ધર્મ. ?] થી પહેલાની આત્મિક સ્વતંત્રતા વિદ્યમાન છે.”

રાયબહાદુર પૂર્ણેન્દુ નારાયણસિંહ, એમ. એ.

❧

❧

❧

(૧૫) સ્વાદ્વાદ એ જૈનધર્મનો અભેદ કિલ્લો છે. વેદાત [વૈદિક ?] આદિ ખીખ દર્શન-શાસ્ત્રોની પહેલાં જૈનધર્મ વિદ્યમાન હતો. એ બાબતમા મને રતિભાર પણ સંદેહ નથી.”

પંડિત રામભિશ્વજી આચાર્ય.

❧

❧

❧

(૧૬) “ જૈનધર્મનો પહેલો પ્રચાર શ્રી ઋષભદેવે કર્યો ”

શ્રી વરદકાંતજી એમ. એ.

❧

❧

❧

(૧૭) “ જૈનસંસ્કૃતિ એ માનવીય સંસ્કૃતિ છે. જૈનદર્શન દૈવી દર્શન છે.”

“ ભારતીય દર્શનોમાં જૈનદર્શનને અતિગૌરવમય સ્થાન પ્રાપ્ત છે.”

“ જૈનધર્મ આ સંસારનો પ્રાચીનથી પ્રાચીન ધર્મ છે.”

“ ભારતવર્ષની જે સંસ્કૃતિ પુરાતત્ત્વના શાસ્ત્રીઓને આશ્ચર્યથી ચકિત કરે છે, તે સંસ્કૃતિનો સંપૂર્ણ અને સાચો ઇતિહાસ જાણવો હોય તો તે જૈન સંપ્રદાય [જૈનશાસન] ના અભ્યાસ વિના બની શકશે નહિ.”

પ્રોફેસર-હરિસત્ય ભટ્ટાચાર્ય,

એમ. એ. એલ. એલ. બી. પી. એચ. ડી.

❧

❧

❧

(૧૮) જૈન ધર્મની સ્થાપના-શરૂઆત-જન્મ ક્યારે થયો તેનો પત્તો લગાડવો અસંભવિત છે. હિન્દુસ્થાનના ધર્મોમાં જૈનધર્મ સર્વથી પ્રાચીન છે.”

જે. જે. આર. ફરલાંગ.

❧

❧

❧

(૧૯) “ આ વાતથી જૈનધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે.”

સ્વ. લોકમાન્ય ટિળક.

❧

❧

❧

(૨૦) “ અહિંસાધર્મના સૌથી મોટા પ્રચારક મહાવીરચર્યામી હતા.”

સ્વ. શ્રી મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

❧

❧

❧

(૨૧) વૈદિક સાહિત્યમાં-નૃપત-નેમિઃ યગેઃ નામ સુપરિચિત છે ”

ડૉ. વિમલચંદ્ર હિન્દોરીકલ સ્નાનગંગ.

(૨૨) “ ઇશ્વી સનની પહેલાં કોપલદેવના આસંખ્ય ઉપાસકો હતા. એ વાતને સાબીત કરનારા અનેક પ્રમાણો મળી શકે છે. ખાસ યજુર્વેદમાં પણ તીર્થંકરોની માન્યતા દેવામાં આવેલી છે, ભાગવત પુરાણમાં તેની પુષ્ટિ મળે છે. અગણિત અથવા યુગાનુયુગથી જૈનધર્મ ચાલ્યો આવે છે.”

ડૉ. રાધાકૃષ્ણન ઉપ-રાષ્ટ્રપ્રમુખ ભારતસંઘ.

સ

સ

સ

(૨૩) “ વેદાંત (વૈદિક) દર્શનથી પહેલાં જ જૈનધર્મ પ્રચારમાં હતો. એ બાબતોમાં મારા મનમાં જરા પણ શંકા નથી. સૃષ્ટિના આરંભથી જૈનધર્મ પ્રચારમાં છે. જૈનધર્મ: અને સૃષ્ટિ: એની શરૂઆત એક સાથે જ થઈ.

ડૉ. સતીશચંદ્ર પ્રીન્સીપાલ, સંસ્કૃત કોલેજ, કલકત્તા.

(१) अहन्ता ये सुदानवो नरो.....अ. ४ अ. ३ वर्ग ७ (ऋग्वेद) ।

(२) अहन् विभर्षि सायकानि धन्वार्हन्निष्कं यजतं, विश्वरूपं अहन्निदं दयसेः विश्वं भवमुवं ”—इत्यादि स. अ. २-अ. ७. ५-२७ ऋग्वेद.

(३) “ इम स्तोम अहंते जातवेदसे ”—इत्यादि

१० लृ. प. ८६. १-६-३०

(४) ॐ नमो अहंतो ऋषभो ॐ ऋषभः पवित्रं पुरुहूतमध्वरं यज्ञेषु नग्नं परमं माह संन्तुतं वरं शत्रुं जयत पशुरिन्द्रमाहुरिति स्वाहा ॥

ॐ ज्ञातारमिन्द्रं ऋषभं वदन्ति अमृतारमिन्द्रं हवे सुगतं सुपार्श्वमिन्द्रमाहुरिति स्वाहा ॥

ॐ नग्नं सुवीरं दिग्वाससं ब्रह्मगर्भं सनातनं उवेमि वीरं पुरुषं महातमादित्यवर्णतमसः पुरस्तात् स्वाहा ॥

याजस्यनु प्रसव आवभूवेमा च विश्वभुवनानि सर्वतः । स नेमिराजा परियाति विद्वान् प्रजां पुष्टि वर्धयमानो अस्मै स्वाहा ॥

यजुर्वेद अ. १९ मंत्र २५

(५) आतिथ्यरूपं मासरं महावीरस्य नग्नहु ॥ रुषामुपास दामेत तित्थौ रात्रौः सुरा सुताः ॥

यजुर्वेद अ. १९ मंत्र १४

(६) स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः बृहस्पतिर्दधातु ॥

यजुर्वेद अ. २५ मंत्र १९

(७) ॐ त्रैलोक्यप्रतिष्ठितान् चतुर्विंशतितीर्थकरान् । ऋषभाद्यावर्धमानान्तान् सिद्धान् जरणं प्रपद्ये ॥

ॐ पवित्रनग्नमुपविप्रसामहे एषा नग्नः (नग्नये) जातियेषां वीरा । येषां नग्नसुनग्नं ब्रह्मसुब्रह्मचारिणं उदितेन मानसा अनुदितेन मनसा देवस्य महर्षयो महर्षिभिर्जिहेति याजकस्य च सा एषा रक्षा भवतु शान्तिर्भवतु तुष्टिर्भवतु शक्तिर्भवतु स्वस्तिर्भवतु श्रद्धा भवतु निर्व्याजं भवतु (यज्ञेषु मूलमन्त्र एष इति विधिकन्दल्याम्)

(८) ऋषभं पवित्रं पुरुहूतमध्वरं यज्ञेषु यज्ञपरमं पवित्रं श्रुतधरं यज्ञं प्रतिप्रधानं ऋतुयजनपशुमिन्द्रमाहवेति स्वाहा ॥

ज्ञातारमिन्द्रं ऋषभं वदन्ति अतिचारमिन्द्रं तमरिष्टनेमिं भवे भवे सुभवं सुपार्श्वमिन्द्रं हवेतु शक्रं अजितं जिनेन्द्रं तद् वदमानं पुरुहूतमिन्द्रं स्वाहा ।

—बृहदारण्यके

(९) ऋषभ एव भगवान् ब्रह्मा भगवता ब्रह्मणा स्वयमेवाचीर्णानि ब्रह्माणि तपसा च प्रातः पर पदम् ॥

—भारग्वेदे

आ वाक्ष्ये गिरीशलादेस्ते वेदेः कृता केन धर्मनी प्राचीनताना एतेषां तर्काः आस्येऽतिष्ठे-
ते. आ पठेतां यथा कथायां आभाषिष्ये दृष्टीकृतं सम्प्रदायः

ખીન પુરાણો વગેરેના અવતરણો લખાણના ભયથી અહીં આપ્યા નથી. અવતરણોમાં તીર્થ ક્રમે સર્વજ્ઞ કહેવામાં આપ્યા છે. નાભિરાગ અને મરોદેવીના પુત્ર તરીકે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું પુર્ણ છે ભરતચક્રવર્તિની હકીકત આવે છે. રૈવતાચલ અને નેમિનાથપ્રભુના નામો આવે છે. વિમલાચલ શત્રુઞ્ચ તીર્થનું નામ પણ આવે છે મતુસ્મૃતિમાં સાત કુલકરના નામો આપેલા છે. વગેરે.

આ પ્રમાણે વૈદિક સાહિત્યમાં જૈનધર્મના ઘણા ઉદ્દેશો સ્પષ્ટ રીતે આવે છે.

[૨] આંતરિક ખીન પ્રમાણો.

વેદનો અને આગમનો શબ્દાર્થ લગભગ સરખો છે. વેદ એટલે જ્ઞાન આપનાર અને આગમ એટલે ૫૩ જ્ઞાન આપનાર એવો પણ અર્થ થાય છે ભગવાન મહાવીર પ્રભુને વૈયવિરૂ-વેદવિદ તરીકે ઓળખાવ્યાના પ્રમાણો શી આગમોમાં મળે છે.

જતાં, તે બન્નેય ધર્મોની રચના: અને ઉદ્દેશ મા ઘણું બુદ્ધાપણું છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી પોતાના ગીતોની અંતમાં વેદમાં ધર્માધર્મ બહુાવે છે ત્યારે આગમોને પરમાર્થ શાસ્ત્રો તરીકે કબુલ રાખે છે

આવે છે. દ્રાવિડ ને વારિખીધ્યજ્ઞ એ વાક્યમાં-દ્રાવિડનો ઉલ્લેખ છે. ભરત ઉપરથી ભારત નામ પડ્યું. એ તો પ્રસિદ્ધ જ છે.

આ ઉપરથી પણ જૈનધર્મ ભારતનો અને જગતનો સૌથી પ્રાચીનતમ ધર્મ હતો, એમ કહી શકાય તેમ છે. વિદેશીય શોધોના દરમ્યાનગીરી વિના તેને લગભગ દૂર રાખીને, સ્વતંત્ર રીતે ભાગતીય પ્રામાણિક શોધ-પદ્ધતિ શરૂ થવી જોઈએ અને તેના અનુસંધાનમા ભલે તેઓની પાસેના પણ ઉપયોગી પૂરાવાઓનો પ્રમાણ તરીકે ઉપયોગ કરાય તો તે વાધા ભરેલું નથી, પરંતુ તેઓએ ઇતિહાસને ય યુગ્યરી જ નાખ્યો છે. કેમકે-પોતાના હેતુઓની દૃષ્ટિથી દુનિયાભરના ઇતિહાસમાં ઘણી ઘણી અવ્યવસ્થા: અને ઉન્માર્ગ દાખલ કરી દીધા છે. જેથી સત્ય તારવવું વધારે મુશ્કેલ બન્યું છે.

[૩] જૈનધર્મ-નામ: અને કારણ:

વાગ્મવિક રીતે-કોષપણુ નામ વગરનો મોક્ષાનુકૂળ આધ્યાત્મિક વિકાસ-માર્ગરૂપ શાશ્વતધર્મ તો અનાદિ અનંતકાલીન છે. તેની રચના કોષએ કરી નથી. માત્ર તે શાશ્વત ધર્મ જ તે તે વખતે જિનો-પદિષ્ટ થાય છે કેમકે-એમ ને એમ તે જનતાની જાણમાં આવી શકતો નથી. તેમજ તેને માટેની જિનસ્થાપિત અનુશાસનયુક્ત સંસ્થાદ્વારા તેનું પાલન જ્યારે જ્યારે મુલલ થવાતું શરૂ થાય છે, આરાધના પ્રથમથી મુલલ થવા માટે છે, ત્યારથી “ જૈનશાસન સ્થપાયું: ને ધર્મ શરૂ થયો. ” એમ કહેવાય છે. તેથી શાસનસંસ્થા. શ્રી સંધશાસ્ત્ર અને ધાર્મિક સંપત્તિઓ પણ બળવાનું સહાયક હોવાથી ધર્મ કહેવાય છે.

એ શાશ્વત ધર્મ જિનોપદિષ્ટ હોવાથી જ જૈન-ધર્મ કહેવાય છે. જૈનધર્મ નામ પડવાનું ખીનું કોષપણુ કારણ નથી. કોષ વ્યક્તિના નામ સાથે તેને સંબંધ નથી. એ દૃષ્ટિએ તેની શાસનસંસ્થાની પ્રાચીનતા મૌલિકતા વગેરે કહેવામા આવે છે.

ત્રિલોકપૂજ્ય. યથાર્થવક્તા અને વિપય-કથાઓ, રાગ-દ્વેષ વગેરે ઉપર સર્વથા વિજય મેળવનાર-વિજયી-જિન પોતાના સર્વજ્ઞપણુથી જાણીને, વિશ્વના કલ્યાણ માટે તેનો ઉપદેશ આપે છે. માટે તે જિનોપદિષ્ટ હોવાથી જિન-ધર્મ કે જૈન-ધર્મ નામ પામેલ છે. ખીનું કોષ કાણુ નથી.

ઐટકા જ માટે-જૈનધર્મની આરાધના દ્વારા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાઓ માટે દેવ: ગુર: અને ધર્મ:ની આરાધના કરવી એ દુકામા દુકો-બાળક પણ સમજી શકે તેવો ઉપાય છે. તેમાં—

૧. દેવ તરીકે—તદન રાગ-દ્વેષ-મોહ વગરના; સર્વજ્ઞ ત્રિલોકપૂજ્ય: વિશ્વવત્સલ: અને યથાર્થ ઉપદેશ આપનારા નીર્ઘ કર લગવાન જ ઉપાય દેવ તરીકે-માનવા: અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશથી પોતાના આત્માને ત્રીનરાગ કરવા માટે જ તેની સાલંબન ઉપાસના કરવાની હોય છે.

૨. તરાની તપ્સવી સંયની: શુદ્ધ પ્રજ્ઞક હોયે ય હવનિકાયોના રક્ષક ઉપર જાણુઆ તે દેવના વશદાર ભગ્ન: ધર્મ્યાર-કૃતુ બદ્ધબીવા-લાડી-ગાડી-ધન-સંપત્તિ-નોદરચાકર વગેરે વગન્તા: જેમ અને તેમ દોષરહિત ભિક્ષા ઉપર જીવન ચલાવનારા ગાહન-જોડા વગેરેનો ઉપયોગ ન કરનારા: અમલમાસારી પાત્ર મહાત્મધારી ગાંધિભોજન કરી ન કરનાર: કુનિવેશધારી હોય, તેને ગુરુ તરીકે માનવા.

૩. પાપનો જેમાં ત્યાગ કરવાનો હોય, અને અમગ્નશક્તિ જ્ઞાન અને આગ્નિ ની જેમાં આરાધના કરવાની હોય, એવો ધર્મ અને ધર્મસંન્યા પનદ કરી, તે આગ્રહે તેનું આચરણ કરવું. તે ધર્મની આરાધના છે. આ ત્રણેય તત્ત્વોની આરાધના મોક્ષનો ઉપાય છે. એમ દુકામાં સમન્વરી શકાય પાપો ઐટલે પાપન્યાનકો તે અદાર છે. (૧) દિમા (૨) તુલ (૩) એની (૪) મૈત્ર (૫) પચ્ચિદ (૬) કે.ધ (૭) માન (૮) માયા (૯) લોભ (૧૦) મોહ (૧૧) દેવ (૧૨) કલ્હ (૧૩) અવ-પ્રાપ્તિ (૧૪) આગ

દેવું) (૧૪) પૈશુન્ય (ચાડી ખાતી) (૧૫) રતિ-અરતિ (ખુશી-નાખુશી) (૧૬) પરપરિવાદ (પારસી નિંદા) (૧૭) માયા મૃધાવાદ (કપટ સાથે બુદ્ધાણું) (૧૮) મિથ્યાત્વશલ્ય (મહા ગાઢ અજ્ઞાન સંસાર પર ખુબ મમતા નાસ્તિકતાઃ વ્યામોહઃ પાપપ્રિયતા વગેરે.)

આ અદાર પાપસ્થાનક જેમ જેમ છુટતા જાય તેમ તેમ રત્નત્રયીની આરાધના વધતી જાય, અને તે વધુ ને વધુ પ્રકાશમાં આવતા જાય.

૧૫. વ્યવહારમાં-જૈનધર્મઃ એ નામ જૈનશાસનનું છે. અને એથી તેના ઉદ્દેશના સંબંધથી જિનોપદિષ્ટ શાશ્વત્ ધર્મનું નામ પણ જૈનધર્મ ધરી શકે છે. અપેક્ષા વિશેષે બંને ય નામ ગૌણ મુખ્યતાએ વપરાય છે. ખીજા ધર્મોના નામો પણ તે તે શાસન-વ્યવસ્થાની અપેક્ષાએ હોય છે. અન્ય તૈર્થિક શાસ્ત્રોનો અર્થ પણ અન્ય ધર્મશાસનો એવો થાય છે. તેથી તેણે પસંદ કરેલી તત્ત્વ વ્યવસ્થા, આધ્યાત્મિકવિકાસઃ અને આચાર વ્યવસ્થાઃ પણ તે તે ધર્મને નામે ઓળખાવાય છે.

૧૬. અદાર પાપસ્થાનકમાંની હિંસા અને તેની વિરોધિ અહિંસાનો વિસ્તૃત વિચાર આગળ કરીએ.

જોડીને તે તરફ માનસ વાળવામાં આવે છે, કારણ કે—“ ધાર્મિક સૂત્ર-પાઠો માત્રથી ધાર્મિક જ્ઞાન સંતોષકારક ન મળે. ” એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ આનુ-આનુની પૂર્તિ શાસન અને સંધની પ્રવૃત્તિઓ કરતી હોય છે, જેથી તે પૂરેપૂરું સૌન્દર્ય ધારણ કરતું હોય છે, તેનું અસ્તિત્વ હવે પછીના વખતમાં વિવિધ રહેવાનું કથુલ રાખીને ધાર્મિક પાઠશાળાઓમાં રહેતી ખામીઓની પૂર્તિ કરવાના ખીજ પ્રયાસો થાય છે. તેના ગ્વતંત્ર કડો જુદા સ્વતંત્ર મેળાવડાઃ આધુનિક રીતે ગ્વતંત્ર સંચાલન ગુરુઓ કરતા શિક્ષકોની મદદતા વધારવાના પ્રયાસો. વગેરે ધર્મના પ્રભાવની ઘાતકતાના મૂળમાં જણાવ્યા પ્રમાણેની ગૃહ પ્રક્રિયાઓ શરૂ કરાયેલી છે

[૩] મહા જીવનસંસ્કૃતિના બે ચીરા

ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક શિક્ષણને જુદા પાડીને, ધર્મના પાયાવાળી ચાર પુરુષાર્થની સંસ્કૃતિના જ આજે જુદ્ધિદૃત બે ભાગ-બે ચીરા કરવામાં આવ્યા છે.

શરૂઆતમાં વ્યાવહારિકરૂપ પહેલા એક ચીરાને મોટા પાયા ઉપર ખીલવવામાં આવેલો છે, પરંતુ “ વ્યાવહારિક ચીરાનું ” શિક્ષણ કે જે આજે વધતું જાય છે તે ભારતીય આદર્શો અને તત્ત્વો ઉપર વિકાસ પામે છે ” એમ સમજી લેવાની કોઈ ભૂલ ન કરે. એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. પરંતુ તે પણ આધુનિક ભૌતિક આદર્શોને સર્વથા અનુરૂપ રીતે આર્થ માનવોને ખીજ રીતે ઘડવાની-આર્થત્વ ભાંગી નાંખવાની-વ્યાવહારિક જીવનમાં સમગ્ર પ્રજાની ખીજ પ્રજાની શુભામી સર્જવાની દૂર દેશીલરી આવ મુજબ જ અપાય છે અને ધાર્મિક જગેર જીવનને બદલે જગેર જીવન પણ તે જ જાતનું ગોઠવાતું જાય છે. એટલે વર્તમાનકાળે અપાતા વ્યાવહારિક જ્ઞાનમાં આશા રાખવી, તે રેતીમાંથી તેલ કાઢવાની આશા સરખી જ ગણાય.

ધાર્મિક ચીરાના શિક્ષણમાં—

ધર્મ અને વ્યવહારમય અહિંસક સંસ્કૃતિથી ધર્મને છૂટા પાડી દબાવે તે દારા સ્વતંત્ર રીતે પોતા-પોતાના ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસમાં ધાર્મિક શિક્ષણને વેગ અપાય છે પરંતુ તે ચીરા સંસ્કૃતિથી છૂટા પડી જવાથી તેમજ આધુનિક વ્યવહારથી વિપરીત હોવાથી તેની આત્મારે વધતી જતી નિસ્તેજતા પ્રતિ અવારનવાર આંગળી ચીંધવામાં આવે છે, જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ તો એ ચીરાને પણ પ્રતિષ્ઠિત બનાવવા માટે ભૌતિક આદર્શોમાં ફેરવીને છેવટે ધાર્મિક શિક્ષણ ઘટાડી દઈ, ધર્મથી ફક્ત ન થતું જુદા જ પ્રકારનું નૈતિક શિક્ષણ આપવાનો છે. જેની શરૂઆત પણ થઈ ગઈ છે. કેમ કે ભારતના નવા ગણતા બંધારણમાં જ્યાં ધર્મ અને મોક્ષનો મનજીવનના આદર્શ તરીકે સ્વીકાર થયો નથી, એટલે ભૌતિક જીવનમાં પણ વ્યવસ્થાની દૃષ્ટિથી માત્ર નૈતિક શિક્ષણ આપવાનો જ આદર્શ બાકી રહે છે. ધાર્મિકને આજે ઘોરો ટેકો છે, પણ તે ભારતની પ્રજાને માત્ર ભ્રમણામાં નાંખવા પૂરતો જ છે. એટલા જ માટે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની છૂટ રાખીને પ્રજાના ખર્ચે નિશાળોઃ કન્યાશાળાઓ મોડી ગોઃ હાઈસ્કૂલો. વગેરે વ્યાવહારિક સંસ્થાઓ પહેલા કદાચી ને તે કાઢવા પણ દીધી. ભોળા શ્રીમંતોએ ધાર્મિક શિક્ષણની લાલચે કાઢી પણ ખરી. પટ્ટી માંડ લેતી શાળામાં ધાર્મિક શિક્ષણ બંધ કરવાનો હુકમ કરી બંધ કરાવ્યું છે હવે સર્વ ધર્મોનું ધાર્મિક શિક્ષણ સરકારી શાળાઓમાં આપવા સરકારે કમીટી નીમી છે. પરંતુ તેનો ઉદ્દેશ તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પરિવર્તન કરી અથવા ઘટાડી નાંખવાનો જ છે. શરૂઆતમાં એટલા જ માટે લાલની ફળવળીને વેગ આપવા પાઠશાળાઓ. સંસ્કૃત પાઠશાળાઓ મંડેસાઓઃ વગેરે કાઢેલા હોવાનો પ્રતિદાસ મળે છે. કેમકે તે પગચિગનો આત્મ્ય લીધા વિના માન્યતા પ્રત્યક્ષ દાહનું શિક્ષણ લેવા દોગ્ગાય તેમ નહોતી

આપણી પણ પાઠશાળાઓ પહેલાં તો મુંબઈમાં, પછી અમદાવાદમાં અને પછી મેસાણા વગેરેમાં શરૂ થયેલ છે. કેમકે તે વખતની ધર્મચૂરત પ્રજાના માનસમાં પરિવર્તન લાવવાનો એ જ પ્રાથમિક ઉપાય હતો. અને તે વખતનાં ધાર્મિકોમાંનાં પણ જે કોઈ કાંઈક સુધારક વિચારના હતા, તેઓ એ કામમાં આગળ પડતા થતા હતા. તેને બહારથી આડકતરો સરકારી ટેકો પણ હતો. જો કે તે વખતના પરંપરાગત ધર્મતંત્રના સંચાલકોનો અને આગેવાનોનો રોય: વિરોધ: પૂરતો હોવાના પ્રમાણો મળે છે. “કેવું કેવું પરિણામ આવશે?” તેની સ્પષ્ટ કલ્પના તે વિરોધ કરનારાઓને જો કે નહોતી જ, પરંતુ “કાંઈક વિપરીત અને અનિષ્ટતા તરફ જવાય છે.” એવા મોઢમ ખ્યાલથી તેઓનો સંજ્ઞ અને પ્રમાણિક વિરોધ હતો જ.

તેના મૂળ ઉદાત્ત સ્થાને ન રહેતા એક સારા અને સદ્ગુણી માનવો તરીકેની યાદીરૂપે રહેશે. ભગવાન પરમાત્મા: તરણુ-તારણુરૂપે ભાવિપ્રજ્ઞના ખ્યાલમાંથી ઉતરી જશે અને ખીજા જ લોકોના નામો તે ધર્મપ્રવર્તકોને સ્થાને લોકોના મોઢામાં મૂકાઇ ગયા હશે.

૩. ધાર્મિકશિક્ષણ શબ્દને બદલે હામ હામ આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ શબ્દો નિવેદનમાં મૂકવામાં આદ્યુત ખુબી છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાનમાત્રથી કે દરેક ધર્મોને માન્ય આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનોના સંગ્રહના જ્ઞાનમાત્રથી ધાર્મિક કે ધર્માત્મા થઇ શકાતું નથી. આધ્યાત્મિક જ્ઞાનને જુદા જુદા આચારો મારફત જીવનમાં ઉતારવા માટે જુદા જુદા નામે પરંપરાગત આવી આવતી ધર્મસંસ્થાઓરૂપે વ્યવહાર સાધનોરૂપ ધર્મોની ને સંપ્રદાયોની આવશ્યકતા પડે છે. તે જ જુદા જુદા સંપ્રદાયોમાં રહેલા લોકોને ધર્મનું સેવન સુલભ સ્થાયિ અને રસમય બની શકે છે. એટલા માટે ધાર્મિક ઉત્સવો. પર્વો: ધર્મસ્થાનો પ્રતો: નિયમો: વગેરેની ગોઠવણ હોય છે, પરંતુ આધ્યાત્મિક વિકાસનું જ્ઞાન આપવાની વાતને આગળ કરવામાં પરંપરાગત ધર્મોને લુપ્ત કરવાની ગંભીર ગોઠવણને ગૃહ રીતે છુપાવવામાં આવતી હોય છે. આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનનું કારું જ્ઞાન આપવાનો આદર્શ એ જ પરંપરાગત ધર્મોને લુપ્ત કરવાનું હથિયાર. આ વસ્તુ સૂક્ષ્મદષ્ટિ વિના સમજાયે નહીં.

૪. એક તરફ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપવાની વાત આગળ કરવામાં તે આવી છે. ત્યારે ખીજી તરફથી “ ધર્મની ક્રિયા વિના તે ચાલે નહીં, ” ત્યારે ધર્મની ક્રિયાઓ પણ શિખવવાનો ક્રમ તેમાં સૂચિત કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં પ્રાર્થના, જપ તથા ધ્યાનને સ્થાન આપવામાં આવેલું છે. એ ત્રણેયને મુકલોમાં શિખવવામાં આવે એટલે પોત-પોતાના ધર્મસ્થાનોમાં જઈ, પોત-પોતાના ધર્મની ક્રિયા કરવાનું ભાવિ પેઢીને રહે જ નહીં. એ રીતે તે તે ધર્મની ક્રિયાઓ લુપ્ત થતી જાય, ધર્મસ્થાનો શૂન્ય બનતા જાય, પછી પરંપરાગત ધર્મો શી રીતે જંગતમાં પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકે? કેમકે આચરણ-ક્રિયા જ ધર્મોને ટકવાના જીવનપ્રાણ છે. તે જ કંધાઈ જાય.

પ્રાર્થનાક્રિયા એ સુખ્યપણે ખ્રીસ્તીધર્મની છે. તેને આજે વ્યાપક કરાતી જાય છે, અને તે મુકલો મારફત વ્યાપક થવાથી તેને વિશાળ ગ્ધાન મળી ગયા પછી પ્રતિક્રમણ-સંઘ્યા કાણ કરે? નિમાજ કાણ પડે? દેવદર્શન-પૂજન-ગુરુવંદન-ભક્તિ વગેરેને કયાં ગ્ધાન રહે? આ બધું આપણે વિચારવાનું છે.

૫. ગુરુઓને ગ્ધાને શિક્ષકો મૂકવાના છે. અને ત્યાગી તપસ્વી ગુરુઓના જેવું જ તેઓને માન આપવાનું અને તેઓનું મહત્ત્વ વધારવાની લલામણુ તે એ સમિતિના નિવેદનમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જ છે.

૬. કહેા દેવ-ગુરુ-ધર્મની આરાધના, શાસન, સંઘ, સાતક્ષેત્રાદિકને ભવિષ્યમાં કયાં સ્થાન રહે તેમ છે? સર્વ કાઈ કુલકુલા સરકાર, શિક્ષણસંસ્થા, શિક્ષકો અને ધાર્મિક તરીકે નક્કી કરેલા આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપનારા પુત્રકો સિવાય કંઈ વસ્તુને સ્થાન છે?

૭ અને “ નિશાળોમાં ધાર્મિક શિક્ષણ આપણા બાળકોને મળે છે ” એમ સમજીને મા-આગેા અને ધર્મગુરુઓ સંતોષ પકડી બેસી જાય ધીમે ધીમે સરકારી કાયદાઓના અંકુશો મારફત ધાર્મિક સંસ્થાઓ વગેરેના કબજા લેવાઈ તેનો છટો ખીજે ઉપયોગ કરવાની ગોઠવણ ચાલતી હોય. ધર્મનું શિક્ષણ આપવાની સચોટ યોજનાઓરૂપ પર્વો ઓચ્છવો મહોચ્છવો તીર્થયાત્રા: વિશિષ્ટ અનુક્રાંતો: પ્રતિષ્ઠાઓ. વરદોષા: વગેરે લુપ્ત થતા જાય, તેમાં થતા ખર્ચ રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિય ગણાતો જાય પાઠશાળાઓ અને તેના શિક્ષકો મુકલના અનુસંધાન સાથે જોડાતા જાય, આ જાય અમે મુખ્ય જીન ધાર્મિક શિક્ષણ સંઘ સ્થાપની વખતે સૂચ્યો હતો પરંતુ જે વાણીયાઓ એક વખત અગમચુદિ ગણાતા હતા, ને હવે પશ્ચિમચુદિ અથવા તરતચુદિ થતા જાય છે. કોનો દોષ કારણો?

આ રીતે નૈતિક અને ધાર્મિક શિક્ષણની સરકારી નીતિનું અચૂક પરિણામ છે, આ ગ્રંથિતિમાં શ્રી હરપ્રસાદસૂરિ મહારાજ સુધી જૈનશાસન આવું શી રીતે રાખી શકીશું? એ પ્રશ્ન છે. પરંતુ કાંઈક તો રહેતું જશે. તેથી તેમાં શંકા નથી.

આ નીતિ કાંઈ ભારત સરકારે ઘડી છે, એમ માનવાને કારણ નથી. આ નીતિના સૂચન યુનૅસ્કો કે એવી બહારની કોઈપણ સંસ્થા વ્યક્તિ કે તરવો તરફથી સીધી રીતે કે સરકારી દફતર મારફત પ્રાપ્ત થયેલ હોવામા કશી શંકા રાખવાને કારણ નથી. કેમકે ૧૯૪૨ માં ૯ મિત્ર રાજ્યોના શિક્ષણખાતાના પ્રધાનોએ મળીને ઈંગ્લાંડમાં આ વિષે ચર્ચા-વિચારણાઓ કર્યાની હકીકત મળે છે. જેમાં ભારતના નવા બહારણની મૌલિક નીતિ ઘડવામાં અગ્રેસર ભાગ લેતા લોર્ડ મેટ્ટેસન સહીત પૂરેપૂરો સહયોગ હતો. એમ એક આદેશ ઉપરથી ૨૫૯ રીતે કહી શકાય તેમ છે. અને ભારતની કેન્દ્ર સરકારે ત્રીમેલી સમિતિના હેવાય ઉપરથી આ પ્રશ્ન શિક્ષણ ખાતા સાથે જોડવાનો હોવાનું ૨૫૯ રીતે જણાઇ આવે છે. અને ધાર્મિક શિક્ષણ આપનારી દરેક ધર્મની છેલ્લા ૧૦૦ વર્ષમાં સ્થપાયેલી દરેક નાની-મોટી મંથાઓને સરકારી શિક્ષણ ખાતા સાથે ભવિષ્યમાં જોડી દઇ તેના અંગ તરીકે તે ખાતા તરફથી તેના ઉપર નિયમન ગ્રેશે. આ વાત આજથી ૨૦ વર્ષ પહેલાં અમુક સંસ્થાના સંચાલકોને જણાવી હતી, ને આને પ્રત્યક્ષરૂપે સામે આવી છે.

સંગ્રહા અંગ આધ્યાત્મિકતાના વિકાસ માટેનું પાત્ર છે. તેના વિના આધ્યાત્મિકતા ખીણે કે ન ખીણે, પરંતુ ધર્મને વિનાય આપવાનો એ ઉપાય છે.

વળી શ્રી ગાંધીજીએ બનાવેલા ધર્મની દિશાવત કરી છે, તેમજ ‘ ધર્મ ’ શબ્દને વ્યાપક અર્થમાં ઘટાવવાની ભલામણ કરી છે. પરંતુ ગાંધીજીએ કોઈ ધર્મપંથ શરૂ કર્યો નથી. પરંતુ તે હોય કે ન હોય, પણ તે શિવાય ખીણે ધર્મ નથી એમ સૂચિત થાય છે. ધર્મના તો બહોળા અને મર્યાદિત દરેક અર્થો ઘટતા સંગ્રહોમાં સૌને માન્ય હોય છે.

તેમના વક્તવ્ય ઉપરથી ધ્વનિ એ સમજાય છે કે-પરંપરાગત દરેક ધર્મો ઉપર ભય ઉત્પન્ન થવાનું સમજાય છે. જે કે સીધાં આક્રમણોના ભય રાખવાને કારણે નથી. પરંતુ ધર્મસહિતતાને અનુત્તેજન અને ધર્મરહિતજીવને ઉત્તેજન એ જાતની રાજ્યનીતિ તો રહેવાની જ. રાજ્યે તો પોતે જ આધુનિક આદર્શોની સામાજિક અને આર્થિક ઉન્નતિ કરવાની ભાવના ખતાવી છે. રહી વાત ધાર્મિકની. તેને વિશે ખરેખરી જ ઉપગ જણાવ્યા પ્રમાણે નિર્દેશ કરવામાં આવેલ છે.

[૬] સાચો રસ્તો:

સાંસ્કૃતિક વ્યાવહારિક જીવન સાથે ધાર્મિક જીવન અવિભિન્નપણે ગૂંથાયેલું રહે, એ જ મોક્ષના આદર્શવાળા જીવનનો સાચો રસ્તો છે.

સાંસ્કૃતિક વ્યાવહારિક જીવન સાથે ધાર્મિક જીવન ગૂંથાયેલું રહેતું હતું, તેમાં પરસ્પરની પૂરતી શોભા હતી. ઉભય જીવન ખનતાં હતાં. વ્યાવહારિક જીવન ધર્મનિયંત્રિત હોવાથી શોભી ઉઠતું હતું, ત્યારે ધાર્મિક-જીવન વ્યાવહારિક જીવનમાં આગળ પડતાં લોકો પણ જીવતા હોવાથી તે પણ શોભી ઉઠતું હતું. અને એ રીતે ચાર પુરુષાર્થમય અહિંસક જીવન સંસ્કૃત પણ શોભી ઉઠે, ને પ્રજા પણ શોભી ઉઠે, એ સ્વાભાવિક છે.

ધાર્મિક શિક્ષણ અને વ્યાવહારિક શિક્ષણ એમ બે ચીરા થયા પછી ધાર્મિક ચીરાનું શિક્ષણ ગમે તેટલું વધવા છતાં, ધર્મનું બળ અને પ્રભાવ ઘટતાં જ જાય છે. તેનું મૂળ કારણ ઉક્ત વિધાતક નીતિનો અમલ છે. આ રહસ્ય ધર્મપ્રગત મહાધર્મ પરંપરાઓના ધુરંધર રક્ષકોએ ખૂબ ધ્યાનથી સમજ, વિચારી, ધર્મની રક્ષાના સક્રિય સદુપાયો વહેવામાં વહેલી તકે કામમાં લેવાની જરૂર છે.

ધર્મપ્રધાન જીવન સંસ્કૃતિના પક્ષપાતી સર્વ ધર્મોના આગેવાનોએ: ને ધર્મના પેટા સંપ્રદાયોના આગેવાનોએ પોતાના અને ખીન્નતા એમ દરેક ધર્મના પ્રવાહને રક્ષણ આપવાની ઘડી આવી ગઈ છે. પોતાના ગામ ઉપર ધાડ આવે ત્યારે દરેક ધર્મવાળા એકસંપે તે ધાડનો ઉપાય કરે છે. તે ગતિ ભૌતિકવાદી જીવનધોરણોની આગે સર્વ ધર્મો ઉપર જે ધાડ આવી છે, તેના પરંપરાગત મહાધર્મપરંપરાઓના ધુરંધરોએ-રક્ષકોએ એકસંપે ઉપાય કરવો જોઈએ. અને તેનો સાચો ઉપાય એ છે, કે-દરેક ધર્મના અનુયાયિ પોત-પોતાના ધર્મનું યથાશક્ત ધર્મશાસ્ત્રોની આદ્ય મુળઅનુ ધર્મનું પાઠન આમર અને દરનાપૂર્વક કરે બસ એમાં ધર્મનો સર્વ પ્રકારનો વિજય હાંસલો છે. તેમ કરવાથી આજન કાયદાની હબલનો ગજ બદલ વાગી શકશે નહીં. આ શિવાય અદરના અને બહારના એમ બન્નેય વિદેશો ઉપર વિજય મેળવી શકશે નહીં ધાર્મિક આચારો ઉપર પ્રહાર. એ આજનો આદર્શ છે. તેથી બચવું એ ધર્મ-રક્ષણ છે.

[૭] શોચનીય મનોદશા

જનધર્મ. વિશ્વના સમગ્ર પ્રાણીઓના કલ્યાણ માટેની વસ્તુ છે, માટે તેના વાત્સલ્યનો પ્રવાહ નાનામાં નાના સ્તરે, જાત સુધી પહોંચે જોઈએ, એટલા માટે મિત્રતાદિ પદો તે બંધનિયમોની જરૂર હોય તે.

તેનામા સમ્યક્-દર્શનનો આરોપ કરીને પણ વીનરાગધર્મની દીક્ષા આપવા સુધીની લક્ષ્યામણ જૈન-શાસ્ત્રીમા છે.

૨. તેની જ સાથે ધર્મ જેવી ઉત્તમ ચીજનો દુરુપયોગ થાય, તો મહા અનર્થ થાય. માટે આગમો અને ધર્મનાં રહસ્યો જોમ અને તેમ ગુપ્ત રાખવા, પાત્રની પરીક્ષા વિના આપવા નહીં. આપવામા આવે તો તેનાં પ્રાયશ્ચિત્તો બતાવેલા છે, કારણ કે ઉત્તમ વસ્તુનો દુરુપયોગ એ તેનું અપમાન છે અને તેથી સ્વ-પર ઘણા જીવોને નુકશાન થાય તેમ હોય છે, ન આપવામા સંકુચિત દૃષ્ટિ માનવી યોગ્ય નથી, ઉત્તમ વસ્તુઓનું અનેક ભોગો આપીને પણ એવી સારી રીતે રક્ષણ કરવું જોઈએ, કે-જેથી કરીને સુપાત્રાને તે મળી શકે, સારી રીતે મળી શકે, અને તેઓ દ્વારા પણ વિશ્વના પ્રાણીઓનું હિત થવું રહે માટે તેમ કરવામા ઉદારતા છે, સંકુચિતતા નથી.

ભારતના ધર્મના રસને ઉત્તેજન આપ્યા બાદ તેમાંથી જન્મતાં આક્રમણના પ્રસંગો બ્યારે આવે, ત્યારે પછી તેનાથી ગભરાવાની કે આક્રંદ કરવાની સ્થિતિમાં ન મૂકાવું નેહએ.

૭ ખરી વાત એ છે, કે-ખ્રીસ્તી યુરોપીય પ્રજાઓનાં સંતાનો એક તરફથી નમ્રતાપૂર્વક ઊંડો અભ્યાસ કરતા હોય છે. અને બીજી તરફથી તેના ઉપર પોતાની સરસાર્થ જમાવવાના પ્રયત્ન આજુ હોય છે. આ પ્રમાણેનો તેઓનો કાર્યક્રમ ઘણો જ જુનો છે.

૮ પરંતુ ઓટ્ટીશો ભારતમાંથી બહાર જવા છતાં તેમણે જે ભૂમિકા રચી છે તેને આગળ વધારવાનું કામ અમેરિકાને [સોંપાયું] છે અને અમેરિકાએ તે હાથ ક્યું છે, ભલે સ્વરાજ્યની સરકાર ચલાવનારા આ દેશના ભાઈઓ છે, પરંતુ મુદ્દાની બાબતોમાં અમેરિકાની ધ્વજા પ્રમાણે થતું હોય છે. ને સરકાર તેમના ભાવિ આદર્શોની સફળતા થાય તેવી તેઓના આદર્શ પ્રમાણેની અહીં ગોઠવાય છે.

એટલા માટે તે દેશ પોતાના મોટા લોકશાસનવાળા ભાઈબંધને વધારે મદદ આપે છે, અને તેના વિકાસમાં વધારે રસ લે છે. આ વાત આપણે આટલે વખતે પણ ન સમજી શકીયે, તો આપણી બુદ્ધિ કુદિત થઈ ગઈ છે, એમ જ માનવાનું રહ્યું.

૯ આથી એ દેશના ભાવિ આગેવાનોએ આ દેશમાં પ્રબળવનના અંશેઅંશમાં કાણ જમાવેલો હોય તો આ દેશના ધર્મોના ઉગમાં ઉંડો અભ્યાસ કરવો નેહએ. કારણ કે હાલમાં ખેતી અને ધર્મમાં પરિવર્તન કરાવવાનો આંતરરાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ છે.

૧૦ ને કે હાલમાં તો જૈન સિવાયના બીજા ધર્મોનો અભ્યાસ કરવામાં તેઓ પડ્યા છે. કેમકે જૈનધર્મ માનવજીવનની સર્વ બાબતોમાં દૂર-દૂરતું કેન્દ્ર છે. તેમાં એકાએક હાથ નાખવો આજે શક્ય નથી. તેમ જ નેખમ પણ છે. એમ સમજીને હાલમાં બીજા ધર્મોનો અભ્યાસ કરી આજુબાજુની પરિસ્થિતિ હાથમાં આવ્યા પછી કેન્દ્રભૂત જૈનધર્મ હસ્તગત કરી શકાય, માટે હજી તેને હસ્તગત કરવાનો કાર્યક્રમ દૂર છે. તેથી તેના તરફ ઉપેક્ષા છતાં ધીમી શરૂઆત તો ઘણા વખતથી થયેલી છે. તેને વેગ તો અપાઈ રહ્યો છે.

૧૧ તેની સાથે તેઓ રાહ એ જુએ છે, કે-“ જોનો આમ ત્રણ આપે, તેઓ આપણે માટે સગવડો કરે, આપણને સાધનો આપવા દોડી આવે તો જવું, ત્યાંમુઠી ખામોશ રાખવી. ” કેમકે તેઓ સમજે છે, કે-કેટલાક જોનો: કેટલીક સંગ્રહો. અને કેટલાક મુનિઓ પણ એટલા ઉનાવળીયા છે, કે-ઉપર પ્રમાણે કરવા દોડાદોડી કર્યા વિના રહેવાના નથી.

૧૨. આપણા ભાઈઓનો મહદાર મળવાથી પ્રવેશ રધાયિ ગાદ અને મળજીત બની જાય એ વ્યભાવિક છે. બગબર પ્રવેશ થયા પછી તે જાતનું પરિવર્તન કરવું-કરાવવું હોય તે સુઝલ અમ પડે છે.

૧૩. ને કે દોષક પણ માર્ગાનુસારી આત્માર્થી હવે તેમાં ન હોય, એમ માનવાને કારણ નથી. દોષ જીવ તેમાં હોય પણ ખરાં. પરંતુ તેનું ગોણુ ગ્યાન હોય છે. તો તેટલા ખાતર આપણે આપણા ધર્મશાસનને નેખમમાં મૂકવું? પાછતા લાલ માટે કપીયો સમાવવો? કેમકે આજે તો પ્રજાએ પ્રજાની દરીકાદની ગેસમાં વિવેચ મેળવવા માટે અભ્યાસ કરાવવામાં આવે છે. ને તેમાં સાધનો આપવા દોડી જવું?

૧૪. ને એ પ્રજાની કાર્યનીતિ એ જાનની ન જ હોય તો આપણે દોડી જવું તે ઉપયોગે માટે દિનકર છે. પરંતુ તે પ્રજાની કાર્યનીતિ એ જાનની છે તેમાં સંકા મળવાને કારણ નથી જ. માટે સાવચેત રહેવા જેવું છે. નહીંતર તેની સાથે ગદામાનવીકિંના અને ઘણા જીવોનું અદિન સંક્રાન્તિ છે.

(૧) જે ધર્મસંસ્થાની પાસે “ જીવનમાં શું કરવા યોગ્ય છે? અને શું કરવા યોગ્ય નથી? એટલે કે શું કરવું? તે શું ન કરવું?” તેની વ્યવસ્થિતઃ શુદ્ધિગ્રાહ્ય. અને હિતકારી વ્યવસ્થા હોય, જેમ કે—“હિંસા ન કરવીઃ જીહ્વા ન ખોલવુંઃ ચોરી, ખૂન, વ્યભિચાર, કપટ, વગેરે ન કરવા યોગ્ય છે. અને દયા, દાન, સત્ય, સરળતા, પરોપકાર, સંતોષ વગેરે કરવા યોગ્ય છેઃ તે બંનેયના નિયમોની મુવ્યવસ્થિત નોંધ ધરાવતી હોય, તેમાં પરસ્પર વિરોધઃ અવ્યવસ્થાઃ અનુચિતતાઃ અસંલિપિતતા આદિ દોષો ન હોય તે ધર્મ પહેલી કમોટીમાં લાવી શકાય, પાસ થયો ગણાય. તેમાં અવ્યવસ્થા જેટલે અગે દોષ, તેટલે અગે ન લાવી શકાય. પાસ થયો ન ગણાય.

ધર્મના આચારો અચૂક રીતે, અચૂક પગિણામ, આપનારા હોવા જોઈએ. જેમકે દશ રૂપિયાની કિંમતનો ઘોતીનોટો ખરીદવો હોય, તો જેની પાસે દશ રૂપિયા પૂરા હોય, તે જ તે ખરીદી શકે. નવ રૂપિયા અને પંદર આનાવાળાથી તે ન ખરીદી શકાય. એક શહેરથી ખીજા શહેર સુધી પહોંચાડનારા વાહનનું ભાડું રૂપિયા પંદર થતું હોય, તો ચૌદ રૂપિયા ને પંદર આનાવાળો પણ તેમાં ન બેસી શકે. તે પ્રમાણે દરજ્જાવાર જેના આચાર-સ્થાનો-શૃંગિકાઓના અમુક પ્રમાણો અમુક જ ફળ આપે જ તે જ વ્યવસ્થિત ધર્મ-સંસ્થા કહેવાય. એ પ્રમાણે, જે ધર્મ-સંસ્થાની વ્યવસ્થા અને સાધના ઠેક મોક્ષ સુધી અવશ્ય મીઠી રીતે લઇ જવાની શક્યતા ધરાવે, તે ઉચ્ચ કક્ષાની સગવડોવાળી ધર્મ-સંસ્થા કહેવાય. ધર્મ કહેવાય.

[૫] શ્રદ્ધા અને પ્રજ્ઞા

જૈનધર્મના વિધિ-નિયેશો મોક્ષને ઉદ્દેશીને બરાબર વ્યવસ્થિત છે. તથા ઉત્સર્ગ-અપવાદની તેની વ્યવસ્થા પણ એટલા જ હિંચા પ્રકારની છે. તેનું તત્ત્વજ્ઞાન સંપૂર્ણપણે સુવ્યવસ્થિત છે. યોગ્ય તર્કવાદની કસોટી પર પાર ઉતરવામાં તે અનન્ય છે. કારણ કે-તેની અંદર યથાવસ્થિત સદ્બૂત પદાર્થો નિરૂપણરૂપી સંપૂર્ણ શુદ્ધ સુવર્ણ જ છે.

તેમ છતાં, આરાધક પાત્ર હોવાને ઉદ્દેશીને તર્ક અને શ્રદ્ધા ઉલ્લયના આધાર ઉપર ધર્મની વ્યવસ્થા રહેલી છે. કેટલાક શ્રદ્ધાથી ધર્મ કરતા હોય છે, કેટલાક પ્રજ્ઞા-સમજપૂર્વક કરતા હોય છે, ત્યારે કેટલાક તે બન્નેયથી કરતા હોય છે.

જૈન-ધર્મનો નયસાપેક્ષ તર્કવાદ અજોડ અને અનન્ય છે. ઉતરતી કક્ષાની શાકત ધરાવતા પાત્ર હોવા માટે શ્રદ્ધાગમ્ય રીતે કહેવાયેલી બાબતો પણ વિશિષ્ટ પ્રકારની શક્તિ ધરાવનારાઓને પ્રજ્ઞાગમ્ય-તર્કગમ્ય કરવામાં વાધો આવતો નથી. અને એટલા જ માટે ચૌદ પૂર્વધર્મોમાં છ સ્થાનો પડી જતા હોય છે, ઉપરાંત આ વિષયમાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજશ્રીએ પૂર્વાચાર્યોના વિધાનોને વધુ સ્પષ્ટ કરવા સાથે ખૂલાસો કર્યો છે. જે નીચે મુજબ છે.—

૧. “સંસારના કારણો સામાન્ય રીતે બેણવા. ને તે કારણો દૂર કરવા માટે મહાયુણી,—મહા-પુરુષની આરાધના કરવી જોઈએ. સંસારથી છટા પડી કલેશોથી મુક્ત થઈ શકાય. બસ તેથી લાંબા-લાંબા વિચારોની સાધકોને જરૂર નથી.” પ્રાચીન કાળના કાલાતીત નામના વિદ્વાનના મતોના એ વ્યવસ્થિત આશય છે.

૨. આ મત વિશેષ વિચાર કરવાને અશક્ત આત્માને પ્રાથમિક કક્ષાના સામાન્ય ધર્મ-માર્ગમા-યોગમાર્ગમા-પ્રવેશાવતા પહેલા તેણે પકડેલા દુરાગ્રહોને તેના મનમાંથી દૂર કરવા પૂરતો ઉપયોગી છે. અને તેથી અમારા પૂર્વાચાર્યોને તે સમ્મત પણ છે.

૩. પરંતુ, તેનો એ અર્થ નથી, કે—“તત્ત્વસબધી વિશિષ્ટ વિચાર કોઈએ પણ ન જ કરવો.” પરંતુ દુઃખદ વગરની આત્માર્થી વ્યક્તિ સંસાર તેના કારણો મોક્ષ અને તેના કારણો વચ્ચે વિંચ શાસ્ત્રાનુસાર વિશેષ અને સૂક્ષ્મ વિચારો કરે, તો તેથી તેના કર્મોની ઉંચા પ્રકારની નિર્જગ ધાય છે ને તેથી તે પ્રયાસ સફળ થાય છે. “તે પ્રયાસ તદ્દન નકારો છે.” એમ સમજવું જૂઠું લાગે છે. કારણ કે-એવા હોવા વિશિષ્ટ શુશ્રુવત પુરુષવિશેષના-ભગવાનના-ઉંચા પ્રકારના ઉપાસકો હોય છે. તેથી તેઓને અશ્વદાગ્રી મેલ તો વળી જલદીથી કપાઈ ગયો હોય છે, તથા મોક્ષની સાધનાની જૂઠિદા-ગ્રી તેમનો વૈરાગ્ય દૃષ્ટિ મોહગર્ભિત હોવાને બદલે આત્માનુભવરૂપ, તત્ત્વજ્ઞાનગર્ભિત-જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યથી સુવાસિત હોય છે. માટે તથાપ્રકારના વિશિષ્ટ સાધકોને માટે વિશેષ વિચાર સફળ થાય છે. “આત્માર્થિ” હોવાએ આત્મકલ્યાણના ઉદ્દેશથી અભ્યાસ કરવો એ ઉત્તમ પ્રકાર છે.

[૬] જૈનધર્મ સમજવાની આવશ્યકતા

યદ્યપિ જૈનધર્મ જૈનશાસન જૈનદર્શન જૈનતત્ત્વજ્ઞાન જૈનસંઘ જૈનશાસ્ત્રો. જૈનઆચારોઃ જૈન-
 ગ્રંથાવર અને જંગમ મીઠકતોઃ જૈનધર્મના પાલકો જૈનધર્મના અનુયાયીઓ. જૈનધર્મના પાત્ર પરમેશ્વરોઃ
 જૈનધર્મના આદર્શોઃ જૈનધર્મના સિક્કાતો જૈનીઅભિસંસા જૈનધર્મસ્થિત વિશ્વવ્યવસ્થાઃ જૈનધર્મસ્થિત
 વ્યવસ્થા વગેરે, અને તે દરેકનાં અંગ-પ્રત્યંગો, વગેરેની પૂરી સમજ મેળવવી તે ઘણું કઠીન કામ
 છે ગમે તેટલો વિસ્તાર કરવામા આવે, તો પણ જૈનધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવવું તે બીજા કોઈપણ
 વિધાનું જ્ઞાન કરવા-કરાવવા કરતાં ઘણી રીતે અશક્ય છે અથવા અતિ મુશ્કેલ છે.

તેમ જ દરેકના પારિભાષિક શબ્દો અને ભેદ-પ્રભેદો. પણ કેટલી સુધી વ્યવસ્થિત રીતે હોય છે. તેમ જ તે દરેકનો પરસ્પર સમન્વય પણ હોય છે એ રીતે એ દર્શનની નાની કે મોટી કોઇપણ વાત સમજવામાં સ્વાહવાદની વ્યવસ્થાનો ઉપયોગ ક્યાં વિના ચાલી શકે તેમ હોતું જ નથી. જરાક તેને દૂર રાખો એટલે સાચી વાત બરાબર સમજાય જ નહીં. જુદાજુદા જ આગળ આવી જાય. સાચી લાગતી વાત પણ જુદી હોય.

આથી જગતમાં એક જ જૈનદર્શન સંપૂર્ણ તત્ત્વજ્ઞાનમય દર્શન છે. તેથી તેને એક જ ગ્રંથથી કે એક રીતે સમજવું કે સમજાવવું અશક્ય છે.

ખીજ દર્શનો જ્યારે તત્ત્વજ્ઞાનના અગ્રણ્ય છૂટા છૂટા વિજ્ઞાનોરૂપે છે, ત્યારે જૈનદર્શન સર્વ વિજ્ઞાનોના સરવાળારૂપે વિશ્વવ્યવસ્થાના સાગોપાગ વિજ્ઞાનરૂપ અને તેમાંથી હોયોપાદેય તત્ત્વની તારવણીરૂપે તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ છે. તેથી તત્ત્વજ્ઞાનદર્શન તરીકેનું તે એકને જ નામ આપી શકાય તેમ છે. તે એક જ તત્ત્વજ્ઞાન જગતમાં છે. માટે તે સર્વથી ગહન છે. અજાણ વાચકોને આ નિરૂપણને અતિશયોક્તિરૂપ ન સમજી એસવા ખાસ લક્ષ્યમણુ કરવી તે અસ્થાને નથી.

હૈય: ઉપાદેય. ઝેય અને ઉપેક્ષ્યનો વિચાર અને હાન: ઉપાદાન. જ્ઞાન અને ઉપેક્ષા તત્ત્વજ્ઞાનનો મેરુદંડ છે. કેમકે જીવનમાં ઉતારી મોક્ષપ્રાપ્તિનો તેની સાથે સીધો સંબંધ છે.

આ આચારોની દૃષ્ટિથી:

આ પ્રમાણે જૈનધર્મમાં ખતાવેલી આચાર વ્યવસ્થા પણ એક જ. ત્રણ ચાર: પાંચ: છ. સાત: આઠ: નવ દશ. અને એમ અનેક રીતે સ્વતંત્ર અને પોત-પોતાના ભેદ-પ્રભેદો સાથે છે. તે દરેકનું વિવરણ કરતા સ્વતંત્ર ગ્રંથો અને પ્રકરણો પણ સ્વતંત્ર મળી શકે છે.

૩ સ્વાહવાદ વિના સમજવું-સમજાવવું અશક્ય:

ઉપગંત તે દરેકનો પરસ્પર સમન્વય સ્વાહવાદની મદદથી જ નિરૂપિત થઈ શકતો હોય છે.

[૭] સ્વાહવાદની સામાન્ય સમજ

આથી “ તે અનિશ્ચિત અવ્યવસ્થિત ડામાડોળ દર્શન છે ” એમ માનવાની કોઇએ કદી પણ બૂલ કરી ભમણામાં પડવાની જરૂર નથી. કેમકે અપેક્ષાઓના દૃષ્ટિભેદે એ સર્વળી વ્યવસ્થા સુસંગત હોય છે.

દા.તો તો એક માણસ બાપ છે અને તે જ દીકરો પણ છે. બાપ પણ નથી ને દીકરો પણ નથી. જેનો બાપ છે તેનો જ તે બાપ છે, ખીજનો નથી બાપ ખીજનો છે ત્યારે એ જ માણસ દીકરો ખીજનો છે. જેનો બાપ છે તેનો દીકરો નથી ખીજનો દીકરો છે. એમ જ્ઞાન એ જ આચાર, અને આચાર એ જ જ્ઞાન એમ અનેક અપેક્ષાએ પણ પદાર્થો નિરૂપાયેલા હોય છે.

આ વિશ્વમાં આવું આ અતિગહનતમ દર્શન છે, શાસ્ત્ર છે, શાસન છે, ધર્મ છે. કેમકે વિશ્વની વ્યવસ્થિતિ પણ આ પ્રકારની છે.

આ જૈનદર્શન સર્વ દર્શનોનો: સર્વ જ્ઞાનમાત્રાઓનો: સમન્વય કરનાર છે. તેમજ તેમના નિર્દેશોની સંપૂર્ણતાનો અને પરસ્પર સંબંધોનો ખ્યાલ પણ બરાબર આપનાર છે. કદાચે તે સમજી જતાનું જરૂરી જરૂરી સમજી લેવાનું અભિમાન કરવું નહીં. પડાડ ઉપર ચડનારા શસ્ત્રાનુભાં દોડતા માણસ પડે છે. પરંતુ શાસ્ત્રો સુધીના અડાણુ આવતાં પછી ધીરે ધીરે ખગ મોડવા પડે છે.

જૈનધર્મ આધ્યાત્મિક વિકાસની તમામ સાધનાઓનું કેન્દ્ર છે. વ્યાવહારિક યોજનાઓનું મધ્ય બિંદુ છે. સર્વોપરિ જીવનધોરણને પરાકાષ્ટાએ પહોંચવાની સંપૂર્ણ શક્તિ તેનામા છે. તે સર્વ ધર્મોનો આત્મા છે. સર્વ ધર્મોનો મૂલભૂત આધાર છે. તે સ્વાદ્વાદની મદદથી બરાબર સમજી શકાય છે.

[૮] મો. આઇન્સ્ટાઇનનો સાપેક્ષવાદ:

તે માત્ર કેટલાક ભૌતિક પદાર્થોમા ઘટાઓ છે. ત્યારે જૈનદર્શનનો સાપેક્ષવાદ ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક એમ દરેક પદાર્થોમાં ને દરેક જીવનવ્યવહારોમા વ્યવસ્થિત રીતે ઘટાવાયેલા છે. કદંક કદંક લિખતા છતાં સાપેક્ષવાદ: અનેકાંતવાદ. વગેરે સામાન્ય નામો પ્રસિદ્ધ છે. તેના વિના કોઈપણ વ્યવહાર પણ ચાલી શકતો નથી. બાળકો: સ્ત્રીઓ: અને જંગલમા રહેતા માનવો: અજ્ઞાણતાં પણ તેનો ઉપયોગ કરતા હોય છે. તે વિના ચાલે જ નહીં ને.

શબ્દને આગળ કરીને કરાય છે. માટે ભયંકર છે લોકોને ભ્રમણામાં પાડીને નુકશાનીમાં ઉતારે છે આ ટેકાણે ભગવાને પડતો કાળ કહ્યો છે ” આ વાતને લાગુ ન કરાય. ભગવાને પડતો કાળ કહ્યો છે, તે વાત બરાબર છે, પરંતુ એક પ્રજા વિકાસ પામે અને ખીજ પ્રજાઓ અણવિકસિત અને એ સ્થિતિમાં તે લાગુ ન કરાય.

આજના કાળને તો “પ્રાગતિક કાળ” “પ્રગતિનો-ઉન્નતિનો કાળ” કહેવામાં આવે છે, તો પછી પડતા કાળને ઉન્નતિનો કાળ કેમ કહેવાય ? તેને “ગોરી પ્રજાના વર્તમાન ભૌતિકવાદી પ્રાગતિક જીવનની અપેક્ષાએ તેઓની ભૌતિક ઉન્નતિનો કાળ છે” એમ જરૂર કહી શકાય. કેમકે ખીજ પ્રજાઓની અવનતિ અને તો પ્રજાની ઉત્તિ: વધતાં જતા રૂપે દેખાય છે. એટલે કે-ગૌરાંગ સિવાયની પ્રજાઓ માટે તો વધુ ને વધુ “પડતો” સાબી રહી છે. બહારથી જે ઉન્નતિ દેખાડાય છે, તે પણ તેઓને આશ્રયે રહેલાઓની કામચલાઉ ઉન્નતિ પણ તેઓની પોતાની જ ઉન્નતિ માટે છે. સ્થાનિક અગૌરાંગ પ્રજાઓની તો પરિણામે અવનતિ જ છે. તો એક પ્રજાની ખૂબ ઉન્નતિ: અને ખીજ પ્રજાઓની ખૂબ અવનતિ: કરનારને કુદરતી કાળ: યા જમાનો: અથવા યુગ: કેમ કહી શકાય ? આ દરેકે ખાસ વિચારવા જેવું છે.

જમાનોને અનુસરતા ગણુતા આજના વ્યવહારો પણ વાસ્તવિક રીતે ખોટા વ્યવહારો છે. કૃત્રિમ વ્યવહારો છે. અરે, સાચા વ્યવહારો છે જ નહીં. કુવ્યવહારોમાં વ્યવહારનો આરોપ કરી જનતાને ભ્રમણામાં નાંખવામાં આવેલ છે.

શબ્દ માત્ર જમાનાના આ જુદાં ભારતના ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં પણ મૂળ પરંપરાઓની સામે પણ એક એક આધુનિક નવી પરંપરાઓ દરેક ધર્મમાં ઉભી કરી છે. તેને આધારે તેને “ધાર્મિક” ને નામે પ્રગટ થતું જમાના-મિશ્રિત સાહિત્ય પણ લોકોને ખૂબ ખૂબ આડે રસ્તે દોરવી જાય છે. તેઓ ઉત્પન્ન કરી પ્રચારમાં મૂકે છે. અને પછી દેશીઓ તેને ઉપાડી લે છે, ને તેને પ્રતિષ્ઠિત બનાવે છે. પડકાર પાછળના ગ્રેરકો લોકોની નજરે ચડતા નથી.

[૩] શાસ્ત્રોમાં આવતા દ્રવ્ય: ક્ષેત્રાદિ: ને અનુસરવાનું રહસ્ય:

કોઈપણ ધર્મસંઘના પરંપરાગત પોતાના સાધક દ્રવ્ય: ક્ષેત્ર: કાળ: અને બાવ ના સંગ્રહને આધારે અને તેને બાધક દ્રવ્ય: ક્ષેત્ર: કાળ: અને બાવ ને જેમ અને તેમ દૂર ગમીને આવે, તેમાં જ તેની સલામતી છે.

જનશાસ્ત્રોમાં સમ્યક્ત્વના આલાવામાં સમ્યક્ત્વને પોષક દ્રવ્યક્ષેત્રાદિકનો સંગ્રહ કરવાનું ઉચ્ચવર્ણજાતિ શબ્દથી જણાવ્યું છે આમ બેદ પાડેલો છે જે દ્રવ્ય-ક્ષેત્રાદિક સામે આવે તેને વળગી પડીને તેને અનુસરવાનું કથન છે જ નહીં.

[૪] ‘જમાના’ શબ્દના પ્રચારનો હેતુ:

ત્યારે આજે તેની સામે જમાનાને નામે બાધક એવા દ્રવ્ય: ક્ષેત્ર: કાળ: અને બાવ ને પણ સાધક તરીકે વર્ણવીને અથવા સાધક તરીકે લામે તેવી જૂલ-જૂલામણી ઉની કરીને: મૂળભૂત પરંપરાગત ધર્મસંઘનાં પધોને નષ્ટ કરવાના ગણના જ રીવાજે પાડવામાં આવેલા છે. અને તે હેતુને લક્ષ્યમાં રાખીને, તે તે ધર્મના તત્ત્વોના આજની દૃષ્ટિથી રાખાઓ ને કોલેજોમાં િગા અભ્યાસો કરવા-કરાવવામાં આવે છે, તે તે ધર્મોના રીત-રીવાજોના જે ત્યાં હિંદુ અભ્યાસો કરવા-કરાવવામાં આવે છે. અને પછી, તેમાંથી માત્ર પાંચગાને મળતાં અને આજના આદર્શો નંદ દળનાં એવા પ્રયોગો ને ને

ધર્મના કોઇ ને કોઇ વિદ્વાનો કે સંસ્થાઓ: ને પ્રતિષ્ઠિત કરીને-આગળ કરીને તેની મારફત રીતમર ધાર્મિક ક્વરમા આધુનિકતા વીંટીને તેને ફેલાવવામાં આવે છે, જેનું લક્ષ્ય તે તે ધર્મના અનુયાયિઓને તે તે ધર્મને જ નામે, તે તે નવા રિવાજો તરફ દોરવી જવા માટે, તે રિવાજોને વ્યાપક કરવામાં આવે છે. તે દ્વારા દોરવાયેલા લોકોને આડે રસ્તે દોરવી જઇ, મૂળભૂત પરંપરાથી દૂર પાડી દઇ, તે મૂળભૂત પરંપરાને કાયદાઓ વગેરે દ્વારા અદસ્ત કરી દેવાનું ધ્યેય પાર પાડવા તરફના પ્રયાસો કરતા હોય છે. અને ભવિષ્યમાં છેવટે એ નવી દોરવણીને બહારના ગૂઢ રીતે ઘડેલા કોઈ તેવા સ્વવિચારો અને યોજનાઓમાં મેળવી દઇ પરંપરાગતને છેવટે લુપ્ત કરી દેવાનું લક્ષ્ય હોય છે આવી એક બાબત ચાલતી આ પ્રક્રિયાના સેંકડો ગમે સચોટ દાખલા આપી શકાય તેમ છે. તેનો સંક્ષિપ્ત નિદેશ અહીં કરવામાં આવેલો છે.

અર્થાત્—“આજના જમાનાને અનુસરવું: એટલે મહાવિનાશ તરફ જવું” આ તેનો પ્રતિ-નિમિત્તક પ્રમાણિક અર્થ છે. જે અર્થ દિવસે ને દિવસે વધુ ને વધુ આપણે માટે પણ સ્પષ્ટ થતો જાય છે.

[૫] ત્યારે લોકોને આજે જમાનાની વાત કેમ ગમે છે ?

તેમાં લોકોના તાત્કાલિક સ્વાર્થો શું થાયેલા છે. કેમકે સેંકડો વર્ષોના શોષણને પરિણામે હુંટાઈ જાયેલા ધંધા અને જીવનમાં મૂકાયેલી મુશ્કેલીઓનો ઉકેલ વિદેશીયો હસ્તક જ જઇ પહોંચ્યો છે. તેઓ નવી કેમની મતાઓ મારફત પ્રગ્નના જીવનનાં પ્રત્યેક અંગે ઉપર પકડ જમાવીને પોતાના ભાવિ હિતો અને સ્વાર્થો માટે પોતાની રીતે અનેકોને ધંધા અને સ્વાર્થો આપે છે. અને કોને મુશ્કેલીઓમાંથી છૂટા કરવાની યોજનાઓ બેની મૂકે છે, જેમાં ભાવિનો લાભો વિચાર કર્યા વિના જનતા ગોઠવાઇ જાય છે તેની પ્રતિ-જમાનાનું અનુમરણ-વ્યવહારતા-સમયની ઓળખ વગેરે રૂપાળા નામો આપવામાં આવે છે અને પ્રતિ-સા કરી દુલાવવામાં આવે છે. આ રહસ્યો આંતરરાષ્ટ્રીય મુત્સદ્દીઓ બરાબર જાણતા હોય છે, અને જમાનાના લાભુ ભાવિ વિચારી શકે નહીં માટે ‘જમાનો’ શબ્દ લોકોને મીઠો લાગે છે. જમાનાનું એ એક છે, તેઓની કલ્પના લાભારૂપે ફેલાયેલી છે. તેમાંથી સામાન્ય પ્રજા છુટી શકે જ નહીં, વિદ્વાનો અને સંસ્થાઓ અને ધર્મગૃહો સામાન્ય. મધ્યમ અને મજદૂર પ્રજા સૌ કસાયેલા છે.

પણ તે પ્રમાણે થવું જોઈએ. તે બધું તેઓની પ્રેરણાથી કાળાંતરે બને છે. એજ સાબિત કરે છે, કે-
“કુદરતી કાળ કે યુગની અસર નથી. તે કાંઈ કરતો નથી.”

[૬] કેટલીક નવી સંસ્થાના યુગને અનુસરવાના વાક્યો

૧ અંચળગારોનો નવા યુગની દૃષ્ટિએ ઉદ્ધાર કરવો.

૨ નવા યુગની માંગણી પ્રમાણે મહાવિદ્યાલયો અને વિશ્વવિદ્યાલયોમાં ઉપયોગી થઈ પડે...વગેરે.

૩ સમાજમાં પ્રચલિત કુપ્રથાઓને દૂર કરવી અને સમયને અનુરૂપ આચાર-વિચારની દિશામાં લોકમત જાગ્રત કરવો.

૪ નવાયુગની માંગણીને.. યથાશક્તિ પૂરી પણ કરી શકે છે.

૫ આજ વિશ્વના પ્રયાણની સાથે ભારતવર્ષ નવનિર્માણના માર્ગ પર પગલાં માંડી રહેલ છે.

આ નમુના ઉપરથી જોઈ શકાશે કે-નવયુગ: નવનિર્માણ: વિશ્વનું આજનું પ્રયાણ સમયને અનુરૂપ વગેરે શબ્દો વ્યાપક થતા જાય છે અને તે માત્ર શબ્દોરૂપે જ રહ્યા નથી તેને લાયકની રચનાઓ વગેરે મોટાપ્રમાણમાં આવે છે.

પરંતુ થોડાક જ વિચાર કરતા તે યુગ: નવયુગ: નવરચના શું છે? પશ્ચિમીય લોકોએ કરેલી આજનો નવનિર્માણ સિવાય બીજું શું હોય છે? તેઓ એક રચના કરે, તેને યુગનું નામ આપવામાં આવે તેનું અનુસરણ કરવું તેને યુગાનુસરણ કહેવામાં આવે છે. એ કેટલું મોટામાં મોટું જુદાણું છે? તે અમે અહીં સમજાવવા ઇચ્છીએ છીએ. પરંપરાગત સંસ્કૃતિ પ્રમાણે વર્તનારા ઉદ્વિચાર: અને આધુનિકતા પ્રમાણે આધુનિક અનુસરણ કરનારા સુધારક ક્રાંતિકારી. પ્રગતિશીલ આજ માત્ર વર્તુલરેખા છે યુગ: જમાનો: વગેરે શબ્દો તો વચ્ચે ધાલવામાં આવેલા છે.

એટલે કે શાસ્ત્રીય કાળ પણ નથી. અને તેના સિવાયનો કોઈ જુદો કાળ પણ નથી. માનવાની કૃત્રિમ કૃતિને યુગનું નામ આપવામાં આવેલું છે, અને આપણા લોકો પડી ગયેલી ઉદ્વિધા ‘યુગ’ ગણવાપરતા થયા છે. તે એર કેટલી હદ સુધી ઉંડે ઉતર્યું છે? તેના ઉપર પ્રમાણે દર્શાવે આપ્યા છે.

૬ પ્રવૃત્તિ: નિવૃત્તિ:ની આજની ભ્રાંત સમજ

સાવધ યોગ્યથી મુનિવૃત્તિમા. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રમય ક્ષમાદિ દ્વાયિક ધર્મોમા. સુપ્રવૃત્તિષ્પ સત્પ્રવૃત્તિમા: તથા દુનિયાદારીમા મહેલી જનતા માટે પાશવતા કે જગલીપણાની અસ્પૃશ્યતા નિવૃત્તિષ્પ માર્ગોનુસારી એવા ન્યાય. નીતિ: અને સદાચારયુક્ત અનુક્રમે રાજ્યતંત્રયુક્ત અર્થ. અને કામ: પુર્યાર્થ પ્રધાન સત્પ્રવૃત્તિમા માર્ગદર્શક અને નિયામક પણ એજ મહા જૈનશાસન છે. આથી કરીને પ્રવૃત્તિ: અને નિવૃત્તિ.ની યોગ્ય રીતે સાચી અમલવાળા જાળવનાર જૈનશાસન હોવાનું અપેક્ષા થાય છે. જતાં આજની ઉન્માર્ગોનુસારી અસત્પ્રવૃત્તિના પ્રેરક તરીકે ધર્મપ્રધાન ચાર પુર્યાર્થની સંસ્કૃતિના આદિ દર્શક એવા ધી આદિ-ધર્મ-ધી અપભ્રંશવચ્ચામિ. અને તેના સન્માર્ગના પ્રચારક તેના પત્ર ભરત-ચંદ્રીના દર્શકો આગળ કરવા હાન આજની ઉન્માર્ગોનુસારી અસત્પ્રવૃત્તિઓના પ્રેરક તરીકે માર્ગદર્શનના અભાવને, આધુનિક વ્યવહારોની અજાણતા પ્રવૃત્તિના પ્રેરકની શાંતિમા મુકીને તે રાસ-નને જોધામ મહાદિનિક આધુનિક પ્રગતિના પ્રવૃત્તિના દર્શન તરીકે અપવાદની એકાએક કરવામાં આવે, એટલે કે-દરદાપૂર્વક આ જનનું પાપ ધોર પાપ કરના આવી તો તે કેટલું અચક્ર ગણાય?

માર્ગને અમાર્ગ: રૂપને અરૂપ: રતને અરત: અને અસ્ત્યને સ્ત્ય રૂપે અસ્થિત કરના, મહાપુરુષના કાર્મને ઉલટા સ્વરૂપમાં મુકના તેઓના નામને દુરપયોગ કરવો. એ દુરપયોગ દિવસ વગેરે

મહાપાપી કરતાં પણ અતિથોર મહાપાપ તરીકે હોય, તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? સૂરિ-સંતપુરુષોએ એ પ્રમાણે તેને સત્તર પાપના પિતા તરીકે અદારમું પાપગ્રથાનક ગણાવેલું છે. આવા અસત્ય વિધોનો કરનારા અને પ્રચારનારાઓને શી રીતે સમજની શકાય ? તેઓની દયા ખાવા સિવાય સત્જનો પાને ખીન્ને ઉપાય જ નથી.

એ વાત સ્પષ્ટ છે કે—સર્વ માનવો, ધર્માત્મા, ત્યાગી અને વ્રતધારી તરીકે બનવાનો સંભવ જ નથી. આઝ્ઞવિકા માટે ધંધા અને ઇન્દ્રિયોના ઉપભોગો કરવાના છે. તે કાર્યો તેઓ બ્રેક્ષમ રીતે કરે, તેના કરતાં ન્યાયઃ નીતિઃ અને સદાચારઃને આધીન રહીને કરે, તેની વ્યવસ્થામાં શું ખોટું છે ? જેથી નિયત્રિત અર્થ નામના પુરુષાર્થની પ્રવૃત્તિઓને એકાંગી નિવૃત્તિ કહી નિંદવામાં આવે છે ? તેને પણ અશથી સત્પ્રવૃત્તિ કહેવામાં શો વાધો આવે છે ? અને અનિયત્રિત અર્થઃ કામઃને પ્રવૃત્તિ કહી નિંદાવામાં આવે છે ? તેનું કારણ સમજી શકાતું નથી. નિયત્રિત અર્થઃ-કામમાં પણ ઉલ્ભોગ, પદ્મ, યુદ્ધ, સ્પર્ધા, આત્મભોગ, પરાપકાર, સેવા ભક્તિ, દાન, માન, સત્કાર વગેરેને અસાધારણ રીતે ચોખ્ખાન હોય છે જ છતાં તેની નિંદા શા માટે ? તે પ્રવૃત્તિઓમાં અમર્યાદ બ્રેક્ષમપણું નથી હોતું, એ જ તેનો દોષ છે ? કે ખીન્ને કોઈ ? માત્ર અમાન, દષ્ટિદોષ અને દંડ વ્યામોહ સિવાય અમને ખીણ કંઈ રહસ્યનું કારણ જણાતું નથી.

ન્યાયઃ નીતિઃ સદાચાર રહિત તથા ધર્મથી અનિયત્રિત ઉન્માર્ગાનુસારી આજની પ્રવૃત્તિની દિશાવત્ત કરવામાં માનવજાતનું એકંદરે અનિષ્ટ થઈ રહ્યું છે, તેને બદલે તેના ભલાની તેમાં શી શક્યતા છે ? કષ્ટિયુક્ત ભાસત્ય સિવાય તેમાં શું રહસ્ય છે ? તે તપામીને ભલામણ થતી હોય તો ફીક, માન એકે ને એકે તેનું અનુકરણ ખીમએ કરવું, આ સિવાય તેમાં ખીણ કોઈ વસ્તુ જ જણાતી નથી.

યથાશક્ય તેઓની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાનું હોય છે. જેથી સન્માર્ગથી મ્થૂત થઈ ઉન્માર્ગે જનતા ન થકી જાય એ તેને પરાપકારી હેતુ છે.

[૨] મહા-મહાજનોની મહાજન સંસ્થા

તીર્થંકર મહાજનોના પ્રતિનિધિ ધર્મગુરુ મહાજનોના સ્થાનિક આગેવાન મહાજનો પણ પરંપરાએ તેઓના જ પ્રતિનિધિઓ હોય છે.

સમગ્ર મહાજન સંસ્થાનું કામઃ પ્રણિધાનપૂર્વક તીર્થંકરોએ કરેલા ઉત્તમાર્થનો-ઉત્તમ જીવન તત્ત્વોનો-સર્વત્ર વિનિયોગ કરવો જગતને તે ઉત્તમાર્થનું દાન આપવું એ હોય છે. તેથી તેમના આગેવાનો પણ પોતાની જાતે ધર્મની આરાધના કરે, અને ખીજાઓને ધર્મ પ્રાપ્ત કરાવે, ધર્મમાં સ્થિર રાખે, તેઓના ધર્મમાના વિધ્ને દૂર કરે-કરાવે, અર્થાત્ આજ્ઞાપૂર્વક ધર્મરાધન. અને ધર્મોનો વિનિયોગઃ એ જો મુખ્ય કારણે તેઓનીયે હોય છે, સર્વના કલ્યાણ માટેના ઉત્તમ જીવનતત્ત્વોના વિનિયોગ માટે જ સ્થાનિક મહાજન સંસ્થામાં પણ તીર્થંકરોના સંઘમાના અનુયાયિઓનું મુખ્યપણે આગેવાનીપણું ચાલતું આવ્યું છે. કારણ કે—તે વિના, નિઃસ્વાર્થ ભાવેઃ હિતશુદ્ધિથીઃ કરુણાશુદ્ધિથી અન્ય આત્માઓનું હિત કરવાનું બની શકે જ નહીં આ ઉત્તમ શુદ્ધિથી જ તેઓ સ્થાનિક શ્રી સઘઃ જાતિઃ જ્ઞાતિઃ ના મુખ્ય આગેવાનો તરીકે રાન્યોમાં મંત્રીઓ તરીકેઃ રહેતા આવ્યા છે. જેથી સર્વના ધાર્મિક સામાજિકઃ રાજકીય આર્થિક કૌટુંબિક ઓ-પુરુષના વ્યક્તિગત શારીરિકઃ વગેરેને લગતાં હિતો કરી શકાય છે. અહિનોથી જગતી શકાય છે. જેથી હિ સા, સ્વાર્થ, આપદાત, અવ્યવસ્થા, શાન્તિનો ભંગ, અનારોગ્ય, પરાશ્રિતપણું, નિરાધારતા વગેરે ઉપર રીતસર અકૃશ રહેતા આવ્યો છે ખીજા દેશોમાના અન્ય ધર્મના ધર્મગુરુઓ અને તેની સાથે જોડાયેલા ખીજા નીચે નીચેના બધા પણ એક યા ખીજા રીતે મહા મહાજનોના વિશ્વકલ્યાણનો જ યથાશક્ય વિનિયોગ કરનારા પ્રતિનિધિઓ સમજવા જોઈએ. “ તે રક્ષકતત્ત્વો વિશ્વમાન નથી; અથવા તેની શક્તિને હત-પ્રહત કરવાપૂર્વક આજ્ઞે સત્તાતંત્ર હિ સા વગેરે ઉપર જણાવેલા વિધાતક તત્ત્વોથી સત્તા રક્ષણ આપે છે. ” એવો ભાસ ઉભો કરવામાં આવ્યો છે.

[૩] તંત્ર વ્યવસ્થાઃ

આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પન્થાસ, મુનિ, સ્વામિ-સામી, વગેરે રીતે ધાર્મિક પ્રતિનિધિઓ ઉપર ઉપરથી નીચે નીચેના ગોઠવાયેલા છે. તીર્થંકરના પ્રતિનિધિ ગણુધરો અને તેના ગચ્છપતિ શાસનપતિ મુખ્ય આચાર્યની આજ્ઞામાં સર્વ ધાર્મિક તંત્ર હોય છે.

સામણુ-સ્વામિની, સાધ્વીજી, પ્રવર્તિનીજી દ્વારા મુખ્ય આચાર્યશ્રીની આજ્ઞામાં સર્વ ધર્મોપદિ કામો હોય છે

પરેલ, મેહ, નગરમેહ, જગતમેહ દ્વારા મુખ્ય પૂઠ આચાર્યોની આજ્ઞામાં સર્વ ધ્યાનિક મહાજનોના પ્રતિનિધિઓ હોય છે. તેની આજ્ઞામાં રાજ્ય તંત્ર, આર્થિક તંત્ર, સામાજિક તંત્ર વગેરે હોય છે. ને ધર્મના પણ તે એવેશ હોય છે. રાજ, માંડલિક, સદ્વર્તીની આજ્ઞામાં સર્વ રાજ્ય તંત્રના સર્વ પ્રતિનિધિઓ હોય છે. જે પરપરાએ પૂઠ આચાર્યોની આજ્ઞામાં હોય છે. મત્સ્યની રાજ્યતંત્ર પૂઠની આજ્ઞામાં જ પ્રવ્રત હોય છે વળુના પ્રતિનિધિઓની આજ્ઞામાં જાતિ પ્રતિનિધિઓ, તેની આજ્ઞામાં જાતિ પ્રતિનિધિઓ, તેની આજ્ઞામાં કુટુંબપ્રતિનિધિઓ, અને તેમની આજ્ઞામાં કુટુંબની વ્યક્તિઓ હોય છે. વગેરે વગેરે રીતે ઉપર ઉપરથી નીચે નીચે પ્રતિનિધિત્વ ગોઠવાયેલું હોય છે. અને દરેક અવાવરિયન હોય તે ઉપર ઉપરની ગણાઓ નીચે નીચેનાઓને પાલસાની હોય છે દરેકના અધિકારો નિર્મલ છે દરેકની નિમણૂકો ઉપર ઉપરથી કરવાના નિયમે છે. અને નીચેના ઓછા આજ્ઞામાં છે

ગ્રંથુ' ૧' તેનાયે નિયમો છે વ્યક્તિઓને હિતકારી અભિપ્રાયો આપવાનાયે નિયમો હોય છે. કોઈને મનાધિકાર નથી હોતો. નીચે નીચેથી પ્રતિનિધિત્વ નથી હોતું. કોઈને મરજી પ્રમાણે વર્તવાનો અધિકાર નથી હોતો. કોઈને પણ અડ્ડમનથી કોઈનું ચે અહિત કરવાનો અધિકાર નથી હોતો. હિત કરવાની જ જવાબદારી અને જોખમદારી સૌના ઉપર વહેતી તરીકે હોય છે. સંજ્ઞેગ વિશેષમા કેમ વર્તયું? તેને માટે ઉપર ઉપરના જવાબદારોની આજ્ઞા માન્ય કરવી હોય છે. આગળ વધીને છેવટે તે તે વિગતના નિષ્ણાતોની સલાહ: તેના ઉપર ધર્મશાસ્ત્રાનુસારની આજ્ઞાઓના અનુભવીઓની સલાહ હોય છે. છેવટે ધર્મચાર્યોની આજ્ઞા મુખ્ય હોય છે.

તેઓને શાસ્ત્રો માર્ગદર્શન આપના હોય છે. શાસ્ત્રો મહાત્યાગી અને શુદ્ધિશાળી પુરોહિતો અગાધ જ્ઞાન અને અનુભવથી રચેલા હોય છે. તેઓ પણ મહાજ્ઞાની તીર્થંકરો જેવા સર્વજ્ઞ તત્ત્વજ્ઞો અને ગ્રેરજ્ઞો મેળવીને શાસ્ત્રો રચવામાં તત્પર થયા હોય છે. તેથી શાસ્ત્રો તેઓના સર્વજ્ઞ પશુને આધીન હોય છે સર્વજ્ઞ તીર્થંકરોએ પોતાના અતિભવ્ય અને ઉદાત્ત ચરિત્રો: તથા સર્વ-કયાણકાન્ક વિશ્વવત્સલ ભાવનાથી સ્થાપ્યું હોય છે. ઉપદેશ આપ્યો હોય છે. માર્ગદર્શન આપ્યું હોય છે માર્ગદર્શન કરાવ્યું હોય છે અર્થાત્ સર્વજ્ઞની આજ્ઞામાં વિશ્વના સર્વ પ્રાણીઓના હિતો ગોચર થયા હોય છે. તે દરેક આગેવાનો માલીક કે સત્તાધીશ હોતા નથી. પરંતુ વાલી-હિતચિત્કર દિનકર, વાત્સલ્ય યુક્ત. જ હોય છે. આ સ્થિતિમા મતાધિકાર વગેરેની જરૂર પડતી નથી. એ તો સામ્યિક રીતે એક ઉત્કૃષ્ટ રસો છે

દેખાવ રાખી ખીજ દેશોની પ્રજામાં તે ફેલાવવામાં આવેલ છે. કેમકે-એ શસ્ત્રથી આત્માપ્રધાન વ્યવસ્થાને છિન્ન-લિન્ન કરી નાખવા બહુમત, ચુંટણી મતાધિકાર વગેરેના મોટા મોટા રટ ટેા ઉભા કરવા-કરાવવામાં આવ્યા છે. પછી તો આત્મા-ઓઈને તેઓ પણ પ્રાધાન્ય આવે છે. જ્યાં સુધી મહાપુરુષોની આત્માનું તંત્ર તુટે ત્યાં સુધી જ મતાધિકાર વગેરે છે તેમાં સ્થાનિક વક્રિયવર્ગ વગેરે કે જે તેને તેઓ દ્વારા અનુસરતા કાયદાઓનાં નિષ્ણાત છે, એ વર્ગને જોરદાર ખતાવી, આત્માપ્રધાન આગેવાનો: સંસ્થાઓ: તેના બંધારણીય તત્ત્વો વગેરેને નકામા જેવા ખતાવી દેવામાં આવતા જાય છે. તે સંસ્થાઓના સમ્મે-લનોમાયે આડકતરા અંતરાયો નાખાવી, હવે તો લગભગ તેને બંધ જેવા જ કરાવી નાખાતા જાય છે. જેથી આગળની પેઢીઓ તેને તદ્દન ભૂલી જ જાય, તથા તેના વિજ્ઞાન અને પરંપરાગત અનુભવથી વંચિત થતા જાય. ઉદાહરણ તરીકે મતાધિકારની પદ્ધતિથી પરિચિત થતી ગણ હોય. કારણ કે-તેનો અનુભવ આપવા માટે નાના નાના મંડળો: સભાઓ. સોસાયટીઓ: એસોસીએશનો: સમિતિઓ: વગેરે સ્થાપવાને વેગ આપ્યો હોય છે. તેના કાયદેસરનાઓ ટેકા ઉભો કર્યો હોય છે. તે નવી સંસ્થાઓ અન્યાયી રીતે પણ મૂળભૂત સંસ્થાઓ સામે શિંગડા માટે, તેને આડકતરા ચુંગો ટેકા હોય છે. આવી આવી ત્રિફલ પ્રક્રિયાઓથી પરસ્પર ઘર્ષણ કુસંપો. દરેક વર્ગોમા વધતા જતા હોય છે. અને છેવટે સત્તાનાં ટેકાથી નવી સંસ્થાઓને ઉત્તેજન અને પ્રધાનતા આપવામાં આવતા હોય છે.

પ્રથમની પરંપરાગત સંસ્થાઓને જુદા જુદા જઠાનાથી નિયંત્રણમા લઇને તેના ઉપર કાયદાના દબાણ અને આડકતરી મુશ્કેલીઓ મૂકાતી. અને પછી ક્રમે ક્રમે વધારતા જવાતી: હોય છે આ બધા પ્રજાની ધર્મભાવનાની અને ધાર્મિક સામાજિક બળોની નિર્બળતાના મુખ્ય કારણો છે. આર્થિક અને પ્રજાસત્તા બળોની પણ એ જ દશા છે.

[૫] ઘાતકરૂપે પરિણમતી કેટલીક વિચાર-સરણીઓ

(૧) યથાપિ પ્રાચીન ધર્મોના એટલે ધર્મશાસનના અગમ્ય જુદા જુદા ધર્મ શાસનોના, ધર્મ સંસ્થાઓના, પાયા એટલા બધા દૃઢ અને ઉંડા છે, કે-તેઓને ફેવળ અનુન કે બીધા બળથી ઉછેડી શકાય તેમ નથી. કારણ કે-લોકોના જીવનમા તે એટલી બધી રીતે, એટલી બધી હદ સુધી વણાઈ ગયેલા હોય છે, કે-જન્મતાની સાથે જ-અરે ! ગર્ભથી જ નવી પેઢીના જીવનમા એ તે ઘોડાવણી વણાતા જતા હોય છે.

(૨) તેને લીધા કરવા માટે પ્રથમ આડકતરા વિવિધ પ્રયાસો આપવા પડે છે તે નરક જનતાને આકર્ષતી પડે છે. તેમા અનેક યોજનાઓ મોટા મોટા ખર્ચે, અનેક લાલચો અને સાથે જ પરંપરાગતથી નુકસાનો થવાની ધમકીઓ, અનિષ્ટ અસરો. અને તેના નાશથી લાભો વગેરે ખતાવવા પડે છે. તેને અનુકૂળ કાયદા કરવા અને લોકમતના ટેકા લેવા પડે છે. અને એ રીતે નવરચના તુટી પડતાં, ધર્મો તુટી પડે એ સ્વાભાવિક છે ચાલવાનો ટેકા ખગી જતાં ગમે તેવી મજબૂત દમ્ભારત પણ કટકટ્ત્સ કરતી: તુટી પડવા વિના ગૂંચી નથી.

આજના આ પ્રસારોના લગભગ પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે—

૧ સૌથી પહેલા મૂળ પરંપરાઓને “રૂઢીચુસ્ત” નામ આપી તેની નિંદનીયતા પ્રચલિત કરી હોય છે.

૨ નવી પરંપરાને “પ્રગતિશીલ” નામ આપીને તેની લવ્યતા અને પ્રશંસનીયતા ઉભી કરવામા આવી હોય છે.

૩ વર્તમાન સિદ્ધિઓના મગજમા આ બે આખરો સિદ્ધિ સાથે જ દમ્ભારી હોય છે. અને તેઓ અપ્રકટથી તેને બળગી રહેતા હોય છે

વક્રીલ વર્ગ વિદેશીય સત્તા સામે ગમે તેટલો વિરોધ દાખવે તેનો વિદેશીયોને વાંધો ન હતો જ. તેથી તે વર્ગની લોક-પ્રિયતા વધતી હતી અને લોક-પ્રિયતાને લીધે તે વર્ગનું બળ વધતું જતું હતું. જે પરંપરાગત વ્યવસ્થા સંસ્થાઓ અને સંચાલકોને જાહેરમાંથી દૂર હડસેલવામાં વિદેશીયોને બહુ જ સહાયક થતું હતું. વિદેશીયોનું આ મુખ્ય લક્ષ્ય નવશિક્ષિતો દ્વારા સારી રીતે સિદ્ધ થતું હતું. નોવેલોની રચનાઓ, જાહેર કાર્યો, વગેરે તેઓની આગેવાની નીચે શક્તાકૂળતા રહે છે.

ઝી સાથે જ વક્રીલ વર્ગનું માનસ આધુનિકતાથી વાસિત તો હતું જ. વાતવાતમાં તે યુરોપ અમેરિકા અને ઈંગ્લેંડના દાખલા આપતા રહેતા હોય છે. ભલે તેઓ બહારથી તેનો વિરોધ કરતા હતા પરંતુ માનસ તો તેઓના તે આદર્શથી જ ભરપૂર રીતે ઘેરાયેલા હતા. તેથી તેઓના વિરોધનો વાસ્તવિક અર્થ તો એ હતો, કે—“ભારતમાં બહારના આદર્શોને હાલમાં જે અધકચરું સ્થાન વિદેશીયો તરફથી અપાય છે. તેને બદલે વધારે સારી રીતે સ્થાન આપવું જોઈએ. તો જ જલ્દી પ્રગતિ કરી શકાય. બરાબર પ્રગતિ કરી શકાતી નથી.” તે બાબતનો વિરોધ તેઓ કરતા હતા. જે વિરોધ વિદેશીયોને ઇષ્ટ હતો અને એ વિરોધ પ્રજાની સામે તેઓ એ રીતે બતાવતા હતા, કે—“પરદેશીયોને આપણે બરાબર આદર્શો પૂરા પાડતા નથી. માટે આપણે આપણા ભારતીય આદર્શો વિકસાવવા જોઈએ” એ વાતોથી પ્રજા તેઓ તરફ આકર્ષાતી હતી. પરંતુ વાતો માત્ર ભારતીય આદર્શોની થતી હતી. પ્રજાને લક્ષમાં લેવા પુરતી જ. અને પ્રજા બ્યારે ભારતીય આદર્શો વિકસાવવાનો પછી આગ્રહ કરતી હતી ત્યારે “જુનવાણી ઇદિસુસ્ત કયા સુધી રહેશે ? સમયાનુસાર પ્રગતિ કરો, તે ખાતર સેવા કરો, અને એવા ખાતર પ્રાપ્ત પામરો” એમ કહેવાય છે.

તથા ખીજી પર્વોને પણ એ આધાર આપવાની પ્રવૃત્તિ પશુપણ પર્વનો ઉપયોગ કરીને ગમે તે વિધ-
યોની કરાતી વ્યાખ્યાનમાળાઓ આધુનિક ધોરણની સ્વતંત્ર પાઠશાળા-સંસ્થાઓઃ ધાર્મિક શિક્ષણ
સંસ્થાઓ શ્રી સાંવત્સરિક પર્વને વિશ્વમૈત્રી દિવસ બનાવી દઇ તેમાં પણ પરદેશીઓએ એ બહાને
ધુસવાનો 'તેરાપથઃ' ગ્યાનકથાગીઃ દિગંબર ભાઈઓઃ તથા કેટલાક આપણા ભાઈઓ મારફત માર્ગ મેળ-
વવાની તરફીબ કરવી. હવ-દયા મંડળીઃ શાકાહાર પ્રચારક સંસ્થાઓઃ વૈશાલીને પ્રભુ મહાવીરદેવનું
જન્મસ્થાન મનાવવુંઃ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો કરનારા ને કરાવનારા સભ્યોની આયોજિતશાળાઓઃ સિદ્ધ-
ચક્ર આરાધક નવપદ આરાધક મંડળો. વગેરે વગેરે શ્રી સંઘ કરતાં સ્વતંત્રપણે ચલાવાતી સંસ્થાઓ
વગેરે હેઠલા ૧૦૦ વર્ષોમાં હળવે હાથે પણ સારી રીતે પ્રચારમા મૂકાયેલ છે. અને તેમા વધારે થતો જ
બધ છે. અખિત ભારતીય જૈન મહા-મંડળઃ જૈન ધર્મ પ્રચાર મિશનઃ પોસલ સમિતિ સામાયિક
સમિતિ એન્જ્યુકેશન બોર્ડ. વગેરે વગેરે સંખ્યાબધ સંસ્થાઓ ઉભી થઇ છે. જેનો શ્રી સંઘ અને
શ્રી શાસન સાથે બંધારણીય રીતે કોઈ સબધ નથી, છતાં શ્રી સંઘના ચાલતા આવતા વહીવટમા હરેક
ગ્રામરે સૌની બનતી રીતે ડબલ હોય છે. અને ખીજે પાટે શ્રી સંઘના વહીવટને ચડાવી દેવામાં સહા-
યક થાય છે. જેથી તેનું અનાતમવાદી આદર્શો પ્રમાણે રૂપાંતર થતું બધ.

બહારથી ધાર્મિક જણાતા અને નામ ધરાવતા જુદા જુદા નિમિત્તોના આશ્રય લઇ તે સંસ્થાઓ
ઉભી કરાતી હોવાથી, ધાર્મિકો પણ તેમાં નિઃસંકેચપણે ધર્મની ઉત્તતિની આશાથી જોડાઈ જતા
હોય છે. પરિણામમાં તો દિવસે ને દિવસે અવનતિ જ જોતા હોય છે. ને નિરાશ થતા હોય છે. ત્યાં
તો નવી પેઢીના યુવાનો જુદા-જુદા ઉદ્દેશો આગળ કરીને નવી નવી સંસ્થાઓ કાઢતા હોય છે. અને
પૂર્વ પુરો પણ તેવા નામધારી ઉદ્દેશોથી લલચાઇને કે પોતાની ધારણાના કાયેતિ વેગ આવશે, એવી
આશાથી નવી નવી સંસ્થાને ટ્રોત્સાહન પણ આપતા હોય છે, કે-સ્વયં સ્થપાવતાયે હોય છે. સ્વાત્ર.
સમિતિ ને ભક્તિ સમિતિઃ જેવી શુદ્ધ ધાર્મિક દેખાતી બાબતો દ્વારા પણ એ તત્ત્વો ધુસતા હોય છે.
તેનો ખ્યાલ ન રહે એ ગ્વાભાવિક છે. વળી તેવી સંસ્થાઓથી આજે કામ કરવાની અનુકૂળતા વધતી
હોય છે, અને સગ્રામી અર્ધ સગ્રામીઃ તત્ત્વોનો ગીધોઃ કે આગ્રહતરોઃ તેને ટેકા પણ હોય છે. કેમકે-
તે ઉદ્દેશથી તો આગ્રહતરી રીતે એવી સંસ્થાઓ કાઢવાતી હોય છે. આકર્ષક ગ્રાહવળો ખુગમી. રેગસ.
પખા બત્તીની સગવડો આકર્ષક જાહેરાતો યુગબળ જમાનાને અનુસરીને વગેરે આકર્ષક શબ્દો
પણ વેગ આપતા હોય છે.

આમ "કેચલનાં ઇંડા કાગડી સેવતી" હોય છે. પરંતુ ત્યાં પાળો આવ્યા પછી કેચલના
ખમ્બા ઉડી જાય, ત્યાં ખીચારી કાગડી મો વિકાગીને માથું હલાવતી જોઇ રહે છે. ને નિરાશ થાય
છે. પરંતુ પછી શો ઉપાય ?

જ હવે તો શ્રી તીર્થંકરોએ સ્થાપિત જૈનશાસન અને શ્રી સંઘના બંધારણથી જુદા પડતા
આધુનિક ઢળતા પોતાના સ્વતંત્ર નવા નવા બંધારણો ધરીને તેનાથી કેટલાક ગામના સંઘો પોતાના
સંઘોને આધુનિક ઢળતા બનાવીને તદ્દન સ્વતંત્રપણે શ્રી સંકળમંધવી જુદા પાડી ગયા છે. તીર્થંકર
જેનો ત્યાગ થાય, તેમ મિથ્યા બનતા પર્વનો ત્યાગ કેમ ન થાય ? તેમાં રાજ્યના અમલદારો વગેરે
પ્રજાપચારને આવે છે, અને બોલાવવાનો રીવજ પડતો જાય છે કેમકે-તેને વર્તમાન રાજ્યના કાર્યક્રમોમાં
"ધાન" ને મારે તે ફેરવવાના નેત્રાને નસ છે અને તેનું સુખ. ખીજ ૧૮૬૨ પછી બહામ્ની પેપાલ
જે. વિનારબલથી તેનો પ્રતિહાસ વગેરે આદી આપના નથી આ ધર્મને એક નાનકડું બહામ્ની
પેપાલથી રાંચ થયું છે. એમ જગે ધણી વખતની કહેતા આવ્યા છીએ પરંતુ નેતર હવે જાણ નથી
છે તે વેગ અપાય છે

કમીટી. સમિતિ. બોર્ડો. જુદી જુદી ધાર્મિક વહીવટની પેઢીઓને નામે પણ એ જ પ્રક્રિયા ચાલી રી છે, અને પૂર્વ પુરુષો પણ તેમાં વાંધો લેતા નથી. કારણ કે તેઓ પણ તે દ્વારા કામ થઈ શકતા હોવાનું જોઈ આતરિક સહાનુભૂતિ ધરાવતા હોય છે.

સ બહારથી સુંદરતાથી ભરપૂર છતાં પરિણામે ભયંકર પરિણામો નિપજાવનારી આ નીતિરીતિ પરંપરાગત ધર્મની પરંપરાના મૂળભૂત પ્રતીકો તોડવાના ચોક્કસ હેતુઓ પૂર્વકની છે. તેને જોડો છે તેટલો મૂળભૂત વસ્તુઓને અચૂક ધક્કો છે. ફેટલાક કહે છે કે—“ માત્ર પોલીસી તરીકે ઉપયોગ કરીને ધીઓ. પછી તેને છોડી દેવાના હોય છે. તેથી ધાર્મિક કાર્યો અને ઉન્નતિ સરળતાથી કરી શકાય છે પરંતુ મૂળ પ્રતીકો અને બાબતોને કશો વાંધો આવવા દેવાનો નથી એ અમારું લક્ષ્ય છે. ” આ પડ સ્વાર્થી વિદેશીયોની જ દલીલો છે, જે આપણા લોકોને મોઢેથી બહાર પડે છે, તેમણે જ ઘડી કાઢીને આપણે મોઢે ચડવા દીધી છે. પરંતુ મૂળમાં જ આગ ચાપવા માટે જ આખી નવી પરંપરાઓ ઉભી કરવામાં આવી છે. માટે જ વાંધા ભરેલી વસ્તુ છે. મૂળને ધક્કો ન લાગતો હોય, અને લાલ મળતો હોય, અથવા થોડો મળતો હોય, અથવા લાભ ન મળતો હોય, પરંતુ ગેરલાલ ન થતો હોય તો પણ તેનો વિરોધ કરવાનું કાઠપણું કારણ નથી. માટે નવી પરંપરાની સંસ્થાઓ અને કાર્યોથી: ધાર્મિક શિક્ષણની પરીક્ષાઓ વગેરેથી શાસન ધાર્મિક શિક્ષણ અને ધર્મની ઉન્નતિ દેખાતી હોય છે, તે તદ્દન ઠગારી અને ગ્રામ્ય વસ્તુ છે. પંજિણે તે કાઠ ને કાઠ મૂળમાં નુકશાન જ કરે છે. આ માત્ર કદપના કે મનની ધૂન નથી. પરંતુ વાસ્તવિક સત્ય છે.

સર્વથા તેઓ અજ્ઞાત જ હોય છે. તેથી “મૂળમા કયા આગ ચંપાય છે?” તેનો તો તેઓને લેશમાત્ર ખ્યાલ રહી શકતો જ નથી. ધંધાના લાભનો સંબંધ બાળુએ રાખનારા એવાબાવી ધાર્મિક વૃત્તિના વધીય-આરીસ્ટોની પણ મનોદશા લગભગ આ જાતની હોય છે. તેથી તેઓના ધાર્મિકપણાથી પણ ધણી વખત બ્રમણ તરફ દોરવાઈ જવાય છે. શેઠ આ. ક. અને જેન એસોશીએશન એક ઇડિયા જેવી જુના વખતમાં સ્થપાયેલી સંસ્થાઓ પણ એ દુષિત તત્ત્વોથી સારી રીતે વાસિત છે. માટે જ આજના વાતાવરણમાં તેની મહત્તા ટકી છે. અને રાજ્યતંત્ર દરેક બાબતમાં તેને ઇરાદાપૂર્વક આગળ રાખવાની તક લે છે. જે કે-તેમાં એ તત્ત્વો બહુ જ એમના રૂપમાં શરૂઆતમાં હતા, પાછળથી ક્રમે ક્રમે વધતા ગયા છે. છતાં ખીછ સંસ્થાઓ કરતા ઘણાં એમના છે. વિદેશીયોએ એ રીતે પ્રાથમિક શરૂઆત કરાવી છે. નહોતર, શ્રી સકળ સંઘની સમ્મતિથી ખાસ ખાસ ગૃહસ્થો જ તીર્થો વગેરેના વહીવટો પૂર્વના વખતમાં કરતા હતા. તેને બદલે પેઢીઓ સ્થપાવીને, દરડીઓ ઉભા કરાવીને, શરૂઆતમાં આધુનિકતાનું રૂપ આપવાની એ રીતે વિદેશીયોએ આડકતરી રીતે શરૂઆત કરાવેલી છે. અને નવી જનાં પ્રથમ નીકળવાથી જુની થયેલી સંસ્થાઓને વધારે મજબૂત રાખે છે. જેથી કરીને ધર્મચુસ્તો તથા પરંપરાના ગૃહસ્થ આગેવાનો વગેરેને દૂર રાખી શકાય છે. આવી સંસ્થાઓ અને સરકાર જ પરસ્પર સખ ધમા રહી શકે, ને શ્રી સંધને અધારામાં ગમી “કુલ્લીમા ગોળ લાગી-લંગાવી” શકાય છે. એટલે “મૂળને ધક્કો લાગતો નથી.” એ માત્ર વાદિયાત વાતો છે. અણુસમજથી લેલી છે. આ વાગ્તવિક ગદ્ય છે.

એવી સંસ્થાઓ મારફત ધાર્મિક સ્થાનોના વિવાદો ઉભા કરાવીને તેના સમાધાનો અને કેંસલા-ઓમા સરકાર ત્રીજ પાર્ટી તરીકે-તેમા માલિક તરીકે અને સત્તાધીશ તરીકે-ચુગી શકે, તેવી ગોઠવણ કરી લીધી હોય છે. કેમકે-અન્નેય પક્ષો પોતપોતાના હેતુઓ સકળ કરવા માટે અરજીઓ જ એવી કરે અને વધીય, બેરીગટો અરજ જ એવી ધરે, કે જેથી ઇચ્છાપૂર્વક અન્નેય પક્ષોએ ત્રીજ પાર્ટીના ધર્મ-સ્થાનો ઉપર પણ અધિકાર કબ્જા રાખેલા હોય. તટસ્થ પંચ તરીકે સમાધાનો, કંગો કે કેમલા અપાયેલા નથી હોતા. આ વસ્તુ સુક્રમતાથી અભ્યાસ કરનારને બગાળે જાય છે. આવે તેમ છે જ. તે વખતના આપણા આગેવાનો એટલું સૂક્ષ્મ વિચારી શક્યા નથી. કેમકે-વિદેશીયોની ૧૦૦ વર્ષો બાદ ખુલ્લી કરવાની ગૃહ યુક્તિઓની કલ્પના પણ કેમ કરી શકાય? એટલા જ માટે એ આગેવાનોને શ્રી સપ્તમા પ્રતિષ્ઠિત બનાવી ગણવામાં આવતા હતા. કેમકે-સરકાર તેમની મારફત કામ લેતી હતી અને “તેઓ સરકારની સામે દિતો માટે બગાળ લહે છે.” એવો દેખાવ પણ થવા દેવાતો હતો જેથી શ્રી સપ્ત તેઓ ઉપર અટલ વિશ્વાસુ બનતો હતો. પછી સરકારી તંત્ર અધિકારી નિર્ણયો એવા આપે, કે ન પૂરતો મતોય લઈ શકાય, ન પૂરતો અસતોય બહેર કરી શકાય, અને ભવિષ્યમાં વધારે લગન ચવાવી મતોપકારક નિર્ણય લેવાની આશામાં “મેરી બી ચૂપ અને તેરી બી ચૂપ” નગમી લેવાની આગવી હોય છે.

વળી, નવા નવા ઇમંગો ઉભા કરીને લડત ઉપર ને મૂળથી જ બંધો પૂરો મતોય લેવાની હીલચાલ ઉપાડાય, પરંતુ પશ્ચિમી મંદિર પોતાના હેતુઓમાં એક રંગણ આગળ વધી ગઈ હોય તે રીતે સમાધાન થાય આમ વખતો વખત ઉપડતી દિલગોલી સંસ્થાને આશીર્વાદરૂપ બનતી ગઈ હોય છે. અને હવે તે એ નિયતિ રખી જ આગળ વધી રહી છે. સુખ્ય આગેવાનો જૂનકાળના મળેલા દેરા બાબ લાભોથી

* એટલે જ માટે ભવિષ્યમાં સત્તાની ધાર ને ઇમારોની રાતો કબ્જા કરાવી શકાય, માટે જૂનકાળની મંદિરો એવી સંસ્થાઓ સ્થપાવીને તેને લોકપ્રિય અને વિશ્વાસપાત્ર બનાવી છે, કે તેની સાથે સિદ્ધાંતમાં પાનગી વાત કરીને જાનવેલે ઉપર રહી કરાવી શકાય અને શ્રી સપ્તમાં બહુ જાહેર કરવામાં આવેલું ન હોય, ને જાનવેલે વિશ્વાસમાં રહે

દુષ્કાર રહી, યોગ્ય પ્રયત્ન કરી શકતા જ નથી. હાથીના કબેરમાં માસની લાલચે પ્રવેશીલા કાગડાની છેવટે થઈ તેવી ભાવિદશા તરફ શ્રી સંઘ આજે ખેંચાતો જાય છે.

છ આપણા ભાઈઓની ઇચ્છા ધાર્મિક હિતોને હાનિ પહોંચાડવાની હોતી નથી તદ્દન ખરું છે. પરંતુ, એ સંસ્થાઓ વગેરે સાધનો જ વિદેશીઓએ આપણને ઉપગ્રહી લાભો ખતાવીને એવા ઉમા કરાવી લીધા છે, કે-તેને ટેકો એ જ ધાર્મિક હિતોને ધક્કારૂપ હોય છે. તે સંસ્થાઓ જ આપણી સંસ્કૃતિને ઉખેડી નાખવાની તેઓની બિનશસ્ત્રોની ઠંડી લશ્કરી છાવણીઓ છે. તેમાં જ આપણા બંધુઓ ભગી થઈને રીધી રીતે નહીં, પરંતુ આડકતરી રીતે ધાર્મિક હિતોને હાનિ પહોંચાડે છે. આ એક એવો કાયડો ગોઠવાયો છે, કે-બહુ ઉડાણથી સમજ્યા સિવાય સમજાય તેમ નથી-કે-“ આપણે ચોતે જ આપણને ખેસવાની ડાળ ભાંગી રહ્યા છીએ. ”

જ આ ધાતક પ્રક્રિયા દરેક ધર્મો, સમાજો વગેરે સાથે જોડવામાં આવેલી છે. પરંતુ સર્વના કેન્દ્રભૂત જૈનધર્મ સાથેનું તેનું જોડાણ અશક્ય છતાં ખુબીથી શક્ય બનતું હોવાથી ખૂબ જ ભયંકર ગણાય ગણાવું નેહએ. તેઓ જૈનધર્મમાં થતાં નવીન પરિવર્તનોથી સૌથી વિશેષ ખુશી હોય છે. કેમકે-કેન્દ્ર ઉપરના ધા વધારે કાયદાકારક તેઓને જણાય, એ સ્વાભાવિક છે.

જો જો કે જૈનધર્મને નવીન પરંપરાની ચોજનાઓ ધીમે ધીમે શાંતિથી રચનાત્મક રીતે અને ઘણી જ ખૂબીથી લાગુ કરાય છે. સહાનુભૂતિપૂર્વક લાગુ પડાય છે. અજબ કુનેહપૂર્વક લાગુ પડાય છે. પૂર્વ પરંપરાથી રંગાયેલા પુરુષો જેમ જેમ પરલોકવાસી થતા જાય, તેમ તેમ એક પછી એક ગોઠવણો બહાર મૂકતી જાય છે. તેમાં સહકાર આપનારાઓને યુગ્મ. યુગ્મળ પીછાણનારા વગેરે વિશેષણોથી નવાખતા જતાય છે.

૨ જો વર્ગ:—આને જે વિષમ સંલેગો બહારથી ગોઠવાતા જાય છે તેમાથી માર્ગ મેળવવા માટે—

જા કેટલાક આત્માઓ વધારે ઉચ્ચ પ્રકારના ધાર્મિક પ્રતીકોનું પાલન કરતા થાય છે. અને—
જા કેટલાક આત્મ સ્થિતિમાં ઉચ્ચ પ્રકારે પાલન કરવાનું અશક્ય માનીને તેના કરતા કાંઈક ઉત્તરતા પ્રકારનું પાલન કરતા હોય છે.

એક પક્ષ વધારે ધાર્મિક શુદ્ધિની અને ખીન્ને પક્ષ આત્મ ધાર્મિક પ્રતીકોના પાલનની અશક્યતાની કલ્પના કરીને બન્નેય જુદી જુદી દિશા તરફ દોરવાય છે. જૈનશાસના બહેર પ્રતીકોમાં પણ એ જાતના ફેરફારો બન્નેય હસ્તગત અને અમલમાં મૂકતા હોય છે.

વાસ્તવમાં કુદરતી રીતે વર્તમાનકાળે પ્રાપ્ત જે મધ્યમ સ્થિતિ છે, તેનાથી જ અને જા બન્નેય અચૂત થતા હોય છે. એક જાખડું બપુ ઊંચે જતું હોય છે ત્યારે એક વધારે નીચે જતું હોય છે. સમ-તુલા ન જળવાતાં શ્રી સત્ત્વમાં શુદ્ધિબેદ અને વિષમતા થાય છે. એક ઉચ્ચ પ્રકારને લાંબો વખત અમલમાં ટકાવી શકે તેમ હોતો નથી કેમ કે—ઉચ્ચ પ્રકાર આને અશક્ય છે: ત્યારે ખીન્ને વર્ગ નાહક ઉતરતી કક્ષામાં ઉતરી પડવાનો દાખલો બેસાડે છે. એ રીતે બન્નેય શક્ય સ્થિતિને દરકત પહોંચાડવામાં મદદગાર થાય છે. જે કરવાની વિદેશીયોની પોલીમી છે. એ કહે છે, કે—“જે ઘડીમાં પ્રતિક્રમણ પુરું કરતા શુદ્ધ વિધિ: સુમત્રા: રાગ અને દબસર ચૂંચો બોલવા. વગેરે સચવાતા નથી તેથી પ્રતિક્રમણ વધારે વખત લગાડીને પણ શુદ્ધ કરવું જોઈએ.” ખીન્ને કહે છે, કે—“આને જે ઘડી જેટલો પણ વખત કાઢવાની ફરસદ હોતો છે? માટે જેમ અને તેમ હુકામા થોડીક જ મીનીટમાં પતે તેવી ગોઠવણ શોધી કાઢવી જોઈએ.” એક કહે છે, કે—“પ્રભુનું જન્મકલ્યાણક શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક બરાબર ઉજવવું જોઈએ.” બ્યારે ખીન્ને કહે છે, કે—“હવે ધર્મની વાત કોઈ સાંબળવાનું નથી. માટે તેને ધાર્મિકતા છોડીને રાષ્ટ્રીય આદર્શોથી ઉજવવું જોઈએ” ઇત્યાદિ.

ત્યારે પૂર્વાચાર્ય મહારાજના બણાવે છે, કે—“જેમ અને તેમ શક્ય રીતે વિધિનો ખર્ચ કરવો પરંતુ સાથે પણ અશક્ય હોય તે રીતે પકડવું નહીં. તેમજ શક્ય હોય તેટલી તો ઉપેક્ષા ન જ કરવી.” આ વચ્ચે આજનો માર્ગ છોડાવીને તેને ચુંચવામા વિદેશીયોને પોતાના હેતુઓની સંજ્ઞાના દેખાય છે કેમ કે—ઉચ્ચ કક્ષા ટકવાની નથી છતા મધ્યમ કક્ષાને તોડવામા સદકારી બને છે. અને નીચી કક્ષાના દાખલાથી દિવસે દિવસે વધારે ને વધારે નીચે લઇ જવાના પ્રવાહને ટેકા મળે છે. એટલે પતન તરફ જવાનું મુલલ બને છે. એમ બન્નેય રીતે તેઓને લાભ મળે છે ને યુગાનુકૂળ બન્નેબની પ્રવૃત્તિઓ ગણાય છે.

૩ જો વર્ગ:—એકદમ જમાનાને અનુમરતા ગણાતા સંલેગો સાથે બંધબેસતો યગ દમ્ભસતો હોય છે. તેમા દેખાતા ક્ષણિક લાભોને તે સારી એવી ઉત્તતિ માની લેતો હોય છે, કે જે વધારે અવનતિએ પરિણમવાની છે. તેનો તેને ખ્યાલ નહોતો નથી.

૪ થી વર્ગ:—(બહારની દૃષ્ટિથી) બહારના દૃષ્ટિબિંદુઓથી તાત્કાલિક એટા એટા કમિન્ડને કરી નાખવા પ્રવૃત્તો હોય છે. ત્રીજા વર્ગનો કેટલોક ભાગ તેની વધારે નજીકમાં અને મહાનુભવિમાં હોય છે. તેથી કાલક પરંપરાગત: અને વધારે ભાગ આધુનિક પ્રગતિ: એમ ઉત્તમના સ્થિતિપૂર્વક ધર્મની આરાધના અને જૈન-શાસ્ત્ર તથા “સંયમ” સંચાલન કરવામાં માનતા હોય છે. અને દરેક તેમજ પરિવર્તન એ દિશામાં કરવાના આમદવાણા હોય છે. આથી મજ વચ્ચેના ખ્યાલથી પણ તેઓ ઘણે ઘણે દર નીકળી ગયા હોય છે. તથા “પેસે મળને જ મદદ પહોંચાડે છે.” એમ કાલકિષ્કેન્દ્રી ચતુર્થી માનતા હોય છે. ખતું વચ્ચેનિ તેમ હોતી નથી.

ધાર્મિક સંસ્થા-જૈનશાસનમાં: અને તેઓએ જ સ્થાપિત તે સંસ્થાના સંચાલક શ્રમણપ્રધાન શી ચતુર્વિધ સંઘની વ્યવસ્થા વિગેરે ચલાવવાના અનન્ય અધિકારોમાં. હેઠ મુદ્દી પ્રવેશી જાય છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેથી તેના ઉદ્દેશો: હેતુઓ હિતો અને આદર્શો ઉઘટાઈ જવા સાથે, તે વસ્તુઓ જ હુમ્મત થવાના પાયા ઉપર મૂકાઈ જતી જાય છે. એટલી હદ મુદ્દીની તેમાં ખુબી છે. (૧) સદુપયોગ- (૨) વહીવટ સંચાલન પદ્ધતિ (૩) વહીવટદારો પસંદ કરવાની પદ્ધતિ: વગેરેને લગતા થવાના કાયદાઓ દ્વારા નીચીંદ્રિ ધર્મગ્રંથાનો વિગેરેની સ્થાવર-જંગમ મિલકતનો ઉપયોગ પણ ક્રમે ક્રમે ફેરવાઈ ગયા વિના રહેવાનો નથી. તીર્થંકર પ્રજા સ્થાપિત સઘ વહીવટદારોને પોતાની પરંપરાગત રીતે હવેથી નીમી શકશે નહીં. આગ્રાપ્રધાન ધર્મવ્યવસ્થા વિરૂદ્ધ પણ સરકાર દ્વારા તે તે પદ્ધતિ પ્રમાણે નીમી શકશે. આ બાબતમાં પારખીઓ અને શીખો દ્વારા કરાવાયેલી કેટલીક ભૂલોની અસર જોતો અને વૈદિકોને પણ ભૂલ ભરેલ માર્ગે દોરતી તેઓ ઉપર પણ ફરજ પાડવામાં આવ્યા વિના રહેશે નહીં.

આપણે ત્યાં સાત ક્ષેત્રો. ધર્મની આરાધના મારેના અનુદાનોના જુદા જુદા વિધિઓમાં ઉપયોગી માન્યોને ધર્મપ્રકરણો ૩૫ છે. સાનકેત્રો અને તેને લગતા નાના મોટા ખાતાઓનો વહીવટ કરવો વગેરે જ્ઞાનાચાર: દર્શનાચાર: ચારિત્રાચાર: તપાચાર: અને વીર્યાચાર: ૩૫ પાંચ ધાર્મિક આચારોમાં છુટી છુટી રીતે સમાવેશ પામે છે. વિનય વૈયાકરણ રક્ષણ: તેનું શાસ્ત્રીયજ્ઞાન તેને માટે મન, વચન કાયાથી ભરખ ગ્રંથે: ને દરેક ક્રમને અનુવર્તી, કાઠપણ ક્ષેત્ર નળણું હોય, તો તેને પુષ્ટ કરવાની ફરજ પાડેલા આગ્રા અનિયમ મંચિભાગ વ્રતમાં સમાવેશ પામે છે. આ રીતે ધાર્મિક વહીવટ: એ પણ નિત્યનિત્ય ધાર્મિક ક્રિયા છે ધર્મચળુ છે તેમાં મીત્રો સત્તાનો પ્રવેશ થાય છે

વિનય વૈયાકરણ:—“ મન, વચન, કાયા. તણ છતું અલ છતું વીર્ય ગોપચું ”

રક્ષા ખરાબર થાય છે. કે નહીં ? તેની જાણતિ રાખવાનું તો સર્વત્યાગી આચાર્યો વિગેરેની ફરજમાં સમાય છે. ઉપદેશાદિક ન દેવાદારા જે તેઓ રક્ષણ કરવામાં ઉપેક્ષા કરે તો તેઓને પણ પ્રાયશ્ચિત્તના ભાગીદાર હોવાનું જણાવેલ છે. અને જે તેમાં તદ્દન ઉપેક્ષા કે ધાર્મિક દિતોની હાનિમા સહકારદાતા બનવાનું થાય, તો સીધા નરકના જ દાર મુનિઓને પણ શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ બતાવેલા છે.

અર્થાત્—આપણા ધર્મના સાતહેત્રાદિ જૈનશાસનની અનન્ય ધાર્મિક મિલકતો છે. ધર્મક્રિયાના ઉપકરણાત્મક છે. તેને જાહેર પ્રજાની મિલકતો—પબ્લીક ટ્રસ્ટ ગણવાનો ન્યાયવિગેધનો નિર્ણય લઈ તેના ઉપર આધારીતો પડે એ તેવા પ્રયાસો થતા રહ્યા છે. પબ્લીકની વ્યાખ્યા અવ્યવસ્થિત છે. ટ્રસ્ટની—ટ્રસ્ટીની વ્યાખ્યા અવ્યવસ્થિત છે. ધર્મ અને ન્યાયની વ્યાખ્યા અપૂર્ણ અને અવ્યવસ્થિત છે. ધર્મ અને ન્યાયની વ્યાખ્યા અપૂર્ણ અને અવ્યવસ્થિત ચક્રાચ્ચે રાખવામા આવે છે.

દેવદંડ્યાદિક ખાવાની શુદ્ધિ આપણા જે ભાઈઓની ન હોય, તેઓને પણ આવી ખાખતોને ટેકા આપવામાં પ્રજાપરાધર્મી હાનિકારકતાને અતિચાર લાગે છે. અને તેની પાછળ પણ જે ધર્મની અનાવશ્યકતાની શુદ્ધિ હોય, તો અનાચાર દોષ પણ લાગે છે. કેમકે—૧૧૨ (એક સો બાર) પ્રકારના વિનાશમાંના પ્રજાપરાધર્મન્ય આજના પરકૃતવિનાશમા સદકાર અપાય છે. અને ધાર્મિક ક્રિયામાં હસ્તક્ષેપ નોતરાય છે.

[૭] મૂળમાં ક્યાં ક્યાં અસર પડે એ ?

૧ દોષની મુખ્યતા આચાર્ય સંન્યાતા અધિકારોને ધરકારે છે.

૨ આજના કાયદા અને નવા બધારણનો મુખ્ય આધાર લેવાની ખાખત શાસ્ત્રાગ્રાઓને મોટે ભાગે નિષેધ બતાવે છે.

૩ બહુમત અને ચુટણી તીર્થ દેગની આગ્રાને નિર્ણય બતાવે છે

૪ બીજા ઘણાં ઘણા કાયદાઓના સંબંધના હવાલા શાસન અને સત્તા સંન્યાતા અગ્નિત્વને જ નષ્ટ કરવા તરફ ભાર મૂકે છે.

૫ નાણા પ્રકરણોને લગતા દુન્યવી કાયદા, ધાર્મિક વહિવટ ચલત્રવાનું અગ્નિત્વ જ નાશદ કરે છે.

૬ અલગ અલગ વહીવટોને રજીસ્ટર કરવાના ફરજિયાત ધોરણથી આખા ભાગનાં વિષમભાવ સંસ્થાના અસ્તિત્વનો હાનિકાર કરવા ખરાબર છે.

૭ કમીશનરના અધિકારો સંચાલક શ્રી સંઘનું સ્થાન હસ્તગત કરે છે.

૮ ધાર્મિક સ્થળોમા પ્રવેશ કરની વખતે માત્ર સખ્યતા જાળવવાની વાત ધર્મની પૂજ્યતાના તત્ત્વને નાશદ ગણે છે

૯ ધર્મશાસનની મિલકતો જાહેરની ગણી લેવામાં આવી છે, જે ગણી શકાય જ નહીં. પોતપોતાના ધાર્મિક કાર્યોમાં જ ધાર્મિક મિલકતોના વપરાશની શાસ્ત્રાગ્રાઓને ધરકાર છે. પબ્લીક હોલનો અર્થ જ ખોટો કરવામા આવ્યો છે. પરંતુ પબ્લીક એટલે સરકારી અધિકાર નીચે એવો અર્થ સ્પષ્ટ થાય ?

૧૦ હુદા હુદા સંબંધથી આખા ભારતના શ્રી સંઘની એકતાની કિલ્બિલિના થાય છે.

૧૧ ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાંથી ખર્ચ મોટે હી વજેરે લેરી, રાન્યને મોઝે જ નહીં. ઉચ્ચાગ્રા ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં રાત્રે રહેતો આપવી જોઈએ તેને બદલે લેવાની વાત સંસ્કૃતિના ધોરણથી હિનરી છે.

૧૨ રાજ્ય અગ્રાહના વખતમાં ધર્મ-મહામાત્રો હતા. પરંતુ, તેઓ હર્ષ-ક્રોધને સહાય કરના હતા ધર્મરોષમાં હસ્તક્ષેપ કરી રાકના જ નહીં. કેમકે તે જાનનું દોષ દરેક દોષનું જ નહેતુ

૧૩ * પ્રજામાંથી દરેક ધર્મના ધર્મચરુઓના પ્રતિનિધિઓના હાથ નીચે એક વ્યવસ્થાપક ગ્રુપ રાખવામા આવ્યું હોત, તો હજી કંઈક યોગ્ય ગણાય. પબ્લીકતુ કહીને સરકારે હસ્તગત રાખવું ન્યાય-વિરુદ્ધ છે. રાજ્યતંત્રનું એ અંગ જ નથી. તેથી સુપ્રીમ કોર્ટે “તેની કીની આવક રાજ્યના કોષપણ કામમા ન ખર્ચવાતું ઠરાવ્યું છે.”

૧૪ બ્રીટીશોએ પોતાની હયાતી સુધી ધર્મમા હસ્તક્ષેપ ન કરવાની નીતિ ઉપર-ઉપરથી અને બહારથી કામચલાઉ રીતે જાળવી હતી. પરંતુ જતાં જતા પોતાનું હથિયાર છેલ્લી ઘડીએ ધર્મ ઉપર ફેંકતા ગયા, અને તેમના વિચારના દેશીઓના હાથમાં તે મૂકતા ગયા. જેઓના માનસને શિક્ષણથી પહેલેથી જ ધર્મની સામેના વિરોધ પક્ષમાં રહી જતુની બનાવવામા આવેલા હતા જ. તેઓ ધર્મની વાત આવતાં જ તેની સામે ઘૂણાદષ્ટિથી જોતા હોય છે; અને તેને માટે કંઈ કરવું પડે, તો-તેઓ આગની જેમ સળગી ઉડતા હોય છે.

૧૬. સત્તાને નાણું ભેષ્ય છે ? માટે આવા કાયદા કરે છે ? કે-ધર્મતંત્રમાં સુવ્યવસ્થા સ્થાપવી છે. માટે આવા કાયદા કરે છે ? એ બેમાંથી એકેય આશય આજના રાજ્યનો હોવાનો નિર્બાધ રીતે કાઢાય રીતે પૂરવાર કરી શકાય તેમ નથી. પરંતુ “ જુદા જુદા નિમિત્તો આગળ કરીને પ્રજાના સ્થાપિત કાયદાના પ્રાણુચૂત ધર્મક્ષેત્રમાં પ્રવેશી, તેના ઉપર ધીમે ધીમે કબજો મેળવી, તેને ઊંચલિલ કરવાની વિદેશીયોની ઈચ્છા એક યા બીજા રૂપે અમલમાં આવી રહેલી છે, તેને ટેકા આપવો.” એ મુખ્ય સ્વરૂપ છે તે શિયાળ વાસ્તવિક રીતે બીજી કાંઈપણ સાબિત કરી શકાય તેમ નથી.

૧૭. જૈનધર્મના દેવવ્યાદિક ક્ષેત્રો તેની વહીવટી ઝીણવટ: વપરાશ-ખિનવપરાશ વગેરેની એટલી ઝીણવટ છે, કે-સલસલા વહીવટોનાં મગજ તેમાં ચાલી શકે તેમ નથી. માત્ર નિષ્ણાત જૈન ધર્મીયાર્થ શિવાય બીજા માટે તેમાં માર્ગદર્શન પામવું જ લગભગ અશક્ય જેવું છે તેને સદંતર બાકાત જ રાખવાની જરૂર છતાં તેના ઉપર પણ નિયંત્રણ અને શિષ્ટોને બાદ રાખ્યા છે. જેના ધાર્મિક-નાણા-પ્રકરણમાં કશી ખાસ બહુ બારીકાઈઓ નથી. ત્યારે જૈનધર્મમાં સખ્યાપદ બારીકાઈઓ છે.

આવા આના મેંકડો દોષો અને ધાર્મિક હિતોને નુકશાનો નેમા સંકળાયેલા છે તે જાનના કાયદાથી ધર્મને કેટલી હાનિ થાય ? તેનો વિચાર કરવામાં આવતો જ નથી. હજી તો શરૂઆત છે અને કાયદાનો અમલ પણ આજે સરકાર તરફથી ઘણા ધીમે અને હજી ઉપરચોટીયો હળવે હાથે જ થાય છે. ત્યારે કલમવાર સંગીત રીતે અમલ થવા માંડ્યો, ત્યારે અસાધારણ કટકા ધર્મક્ષેત્રને થશે. કદાચ તે વખતના ધાર્મિકના ધ્યાનમાં તે આવશે નહીં. છતાં, ધર્મને થવાની હાનિ તો થવા વિના રહેશે જ નહીં. જેને પરિણામે તેઓનાં આર્થિક નૈતિક-ધાર્મિક-પવિત્ર જીવન વગેરે આજ કરતાં યે ઘણી જ કંકારી ગિચ્છિમાં મુકાઈ જ ગયા હશે. તેમાં શંકા જ નહીં.

૧૮ ધાર્મિક ખાતાઓના વહીવટદારો નીમવાની પરંપરાગત અને સુચોગ્ય રીત એવી છે, કે-અનુભવી ને ધાર્મિક વહીવટ કરતા હોય, અને તેઓની સાથે જોડાઈ ભક્તિલાવથી નેઓ વહીવટમાં સહકાર આપતા હોય, નવા નવા અનુભવીઓમાંથી પસંદ કરીને, નવા વહીવટ કરનારાઓ તેઓ તરફથી નીમવામાં આવતા હોય છે. જેથી ઉત્તરોત્તર તે બાબતના અનુભવી વહીવટદારોના હાથમાં વહીવટ સમગ્ર-પૂર્વક સલામત અને સતોષકાંક્ષ રહેતા આવે આ મૂળ પદ્ધતિ હવે વધારે વખત ચલાવવામાં ન આવવાથી વહીવટો અર્ચાળ. અને તુમારી પદ્ધતિના તથા કલાર્થોગ્ય બની જવાના જ નેથી તે બેક-કે મ્યુનિસિપાલિટી નેવો એક સરકારી વહીવટ બની જાય જેથી ધાર્મિક આરાધનાના નરવો નજીવા જ રહેવા પામે તેને યોષણ મળે જ નહીં. વહીવટ અર્ચાળ જ આવકનો મોટો ભાગ અર્ચાઈ જાય.

૧૯. ખૂબ સફસતાથી હજા ઉતરીને અભ્યાસ કરી જેતા કોઈનેય માલુમ પડે તેમ છે, કે-“ જ્યોતીર્ણમે ધર્મપ્રધાન સમૃત્તિને નજી કરવાના હેતુથી, હવે તેના આધારમૂળ ધર્મને પણ જિન-ગિન કરવા માટે ધર્મ સાથે અણબધાસના પારિભાષિક શબ્દો ઉભા કર્યા છે તેના આધાર ઉપર કાયદા રચ્યા છે. તેવી રીતે સરકારી તત્ત્વના દેશતંત્રોની અને રીપાઈમેન્ટની ચમત્કારી કરી છે. તેમજ નાદિ-તીઓ અને હેવાલોના સંબંધ રાખેલા છે. એક જ વાતમાં લોકો સમજન શાય તો આખી મશીનની ખેંચાઈને વાણ પડી જાય, પાટી દેવાય આ વનની ખુખી ગોઠવી છે. જેનો બીજા અનુભવી સંચાલકો કાયદાશાસ્ત્રનો ઉપયોગ કરી હકક હાથે અમલ કરે દરીફ ગાનીને એક નેકે અજાણના ધોનાના દીકરાનું જ દાટણું દારી નાંખું” હતું તેમ ચર્ચ રહ્યું છે

[૭] જૈનાચાર્યો વિષેની વિકૃત સમજ:

૧ શ્રી પાર્શ્વનાથ ચતુર્થમિ પુસ્તકમાં બૌદ્ધભિક્ષુ તરીકે ગણના ધર્મનાં કૌશાંબીજીએ જૈન સંઘ વિષે ટેટલક આગતેમ વગર સમજરે ભરદ્વ છે. અને ટેટલક મહાન આચાર્યની ગંભીર

ચાલ ઉપાડી પ્રજા પાસે તેની માંગણી કરાવનારાઓની વિદેશીયોને મન ભારે મહત્તા હતી. અને તે જાતનું સ્વરાજ્ય આપ્યા પછી ભૂતકાળનાં અને નવા નેતાઓ તરફ તેઓ પૂરા સન્માનથી વર્તે છે.

(૫) આ પરિવર્તનમાં હિંસામૂલક-અહિંસા શબ્દનો પ્રચાર કરી પ્રજાને ઠેવી અંધારામાં રાખવામાં આવી છે? તે તો આ ભૂમિકાનો હિંસા અહિંસાનો વિભાગ વાંચવાથી બરાબર સમજશે.

(૬) શ્રી કૌશાંબીજી થોડાક દીર્ઘાયુધી રહ્યા હોત તો તેમની નિખાલસ બુદ્ધિ કદાચ આ સત્ય જાણી શકત, કે-“ કદી ન બનેલી એવી રીતે ભારતની પ્રજા આજે ગુલામ બની છે. ” બહારના ધન અને વૈજ્ઞાનિક સાધનોથી ભારતની પ્રજાની શાન્તિ: સુખાકારી. વધવા વિષે શંકા નથી પરંતુ તે વધુ પરશ્રિતતાનું પ્રતીક હોવાથી, રાજ થવા જેવી ન જ ગણાય.

૫ આજની અપેક્ષાએ મહાવિચક્ષણુ નૈનાચાર્યોએ ભારતની પ્રજાના સ્વત્વ. સંસ્કૃતિ. સાચી અદિ'સા' વગેરેનું ખૂબ રક્ષણ કરેલું છે જ્યારે ઊંડા ઉતરીને જેતા આજે લગભગ સદંતર તે બધું આપણે ગુમાવી બેઠા છીએ. ને તે મહાત્માઓના પ્રતાપે ઘણું આપણને વારસામાં મળ્યું છે, તે રહેલું સર્વું પણ ગુમાવવાવાના પ્રયત્નોથી ગુમાવવાની તૈયારીમાં છીએ કારણ કે આજની આખી મશીનરીના ચક્ષુ C.T. ગતિથી જ ચાલે છે. તેનો ઘણા વિચારકો જાહેરમાં બળાપો પણ કરતા હોય, તેમ જનમી શકાય છે.

શ્રી કૌશાંબીજી મોતીચંદ્ર નીતિ તથા વિશ્વશાન્તિની આજની નીતિ.થી પ્રભાવિત થયેલા જણાઈ જાય છે. તેમાં પણ ખામ કાઢી શકાતી નથી. કેમકે તે પણ કૃત્રિમ અને એકપક્ષીય છે. શ્રી પાર્શ્વનાથના નેતૃત્વમાં પણ તેઓ વિદ્યુત અર્થમાં સમજાયા હોવાનું અષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે.

સ્વાભાવિક છે. કેમકે—તે જ ધર્મના ટકાવનો પ્રાણ છે. પરંતુ પાછલે પારણેથી *આગમોઃ ધર્મશુરુઓઃ ધર્મસ્થાનોઃ પરંપરાગત રક્ષક પ્રતીકો. સાતક્ષેત્રોઃ વગેરે મૂળભૂત આખતોમાં આડકતરા આક્રમણો આવતા જાય છે, નવા આવવાની પૂર્વ તૈયારી થતી જોવાય છે. તે ભાવિમા નજર નંખાય છે, ત્યારે મન ચિંતાથી ઘેરાઈ જાય, એ સ્વાભાવિક છે.

॥ શ્રી શ્રમણસંઘસ્ય શાંતિર્મંવતુ ॥

૮ અનન્યતમ શ્રી દ્વાદશાંગી પરમ મહાશાસ્ત્રઃ

[૧] અપૂર્વ મહત્તા

૧ સદ્ભૂત ગહન તાત્ત્વિક અર્થોથી ભરપૂર શ્રી દ્વાદશાંગી અનન્યતમ મહાશાસ્ત્ર છે. આ જગતમાં તેની એક વખત ચોક્કસ વિષમાનતાના ઘણા સચોટ પૂરાવા અને પ્રમાણો મળે જ છે. છતાં હાલમા તે શાસ્ત્ર પૂરેપૂરાં વિષમાન નથી.

૨ દ્વાદશાંગીનું સામાન્ય સ્વરૂપઃ

અ તે ખુદ વીતરાગ સર્વજ્ઞ અરિહંત પરમાત્માના શ્રીમુખે ઉપદેશાયેલ છે.

આ પ્રભુમુખે સાક્ષાત્ માલળવા ઉપરથી શ્રી ગણધર ભગવંતોએ તેની રચના કરેલી છે. માટે તે જ્ઞાનજ્ઞાન પણ કહેવાય છે.

૬ તે અતિ વિશાળ પાર ભાગોમાં—પાર અંગોમાં રચાયેલ છે. માટે દ્વાદશાંગી કહેવાય છે.

૬ તેની રચનાપદ્ધતિ જગતના બીજા કોઈપણ ગ્રંથ કરતા અત્યદ્વલુત અને અતિવિલક્ષણ છે.

જેની રચનાની પદ્ધતિ સમજાવવા માટે શ્રી અનુયોગદાર જેવો સ્વતંત્ર ગ્રંથગ્રંથ છે.

૭ તેમા ઘણા ઘણા પદાર્થો વિષયોઃ અને અનુયોગોઃ ની વિશિષ્ટદૃષ્ટિની ગ્રહિતા છે. તે અનંત જ્ઞેયપદાર્થોની અગાધ ખાણ છે. આપણી તો કલ્પનામાયે ન આવી શકે તેવો વિખ્યાત છતાં, ધજો જ સંક્ષેપ ધરાવે છે.

૮ આ ગહન શાસ્ત્ર કોઈ ત્યાગીઃ તપસ્વી. સંયમીઃ મહામુનિવરો જ લખી શકે તેમ હોય છે. જીવંતીભરના ચે પરિશ્રમથી કદાચ કોઈ કોઈ મહાનુભાવો યાદ રાખી શકે છે. યાદ રાખીને તદનુસાર યથાશક્તિ વર્તન કરી શકે છે. બીજાનું ગણુ નથી હોતું.

૯ તે ગોક્ષનગરમા પ્રવેશ કરવાના મુખ્યમા મુખ્ય દાર સમાન છે અધિગમ સમ્યક્દર્શનનું ચે મહત્ત્વનું દારણુ છે.

૧૦ તેના પરિણુત જ્ઞાનનું દળ મતો અને ઉચ્ચ પ્રકારના આરિત્રમય. જનનરૂપે આપ્ત વિના રહેતું નથી. તે પ્રકારના ક્ષો પ્રાપ્ત થાય, તેવી અનુષ્ઠ મપ્રભાવકતા તેના શ્રવણની છે.

૧૧ સગીત વ્યાયામ. અને શોગસાધના ના શાસ્ત્રોની માફક તે મુખ્યપણે વર્તન માત્ર છે. મન-વચન અને ક્રિયાની સુપ્રજ્ઞિતની તાલીમનું શાસ્ત્ર છે. આરિત્રશાસ્ત્ર છે કલ્પિતસા કે કાવ્ય ની

૧૨ આ નેસલમેનના નેન અંધના કાનલોહનો વિષે “ આગ વ્યવસ્થા કરવી અને તેમ વ્યવસ્થા કરવી ” વગેરે શોધરૂઠો કરવાનો અધિકાર નાજર માન મરકાને હી નીને અગત યાવ હે તેની યોગ્યતા વિનાર મતા યોગ્ય લોગે તો નન સગ યોગ્ય વ્યવસ્થા તો મતાની નીને તે કમણે નરુ કને હી મતા યાવ ને અને નાજર માન મરકાને તેમ ઉપર અધિકાર હોય અને તે કમણે નરુ કને હી મતા યાવ ને ના આપણું પુરસ્કારોના બાળ મતા માટેના યાવ ને અને નરુ કને હી

માફક માત્ર વાચી જવાનું શાસ્ત્ર નથી. જીવનમાં જેમ જેમ અમલી બને, તે જ તેની તેમ તેમ પ્રુથી સમન્વય તેવું એ શાસ્ત્ર છે. ત્યારે જ તેની સંજોગાગ પૂર્ણતાનો અદ્ભૂત ખ્યાલ આવે તેમ હોય છે. માટે તેનો અભ્યાસ કરવાના વિશિષ્ટતમ વિધિમા યોગોદ્દહન વગેરે ક્રિયાઓને સ્થાન છે.

હૃદયવિશ્વભરના જ્યેષ્ઠદાર્થોનું દર્શન કરાવવામાં તે અળહળતા રત્નદીપક. અથવા તેજઃપુર્વકા બંધાર સૂર્યઃ સમાન છે.

એ તે વિશ્વભરમાં સારભૂત શાસ્ત્ર છે. અનન્યતમ છે. “તિ-જગ-પ્રહાણ” “ત્રણુ જગતમા પ્રધાન છે.”

એ ઉન્માર્ગઃ અસત્ય અને ખોટા ખ્યાલોઃ થી બચાવનારું અસાધારણ સાધન છે. પળાસિવા-ડ-સેસ-કુવાદ-દપ્પ” “સધળા ચે કુવાદીઓના આડંબર-ગર્વને નષ્ટ કરનાર છે.”

ઓ સન્માર્ગે ચડાવનારા સાચા શ્રોધ તરફ આત્માને સહજ રીતે જ દોરવી જવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે. તે પરમાર્થરૂપ શાસ્ત્ર છે. “પરમ-ડઢ્ઢે નિચઢે પાવયણે” “નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પરમાર્થરૂપ છે”

ઓ અન્ય ધર્મશાસ્ત્રોના શાસ્ત્રોમાંની પ્રમાણભૂત અને સદ્ભૂત બાબતોનો આ શાસ્ત્રમા સમાવેશ થયેલો હોય છે. અથવા અન્ય શાસ્ત્રોમા જે કાંઈ સદ્ભૂત સત્યો છે, તે આમાથી ત્યાં ફેલાયેલા છે. એ આદવાદની સતાપથી બરાબર સમજીને પૂરવાર કરી શકાય તેમ છે “સર્વ દર્શનતણ મૂલ તુત નામનમ્” સર્વ દર્શનોનું મૂળ આપનું શાસન છે.”

અ આવા અનન્યતમ શાસ્ત્ર સાથે ખીજા કોઈપણ પ્રકારના સાહિત્યની ગ્રંથની શાસ્ત્રની ધર્મ-નાજની તુલના કરી શકાય તેમ નથી. આ વસ્તુ સ્થિતિઃ છે તેમ કરવામાં તે મહાશાસ્ત્રનું અપમાન ને કનનારનો અવિવેક છે-અજ્ઞાનતા છે.

અ શ્રી તત્ત્વાડ્યોડધિગમ સૂત્રઃ તેનું જ એક નાનકડું પ્રતિબિંબ છે. વિશાળ દ્રશ્યનું પ્રતિબિંબ તેમ જ મનની નાની ચક્રનીમા ગ્રીવાયું હોય છે, તેમ. (આગળના પૂઠા ઉપરના ચિત્રથી આ બાબતનો ખ્યાલ આવે તેમ છે.)

શ્રી જૈન શાસ્ત્રોની અદ્ભૂત ભાવસ્તુતિઃ

મિત્રે મો પયઓ જમો જિણ-મણ, નરી સયા સંજમે ।

દેવં-નાગ-સુવન્ન-કિન્નર-ગણ, -સન્મૂઝ-ભાવડચિણ ।

લોમો જન્ય પદ્ધિઓ જગમિણ, તે-લુક-મન્નાડ-સુર ।

ધમ્મો વહ્નવ માસઓ વિજયઓ, ધમ્મુત્તરં વહ્નવ ॥ ૪ ॥

—શ્રી આવશ્યક સૂત્ર-શ્રુતરતવ-સૂત્ર

રૂઢિચાર્થઃ— જંમાં—

આલોક [વિશ્વ-લોકાલોક]

આ જગત [ના સર્વ વ્યવહારો]:

જડ દેહકનઃ સર્વ ભાવેઃ માનવોઃ અને

દેવેઃ નથા અમુકેઃ [વગેરે પ્રાણીઓના જીવનની વિગતો]:

પ્રતિષ્ઠિત [સુખવચિત રીતે વર્ણવાયેલ] છે.

૨—

સિદ્ધ [સદા પ્રામાણિક] છે,
 સંયમમય છવનમાર્ગમાં સદા મંગળમય [સહાયક] છે:
 દેવોઃ નાગદેવોઃ સુવર્ણદેવોઃ અને કિન્નરદેવોઃ [વગેરે] ના સમૂહો વડે સાચા
 ભાવથી પૂજાયેલ [માન્ય કરાયેલ છે] છે.

તે—

જિન-મત [જૈનશાસન-જૈન શાસ્ત્ર] ને અહો ! કલ્યાણકામી લગ્ય] લોકો !
 પ્રયત્ન [મન, વચન, કાયાના પ્રશ્નિધાન સાધેના વિધિ] પૂર્વક પ્રણામ
 [વિનમ્ર ભક્તિભાવ રાખી તેનો આલંબન તરીકે સ્વીકાર] કરો.

x

x

x

x

[સમ્યક્દર્શન-પ્રાપ્ત આત્માને સમ્યક્ષણે પરિણામ પામતો] શાશ્વત્ [એ શ્રુત]
 ધર્મ [સર્વથી અપરાધૂત રહી-અપ્રતિહત રહી] વૃદ્ધિ પામે.

અને

[સર્વથી અપરાધૂત ગહી-અપ્રતિહત ગહી]

ઉત્તર—[પછીના દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ ચારિત્રરૂપ] ધર્મની વૃદ્ધિ કરો. ૪.

ભાવાર્થ—ઉત્તરોત્તર મોક્ષના પ્રધાન કારણભૂત એવા ધર્મ-પ્રધાન આગ પુરુષાર્થની આદિ સક
 સંનિમય માર્ગાનુસારિ છવન-ધોગણુ સમ્યક્ દર્શનાચાર માર્ગદર્શક દાદગામી શ્રુત-શાસ્ત્ર દેશ-વિરતિ
 ધર્મ અને સર્વ-વિરતિ-ધર્મ મદા વિજય પામે, તેવી વિશ્વત્ કલ્યાણ ચાલ

તે સર્વ પ્રકારના જ્ઞાન અને જોધનો અપૂર્વ ખતનો છે.

તે સદા વ્યવસિદ્ધપણે પ્રામાણિક છે. દેવોએ પણ પ્રામાણિક તરીકે સ્વીકાર કર્યો છે. મારે તેને
 સર્વોત્કૃષ્ટ પૂજ્ય માની તેની આજ્ઞાને અનુસરે તે તમારા ઉત્તમ સુરમી છવનમા માર્ગના બની
 અનાધારા મદાય કરે.

અથો ઉચા ઉંચા અભ્યાસક્રમોમા હોય છે ત્યા પહોચના કેટલો વખત ? કેટલો ખર્ચ ? કેટલી મહેનત ? વગેરે કરવા પડે છે ?

૩ ખાસ મહાત્માઓનો જ તેના ઉપર અધિકાર છે, ને તેઓનો જ તેના ઉપર અધિકાર હોવો જોઈએ. ખીજનો નહીં તેઓનું જ તેના ઉપયોગ ઉપર નિયંત્રણ ચાલ્યુ આવે છે, અને હોયું જ જોઈએ, ને સ્વ આણુ રહેવું જોઈએ. તેની રક્ષા અને સદુપયોગ કરવાનો ભાર પણ તેઓની જ ઉપર છે. વિશ્વ વત્સલ ખુદ મહાપુરુષોએ તેઓને જ તે સોપેલ છે. તેનો સર્વ આજતોનો ભાર તેઓની ઉપર જ તેઓએ મૂકેલો છે.

૪ ખીજોને માટે તો માત્ર તે પૂર્વનીય વંદનીય સત્કારણીય છે. ઉપદેશ: શ્રવણીય અને યથાશક્તિ તદ્દુક્ત આચરણીય છે તેના દરેક પ્રકારના રક્ષણ કરવાના મહાત્માઓના પ્રયત્નોમા મર્ પ્રકારનો હાર્દિક સહકાર અને સહયોગ ખીજોએ-દરેક માનવોએ પૂજ્યભુદ્ધિથી આપવાનો હોય છે પ્રાણાર્પણાન્નિ સર્વસ્વ મુખી પણ તેના રક્ષણને માટે ભોગ આપવાની સૌના ઉપર કરજ છે.

૫ શ્રી તીર્થ કર સ્થાપિત શ્રમણપ્રધાન ચતુર્વિધ સંઘના રક્ષણ: વહીવટ. સાર-સંભાળ સંવર્ધન નીચે જ તે રહેવા જોઈએ કેમકે—શ્રી તીર્થ કરપ્રભુસ્થાપિત મહાશાસન સંસ્થાની તે પરપરાગત અનન્ય મિશ્કત છે જ્યાંથી તેની ઉત્પત્તિ થઈ છે, ત્યારથી તે જૈનશાસનની મિશ્કત છે, માટે તેના મત્યાવક ની સંઘના સર્વાધિકારમા જ તેનું સર્વ પ્રકારનું વહીવટી સંચાલન પણ હોય, ને રહે જોઈએ. આ અભાવિક છે.

સ્ત્રી ગણાય તો પછી “ આટલા જ આગમે માનવા આ પ્રમાણે અર્થ ન કરવો ” વગેરે બોલવાનો અધિકાર કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? ન જ થાય. એ ન્યાયસરની વસ્તુસ્થિતિ છે. સુવિદિત ગીતાર્થ પૂર્વાચાર્યોએ માન્ય કહેલા આગમે અને તદનુસારી શાસ્ત્રોને માન્ય રાખનાર સાથે તેમને માન્ય આગ-
મેમાંથી પ્રમાણ આપીને વાત કરવામાં પણ ૩૨-૩૩ શિવાયના શાસ્ત્રઅધોદાતું અપમાન કરવા બરાબર થાય છે. તેથી પાછળથી નીકળેલા સંપ્રદાયોની અસ્ત-વ્યસ્ત માન્યતાઓની ચર્ચા પણ શાસનની અપ્ર-
તિષ્ઠાકર થાય. તે બંધાવવાર પૂન્ય પુરોષ માર્તેય સમજવી જોઈએ.

“ પરંપરાગત પુરુષો દુરુપયોગ કરતા હતા, માટે સદુપયોગને માટે અમોએ તે હાથમા લઇને ઉત્કૃષ્ટ સાધુપણું પાળવાના પ્રયાસો કરીને શ્રી આગમે તમ્મ અમે વધારે લક્ષિત બતાવી છે ” આ બંધાવ પણ પ્રામાણિક ન ગણાય, કેમકે પરમાત્માનું શાસન હજી વિરુદ્ધ પામ્યું નથી, ચાલુ છે. આથી કાંઈપણ સુવિદિત શુદ્ધ પ્રકૃષ્ટ સત્ચારિત્રી મહાત્મા પરંપરાગત હોય જ. તેમની આજ્ઞા મેળવી હોત, તો પણ કાંઈક બંધાવ રહી શકત. પરંતુ આજ્ઞા વિનાના ગમે તેટલા ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રી કે ચારિત્રપાત્રની જનશાસનમા કિંમત ગણાતી નથી. તેને પણ એક જાતની શાસનની આજ્ઞાતના ગણવામાં આવેલી છે. એ અને ત્યાં લૌતશુરને હજીનાર બિલ્લરાજની શુરને પણ ન લાગવા દેવાની સાવચેતીનું દૃષ્ટાંત અપાયેલું છે. પરંતુ આ વિચાર જનશાસનના ન્યાયને અનુસરીને તેની વધારાગીપૂર્વક વિચાર કરે, તેને સમજાય તેમ છે. ખીજાને રહસ્ય સમજાય તેમ તથા મૂળ પરંપરામાં રહીને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળવામાં કોયે નિષેધ નથી હોતો. આજ્ઞાનુસાર વર્તન રાખીને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપાત્ર જીવે તો જનશાસનમાં આદરપાત્ર ગણાય છે. જનશાસનના શણગારકપ-ગોલાકપ ગણાય છે. જુદા પડીને ખાસ કાંઈ વિશેષતા કરી શકાતી નથી. થોડો વખત અમક દેખાડાય છે, પરંતુ વધારે વખત એ ગિચિતિ ટકતી નથી. ને પછી તો અરાજકતા ફેલાય છે. કેમકે નિરંકુશતા વધે છે

૮ અહિં એક પ્રશ્ન એ વિચારવો જોઈએ, કે-“ ગમે તે વ્યક્તિ લગીઆઓ તથા ખીજા શુદ્ધિયાઃ વગેરેના ઘરમા શ્રી જન આગમે વગેરેના પુસ્તકો હોય, અને તેઓ તેને વેચતા હોય, તો પૂતની કિંમત આપીને ખરીદા પછી કે તેની નકલ કરાવી લીધા પછી પોતાની માલિકીના થયેલા શાસ્ત્રઅધો વાચવામા નો ફાવ ? વળી સરકારી મંચાઓ યુરોપ-અમેરિકાની સરકારી સંસ્થાઓમા ને પુસ્તકો નાખા દે, તે તેઓની માલિકીના જ ગણાય છે ને ? ”

એ વિદેશીય લોકોને દાખલો લેવો બાબતી નથી. કેમકે તેઓ તો આખી દુનિયામાં જનન. જન આકાશ. ખતીજો માનવો વગેરે પ્રાણીઓ જ ગણેા પહોડો વગેરે ને દાખ છે, તે સર્વ પોતાની માલિકીના જ ગણિત રીતે માની ભેગા છે ૪૫૦ વર્ષોથી તેઓએ આ નિષ્ણ લીધેલો કે એટલે તેઓની વાત પ્રામાણિક અને ન્યાયસર ન હોવાથી તેઓના દાખલો આપવા ન્યાયી હોવાને કારે સંગમ નથી

તેમ જતા વેચાણની કિંમત તરીકે નથી, પરંતુ ગાજી કરવાની દૃષ્ટિરી કાંઈક આપીને તે વસ્તુ જોને આપણે શ્રી સંપન્ન અને સામનતા દલાવામા લાવીને ગણવી જોઈએ હુદામ મરેજિક ન્યાયી નિમેટ મિલેલ વગેરે ને ને જોયા તેની ને શ્રી પામે શ્રી હાજ્યાગીને અનુસરતુ હદિપુ પૂર્વે જે વિચિત્ર માહિત્ય હોય તે તમામ મેળવી લેવ જોઈએ કારે તેની નકલ કરાવેને પુરુષોના હેતુ તો ને સતરનો સ્મૃતિઓ અને મનઓ ને હુ લાયાસાદિત્ય પ. શ્રી આગમેના જ એક જનન અર્થે અને મહારૂપ સારવો હોય ને માટે તે પણ મેળવી લેવામા મરેજિક ન કરવે ને-કે

૧૦ શ્રી આગમે અને આગમનુસારી સાહિત્યનાં સંપન્ન તેના ઉપર કીક કીપતુ વિદેશ પાસાની અપેક્ષાએ મરેજિક કે વિ તાર વગેરે સર્વ કાંઈ ને કરવુ જનન જોને આના ને કીક ને સંપન્ન સંપન્ન ને સંપન્ન તેલેએ આ આજ ને ને કરવુ જનન જોને આના ને કીક ને

વિકાસોની આવશ્યકતા પડે, તો તેઓ તેઓની જરૂરી સહાય લઈ શકે છે. પરંતુ દરેક કાર્યો તો શ્રમણ મહાત્માઓને હાથે જ થાય, અને તેઓની કસોટીમાથી પસાર થઈ પ્રામાણિક હોવાની મહેતર હાથ લાગવા પૂર્વક જ થાય, તે જ યોગ્ય અને વિહિત છે. ખીન્નું અયોગ્ય અને અવિહિત છે. દરેક કાર્ય તેમના દ્વારા રજૂ થવું જોઈએ જ.

૧૧ “ નમામ જ્ઞાનમંડારો કે પૂજ્ય પુરુષો હસ્તકના શાસ્ત્રગ્રંથો પણ પ્રભુસ્થાપિત મહાશાસનની મિલકતો છે. અને તેના ઉપર પણ શ્રમણ પ્રધાન ચતુર્વિધ સંઘનો વહીવટ અને સંચાલન છે ” એમ સમજીને કોઈપણ સ્થાનિક સઘ કે ત્યાગી કે ગૃહસ્થ જૈનધર્મના અનુયાયિ વ્યક્તિને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે શાસ્ત્રોનો ને શાસ્ત્રલંકારોનો ગમે તેમ ઉપયોગ કરવાનો કે કરવા દેવાનો અધિકાર નથી. રાજ્ય કે સામાજિક બંધોનો પણ વાસ્તવિક રીતે અનિવાર્ય સંજોગોમાં સેવક તરીકે રક્ષણ કરવાનો અધિકાર છે, નહિં કે પોતાની માલિકી માનીને કબજે લેવાનો, અને રક્ષણને જ્ઞાને કબજે લીધા પછી તેના ઉપર પોતાનો માલિક હક્ક કે સર્વોપરિ સત્તા સ્થાપિત કરી દેઈ, ગમે તેમ ઉપયોગ કરવાનો કે કરવા દેવાનો કે કરાવવાનો અધિકાર છે. તેવો કોઈ અધિકાર છે જ નહીં. પોલીસ ચોટી કરે, કે રક્ષણ માટે કામચલાઉ વખત માટે કોઈ વસ્તુ કબજે રાખે, માટે તેની માલિકી કે ગમે તેમ તે વિચે કરવાનો અધિકાર તેને થતો નથી. તેમ ગુરુઆજ્ઞાનિષ્ઠ શ્રમણ ભગવંતો સિવાય ખીન્નઓમાટે આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ. ૧૧ શ્રમણ ભગવંતો પણ ગીતાર્થમાન્ય આજ્ઞાવિરુદ્ધ વર્તવાનો ઉપયોગ કરવાનો કે વહીવટ કરવાનો અધિકાર ધરાવતા નથી. આ ન્યાયપૂર્વકની વ્યવસ્થા છે.

રજારીને મળેલો હીંગે બકરીની ડોકે બાંધે છે, કે પથરો સમજીને કાગડો ઉડાડવાના કામમાં કેંટ્રી દે છે. માટે યોગ્યતા હાથથી યોગ્ય ઉપયોગ. અને રક્ષણ માં મહાવિશાળતા અને હિદારતા છે. કદ વગુનો ક્યારે ને દેવો ઉપયોગ કરવો ? તે તેના નિપજાતો બાજુના હોય છે. પરંપરાગત મુનિ-મહાત્માઓ કે જેઓ ગીતાર્થનિશ્ચિત હોય, કે પૂર્વના ગીતાર્થ મહાપુરુષોના વકાદાર અનુયાયિઓ તરીકે વર્તતા હોય, તે બાસ કરીને તેના ઉપયોગ તથા વ્યવસ્થા વગેરેમાં નિપજાત હોય છે. અપેક્ષાએ વિચાર કરતા શ્રી આચારાગ સૂત્રના કાઈ સૂત્ર ઉપર માત્ર વિવેચન કરનાર ગૃહ્ય કરતા એક દિવસ તો શું ? એક ઘડીનું પણ ઇચ્છનિકાયનું રક્ષણ કરનાર ચારિત્ર પાળનાર ચડી જાય તેમ હોય છે. સરકારી અમલદારની આજ્ઞા વિના કોઈપણ યોગ્ય કામ ક્યું હોય, તો પણ તે કોઈ ગણવામાં આવે છે. માત્ર ધાર્મિક કાયદાનો ભંગ કરવાની-તેનું અગ્નિતત્વ બ નથી તેમ માનવાની સૌને છૂટ અને તેની સામે વાંધો લેવાય તો તેમાં અનુદારતા અને સંકેતિતતાની ખૂંસો ! વાદ !

૧૩ આ શાસ્ત્રો સાર્વજનિક લાઘ્યોરીના વિષયમૂલ કે જાહેર જાનમંદિરના જાનલંકારના વિષયમૂલ પણ નથી. તેનો સગ્રહ ઉપાગ્રય આદિ ધર્મગ્રંથોમાં બાંધેલો જોઈએ. જેમ અને તેમ તે શ્રમણોના નિકટ નિયંત્રણમાં રહેલો જોઈએ તે જાહેર પ્રજાની વગુ નથી સર્વ કોઈના લક્ષ્ય માટે બાંધેલો. પણ યોગ્ય અધિકારીઓ સિવાય સર્વ કોઈના નિયંત્રણમાં ગણી શકાય નહિ. દિતોનું વિશાળ ક્ષેત્ર હોય : એ જુદી વગુ છે, અને વહીવટી સંચાલન ક્ષેત્ર એ જુદી વગુ છે જેમ અને તેમ તે બાસ વ્યક્તિઓના હાથમાં બાંધેલું જોઈએ. રાજ્ય સૌના હિત માટે હોવા છતાં, તેનું નિયંત્રણ સંચાલન અમુક બાંધેલું વ્યક્તિઓના હાથમાં બાંધેલું રાખવામાં આવવું જોઈએ. આગમે એ “ જોડીબાંધણીનું ” બેનર ” નથી, કે ગમે તે તેની સાથે ગમે તે પ્રકારના ચેડા કરી શકે. કાઈપણ બાંધેલું વિચારપૂર્વક બાંધેલું જોઈએ.

[૩] આજે શ્રુત ઉપર આક્રમણો :

આપણું અજ્ઞાન : અને વ્યામૂઢપણું : એ અંદરના આક્રમણ છે.

બહારનાઓનું સ્વર્ધર્મિપણું આક્રમણ છે.

૧ યુગેષ અમેરિકાના લોકો અને તેઓના વિચારોના અનુયાયિઓ હોય તેવા આ દેશના લોકો તેઓની દેખાદેખીથી આપણા દેશના શાસ્ત્રો અને ધાર્મિક તથા બીજા જુદા જુદા પ્રકારના સાહિત્યની લક્ષેને ગમે તેટલી પ્રશંસા કરતા હોય, તેનાથી બગાડવું આપણે હમાવાની કે દોરવાની જગ્યા નથી. કાગળ કે તે પ્રશંસા તો માત્ર ઉપરછડી અને સ્વર્ધર્મિ પ્રતીતિ કામચલાઉ બાંધેલો છે.

૨ ૧૮ મી સદી ૧૯ મી સદીમાં ફેટલાક યુરોપીય મોલરોએ પણ ઘણી ઘણી પ્રતિભાઓ કરી છે. આપણા સાહિત્યના ગ્રંથોને બોળી કાઢવામાં અને તેના મનોમન પાલન ધણી ધણી મંદિરોમાં હાથે લેવા અને તેમ કરીને એક જુદી બાંધેલો વિધેયી ગતિ પરંપરા પણ હાથે કરી લીધી છે. પરંતુ તેના ગુણ્ય તેનું તો એ વખતે એ રહ્યો હતો, કે-તેઓ પોતાના ભાષિ સ્વાદો માટે આપણી હિંમતને બેનાડવાની વહીવટી સ્વીકૃતિ લેવામાં કરતા હતા. તેને લેવા કરી રચનાત્મકતાની લેવામાં કરતા હતા. તેમાં માટે આપણી પ્રજાનું લગ્ય બીજું બાંધેલું જોઈએ કરતા આક્રમણ કરવામાં કરતા પ્રતિભાઓ આપણા સાદા મેળવણાનો હતો અને ક્યારેક ક્યારેક હતો.

પડેલા હતા. જે ચોકડા તૈયાર થઈ મજબૂત રીતે બરાબર બેસી ગયા પછી, સ્વરાજ્યના નામે તેને જ આગળ વધારવાનું કામ સોંપીને ચાલ્યા ગયા છે

૪ બ્યારે હવે તો વાસ્તવમાં ધર્મ વગેરેથી પ્રતિકૂળ હવા ઉભી કરી, તેને ભારતના નવા જીવન ધોરણોથી પ્રતિકૂળ વિચારનો અને પ્રાગતિક જીવનધોરણોનો પક્ષપાતી બનાવી લીધો છે. અને ખીછ જ બાબતથી ધર્મ વગેરે ભારતની પ્રગતિ ઉપર જણાવેલા મૂળભૂત પ્રતીકોને દૂર હડસેલવાના પ્રયાસો તેની સાથે જ ગોડવાયેલા છે. તથા સાથે તૈયાર કરેલી સ્ટીલફ્રેમના સ્વરાજ્યની મોટા પાયા ઉપર માંગણી પણ બાબતો તટસ્થ રહી તેઓએ જ ભારતીયો પાસે કરાવી હતી. અને એક વખત જે માંગણી કરનારાઓ માટે લાડીચાર્જ અને જીવના સળિયા તૈયાર હતા, તેઓને જ ફૂલહાર પહેરાવવા અને તેઓની ચિનાના સ્થાન વગેરે ઉપર ભાવપૂર્વક ફૂલ ચડાવવામાં આવે તેઓ આનંદ માને છે. કેમકે લાડીચાર્જ અને જીવો દેખાવ પૂરતાં હતાં. તથા સ્ટીલફ્રેમના છુટા છુટા અંકોડા જેવા પ્રથમ પ્રથમ છુટા છુટા કાયદાઓ હતા, તેને પછી એક કડીમાં જોડી દેવા માટે વાઇસરોય લોડ વેવેલે ભારતીયો પાસે જ પોતાના આદર્શોના સ્વરાજ્યનું ભારતનું નવું બધારણ ઘડાવી લીધું. જેમાંથી ચાર પુરુષાર્થના માનવજીવનના મૂળભૂત આદર્શને જ ઉડાવરાતી દેવામાં આવ્યો છે. અને તેના પોષક ધર્મગુરુ વગેરે ઉપર જણાવ્યા તે સર્વ જ્ઞાનદાર પ્રગતિ રક્ષક તત્ત્વોને પણ નિરુપયોગી જેવા-નિષ્ફળ જેવા બનાવી દઈ, દૂર હડમેલી દેવાની ગૂંડ ગોડવણો પણ સાંધી લીધી છે, જેથી ભારતની પ્રગતિનું મૂળભૂત સાર્વત્રિક બળ સદાને માટે છિન્નભિન્ન થતું જાય છે. કેમકે ધર્મગુરુઓ રાગ્યો. મહાજનો: બ્રાહ્મણો વગેરેને નિસ્તેજ અને નકામા દરાવાતા જવાય છે તેને બદલે ચપોચપ બહારની વસ્તુઓ આદર્શો જીવનધોરણો. વગેરે વિકસિત જીવનમાં ઉપયોગી સામગ્રીઓ તરીકે ગણાવીને ગોડવાતા જાય છે. અને તેના કરતાં અનેકગણા લવિષ્યમાં ગોડવાતા જંગ. માટે જ દેશનેનાઓ વગેરેને 'ખૂબ ખૂબ ઉચ્ચ' સ્થાન પરદેશીયો દેશી પાસેથી પણ અપાવે છે

બગેરે દેશી વેપારીઓના હાથમાંથી સંગ્રહી ગયા છે. સરકારી લીધા છે. જે કાંઈ રહ્યા-સલા બાકી છે, તે પણ મોટી મોટી આતંકરાષ્ટ્રીય આર્થિક પરિપક્વ બરી, તેમાં આપણી સરકારનો સહકાર લઈ, સરકારના ઠવા છે, ને આપણે સાંભળવું પડે છે, કે—“ કલાણી વિદેશીય વ્યાપારી કંપની સાથે કે સરકાર સાથે આપણી સરકારે વેપારી કાલ-કરાર કર્યા ” યુ દેશના વેપારીઓ મારફત એ કામ ન લઈ શકાય ? ખરી રીતે દેશી વેપારીઓને દેશની મૂળભૂત વ્યાપારી નીતિ મુજબ પગલાર કરીને તેનાથી કામ લઈ શકાય તેમ હોય છે. અને તેમજ કરવું જોઈએ. પરંતુ ગ્રીવદેમનું તંત્ર તેમ કરવા દે જ શી રીતે ?

એક વખત દેશી વેપારીઓની જરૂર હતી, તેથી માનવાનું મુખ સગવડોઃ પૂર્વક તેઓને દેશાવગેમ. પણ ત્યાના વેપારો હાથ કરવામાં ઉપયોગી બનાવવા લઈ જવામાં આવતા હતા. ભાગતના વેપારીઓ એટલે કે શી રાત ? જે વ્યાપારીઓ એક વખત ગળ્યા સાકર જેવા લાગતા હતા, તે ભાગતના દેશી વેપારીઓ આને કરવા ઝેર જેવા ગણાય છે. આજના કાયદાથી કલિત થવા છતાં કાળાજાળર અવાવનાર કાળાજાળરીયા હુંટાંગઃ લયંકર સંજ્ઞાને પાત્ર. ગણાવા લાગ્યા છે. શુન્દા કરવા પ્રેમય તેવી પરિસ્થિતિનું સંજ્ઞાને તેઓ પામે શુન્દા કરાવે જ ને પછી દોષારોપણ દેશી વેપારીઓ ઉપર થાય. દલકુ લોટી દવાલદારનું, ફેટલાક અજ્ઞાનભાવે ભારે શુન્દા કરી પણ એમ તેના દાખલા મર્વત્ર આપાય. પરંતુ તેઓને ઉત્તેજવાની આને નીતિ જ રાખવાની નથી, નહીંતર, ગામડા અને નાના નાના શહેરોના આણુ વેપારમાંથી દેશી વેપારીઓને ઓચાળ થવાનું પરિણામ આવે જ કેમ ? તેઓના સંતાનોને મોટા શહેરો તરફ ધધા માટે ધસારો કેમ લઈ જશે પડે ? પરંતુ તેમ કર્યા વિના વેપારના શ્રેયમાંથી દેશી વેપારીઓના મોટા ભાગને ઓચાળ કરવાનું પરિણામ શી રીતે લાવી શકાય ? એ બધું પૂર્વચોક્ષિત છે. વર્તમાન સંચાલકોના અજ્ઞાન શિવાય, તેઓને દોષ દેવા વધારે પડતું છે. અથવા આપણું અજ્ઞાન છે.

એ જ ગિચિત અગળે રૂપિયા ધારીને ખેતીનો વિકાસ કરી, ખેતીના શ્રેયમાંથી દેશી ખેતી અને દેશી ખેડુતોને કમી કરવાના લક્ષ્યો સફળ કરવાના શક થયા છે. પરંતુ દેશી ખેડુતો પામે તેને જગતી પ્રાથમિક ચોળનાઓ કુશલ કરાવવાનો ખેતીના તંત્ર ઉપર કળને કરવાનો તેથી અગ્નિાતમ તેઓને ખુશી રાખવાનો ને તેઓમાના ફેટલાકને ત્યાં મોટર બગલા થાય તે જગતનો કાર્યક્રમ આણુ ધારી, ગોરી પ્રજાના તથા તેમના સદમરી નાના-મોટા અનેક રાષ્ટ્રો ભાગતને નાણાંની માર્ગ આપવા દેશી આપવા લાગ્યા છે, આ બધી ચચનાતમકતા આપણી પ્રજાની રજનાતમકતાની ખડનાતમકતાએ વિચ્છન્ની કરેલી છે. તે સૂક્ષ્મતાથી આપણે સમજવું જોઈએ.

છેલ્લા રૂપ પચ્ચીસ વર્ષમાં દલગે-અગળે રૂપિયા અલના પ્રચમા -રાવન થવા ખેતીના આપણુ દેશમાંથી ખર્ચાવા છતાં, મોટા પાયા ઉપર “ સાતિ અગ ” આપણીને, ભાગતને હાનુતું આપણામાં ખાસ સહાયક અમેરિકા ખુશી થાય છે (તો) અપના કરે, કે ભાગતને મારે તેને ને ખેતી જુદ ચોળનાઓ અમરગા આપણી દશે ?

તેવામાં નવી હવા અને નવા યુવકો તૈયાર થઈને પ્રગતિને ઘોસરે જુનીને તેનું ગાઢું વિદેશીયો તેઓ પાસે ખેંચાવતા હોય. આમ ક્રમ ચાલ્યા કરતો હોય છે

૭ એ જ પ્રમાણે આપણું સાહિત્ય તેઓને ગમતું નથી. ગમતું હોય, તો પણ તેઓને આને હવે કામનું નથી. કેમકે તે સાહિત્ય અને તેની પ્રેરણાથી ચાલતું ભારતવાસીઓનું જીવન-ધોરણ અને માનસિક માન્યતાઓ તેઓની પ્રગતિમાં આડે આવે છે એ ચોક્કસ હકીકત છે. એટલે તેના તરફ તેઓની આંતરિક સહાનુભૂતિ પણ ન જ હોય, એ સ્વાભાવિક છે. કેમકે—

૮ તેઓએ જે આધુનિક સાહિત્ય ઉત્પન્ન કર્યું છે, અને જે હજી ઉત્પન્ન કરવાના છે, તેને કૈલાવો છેવટે મક્કત પણ દુનિયાભરમાં ઘેર ઘેર કરવા તેઓ ઇચ્છે છે. દરેક દેશની ભાષામાં અને દરેકને સમજ પડે તે રીતે અને તેમની પસંદગીની ભાવનાઓ પ્રમાણે છેવટે તે તે દેશના પ્રસિદ્ધ લેખકોને આકર્ષીને તેઓ દ્વારા તૈયાર કરાવીને પહોંચાડવા ઇચ્છે છે. અને તેની પ્રાથમિક શરૂઆત તો મજબૂત પાયા ઉપર ઘણા વખતથી શરૂ થઈ ગયેલી છે. તે લક્ષ્ય પૂરેપૂરું ત્યારે જ સફળ થાય કે જે ભારતનું સામૃતિક પ્રાચીન સાહિત્ય વચ્ચે નડે છે, તે જો દૂર થાય. તેને છુપત કરવાની પ્રાથમિક અને આકર્ષક ગ્યનાત્મક જે તરફીઓ છે, તેને આપણે આપણા ધાર્મિક સાહિત્યની ઉન્નતિના કારણો તરીકે માની લઈએ છીએ. “પરદેશીયો પણ આપણા સાહિત્યના વખાણ કરે છે” એમ માની લઈને તેઓએ ભવિષ્યમાં તેના નાશ માટે ઘડેલી યોજનાઓની જાળના ચોક્કસાઓમાં આપણે આપણા મૂળભૂત સાહિત્યને પાડી દેવાની દૃષ્ટિએ છીએ. સુંદર છપાઈ વિ. આકર્ષક કાર્યક્રમો એટલા માટે રાખે છે કે—“કૃત્યને કરના મેકનાર બોનોનો વિરોધ પ્રગ્નમાંના જ કેટલાક કરે” એટલા માટે હોય છે.

૬. હામ હામ વાચનાલયો અને લાઈબ્રેરીઓ ઉભી કરાવવી. જેથી તે હામ છપાયેલા પુસ્તકોના વેચાણને ઉત્તેજન મળે; તથા ગ્રામીન તથા અર્વાચીન જેમ બન્નેય પ્રકારના વાચન કરવાની મિશ્ર સગવડ લોકોની સામે પ્રથમ ઉપગિયન થાય, અને પ્રજાના મનમાં શુદ્ધિભેદ શરૂ થાય લાઈબ્રેરીઓ શુદ્ધિભેદ ઉત્તેજવાનું પ્રયત્ન સાધન છે.

૭ પછી અગ્રતન પદ્ધતિથી હપાવવાના ક્રમ સાથે અગ્રતન હેતુઓ અને આદર્શને અનુકૂળ પરિવર્તનો વિચારે વર્ગે પ્રાચીન સાહિત્યોમા જ દાખલ થના જાય.

૮ પ્રતોના કોટા લેવાય અનેક નકલો કરાવાય.

૯ નેમાંથી શાળા કોલેજોમાં પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકેની પસંદગી અને અગત્યન દૃષ્ટિથી પાઠ-પાઠન નેમાંથી જનતાની જીવિમાં બેઠે છતાં સંશોધનોઃ થાય.

૧૦ પછી-સાપાંતરે કરવા કમવવા તો કમ શરૂ થાય. જેથી મૂળ વસ્તુએ ઠ/નતાની નજરથી દે થતી જાય.

૧૧ પછી, ચારણો તારવવાના પ્રયાંમાં હતાવાય.

૧૨. પછી, વિષયવાર અમગ્ર અર્થસંગ્રાહક નિષ્પન્નો તથાન દર્શાવાય, દર્શાય.

૧૩ છેવટે, અવતત આદર્શોના સાદિન્યના બહોળામા બહોળા પ્રચારથી ભાવિ ઉદ્ધગ્ની પ્રગ્ન નેમ નેમ પ્રાચીન ધર્મિક. અને આધ્યાત્મિક. સાદિન્ય તરફ જતું રીતે ઉદ્ધાનીન બનતી જવાથી મુગ્ધન સાદિન્ય લગભગ પ્રજના ને વખતના ચાતુ જીવન સાથે અમંબદ્ધ થતું થાય. ને તેથી તેના નિરખ્યોચી ગાથુનાના વિચાર-ચાતાવરણનો પ્રચાર થતો જાય તેમા મુધારા વધારા પશ્વિર્તન જમાનાને અનુસારે ધરવધ ના મયનો થાય.

૧૪ અને હેરે-વિમર્જન વગતમાથી અદૃશ્ય કરવાનો કાર્યક્રમ કેટક પ્રાચીન સાહિત્ય માંથી લેવાયેલો છે. પ્રાચીન મોધખાળ ખાતાની વસ્તુઓ તરીકે ગણવાનો અર્થ જ એ છે, કે—“સાં-
પરતગા તે ઉપયોગી નથી થવાનું” કે કરવાનું.”

૧૫ આ દાર્દક્રમના પ્રાથમિક પ્રચાર વખતે મળત તમિલ ગોમે તાલે એંગે ખર્ચ કરવાના સ્પર્ષે
લોકો પણ ખર્ચ કરે છે

૧૬ લાહિરીજોડા અને જાનમદિરો વચ્ચે રૂપે તે પ્રાચીન નામિના જોડેલા મહાત્મ ૭૫, અને જોડે અંધારો લાંબી ૫૫૬ ફીટ ઓછા અને જોડા ખીન્ન કાગળોને આપે તેના ઉપર અંધારી કાગળને ગુપ્તીથી વધતો વધ ભવિષ્યમા મ પ્રાણ કાગળે થાય

[illegible]

“ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ” इति श्रुत्वा उवाच ॥ १ ॥

નતાગ્રિયતા નુનવાણીપણું વગેરે છોડ્યા જરૂરના છે ” વગેરે પ્રકારનો છડેચોક મોટા પંચા કેપર ઉપદેશ દેશી પરદેશી આધુનિક વિકાસો નેતાઓ. અને તેઓના અનુયાયિઓ તરફથી ધમધોકારપણે અપાતો હોય છે જે સૌ જાણે છે

વિસર્જનનો પ્રસંગ

અ આથી વખત જતા ભવિષ્યમા લાઇબ્રેરીઓ અને સંગ્રહસ્થાનોના મકાનોમા જગ્યા રોકતા આવ્યા સંગ્રહોના વિસર્જન શિવાય ખીન્ને માર્ગજ શો રહે ?

કેમકે—પ્રાચીન સાહિત્યોમાથી રસ-કસ લઇ લીધા પછી ભાવિપ્રગ્નતા છૂવન અને માનસ કંપી ગયા પછી અને દેશના ધાર્મિક લોકોએ પવિત્ર ધાર્મિક સાહિત્યના પ્રકાશન સાથે અનેક મનોરથો જોવા હોય તે નિષ્ફળ ગયા પછી, તેને સંગ્રહી રાખવાનું શું પ્રયોજન રહે ?

આ ધર્મશુભ્રઓ મુનિઓ અને ત્યાગીવર્ગ પણ તેનું સતત સાન્નિધ્ય ન રહેવાથી ખીજી રીતે રક્ષણ સારી રીતે થતું હોવાથી અને વાંચન માટે ખીજી રીતે સાધનો મળી રહેવાથી હસ્તલિખિત વાચનાની આવડત અને ટેવ છુટી જવાથી. તેનું જીવ સંટોસટ રક્ષણ કરવાની ફરજની લાવનાથી મ્યૂન થવાથી તે વિશે ગેરગંકાર જ બની જાય, એ સ્વાભાવિક છે.

૩ એ પરિસ્થિતિ બરાબર જન્માવવા સુધી તો બરાબર સંગ્રહ બરાબર પ્રકાશન બરાબર રક્ષણ વગેરે આનું રાખવાનો કાર્યક્રમ આનું રાખવાની નીતિ રહેવાની જ છે. પરંતુ, છેવટે વિસર્જન શિવાય ખીન્ને ઉપાય જ ન રહે.

શાહને મળવાથી તમામ કાળે કદાવી તેમાથી પણ મળતા પૈસા-ધન બાદશાહે એકઠું કરાવી લીધું.” આ એક વાત ચાલી આવે છે. તે પ્રમાણે આજના દરેકે દરેક વક્ષણ મૂળ વસ્તુઓનું પરિણામે વિસર્જન કરવા-કરાવવાના ઉદ્દેશથી હોય છે. તે બે દેશ અને પ્રજાનું નવસર્જન સફળ કરી શકાય તેમ હોય છે.

૨૦ આ ભાવિ રહસ્ય આજે આપણા કેટલાક ઉત્સાહી અને વ્યુદ્ધશાહિત કોડાધિપતિઓને શી રીતે સમજાવી શકાયે ? કેટલાયે પુસ્તકો છપાયા છે અને સરળ ભાષાતરજ્યે પણ છપાયા છે, તેમાંના તેમણે અને તેમના કુટુંબીજનોએ કેટલા વાચ્યા ? વિચાર્યાં છે ? તેની પરીક્ષા લેવા બેઠીયે તો કોઈક બે અપવાદ સિવાય લગભગ મોટા ભાગ નોંઝેલો અને એવું બે સાહિત્ય વાચ્યો હોય છે. એકાદે પણ પૂર્વાચાર્યના ઉત્તમ ગ્રંથનું રીતસર વાંચન કે કોઈની મદાયથી સાંગોપાંગ શ્રવણની તો આશા બે શી ? અરે ! પ્રતિક્રમણ સૂત્રોના મુખપાદ પણ મધ્યમ વર્ગ સિવાય દુર્લભ જનના જાય છે.

૨૧ પ્રાચીન સાહિત્યના સચ્ચ અને પ્રકાશનની દિમાયત કરતા આપણા ગાદ્યપ્રમુખને પણ આપણે પૂછીએ કે—“ દગલાપદ્ય બહાર પડતા પ્રાચીન શાસ્ત્રગ્રંથોમાંના આપ નામદારે કેટલા વાચ્યા-વિચાર્યા ? અને તેમાંના ઉપદેશ અનુસાર પ્રજામાં વર્તન કરાવવા શા શા પગલા લીધા ? ” પગલા ભરવાની તો વાત બે શી ? પરંતુ પ્રજામાંના કેટલોક ભાગ તે પ્રમાણે વર્તે તો હોય. તેને પણ પ્રગતિમાં આગળ વધવા અને જીવનવાણીપણું છોડવાનો ઉપદેશ અપાતો હોય છે, પરંતુ સચ્ચ કરનારા સરકારી ખાતાને લોકપ્રિય બનાવવા અને બંદોબસ્ત આપવા માટે આવા મોટા અધિકારગ્રંથોથી કાઢક બાલવા ખાતર તેઓને બોલવાનું હોય છે. લોકો સમજે કે, ‘ સરકારી મોટા કેન્દ્રો અમલદારોને ભારતના પ્રાચીન ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક સાહિત્ય પ્રત્યે કેમ જાણ્યે કે દાર્શિક પ્રેમ ઉત્સાહ જતો હોય ’. પરંતુ વસ્તુ-ચિંતનમાં એવું કામ હોતું નથી.

સરકારી ખાતાઓ બોલવાયેલી રીતે પોતાના કામકાજ ક્ષેત્રે કરતા હોય છે. આરા વધાર્ય તરીકે કાદપણ વાતને સરમ રીતે દેખાવવાની ભાષણપદ્ધતિનો તેઓને મારો અભ્યાસ હોય છે એટલે પ્રાચીન વિષય ઉપર બોલી મક્કતા હોય છે અને પ્રજામાંના પણ એ વિચારના ત્યાગી કે ગદગદો બંધી થાત નથી. લે છે તેમ બે સરકારી ખાતા તરફથી મારો ખર્ચ થતો હોય છે. તેમાં પ્રજાને એ માનની ફરજના માટે આર્થિક મગવરો પ્રાપ્ત થતી હોય છે. પ્રતિષ્ઠા પણ મળતી હોય છે અને.

જો જગત્મા-આધુનિક પ્રગતિનો જન્મ ન થયો હોત, તે દેવાવરનો આજ ન હોતો હશે નહીં, તેમાં પ્રજા ન લલચાત હોત, તો એ બે ઘટનાઓ કદાચ પ્રાચીન સાહિત્ય માટે આપણને મળત નહીં. બે શા મા રહેતી નથી. કેમકે-તો તો એ બે આદર્શો અને તેને સમજાવવાના તે બે સાહિત્ય સિવાય જગતને માટે બીજો કોઈ આધાર બે નથી. માટે પ્રાચીની જેમ તેની રક્ષા નદાશાન દ્વારા સ્થિર, બંધે છપા બે જગતને માટે નંબોતો. પરંતુ સામે તેને માટે પ્રગતિનો દાવાનળ દેવા નહીં નહીં સ્થિતિનો વિષય છે.

ચારિત્રના વિકાસ માટે જેની ઉત્પત્તિ મહાચારિત્રપાત્રોએ કરી છે, તેઓને માટે તે મળી શકશે કે નહીં? એ પ્રશ્ન દિવસે દિવસે ઘેરા બનતો જશે. અને કદાચ મળશે, તો ઘણી મુશ્કેલીથી.

૩ સંશોધનોને નામે માત્ર આધુનિક આદર્શોના સંશોધનો માટે જ. તેની આબુખાબુ જૈન પરંપરાના વાગસામા બન્નેલા જૈનો: કે દેશી વિદેશીય જૈનેતરો એટલા બધા વીટાઈ ચૂક્યા હશે, કે, ત્યાં ખીજને અવકાશ મળવો જ દુર્વંટ બનશે, અને—

૪ શોધો એવી રીતે થશે ને બહાર મૂકાતી હશે, કે ચારિત્ર અને સંયમ- માટે તે શાસ્ત્રોના વિશિષ્ટ ઉપયોગ કરતા, તેની વધારે મહત્તા બહેરમા ગણાવાતી હશે?

૫ માતા-પિતા અને સન્માનનીય પુરુષોના માન-સન્માન કાયદાકારક માનવામાં આવતા હોય છે. પરંતુ જડવાદી માનસની દૃષ્ટિમાં પૂજ્ય કે સન્માનનીય. વ્યક્તિઓના શરીરો-શબો-શ્વેતકો પદ્ય એક સામાન્ય પ્રાણીના જેવા જ હોય છે તેનું પોસ્ટમોર્ટમ કરવામાં આધુનિક તબીબોને વાર લાગતી નથી કોઈ મહાત્મા દીર્ઘ કે ટુંકુ જીવન જીવે તેના પંચતવથી છેવટના દર્શન કરી પાવન થસતો આધ્યાત્મિક લાભ ઉઠાવાતો હોય છે કેમકે તે લાલ ખીજ રીતે મળતો નથી પરંતુ, “આટલું દીર્ઘ જીવન જીવનારના શરીરમાં તે પ્રમાણે જીવાડનારા એવા કયા તત્ત્વો છે?” તેની તપાસ માટે તેની કાપ કપ કરી, તપાસીને છેવટે, તે ટુંકડા કેંકાવી દેવામાં આવે ને તે માનથી કદાચ જનતાને થોડો ધણો વાગ થતો મનાય કે લાલ ન પલ્લુ થાય. પરંતુ ભક્ત એ રીતે પોસ્ટમોર્ટમ કરવા લાખોની કપિયાની સાલએ પડ્યું એ શરીર સોપે કે ન જ સોપે. એ સમજી શકાય તેવી વાચના.

[૧૧૭]

૧૦ તેઓને ક્યારે સેરા માટેની પ્રાથમિક ભૂમિકા એટલી બધી આકર્ષક હોય છે, તે આકર્ષિત થી પ્રભાવિત થયેલા ભાવિક ભક્તો પણ એક તરફથી શ્રી આગમોને પૂરે, કેમકે-તેના તરફ તેઓની ભક્તિ હોય છે. તેને નુંદર કપોટા ઢાલવાનો અંધતો ખામ મકાન વગેરેમાં સુક્ષિપ્ત ભેદને ખુશી થયાય તેમ હોય છે. જ્ઞાતની ભક્તિ થી ભેદ તેઓનું હૃદય પ્રકૃષ્ટિત થતું હોય છે. પરંતુ પછી ? વિસર્જન વિગેરે તો ક્યારે આવ્યા પછીના કાર્યક્રમો છે અને ખીલને ક્યારે હોય તેને માટે તેમને કાલે તેમ કરે, તેમાં ખીલ કાઢી પણ કેટલાક ક્યારી શકે નહીં.

૧૧ આનો અર્થ એ નથી, કે "તેના ઉપર મરોધનો વિગેરેનો વગેરે ન થાય, તેના ગદન નરજોની ગોથો ન થાય, તેનો અવ્યાસ ન થાય" એ અંધુ જરૂર થાય એ અંધુ થતું જ નોંધ્યે. શ્રી ના ન અને શ્રી મધની મર્યાદા મુજબ તેના સચાલન નીચે ચોગ્ય પાત્ર ત્યાગી છવે મારફત મુખ્ય મુખ્ય મહાત્માઓના સચાલન નીચે ભવે સર્વ કાર્ય થાય

૧૨ તે શિવાય, તેના તરફ કુદરતી અવિદ્ય પ્રેમ ધરાવતા આત્મા ભક્ત સોદાના સંતાનો પણ શક્તિ ધક, તેની નિદા કરતા જશે. ધણા યુવાનો બોલે છે, કે- "નિતશઃએમાં છે મું ? દોકોસલા નાશ છે દોકોસલા" આવી બાધા નૈન ધર્મ પાળતા કૃણમાં જન્મેલા યુવકો બોલતા થાય, પછી મું આવી શકે છે ?

૧૩. ભવિષ્યની પ્રવતના માનસમાંથી શાન્તોનું ગ્થાન કાઢી નાખવાના વ્યવસ્થા મકળતા મળી જાય, પછી મું થઈ શકે ?

કારણ કે ત્યાગી, મહાત્માઓ મારફત તેનો બોધ મળે તો જ તેના તરફ સન્માન રૂપે તેમ હોય છે અને ત્યાગી વગેરે પણ જગતમાં ત્યારે જ ઉભા થતા રહે, કે, આગમોનો ઉપયોગ પોતાની ગતિ અને ઉપયોગ થાય માટે ત્યાગી વર્ગને ફર માળીને પ્રેરેમરે મરોધરે અનિયમિતને વગેરે વચ્ચે અપાય છે તે જ આગમોની શક્તિ નહીં કરવાની પ્રતિયા મગલથી નોંધ્યે

[૬] ધરમાંથી ઉઠતા ઘાનો શો ઉપાય ?

૧. જેઓ પરિણામે અંજનાત્મક છતાં વર્તમાનમાં સચતાત્મક જાતની ચોળાઓથી ઘાતી થયે છે, શ્રી આગમો અને શાસ્ત્રો માટેની આકર્ષક ચોળાઓમાં દસામને આત્મચાલના મરોધરોના નિ. રૂ. ૧ વિના "ધર્મ" મગલને, શાસ્ત્રો તરફની ભક્તિ મગલને, કાર્યોમાંથી માત્રી ભાવનાથી ચોળાના મોતી સચતામાં તેની પાળ આપે વાપરી જતા છે, તે કે તેઓનો મોતી હુનાય નથી, પરંતુ મહારાષ્ટ્રો તરફ ધમકી જાય છે. તેઓને શ્રી રૂતિ સગલી સમય કે- "તરારી ન જાણી શકે તેને પંતુ દીલી જવાની પ્રવૃત્તિ તમે મદાસની ગાળીમાં બેસી જાઓ તો રૂ. ૧ દરમિયાન નહીં તર, પૂના હોવાનું છે "

૩. વર્તમાનના અમાર્ગાનુસારી ધંધાઓથી મળેલું ધન આમુરી સ પત્તિનું હોય છે. “ તે સન્માર્ગ તરફ જવામાં વિઘ્નો નાખે, ને સન્માર્ગે જવા ન દે. ” એવા વચનો શાસ્ત્રકારોના સાચા છે. તેથી તે ધન પણ એવા જ કર્તવ્યો તરફ દોરવી જાય.

૩. સલાહકારો પણ-પા-પ્રત્યય-નેય-બુદ્ધિ હોય છે. એટલે કે-તેઓ પણ ખીજાઓની બુદ્ધિથી દોરાતા હોય છે. તેઓએ સ્વતંત્ર બુદ્ધિથી લાલાલાબનો અને પરિણામોનો વિચાર કર્યો નથી હોતો. એટલે તે સલાહકારોને પણ સમજવવાનું અશક્ય જ હોય છે.

૪. ધનવાનોના એ સલાહકારો-જેઓના પ્રભાવથી દોરવાય છે, તેઓના માનસ પણ બહારનાઓની વિચારસરણિથી દોરવાયેલા હોય છે. અને—

૫. બહારવાળાઓની દૂરગામી રચનાઓને સમજવી તો મુશ્કેલ હોય છે જ. કેમકે-તેઓ પોતાના ગૃહ આદર્શો ને આશયો કદી સીધી રીતે ખુલ્લા કરતા નથી. ખીજી રીતે ખુલ્લા જરૂર કરતા હોય છે. પરંતુ તે તરફ કોઈક અપવાદ સિવાય કોઈનું એ લક્ષ્ય ખેંચાતું નથી.

૬. ને પરિણામ આવ્યા પછી “ રાજા પડીતું ડહાપણ ” શા કામનું ? જુના વખતના રાજ-મહારાજાઓ પોતાની: અંગરખી. પાવડી: અને દેશી જોડા પહેરતા હતા ત્યારપછી તેમના કુમારો શ્રીન્સ તરીકે જાહેર થયા તેઓને માટેના તોપોના માન-પાન નક્કી થયા અવ્યક્ત: અંગરખા: મુરવાળ સમ ચમના બૂટ: શુદ્ધગતા છોગવાળા ઝરીયન સાક્ષ. મોટર બંગલા ધરાવતા થયા હતા. ઉપરાંત, હાકો કે હાકોગસાડેયને બદલે ગળ-મહારાજાને હિજ હાઇનેસ તરીકે: તથા ખીજ ઘણી ડીઝીઓ ધરાવનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ થતા ગઈતા હતા. મોટા મોટા અંગ્રેજ અમલદારો ઝુંકી ઝુંકીને સલામો કરતા હતા ને પોને સત્તાના કેશમાં ચકચૂર રહેતા હતા. છતા માર્મિક લોકો અવ્યક્ત રીતે સમજી ગયા હતા, કે- “ આ બધી ચમક એક નિવસ ભારે પડી જવાની છે. ” અને થયું પણ એવું જ. કેમકે-તે અવાસ્તવિક ચમકમા જ વાસ્તવિક હાનિ છુપાયેલી હતી. હવે ગમે તેટલી સમજ આપે, તોપણ શું વળે તેમ છે? તે માટે થયું ? કે ખોટું થયું ? તેની ચર્ચા અહીં કરવાની નથી. પરંતુ જેઓ ટકી રહેના માગતા હતા તેઓને ટકવા ન દેવાના તરવો આ રીતે જ તૈયાર થતા હતા ઉપરની ચમક બધી ક્ષણિક. થોડા પ્રશ્ન પૂછી જ. હતી. પરંતુ આ બધું તે વખતે તેઓને કોઈએ સમજવવા કોશીય કરી હોત, તે તે. તે વખતે માનત ? ન જ માનત.

આ પૂર્વાપરની પરિસ્થિતિની અવગતિ સમજ, અને વિચાર વિનાની વાત છે. આધુનિક, ભૌતિક વિજ્ઞાન અને સાધનો ની ઉત્પત્તિ માનવીના કપાશે વ્યર્થજનિઃ અને દિ'સાદૃષ્ટિમાથી-દિ'સકલાવના માથી ઉત્પન્ન થયેલી છે. તે દોષોની શાન્તિ કરવા માટેની જ લાક્ષણિક પ્રચારીને, 'એ સાધનોને ઉપયોગી સમજીને પ્રજા સ્વીકારે.' માટે તેનો પ્રચાર કરવામા આવ્યો હોય છે. તે 'મંદુરિન ધરાવતી ને પ્રજા છે તેની પામે પણ તે સાધનોને ઉપયોગ કરાવીને, તેને પોતાની રક્ષક ઇવનસમૃતિથી સ્થૂત કરવા માટે લલચાવવામાં અને છેવટે તેના ઉપર ખીછ રીતે આક્રમણ કરવામા એ સાધનો જ ઉપયોગી થાય તેમ હોય છે.' એટલી દીર્ઘ-દૃષ્ટિથી તેનો અહોળો પ્રચાર કરવામા આવ્યો હોય છે આને આ સૌ-કાંઈ મર્મજો સમજી શકે તેમ હોય છે.

આને આત્મવાદના ઇવન પોષક સાહિત્યની દૃષ્ટિએ નકલો પ્રસિદ્ધ થાય છે તે સંલેખોમાં સામા પશ્ચાત્ત આત્મવાદ પોષક સાહિત્યની લાભો કે કરોડો અને પરિણામે અખતે નકલો પ્રચારમા આવી શૂંકી હોય છે. એ જ તેના આક્રમણની મોટાના મોટી મુખ્ય સાબિતી છે. એ બધું કેમ થાય છે ? અને તેની શી શી શાળના છે ? તથા આને કેટલી ગિચ્છિત મુદ્દી એ પડેલી શકી છે ? અને તેનું પશુ બચાવમા આથી વિશિષ્ટ કષ્ટ ગિચ્છિત મુદ્દી તેને પડેલાવાનું છે ? તેને માટે જનકાળમા પામે નાખવાની શરૂઆત કેવી રીતે કરવામા આવેલી હશે ? એ વિષેને ઘણા મુદ્દમ વિચારોના વિષય છે. પરંતુ આજના પરિણામોનું ખીજ પશુ તેની જ પ્રમથનાથી જનકાળમા નખાયેલું હશે તે તો મૌ કાદ સામાન્ય છુદ્ધિથી પણ મગજ ગદે તેમ છે. આજના ભૌતિક સાધનોથી આત્મવાદી પ્રજાને અનુદન એ પગમા કુદાડો માગવા બચાવ છે પરંતુ 'જમાનાને અનુસરે આગળ વધોઃ' વગેરે જૂન-જરાણમા દિનકાંઈ પીપડીનો અવાજ ક્યાથી મળવાય ?

૧૦ " તો પછી તમે આવા અર્થો કેમ હપાયો હો ? " આ પ્રશ્ન અમારી અમે અપે જ છે. તેનો માત્રો જવાબ એ જ છે, કે- 'કુદૃષ્ટિ ન્યાયે અમારે પણ મૌની આંધે ગાડ થવું પડે છે.' જની-આર્થોએ પણ લખ્યું છે કે- 'એકેટલાને મગજવવા માટે તેની ભાષા ભોલીને તેને મગજવવું પડે છે તેથી અનિચ્છાએ પણ તેની ભાષા ભોલીવી પડે છે આપશકર્તવ્ય અને અનિચ્છા મનનેગાના મગજ પડે તે બેમા મોટા કરક હોય છે. અમારે અનિચ્છા મનનેગામા આ ભોટ કામ કરવું પડે છે.

કુદૃષ્ટિ ન્યાયની મગજ એ છે, કે- એક વખત કંઈવા વચ્ચાદ ગયો, કે- તેનું પાત્ર ને પડે, તે ગાડો ઘઈ નવ્ય ' મગજ અને વિચાર સિવાય બધા લોભોએ તે પાત્રી પાછું તેથી એ ગાડો રવા બન્ને બચી તો ગયા. પરંતુ સૌ તેને જ ગાડો કરેલા લાગ્યા અને ગાડોએને પિદ્ધા કરવા નિચ્છા તેથી બચવા માન અને વિચારને પણ પાને ગાડો હોવાનો દોષ કરવા પડેલો તેને પાત્રી ને પડે તે સૌ ગાડો થઈ ગયા. ' આ એ ન્યાયનો બાવાર્થ છે.

૨. જો કે, વર્તમાનમા કેટલાક આગમ ગ્રંથો પૂર્વાદિક્રમાંથી જુદા-જુદા વિષયોને ઉદ્દેશીને અધિકારી વિશિષ્ટ પૂર્વાચાર્યોદ્ધૃત સંક્ષિપ્ત ઉદ્ધરણો રૂપ પણ છે તેથી સંક્ષેપને લીધે તદ્-વિષયગત આગુ બાબતની ઘણી ઘણી વિશિષ્ટ બાબતો છોડી દેવી પડી હોય, એ સ્વાભાવિક છે. તેથી ઘણા વિષયોના અનુસંધાનો આપણને પૂરા ન પણ સમજાય. જેથી ટીકાકારોને પોદિકા ભૂમિકા પ્રસ્તાવના રૂપે ખાસ લખવું પડે છે. એટલા જ માટે ગીતાર્થ ગુરુ અને ગીતાર્થગુરુનિશ્ચિત વિના ખીજાઓએ તે શાસ્ત્રો ન વાંચવાની મર્યાદાઓ અનર્થના નિવારણ માટે મૂકવી પડેલી છે. આથી આગમો વિષેની કેટલીક બાબતોથી ચકિત અને શંકિત થયા વિના, તેના તરફનો સદ્ભાવ જરાપણ ઓછો ન થયા દેવે જોઈએ. કેમ કે, જગતમા સારકૃતિક સુવ્યવસ્થાનો તે જ મુખ્ય અને મહત્વનો આધાર ગતંભ છે.

૩. શ્રી છેદ શાસ્ત્રોનું લક્ષ્ય-સંયમ-ચારિત્ર-ગુણની છેલ્લામા છેલ્લી હદ સુધીની છુટ આપી શકાય ત્યાં સુધી લઈ જવાનું હોય છે. તેમ છતાં-મર્યાદાની છેલ્લી હદ ન જોળવાવામાં બરાબર દૃઢ હોય છે. છેલ્લી હદ-સીમા તુટી કે અનાચાર. એ જ પ્રમાણે જેમ અને તેમ ઉચ્ચ સ્થિતિ ટકાવી રાખવા સુધીનો તેમાં આગ્રહ હોય છે. ઉચ્ચ સ્થિતિમા ટકી ન શકનાર માટે તેને લાયકની સમજપૂર્વકની નીચી કક્ષા ગોઠવી આપી હોય છે. એમ કરતા કરતા હેતુસુધી લઈ જવાનું હોય છે. ત્યાંસુધી પ્રસ્તુત ગુણ સંયમ ચારિત્ર વગેરેને અક્ષત ગણવામાં આવે છે કાંઈ ન આવડે, પરંતુ એકડો ધુંટતા આપડો. ત્યાંસુધી પણ તેને વિદ્યાર્થી માનવાને હરકત ગણવામાં ન આવે. અર્થાત્-છેલ્લા હદના પ્રાયશ્ચિતની લાયકતા સુધી વ્યક્તિને પ્રસ્તુત ગુણ-પ્રસ્તુત ગુણધારક માનવામા હરકત લેવામાં આવતી નથી. તેથી પણ આગમ વધી જાય, તો પછી તે વ્યક્તિ તે ગુણની કક્ષામાંથી બહાર ગણાઈ જાય છે એકંદર, જેમ અને તેમ ધર્મ. અને ચારિત્ર ના રક્ષણ કરાવવાનો તે શાસ્ત્રોનો ઉદ્દેશ હોય છે એ જ પ્રમાણે, શાસનને જો સારની મર્યાદાઓના રક્ષણ માટે પણ છેલ્લામા છેલ્લી કેટલી હદ સુધી જઈ શકાય તેની વ્યવસ્થા બનાવીને માર્ગદર્શન આપવાનો ઉદ્દેશ હોય છે.

મર્મદામાં જ તેના પડન-પાડન થવા જોઈએ. અને જગતને ત્યાગી સંયમી મહાત્માઓ તેના અગાથી સતત મળતા રહે, અને તે દ્વારા જનતાના જીવનનું ઉચ્ચ સંસ્કારી ધોરણ જળવાઈ રહે, તે જ જગતનું કલ્યાણ છે. અન્યથાએજનથી-દુટી રીતે જ તેનો ઉપયોગ કરવાથી તેનું અપમાન છે. સંસ્કૃતિ નાશ છે. વિશ્વકલ્યાણમા મોટામાં મોટા વિધો છે.

૨ ત્યારે વિશ્વના એક મહાન ધર્મની નૂળ પરંપરાના અનુયાયિ શ્રીમતો અને કેટલીક અધિક-
ઓને પણ ત્યારે સમજાવી શકાતું નથી, તો તેની પાસે યોગ્ય પરંપરા નથી “ પૂર્વના પુરોહિતો
જ્ઞાસનઃ ધર્મઃ સંઘઃ શાસ્ત્રોઃ અને બીજા ધાર્મિક પ્રતીકોના રક્ષણ માટે કેવા-કેવા ઉંડા મળ નાંખ્યા
છે ? અને તે મૂળોનો ઉંડો અભ્યાસ કરી તેને ઉજોડી કેંદ્રી દેવા માટે પશ્ચિમની ગોરી પ્રાન્ત કેવા-કેવા
ખરનાત્મક છતાં રચનાત્મક જણાતા પ્રયત્નો આપણી જ મારફત અમલમાં ભૂકાવી રહેલ છે ! તેમા
ભારતની પ્રાચીન રાજ્યપ્રીય પરંપરાનો પણ દેવી દેવી રીતે તેઓ ઉપયોગ કરે છે ? બીજા ક્યા ક્યા
સાધનોનો ઉપયોગ કરી ચલા છે ? આજની ગિચિતિ ઉત્પન્ન કરવામા ભૂતકાળનાં પાશ્વત્ય વિદાનોએ
અને તેઓની સરકારોએ દેવા દેવા દીર્ઘદૃષ્ટિમયો પ્રયત્નો કર્યા છે ? તેને માટે ક્યા ક્યા તેઓએ કટ્ટો
સહન કર્યા છે ? ” તેની કદપતા ગ્યાનકવાની કે તેગપથી લાદ્યોને તો શી રીતે ગ્યાતી જ શકે ? જેથી
તેઓમાના આગળ પડતાં ગણાતા ત્યાગી કે શુદ્ધધર્મોને સમજાવવાનું તો ઘણું ઘણું જ અદ્યક્ષ બની
ગયું છે. તેઓને એ ખબર નથી, કે “ આપણી આગમ તરફની બંધિને એવી રીતે વહેંચવાનાય છે,
કે તેમાં તેના જ અપમાન અને પ્રાણદુરણ થાય.”

તે વિદેશીઓએ પોતાનું દિન સમઠને જે પરિપાટી પાડી છે, તેનું આપણે બીજી ધણી આપ-
નોમા જેમ આપણું અનુકરણ કરવા લાગી ગયા છીએ અને એ રીતે "આપણે જ દેશી દેવી મંત્રા-
ઓને સાવજનિક કે પબ્લીકની કાયદાથી ગણી લઈ તેના ઉપર ક્રાન્તિ કરી ભવિષ્યમાં તેના મનમાનના
ઉપયોગ કરવાના પોતાના અધિકારની પૂર્વજ્ઞિતા તૈયાર કરાવે છે." તે આપણે આપના જ
લેતા જ નથી.

[illegible]

આ દિવાલ હોવાનું બીજું આધુનિક પ્રમાણ

એસ્ટ્રોલિયન વૈજ્ઞાનિક સર હ્યુબર્ટ વિલ્કીન્સ સન, ૧૯૨૮-૨૯ માં દક્ષિણ ધ્રુવની સફરે ગયાં ત્યારે ૨૦૦૦ ફૂટની ઉંચાઈએ ઉડતાં વાવાઝોડું અને હિમવર્ષા થવાથી ૫૦૦ ફૂટની ઉંચાઈએ નીચે આંચે અને ત્યાં તેની સામે કાળી દીવાલ દેખાઈ અને અકસ્માત થતાં બચી ગયો. ”

જન્મભૂમિ-પ્રવાસી ૨૫-૪-૧૯૬૦ પૃષ્ઠ ૧૬

ભાઈ રમણલાલ શાહની નોંધમાથી

૨ પૃથ્વીને ગોળ સાબિત કરવા માટે “ સમુદ્રમા દૂર જતા વહાણોનું તળીયું ન દેખાતા તેને ઉપરનો ભાગ દેખાય છે, માટે પૃથ્વી ગોળ છે. ” એમ કહેવાય છે. તેના ખુલાસામા જણાવ્યું છે, કે “ જેમ રેલ્વેના સમાન્તર બે પાટા આગળ જતા સાંકડા થઈ જતા ભાસે છે, તે જેમ દૃષ્ટિભ્રમ છે, તે પ્રમાણે આમા પણ દૃષ્ટિભ્રમ થાય છે. દૂરબીનથી જોતાં વહાણનું તળીયું પણ દૂરથીયે દેખાતું હોય છે તેથી પૃથ્વીના ગોળાકારની પાછળ ઢકાતો વહાણનો નીચેનો ભાગ દૂરબીનથી પણ કેમ દેખાય? ”

૩ “ ૩૦-૮-૧૯૦૫ થયેલું સૂર્યગ્રહણ પશ્ચિમીય અને ઉત્તર આફ્રીકા, ઉત્તર અંધ મહાસાગર, શ્રીનલેન્ડ, આઇસલેન્ડ, ઉત્તર એશિયા, સાઇબીરીયા, બ્રીટીશ અને અમેરિકાના સંપૂર્ણ ભાગોમા સ્પષ્ટ દેખાયું હતું. ”

જો અમેરિકા પૃથ્વી પાછળની બાજુમા જ હોય, તો એક જ સૂર્યનું ગ્રહણ એટલી સાથે બધા દેશોમા કેમ દેખાય? આવા આવા ઘણા પ્રમાણો અને દલીલો આપેલી છે. આ લેખ “ અર્ધિંસા-વાણી ” વર્ષ ૫ અંક ૭ માથી વાંચી શકાશે.

૨. અદિસા એ રીતે સંબંધ છે-૧. વ્યવહાર નયથી અને નિશ્ચય નયથી:

વ્યવહાર નયથી-—જેમ અને તેમ શુદ્ધ જ્ઞેયાની અભિમુખ જીવન જીવવું: એટલે ત્યાગ તપ મંયમ પૂર્વક દીર્ઘચિન્તન જીવી શકાય તેવું જીવન ગાખવું. તે પણ અદિસા છે.

નિશ્ચય નયથી-—આત્મભાનમાં પરમ જાગૃતિ અરખાલિન જાગૃતિ માટેની સાવચેતી: તે પણ અદિસા છે. એટલે કે-સ્તનત્રયીની સાધના એ મુખ્ય અદિસા છે. તેનાથી નિરપેક્ષ એવા જીવનમાં-દિસા પણ દિસા અને અદિસા: પણ દિસા સ્તનત્રયી (સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર) ની સાધના સાપેક્ષ જીવનમાં-દિસા પણ અદિસા અને અદિસા પણ અદિસા છે. એ જ પ્રમાણે-તેથી નિરપેક્ષ જીવનમાં-સત્ય અને અસત્ય બન્નેય અમત્ય છે. અને તેથી સાપેક્ષ જીવનમાં-સત્ય તે પણ સત્ય અને અસત્ય પણ સત્ય છે. એ પ્રમાણે બીજા દૃષ્ટિ ગુણો વિષે અમલવું. આ એક સૂક્ષ્મ જીવિથી સમજવા યોગ્ય નત્વ છે માટે, તથા-પ્રકારના અધિકારી પૂરપો પામે દિસા-અદિસા તથા સત્ય-અસત્યનું સ્વરૂપ અમલવું જોઈએ. માત્ર-આધુનિક શાસ્ત્રોથી દોરવામાં ન જવું જોઈએ

પ્રમત્ત-યોગાત્ પ્રાણ-વ્યયરોપણં દિસા-૭-૮ । સૂત્રમાં વ્યવહાર નયની અને નિશ્ચય નયની એમ બન્નેય પ્રકારની દિસાનું વર્ણન થયું છે પ્રાણવ્યયરોપણ, પ્રાણવિયોગ એ વ્યવહારથી દિસા છે. અને પ્રમત્ત યોગ એ નિશ્ચયથી દિસા છે. દેખીતી રીતે દિસા ન કરવા છતાં પ્રમત્તયોગ-દિસાએ પરિણમે છે. અને દિસા થઈ જાય, છતાં અપ્રમત્તયોગ: અદિસાપણે પરિણમે છે. આ સ્વરૂપ છે

૩ આ વિચાર કરવાની અહીં આજે એ મુદ્દા ઉપર જરૂર છે, કે-આજે માનવીઓની અને નાનકેડાં પ્રાણીઓની દિસા છોડેલાં અસાધારણ ગોટા પાયા ઉપર વધી રહી છે. અમત્ય અને અપ્રમાણિકતા વધી રહ્યા છે. માનવતા અને સજાતીયતા ઘાત વધી ગયો છે. માયા પ્રથમ વચે એક ગોટામાં આજ વ્યવહાર જેવા બનતા જાય છે. કેમકે-આજની પ્રગતિ એ પાયા ઉપર જ વિમ્બે છે અને અદિસા સત્ય માનવતા પ્રમાણિકતા નિખાલસતા અવા જ્યાં નીતિ પ્રેમ વચે સજાતીયતા વધતી છે તે પ્રચાર ખૂબ ખૂબ ગોટા પ્રમાણમાં વધતો જ જાય છે અને કે-આજે વાર્તાવિત્ત રીતે અપ્રમાણિકતા-અમાનસતા રીતે એસા ઘણા ઘણા નીતિ અને પ્રાણિક સજાતીય ઉપયોગ થાય છે અને તેમ અર્થની પરિબાધા આજે તદ્દન જુદી જ ઘડવામાં આવી હોય છે. તેથી, સજાતીયતા અને માનવતા તેના જુદા અર્થો વ્યવહારમાં તે દષ્ટાંતે પ્રચારમાં આવતા જાય, તે પરિણામો પણ જોઈએ અને આવતા જાય, તેથી ગોટા પાયા ઉપર ગોટાઓ થઈ છે આથી રીતે નિષેધીત અપ્રમાણિકતા અને અમાનસતા એટલે કે-દિગ્વર્ધી રીતે વધતો સજાતીય એમ નાનકેડો પ્રેમ થાય તેમ જોઈએ એ દિગ્વર્ધી અમાનસતાને અતિ અવમાન નથી, તેથી પંચદીક્ષ વચે અમાનસતા અને અપ્રમાણિકતા એ સ્વરૂપો દિગ્વર્ધીએ આતિશય પડવાની જાણ નથી

છે. નીતિ: અને સદાચાર: વિનાની આજીવિકા પ્રાપ્તિ: અને વિપયોપભોગો: તે અર્થ અને કામ કહેવાય. પરંતુ તેને પુરુષાર્થતુ નામ ન જ આપી શકાય. ૫

જે કે એ બન્નેય સ્વતંત્ર રીતે વાસ્તવિક રીતે પુરુષાર્થ નથી, પરંતુ મોક્ષ મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. તેતુ સાધન ધર્મયુક્ત જીવન: છે. માટે, મોક્ષના કારણ તરીકે-ધર્મને પુરુષાર્થતુ નામ આપનામા આવેલું છે. અને નીતિ: સદાચાર. પણ ધર્મનાં અંગો હોવાથી પરંપરાએ ધર્મવૃદ્ધિના કારણજૂત હોવાથી, તે યુક્ત અર્થ: કામ. ને પણ પુરુષાર્થતુ નામ ઉપચારથી આપવામાં આવેલું છે નહીતર, આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી તો તે કુટ: અને પાશવતા ગણાય. ઉપદેશ: વ્યવસ્થિત જાહેર સદ્વ્યવહારો: વગેરેથી તેને નિયંત્રણમાં રાખવા છતાં, ઉદામ માનસિક વૃત્તિઓ ધરાવતી વ્યક્તિઓ જ્યારે અર્થ. અને કામ: પુરુષાર્થની વ્યવસ્થાના નિયમોમાં અવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે, ત્યારે તેવા સંજોગોમા જ્યારે તેને કાશુમા લાવવાના બીજા કોમળ: અને રચનાત્મક: ઉપાયો ન રહે, ત્યારે તેને નિયંત્રણમાં લાવી, ધર્મપુરુષાર્થને સહાય કરવા ન્યાયના પાયા ઉપર રાજ્યવ્યવસ્થાની ગોઠવણ અહિંસક મહાપુરુષોએ ગોઠવી આપી છે. જેનો સમાવેશ મુખ્યપણે અર્થ પુરુષાર્થમાં કરવામાં આવેલો છે. અર્થાત્-ચાર પુરુષાર્થની જીવન સંસ્કૃતિની મર્યાદામાં રહીને જીવવું: તેતુ નામ પણ અહિંસા છે. આ અહિંસાનો મુખ્ય પાયો છે. તે સિવાય જીવવું: એ પણ જાહેર હિંસા છે.

પણ નેમ અને તેમ સદાચારકર્મક જીવનારો અને ખીન્નઓને દાખલા રૂપ અને તેવો એક નાનો પણ આદર્શ અદિભક્ત ધર્મ જગતમાં અગ્નિત્વ ધરાવતો આવે છે. એટલે કે-જૈનધર્મના અનુયાયિઓ નેમ અને તેમ અદિભક્ત રીતે જીવન જીવતા હોય છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેઓની આત્મઆત્મમાં પણ તેઓની એવી અસર પડી છે, કે-ખીન્ન લોકો પણ નેમ અને તેમ અદિભક્ત તરીકે જીવવા કોશીસ કરે છે. કચ્છ. કાઠિયાવાડ. ગુજરાત: માગવાડ. માળવા. મેવાડ ના પ્રદેશોમાં આ પરિસ્થિતિનાં સાક્ષાત્ દર્શનો છે. અને ખીન્ન પ્રદેશોમાં પણ મહાજનના આગેવાન તરીકે રૂઢી જેટલી અસર પડેલારી શકાય તેટલી અદિભક્તોની અસર પડેલી હોય છે ત્યારે જગતમાં અગ્રેય તત્ત્વ દિસા-દિસા જ દેખાય તેમ છે, ત્યારે ઉપર જણાવેલા પ્રદેશો અગાધ દિસાના ખારા સમુદ્રમાં શીતળ મીઠા પાણીના ખેટો નેવા જણાવે એ સધળો અદિભક્તો વિજય છે. ને દિસા ઉપર નિયંત્રણોના પ્રતીકો છે. આથી સુજગત: સૌરાષ્ટ્ર ના માનવોના જીવન મન્દારને નોયે દુનિયાના કોઈપણ માનવોનું જીવન આવી શકતું નથી. તેનું મુખ્ય કારણ આ છે 'ના, જગતના પ્રમાણિક અને સખળ નેના ગણના જેનોમા છેલ્લા ૧૫૦ વર્ષોથી ફેટલાક લોકોમાં ને ગિયનિ થઈ છે, તે તો ખવારની દિસાવૃત્તિ અને સ્વાર્થવૃત્તિના સપકનું પરિણામ છે.

(૬) આવું માનક્રનિક જાહેર જીવન ગણવાથી પ્રબ્ધ અને પ્રબ્ધમાંના નિરિટ લોકો માન ધ્યાન તપ: વ્યાખ્યાય ત્યાગ. પશોપકાર ચિંતન મનન. શા હાથેલા મટે છે. મન્માર્ગને શુદ્ધ કરે છે સંક્રાન્તિના એવા આદર્શ પ્રતીકો નેવા દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવો ઉત્પન્ન કરવાનો અવકાશ મેળવી શકે છે. ને મોટામાં મોટી અદિસા અદિભક્ત સંક્રાન્તિનું મોટામાં મોટું કળ જગતને પ્રાપ્ત થાય છે

(૭) ખીન્ન પ્રદેશોમાં પણ " નેમ અને તેમ દિભક્ત જીવન ન જીવવું " એવો માનસિક મન્દક: નો કોઈપણ ધર્મના મપકને લીધે હોવાથી, ઓછા-વધતા પ્રમાણમાં અદિભક્ત ભાવના જગત-રૂપ જીવતી જગતી મુકાયમાનપણે મટેલી હોય છે.

મર્યાદાઓમાં પ્રવર્તતા હોવાથી ધર્મશુરઓનો પ્રભાવ: અને ધર્મપ્રભુતાઓ તરફનો પૂજ્યભાવ: જગતે હોવાથી જેમ અને તેમ અહિંસાને વેગ મળતો આવેલો છે, અને હિંસા ઉપર નિયંત્રણ રહેતું આવ્યું છે

૬ આ રીતે જૈનશાસન એ વિશ્વવ્યાપક મહાશાસનરૂપે સર્વત્ર પ્રગટ રીતે કે ગુપ્ત રીતે પોતાનો વિજય ડાંકે બળવતું આવે છે. આવી ઘણી ઘણી દૃષ્ટિઓથી તેને એકતે-મહાશાસનને મર્મ સદ્ શાસનોના મૂળ કેન્દ્રરૂપ કહેવામાં આવે છે.

૧૦ ભારતની બહાર પણ ધર્મપ્રધાન પુરુષોની સંસ્કૃતિની મર્યાદાઓનું પાલન એમણેવધતે અગ્રેયત્વ હોવાથી અહિંસાનો જ વિજય ચાલુ રહેતો આવ્યો છે. ને એ કારણે તેમાં ભારતની જ પ્રભુત્વ નેતૃત્વ મનાતું આવ્યું છે.

અને ભારતની પ્રજામાં નાની સંખ્યામાં છતાં કેન્દ્રબૃત્ત જૈનશાસનના અનુયાયિઓની મુખ્ય અસર અને મહાજનના અગ્રેસરો તરીકે તેઓનો જાહેર જીવન ઉપર કાબુ રહેતો આવ્યો છે. એ રીતે પણ જૈનશાસન સર્વોપરિ રીતે માર્ગદર્શક તરીકે પાપો-હિંસા ઉપર શાસન અને નિયંત્રણ કરતું આવ્યું છે. માત્ર ધર્મોદય વૃત્તિમાંથી કે પક્ષપાત વૃત્તિથી: જૈનશાસનના વિશ્વવ્યાપકપણાની આ અસર વર્ણવવામાં નથી આવતી વસ્તુરિચિતિ જ આ જાતની જગતમાં ચાલી આવે છે. મુસલમાન રાજસકાળમાં પણ ધીમે ધીમે તેઓના માનસ ઉપર પણ જૈનશાસનની અહિંસક ભાવનાએ સવારી કરી હોવાના ઘણા ઘણા દાખલાઓ અને પુરાવા મળે છે. જેમાના ઘણાખરા જગજાહેર છે, જેથી આજે પણ પરંપરાગત વંદના તરફના અખંડ રીતે ટકી રહ્યા છે.

આ જ શ્રેણી એકેન્ડ્રિયાદિકની દિંસા કરતાં અધિક ચિકિત્સિત હોવાની દિંસા વધારે મોટી હોય છે. એટલા જ માટે પચેદ્રિય હજીની દિંસામાં મોટી દિંસા વ્યવહારનયથી જણાવી છે

“તો પછી કંદમળના હોય નિગોદના હોય લેવાથી ઘણા જ આંત્રા વિકસિત હોય છે. તેથી તેની દિંસા સૌથી આગામાં આછી ગણવી વેદકએ ?”

“આ વાત ખરાબર છે, છતાં તેની દિસા ખીન્ન એકેન્ડ્રિય હોય કરતા વધારે છે તેનું કારણ એ છે, કે-તેમાં એક નાના શરીરમાં અનત અનત હોય હોય છે. તેથી તેની દિંસા વધી જાય છે માટે તેનો ત્યાગ સૌથી પ્રથમ કરાવાય છે. સર્વ પાણેમાં પ્રધાન દિસારૂપ પાણેનો પ્રાર્થમિક કારણો ત્યાગ અનંતકાયનો કરાવીને ધર્મમાર્ગમાં બાળહોને પ્રવેશ કરાવાય છે અને સર્વ આગધનાઓમાં પ્રાર્થમિક આગધના થી જિનદેવના દર્શન-પૂજન કારણ શરૂ કરાવાય છે.

આગળની પ્રગતિ ભવિષ્યમાં ભાગીય આર્થ મહાપ્રવ્રત્તા માનવાની કૃત્રિય દિંસામાં પરિણમે. તેા તે કેટલી બધી વાસ્તવિક મહાદિસા ગણાય ? તે વાસ્તવ મહાદિસા ગિચાગે. કનેટો વગેરે અને કનેટોના આન્મબોજો વગેરેવા સંસ્કારોથી સપ્ત એક પાણુ પ્રવ્રત્તાની દિંસા કેટલી બધી દિંસા ગણાય ?

૧૩ “આવી મહાદિસા ભવિષ્યમાં મોટા પાયા ઉપર પ્રવર્તે, જતા વ્રતનામાં અને ભાગનામાં મોટો ફેરાર ન થાય ” માટે કનીથી જુદા જ ગૃહ રીતે રાખેલા આર્થમાં આર્થિંસા શરૂદો વ્યાપક પ્રચાર કરવામાં આવ્યા છે જેથી જાહેરમાં આર્થિંસા શરૂદો જુદાકાર થવા જ કને અને તેના પડદા પાણુ દિંસા આગત્ય વિગેરે ખૂબ ખૂબ વેરેદાર રીતે આગળ આગળ વધતા જ વધુ માર્ગી અર્થિના. નવ્ય વિગેરેની દામી. મશ્કરીઃ થતી જાય, તેની આપ્રતિષ્ઠા થતી ગેરે જે મનંદોમાં આગત્ય દિસા વધુ અનિયમ રીતે આદિમારૂપે માનવી વધ્ય માટે તેવા મનંદોમાં પા. આર્થિંસા માળા વિગેરે કારણ ફેરાર વાતા વધાય છે. ફેર ફે શોધિત વ્રતના આજીવિકા અને ખીન્ન હવન વગરના મુદેય ખાતરના મનંદોમાં તે દિંસાને પાણુ આર્થિંસા માનતા થાય

૧૫ આ અહિંસા શબ્દના પડદા પાછળ કેવી રીતે મહાહિંસા દેખાવાય છે ? તેનું જ્ઞાતિ મને પમા દિગ્દર્શન કરાવવું આજે જરૂરી છે કેવી કેવી યુક્તિઓનો આશ્રય લઈને પ્રચાર કરવામાં આવે છે. તે તો અતિવિસ્તારપૂર્વક જ સમજાવી શકાય તેમ છે.

૧૬ આધુનિક પ્રગતિ એ એક બચકર બ્રામક કલ્પના છે છતાં, પ્રગતિને નામે આજે અને આવતો કાલના દ્વારા પ્રજા ઉપર ફેણી એસાડાય છે તે પણ જોવી તેવી હિંસા નથી.

પ્રકરણ ૩ જી : પ્રગતિની બ્રામક કલ્પના:

“ ઓગણીસમા સૈકાની મધ્યમા યુરોપની વિકૃતિનો હિંદુ સમાજ સાથે સંબંધ આવ્યો, અને તે સમાજના નેતાઓના મન જરા ડગમગવા લાગ્યા, ખરેખર તો હિંદુસમાજમાં નથી એવો એકપણ ગૈર ગીયાજ જગતમાં મળ્યો નહીં, પરંતુ હિંદુસમાજમાં તે તે રીતરીવાજો અધિકારભેદને લીધે કોઈ એક વિવક્ષિત રીતે દેખાય છે, સાર્વત્રિક રીતે નહીં. હિંદુસમાજ આવા પ્રકારનો હોવાથી અને હિંદુઓના નર્મસાધારણ નિયમો ભૌતિક નહીં પણ આધ્યાત્મિક હોવાથી હિંદુજાતિઓના પરપરાથી ચાલ્યા આવેલા આચાર જુદા જુદા છે. તેથી બધા આચારો ઉપર એકીસાથે આઘાત કરી શકાયો નહિ પણ હિંદુના નેત્રસા શ્રેષ્ઠ ને અભિજ્ઞત આચારો મનાયા હતા, તેના પર આઘાત થવા લાગ્યા. ”

“ હિંદુએ પોતાની સમાજરચના જાતિ અને સમૂહના સ્વરૂપની બનાવી છે. તેવી રચના હિંદુ મિત્રાય ખીન કોઈપણ સમાજમાં દેખાતી નથી. તેથી “ જાતિભેદવડે હિંદુસમાજનો નાશ થયો ” એવી આકલા દેશવા લાગી શ્રેષ્ઠ આચારમાં “ વિધવાવિવાહનો નિષેધ ” કરેલો જોયો ત્યારે વિધવા પતિવ્રતાનો કાયદો પમાર કગવી શીધો. કનિષ્ઠ આચારોમાં શું વિધવા-પુનર્વિવાહ થતા ન હતા?

પરંતુ અંગ્રેજ ધર્મો, તેથી શું થયું ? એના દેશમાં જે નીતિનો કલ્પનાઓ પ્રચલિત હોય. તે જ હવે આવેને ? તે વખતે યુરોપના તત્ત્વજ્ઞોના મગજમાં પ્રગતિની કલ્પનાઓનો સમાવેશ થયો હતો, તે જ પ્રગતિની કલ્પના તેઓ અદિં લાઘ્યા અને અદિના વ્યયમન્ય નેતાઓ-એટલે સર્વથી વધુ ખૂબગણુ કલ્પનાઓએ તે કલ્પના માન્ય કરી, અને હવે પણ કહે છે. પ્રગતિ શબ્દ બધાની જાણ પર નાચવા લાગ્યો. અને હવે પણ નાચે છે. પરંતુ એ “ પ્રગતિ ” શબ્દથી આગળ કોઈએ વિચાર કર્યો વળ્યોનો નથી .. ”

“ પ્રગતિ થવાની છે તે કોની ? ” “ હજી કયું ? ” કે “ એકબીજા પ્રગતિ જ થતી વળ્યાની ? ” આને જે પ્રગતિની વાતો થકી સી છે, તેને નથી દિલ કે નથી ધ્યેય. “ તે પ્રગતિનો માર્ગ કયો ? ” તે માર્ગથી કૃષ્ણિદિ થયો જ, એનું પ્રમાણુ શું ?

“ તેટલું યુરોપની સમાજજ્ઞનાની પદ્ધતિને મળતું, તેટલું દિનકારક સુધરેલું. અને પ્રગતિદારક ” એવું સલાવાવા લાગ્યું.

“ સમાજના પ્રવાહમાં જે તાણોનો વર્ણ, તે પ્રગતિપ્રિય. ” તેની આગળની પદ્ધતિનિ છે અને “ તે પ્રવાહનો જે વિરોધ કરે તે ફટિચુરત. ” અથવા અર્થસૂચક ક્રમશઃ સનાતેકા શબ્દમાં નિહાળે તો “ સનાતની છે ”

“ મનુષ્ય સ્વધર્મ ” એટલે શું થયું ? “ જ એ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ વધુ ગદ્ગદ અને મુદ્ગદ બન્યા ર નું એના મગજની વાદ ધર્મ ? શું એની નીતિકલ્પનાઓની પ્રતિ વધુ છે ? ” એટલે સર્વ દૃષ્ટિ. માનવનું પરીક્ષણ થયું તો એની માથે “ પ્રગતિ કોને કહે છે ? ” “ તેની કલ્પના ની રત્ન ? ” અને ની રત્ન ? તે તત્ત્વચિત્રો પણ જાણે છે ખરા ? ” એ “ વધુ ગમતુ વધુ ત્રેષ્ટિ ” એટલે તે સનાતન સમાજમાં તો કોઈ પણ વિષયના જે નાચે જતી અને ગાગાગામિ “ મને વધુ મિ. ” વિચાર કોઈએ કર્યો વળ્યોનો નથી

એકંદરે લેઈશું” તો હજાર પાયસો વર્ગો મુઘી માનવી સમાજની પ્રવૃત્તિ સન્માર્ગે વાળી દે તેના એક પણ ત્રય નિર્મોલુ કરવાનું સામર્થ્ય આજના સમાજમાં રહ્યું નથી. પછી આ યુગ તરફ પક્ષપાત ખતાવનારા લોકો ગમે તે કહે.

“ નૈતિક દૃષ્ટિએ જોતા પણ એની એ જ સ્થિતિ દેખાય છે. મનુષ્ય નીતિકલ્પનાઓથી ભરેલા સુશોભિત દેખાય, પરંતુ મનુષ્ય વ્યભાવને વ્યાપી રહેલા ત્રણ પાપો (૧) અન્ન અને દ્રવ્યપ્રાપ્તિ માટે ચોરી, (૨) કામશાંતિ માટે બળાત્કારે સંભોગ, અને (૩) પોતાના પ્રતિસ્પર્ધિઓને માર્ગમાંથી દૂર કરવાનું આત્યતિક (Extreme) સ્વરૂપ-ખૂન. એ શું ઓછા થયા છે ? ”

“ એકંદરે ખીજના દ્રવ્યનો અપહાર કરવાની વૃત્તિ કાલ ઓછી થઈ નથી. સ્ત્રીવંપટ પ્રેક્ષા આગળ જે રીતે સ્ત્રી-વર્ગ તરફ દૃષ્ટિ નાખતા હતા, તે જ પ્રવૃત્તિથી પ્રેરાઈ આજે તેવા જ યોગો. “ સ્ત્રી-સમાજ પોતાની નજર નીચે કેમ વિશેષ રહે ? ” એનો વિચાર કરી રહ્યા છે. “ જટલરત જેવા સમાજની વધુ-દીકરીઓને પોતાની દેખરેખ નીચે લાવવા માટે કોઈ રૂપાળો હેતુ ખતાવવાની માન્યતા છે. ” એટલો સુધારો ચોક્કસ ? ”

“ શું શું હાનુ પ્રમાણુ ઓછું થયું છે ખરું ? માનવીમનની શું હાનુ કરવાની જે મુખ્ય પ્રગતિ છે, તેમાં જગા પણ કેરફાર થયો નથી. ”

હતા- “ મનુષ્યની નૈતિક સુધારણા થઈ છે, ” એમ કહેવું. એ કેવળ નિર્વજ્જતા છે. જુદા જુદા તત્ત્વજ્ઞાનોના નામાભિધાન હેઠળ આ શું હાનુ “ શું જ કહેવાનું માડી વાળી લે તો પછી રહેને સન્માનમાંથી શુતા નિર્મળ થઈ જવાના અને પછી લોકોની પણ શી વાત કે તેઓ શુતાઓ કરી શકે ? ”

આવી ગીતે “ સમાજમાં શું હાનુ ઓછા થાય છે. ” એ વાત ઘણી જ સહેલાઈથી મિક કરી શકાય.

ઉપર નિયંત્રણ લાવવાના માર્ગો ખુલ્લા કરવા માટે હોય છે. એમ એવડી ગોઠવણ હોય છે. આમ બીજા ઘણાં ઘણાં સૂક્ષ્મ રહસ્યો ગુંથાયેલા છે. તેથી તે પણ નવમી મહાહિંસા છે

હ આ પ્રમાણે માનવો અને દત્તર નાના-મોટા સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર અધિકાર સ્થાપિત થયા પછી જુદા જુદા નિમિત્તોથી મોટા પાયા ઉપર ગમે તેટલી હિંસા વધારવામાં આવે તો પછી, તેની વચ્ચે કોઈપણ આવી શકે જ નહીં.

માંસાહાર પૂરો પાડવા માસઃ મચ્છી ઈંડા વગેરેઃ પશુઓના અવયવોમાંથી બનાવેલા મેન. ઉપયોગી સાધનોઃ પ્રગ્નને અન્ન પૂરુ પાડવા, ખેતીની રક્ષા માટે શિકારની છુટ આપવી બીજા પ્રાણીનું પદાર્થો. દવાઓ વગેરેના વેપાર માટે-ધંધા માટે પરવાના આપવા. તેમાંથી દવાઓ બનાવવી બદ સુખાકારી માટે કૃતરા મારવાઃ વગેરે માટે સંપૂર્ણ અધિકારો રહે, અને એ રીતે ગમે તેટલી હિંસા થાય પરંતુ કોઈ સુ કે આં ન કરી શકે. તેવી ગોઠવણ આવી રહી છે. આ દશમી મહાહિંસા.

આ પ્રાગતિક રચનામાં તો સાચા અહિંસા-સંયમ-તપ-ત્યાગ વગેરેને સામાન્ય રીતે પણ અંદ નથી. ઉદાહરણ-“મનુષ્યોને સંક્રાંચિતતામાંથી છોડાવવા માટેના બહાનાથી તે યુદ્ધો તોડવાના” આદિ છે. આ સ્થિતિમાં-હિંસક બાળકો ઉપરના નિયંત્રણો પણ વાસ્તવિક રીતે, હિંસામાં બેશક રીતે આ વધવામાં સહાયક રીતે ફેરવી નાંખવાના લાગે ઉદ્દેશપૂર્વકતા હોય છે આ અગ્યારમી મહાહિંસા છે

યાંત્રિક ધંધા વધવાથી નકામા થયેલા પશુઓને કતલખાને લઈ જવા સિવાય બીજો ઉપાય નથી રહેતો. તે જ પ્રમાણે પ્રગતિ પાછળ પડીને બહાર જીવનમાં નકામા પડનારા બોભરૂપ થનારા મનુષ્યોની પણ લવિષ્યમાં બીજી શી દશા થવાની હશે તે તો યાની બાજુ લેએ કદાચ થોડાવણા માનવે આશ્ચર્ય ખાતાઓથી જીવી શકે, પરંતુ એ રીતે કેટલાકને જીવતાં રાખી શકાશે? આલ કાટચે યીગકુ કાં દેવાશે? એટલે માનવી હિંસા તરફ પણ બગાડતી મનોવૃત્તિ કમે કમે નિષ્ક્રિય બનતી જાય છે. એકે જ કુટુંબમાં પરસ્પરનો પ્રેમ વડતો જાય છે તે આ પાયા ઉપર હોવાનું જણાય છે. આ પણ એક મહા હિંસા નથી શું?

અનુભવિતા છે. તે દ્વારા ધંધા મળી ગયો વિશેષ સમ્બંધાય. " પંતુ જદે રહ્યા મરીના મેઠા પુતે નામે
ક્રમે કયાં પછી મોટી મરીના જોયેથી પછા નેજો જ અધા ધંધા દાય કમે ત્યાં ને જ્યંદર મેઠાની
કેલાને, તેનું શું ? પંતુ એ વિચાર આવે કરવાનો નહીં." તથા " નેજો નનમાત પ્રાગતિક દોરતા પાડ્ય
ગે, તેનો કુન્ની નાક થાય તે તેનો નો ઉપાય ?" માટે તે બૂધો પાડીને છીએ, કે " પ્રગતિની કુન્મા
કમ મિલાવીને આગળ ચાલો". એ અમારી દ્યારુનિર્માની ઉદેશી થીમ છે " તેને ન સામો, તેનું
નું થાય ? આમ દલીલો કયાં આમ અનેક ગીતની વિંધામા અહિંસા વ્યુત્પાદક છે, તે પદ અન્મ
મહાદિંસા છે

જાં જગણના અને પદ્મના મેળના આદિવાસીઓ વિગેરેની મેળા કુચાયા ગાણે છે તે મેળાને સ્વયં યનાત્રી ક્રધા આપનારા ગાણે છે ખંતુ તે પ્રયત્નો કાન પાયુ પદ પગાન દિનકાની આનંદ અને ખીજ દોના સ્વયં માનવ જગત્ સામેના મેળાના આનંદ નથી તે વગેરે તથા કુચાયા ગાણે ને ખાત્રી તો યોત્રી પ્રવતના મતાનોત્રી મોટા પાય ઉપર વસતી વધા પછી તેમના પગુ એ જગત્ આ વિના એ મેળ ને વિચારી તેવુ નેદરમે મંદકાર-સંપત્ત પ્રવતમેળે કુચુ આનંદ નથી મુદેક યત્રી મેળ છે તથા ફ્રિમિ મીતે યોગ વખત માટે મંદકારી યેવના તેમનાત્રી ને, કા જગત્રી આનંદ તેની વધારે વપરના કુચાની જગત્રી મેળ નથી આ તેરમી અહાલિયા કા મેળ

આમ આર્ય તંત્રીથી બદાન્યી અને અસંખ્યા નીકળે કે આપણને જોઈ રહ્યા છે તે સિવાય
આવી કશી છે, અને તે પણ ભવિષ્યમાં તેની મર્યા પડે-અનુગ્રહ કર્યો તે જોઈ એ વચ્ચે
તે બધું સર્વિજ્ઞાનના દેખાય છે પરંતુ તેની પાછળ ?

[illegible]

પાયા ઉપર શરૂ થઈ ગયો હતો. શ્રી ગાયકવાડ સરકારની તે પ્રચાર ઉપર મહેર છાપ મારવાની આ વાત તે સને ૧૯૩૩ લગભગની છે.

[આ હકીકત તેમના લાપણાના જે લાગ છપાયા છે. તેમાથી તે પરિપદમાંના એક લાપણુમાથી મળે છે]

આ (૧) આ નવી અહિંસામા પરિણામે: માનવો: અને માનવેતર પ્રાણીઓની હિંસા ગોઠવાયેલી છે. તેના બનાવોના હેવાલો અહિંસા પ્રચારક વર્તમાન પત્રોમાથી વાચવા મળે છે: મોટા મોટા પ્રધાન કક્ષાના કતલખાના કરવાની પ્રથમ કક્ષાના શહેરોમાં શરૂઆત થઈ ગઈ છે. પછી બીજા: અને ત્રીજા નંબરના શહેરોમાં શરૂ થતા-છેવટે-શ્રી પાલીતાણા જેવા-સિદ્ધક્ષેત્ર જેવા પવિત્ર ધામ મુઘી પહોંચી જતાય શી વાર? તેને શી રીતે બચાવી શકાશે? કેમકે-મહાબળનુ' નિયત્રણ કરવા મ્યુન્ડ રચવાવાસા પ્રથમ જોનોતો જ ઉપયોગ કરવામા આવ્યો છે.

(૨) નિશાળો-શાળા-કોલેજોના પાઠ્યપુસ્તકોમા પણ હવે ઘણા ઘણા ચિત્રો સાથેના માસ-મંચી મુઝાના આહારને પોષક પોષાદારા ધમધોકાર શિક્ષણ અપાય છે. તથા તે રાધવાના શિક્ષણ ઉપર પણ ભાર દેવાની શરૂઆત થઈ છે. ભૂગોળના પાઠ્યપુસ્તકોમા તેને લગતી ઉત્પત્તિ: આયાત-નિકાસ-કારખાના વપરાશ-વજોરેની વિશાળ પાયા ઉપર માહિતીઓ અપાતી હોય છે. દૂધના પાઉડર: અને વનસ્પતિ ઘીનો વપરાશ: યાત્રિક જેતી અને વાહન વ્યવહાર. પશુઓની આવશ્યકતા ઘટાડે, એ સ્વાભાવિક છે

(૩) તેથી એક વર્તમાનપત્રમાના હેવાલ પ્રમાણે-છે તેના કરતા પણ-૩૦ થી ૫૦ ટકા પશુપંચ બાગનાં ઓચ્છુ' કરી નાખવા માટેનો પ્રચાર કરવા અત્રેજી વર્તમાન પત્રોને-ફોર્ડ ફાઉન્ડેશન-ચોળના તરફથી સહાય તરીકે રકમ આપવાની. " હકીકત ઉક્ત છાપામા જણાવી હતી.

(૪) એટલે હાલની વધતી જતી હિંસા ઇરાદાપૂર્વક આતરરાષ્ટ્રીય દોરી સંચારથી અહિંસાના પડદા પાળળ પદ્ધતિ થતી જાય છે. શ્રી મહારાજાણાને કે શ્રી ગાયકવાડ સરકારને તે વખતે આ જાતની દિ.મા વધી જવાની કલ્પના પણ નહી હોય. લોખંડી ચોકડાંના વહીવટમા જ તેને માટેની ગોઠવણ અત્રેજી પડેલેથી જ ગોઠવતા ગયા છે. આત્રે વિકાસ પામી રહી છે.

અતઃ તેમા વિચાર ન માનવાનું. યોદ્ધાગતી અભિવ્યક્તિ માનવતા કમારે પરંતુ ઔદ્ધત્ય તરફની અનિચ્છિતતા તેમ જોડાળ અને જોળ તે નહીં. કદી નાગ્યા આ સમ્યક કોણ સમજાવે? કેમકે-તેમની જાન પ્રાણેના નૈત પડિતો તેા તેમને આ સત્ય પરંતુ સમજાવી શકવાને અશક્ત હતા, કે તેમણે મેઘાખીજીને જીતનામના પાંડો પતાવ્યા હતા કોળાખીજી તેા આ નામના ખરી મીતે માનવુ હતા.

(૨) કોળાખીજી પ્રમિદ જીનાચાંને વગીતે મન્ય સમજવાની કોશીસ કરી નથી. તે જાનકાળા જેવું નૈત મનિજીને મળ્યા, તેમના એક વિદ્વાન મુનિએ આ જાનના લખાણુ માટે તેમને કહેવાર આપ્યો છે. ત્યારે જીના એક મુનિએ “આવા પાંડો જીના આગમોમા આવે છે.” એમ કહીને કદક સમજાવ કહ્યું. હતા. એક ઉપરથી કોળાખીજીએ અનેક નૈત મુનિજીને પાતાતા કપનમા સમજવાની બીધા ને જાનના એ પુનઃના અવધરન વાપર્યું છે. હવે તેને કોળા સમજાવે?

(૪) ખરી મીતે, નૈત આગમો ટેકાવિક અને સર્વથેય માટેની લખાંત આપના હાય છે તેની વ્યાપક દૃષ્ટિથી. તેના અનેક માંતા આવે, એ વ્યાપકિ છે. પરંતુ તે કયા માનવ્ય છે? કે- સમજાવે? તે નમ્યાપેક્ષણે સમજાવ્યા વિના કાળા યોદ્ધાની અખી મીતે જેમજનજો શાય ન હો નામ્યાપેક્ષણે સમજાવ્યા વિના નૈત આગમોમા જેમસમજાવે હોવા શાય તેવા માનવ્ય નહીં. કે- કેમકે- તેની એ મીતી છે. એક જ માત્ર એક કાળે એક નયની અપેક્ષાને અમુક મીતે લાય છે ત્યારે નૈત નાની અપેક્ષાએ એ જ માત્ર ખીજી ક્રેકાળે ખીજી મીતે લાય છે. તેા ખરી, કોળાખીજી નૈતના ને ને સમજવાનું મારુ જ કુ ?

અને ભવોભવમાં તેઓના આત્માને કેટલા પાપના લાગીદાર બનાવશે ? પરંતુ જો તે ભાષ્યો પાપ-પુણ્યને જ ન માનતા હોય, ભવ-ભવાન્તર ન માનતા હોય. તો તે ખાખતમાં તેમને કાઢી પડેલા રહેવું નથી. લાખો મહાત્માગીઓના આત્મભોગોને પરિણામે અહિંસાનું કેટલેક અંશે પણ જે ધર્મ થયું છે, તે આમ નાની ભૂલને પરિણામે વેડકાદા જન્ય અને તેનો પરતાવોયે ન થાય, તે માનસ મુ ગણાય ? અસ્તુ.

(૮) હજી પણ તેઓના આત્મા આવા પાપથી મુક્તતા હોય તેમ જણાવું નથી, એ દુખનો વિષય છે. નહિતર, તેઓની લાગવગ એવી છે, કે તેઓ આ અપ્રામાણિકતા ધરાવતું પ્રકરણ સરકાર પાસે સરળતાથી કદાવી નાખી શકે તેમ છે.

(૯) વર્તમાન સરકારને કાવતી આ વસ્તુ છે માટે તેને વળગી રહેવાનો આગ્રહ તે છોડી શકે નથી. નહીતર, વાધા ભરેલા પુસ્તકને સ્થાન ન આપતા તેના ઉપરથી નવું પુસ્તક તૈયાર કરાવીને શુદ્ધ ચરિત્ર તરીકે છપાવી શકે છે. પરંતુ ખાનગી સંસ્થાઓ છપાવે, તો તે જુદી વાત છે. સરકાર જે જાહેર સંસ્થા છે. તેણે આવા વિસંવાદી પુસ્તકો ન છપાવવા જોઈએ. એમ સરકાર સમજે પણ તે પરંતુ પોતાનો હેતુ સરે છે. માટે આખ આગ કાન કરે છે. પુસ્તક સારું હોય, તો તેમાંથી વિમત્તો ભાગ બાદ રાખીને કે સ્વતંત્ર ઉતારો કરાવીને કે નવું લખાવીને સ્વતંત્ર પુસ્તક તરીકે છપાવી શકે છે. જેથી મૂળ અંધકારના સદર્ભમાં તોડતાડ કરવાનો આરોપ પણ સરકાર ઉપર ન આવે, અને કામ ન પડે પરંતુ માંસાહારની જન શાસ્ત્રોને લગતી ચર્ચા પૂરતું તે પુસ્તકનું સરકારને મન ઘણું જ મહત્ત્વ છે.

વળી, કૌશાળીયોએ એ પ્રકરણમાં જોડેલે અંશે એ વિષેની લખાણ ચર્ચા ઉપાડી છે, તે પણ ખૂબ ખૂબ મંદબુદ્ધ પ્રમાણે વધારે પડતી છે. એમ કોઈપણ અચરચનાના નિષ્ણાતો તે જણાયા વિના રહે તેમ નથી. કે "ત્રિસાર વધુ પડતો છે." તેની દૃષ્ટિ માત્ર બૌદ્ધ-ધર્મની અહિંસાને નીચે ન પડ્યા દેવાની હતી, તેથી તે પ્રકરણ વિના પણ ખીજે ઉતારો કરાવી સરકાર શુદ્ધ ચરિત્ર તરીકે ચલે પડે અડાગ પાડી શકત, પરંતુ આજે તો સાચાને નામે ખોડું કરવાનો પ્રવાહ છે. તેમાં કેને કાળી શકાય ?

અભયદેવમુરિચિત્તે નોત કમ ન હોયો હોય ? તેના ઉપેક્ષા કરીને ૧૦ પગાન મહેલો સ્થાપી મહુ મને સમાપ્ત કરીને કેમ ન કર્યો હોય ? કેમ કે આશાપૂર્વક પંચમો દેહથી મારી આવે છે. અને અગતી મુજબ એ પ્રસંગ અંતિમકાલના અર્થમાં આવ્યો આવતો હોય, તે અનાથો આશ્વાસન કાઢે પ્રાચીન કે ગ્રામ્ય પ્રાચીન નો એ પ્રમાણનો અર્થ ન જાણે. ગોણે તો એ પ્રાચીન કીકાકાર નો છે જ, જેણે 'તત્ત્વ કેવળીગમ્ય' એમ નો કામ જા. તેમ, જ્યાં જાના ત્યાં પહેલે કીકાકારનો અર્થ ૧૦ પ્રમાણિકનાના દૃષ્ટિયા ૨, મહા અગતીની જગત નો હતી જ તે આશ્વાસનથી આવતો આવેલો અર્થ સારો હોય છે.

કરી શકતો નથી. ધાતુગત અર્થને પ્રગટ કરવામાં સહાયક જ થાય છે. વાસ્તવિક રીતે અર્થ તો ધાતુમ જ હોય છે. તેથી કૃત્તનો અર્થ ' કરેલ એટલે કે સંસ્કારેલ ' એવો કરવામાં કરોએ વાધો આવેલો નથી. છતાં ' મારેલુ ' એવો અર્થ કરી નાખ્યો છે, તે તદ્દન ખોટો છે.

૩ પરિયાસિયાણ શબ્દનો અર્થ ' આજની પહેલાનું ' એવો થાય છે. તેથી, તે ' વાશીમાંન ' કેટલા દિવસ પહેલાનું ? તે નક્કી કરી શકાતું નથી. માટે ' પ્રથમ-કેટલાક વખત પહેલા કરેલો ખીને ' પાક. એ અર્થ વધારે સંગત થાય છે થોડા દિવસ પહેલાની એકરસ થયેલી પાકોપધિ વધારે કાન કારક થાય છે. એમ પ્રસિદ્ધ છે.

૪ કુક્કુડ-કુકુટ શબ્દનો મુર્ગી (મુરગી-કુકડી) અર્થ શ્રી પટેલે શા ઉપરથી કર્યો છે ? કુર્ગો અર્થ કેમ ન કરવો ? તેથી તે પણ ખરાબ નથી.

૫ ઉપર ઉપરથી જોતા તેમના પક્ષમાં કાવોય, મજ્જાર, કુક્કુડ અને માસ એ ચાર શબ્દો ન છે, પરંતુ સંસ્કૃત અને નિધંદુકોષો ' તે જ અર્થ ' કરવામાં પૂરતો ટેકો આપતા નથી, કેમ કે કોષોત નો અર્થ ' ભૂરું કહોળું ' મળ્લરનો અર્થ ' બિરાલિકા વનસ્પતિ ' કુક્કુડ શબ્દનો અર્થ ' બિનેરો ' કરવામાં આવેલ છે. જો એ શબ્દના ખીજા અર્થ થતા જ ન હોત, તો કબુતર, બિલાડી, કુકડો વગેરે લેવા જ પડત.

માગિની આપે છે. વળી, “નકતપિત તેવા વિકારમાં માત્ર વધારે નુકસાન કરે છે ત્યાં દીપતપાત્રન ઔપધ તરીકે ખીન્નેગાપક એકદમ સાચા કાયદો કરે ” એ વૈષ્ણવદષ્ટિ પણ ધ્યાનમાં લેવાની છે.

વળી મૂળ શ્રુતિમાં જ છે, કે-“ માંડે માટે બે કાષ્ઠાનશરીઃ ઉપકૃત છે. તેનું પ્રયોગન નથી. ”

આના ઉપર પણ વિચાર કરવા જેવો છે-તે ઉપકૃત શબ્દનો અર્થ શી ખરેખે “ માંડેનું ” એવો હશે છે. તે કાષ્ઠ રીતે સભવે તેમ નથી. કેમકે શ્રી ગાદાપતિની તે પત્ની જેવી શ્રાવિકાને એવું કશું જ્ઞાન હતું, કે-તેને આધારે તે આદ્ય તે જ દિવસે “ શ્રી મિત્ર આગુગાર આને પચાન્ના છે માટે પ્રભુ મદાવીન્દેવ માટે હું રાધી માણુ. ” એ વિચારથી મંથી મળે એ ઘટના સભવની જ નથી.

પરંતુ ખરી રીતે એ પણ કોલળાપાકરૂપે ઔપધ જ હતું. પ્રભુના ચેગની દાતિ માટે શ્રાવિકાએ ઔપધ ખતાવી માણુ દેવાનું સભાવિત છે-કે “ તેને ઔપધ તૈકાર હતો તે કદાચે પણ માગે કદાચે ” માટે ત્યાં ઉપકૃત શબ્દ પણ અગત્યઃ અર્થબદ્ધનો જાયુષ્ય છે. ખરું તે પેતાના માટે અન્ન-વેશું દેવાથી પ્રભુ તે વાવવાનો નિર્ણય કરે છે અને તેના કન્યા વૃત્તો (પરિચાલિચાલ) બાન્દેગતા વડેના પાત્ર તે શ્રાવિકાના યન્ના છે, તે વાવવાની શ્રુતિમાં આપે છે. માટે પણ દીકરાકેનો અર્થ ફરત કરનાર દેવામાં પાવેવા જેવા જૂના મંગતા બે કોલળાનો પાક-ઔપધ પ્રભુ માટે ખતાવવાની કે પતાવી માગવાનું અન્ન-વેશું દેવાથી-વધારે મંગત અને ચેગ્ય છે.

“ ધમ્મુત્તર વરુહ ” “ ચારિત્ર ધર્મને વધારે. ” તેમા દેશ ને સર્વચરિતિ ચારિત્રને ધર્મ: શબ્દ લાગુ કરેલો છે.

આ પ્રમાણે-જૈનશાસ્ત્રો:મા ને લોક:મા પણ એક અર્થમા મુખ્યપણે વપરાતા શબ્દો ખીજા ગૌણ અર્થો માટે પણ વપરાતા હોય છે. આથી શાસન: તીર્થ: ધર્મ:તીર્થ: ધર્મ:-શાસન: સંધ: પ્રવચન: જૈન-શાસન. વગેરે શબ્દો બંધારણીય શાસન સંસ્થાના અર્થમા પણ વપરાય છે. તેથી જૈનશાસનના અભ્યાસીઓએ વ્યાખ્યાનમાં પડવાની જરૂર નથી. શ્રી આગમોમા તીર્થ શબ્દ પ્રથમ ગણધર ભગવંતના: અને ચતુર્વિધ સંઘના: અર્થમા વાપરવાનું પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ, તે પણ નયસાપેક્ષ વચનો છે. ખીરે દેકાણે બંધારણીય શાસન અર્થમા [તીર્થ પ્રવર્તેન્ત] વપરાતા તીર્થ પ્રવચન. વગેરે સાથે વિરોધ નથી હોતો. એમ સમજી લેવું ન્દેષ્ય.

આ ઉપરાંત, ખીજા ઘણા-ઘણા પ્રમાણો છે દીક્ષા-વિધિ વગેરે વિધિઓમા શ્રુતદેવી અને શાસનદેવીના કાયોતસર્ગો જુદા જુદા હોય છે. વગેરે ઘણા પ્રમાણો છે તેથી, “ શાસનનો અર્થ શાસ્ત્રો જ છે. ” અને “ તીર્થનો અર્થ શ્રી સંઘ જ છે ” એમ એકાતર્થી ન માની લેવું યોગ્ય છે ઘણે દેકાણે જુદા જુદા પૂજ્ય સ્થાનો ગણાવનારી ગાથાઓમા શ્રુત, સંઘ, પ્રવચન, ગણેય શબ્દો વાપરેલા હોય છે શ્રી તત્ત્વાર્થમા “ પ્રવચન વત્સલત્વ ” મા પ્રવચન શબ્દ શાસન અર્થમા છે વગેરે:

૪ આ બાબત વિશે અમે અહીં આટલાબધા ભારપૂર્વક લક્ષ્ય એટલા માટે એ સીએ છીએ, કે-વિશ્વાભારત આ વસ્તુ આપણે લગભગ ભૂલી ગયા જેની સ્થિતિમા મૂકાઈ ગયા છીએ

તેના બે કારણો છે —(૧) તે અગમ્ય ભાવ વસ્તુ છે તેથી નજરે ચડે તેવી વસ્તુ નથી

મનાવી દેકાય છે. તે એટલેથી જ અટકતું નથી, ખરું જનશાન-આવના-શાસનને એમાંની કોઈ જાન ગમતી નથી. અથવા જગદ્ગુરુ આવનાની આર્થ મહાપ્રજ્ઞનું શરૂઆત તોડી, પોતે જગદ્ગુરુ બનવાની તિની નડીકે ખડું તેના ઉપર મનાથી કબજે મેળવી તેને નિર્દોષિત કરવાની નીતિ છે. તે નીતિ અજાણી અને બચક છે.

તે નિર્દોષમાં આપણી ઉપેક્ષા આપણે તેના વ્યક્તિત્વ અને અગ્નિત્વને બૂલી જતાં એ આપણે નાંદે કેટલું બધું માનવીય અને જગત નાંદે કેટલું બચક ?

૪. આને આપણે “ જન-શાસનની જગ ” ધાળીયારે જોવાથી જાણીએ. શાસનની ઉત્પત્તિ જાણના પગે જાણે જાણીએ જાણીએ. “ શાસનની અવબાવના જેવું કોઈ મહાપાપ નથી. ” એમ ખરું જાણીએ છીએ ખરું “ તે વિશ્વવ્યાપક મહાશાસન તર છે મહા સંજ્ઞા છે. ” તેનો આપણને ખ્યાલ ખરું નથી તેથી, તેની અવબાવના કરનારા તરફને જનશાન-અનન્યતા અપૂર્વક દાર્દ્રિક રહે આપના દેહકે છે. તેનું જીવન કામગીરી એ છે, કે-આને શાસન ગણને મંદ, શાન, પ્રચુર કાર્યો, જેને મંદ કરવાની જગ મનોપ માની જાણીએ અને આવનાની આર્થિક સંજ્ઞાઓ પણ આજ્ઞાપ્રધાન બન જાયે અને જાણે જાણે મનપ્રધાન જનશાન શાસનને જાણે જાણીએ તે જાણનારની સંજ્ઞાઓ જાણવાની આજ્ઞાનો પ્રધાન ન “ આજ્ઞાપ્રધાન સંજ્ઞાઓના ઉપદેશ મંદ ” ” ” જ જ જ જ મનપ્રધાન કરવામાં આવેલો જ તે તેને જાણના કામગીરી કરવામાં આવેલો છે.

જગતમાં કોઈપણ કાર્ય સંસ્થા વિના ચાલી શકે નહીં; પ્રચાર પામી શકે નહીં. ઉદ્દેશ અને માર્ગ સિદ્ધ કરી શકાય નહીં. તેના વિના એક ઠગણું પણ ચાલી શકાય નહીં. તત્ત્વજ્ઞાન અને પાંચ મહામય શાશ્વત ધર્મ: શાસન સંસ્થા વિના સામુદાયિક રીતે ગ્રીધી રીતે અમલમાં આવી શકે નહીં"

(૧) બંધારણીય તંત્ર (૨) સંચાલક વર્ગ અને (૩) નિયમાવળી શાસ્ત્ર: એ ત્રણેય જુદા જુદા હોય છે. નિયમો લાલે શાન્તિમાં હોય, તેનો અમલ કરનાર લાલે તેનું સંચાલક ગોડ હોય, પરંતુ નિયમોના અમલથી ઉત્પન્ન થયેલી એક વ્યવસ્થા તંત્રરૂપ સંસ્થા. વિના નિયમાવળી કે સંચાલક સંસ્થા વિનાના બની રહે છે. માટે સંસ્થા વિના ચાલે નહીં એ નહીં છે. તે પછી જૈન-ધર્મ સંચાલન સંસ્થા તંત્રરૂપ સંસ્થા હોવી જ જોઈએ ? કે નહીં ? અને હોય, તે તેનું શુ સ્વરૂપ છે ? તેને માટે શરૂ કર્યા શબ્દો છે ? જે શબ્દો હોય, તેનો ઉપયોગ કરીએ પરંતુ કાંઈક તે જોઈશો જ. અને તે વ્યવસ્થા રૂપે હોય, છતાં આપણે તેની ઉપેક્ષા કરીએ, કે "તે નથી. તેનું કંઈ હોઈ શકે નહીં" એમ નહીં વર્તીએ, તો કેટલો અનર્થ થાય ? સમ્યગ્દર્શન ગુણ મૂળથી તૂટી પડે. એ સ્વાભાવિક છે.

માટે શાસન સંસ્થાનું અસ્તિત્વ અનિવાર્ય રીતે સ્વીકાર્યા વિના ચાલે તેમ નથી જ.

[૨] વર્તમાન જૈન-શાસનની મૂળ ઉત્પત્તિ: અને પ્રવાહ:

૧ જેમ પેટી બનાવનાર સુતાર પેટીનું તૈયાર સ્વરૂપ મનમાં કલ્પી રાખીને, પ્રથમ તે જો નાના-મોટા અંગો તૈયાર કરે છે. તે પછી દરેક અવયવો: સાંકળ: નકુચા મળગરા વગેરે એ આખી બરાબર સાગોપાંગ તૈયાર કરી રંગી, ને ગ્રાહક આગળ સુરેખ પેટી રજુ કરે છે તેમ જ બીજાથી ઋષભદેવ પ્રભુએ પ્રથમ અર્થ: અને કામ: પુરુષાર્થને પ્રચલિત કર્યા. અને બાવ જ નર પૂરતું નિયંત્રણ રાખી ઉદ્ધત લોકો પાસે તે એ પુરુષાર્થની મર્યાદાઓ જળવાવનાર તંત્રને અર્થ પુરુષાર્થ સાથે જોડ્યું. ને પોતે રાજ્ય વ્યવસ્થા પ્રથમ રાજા બનીને અમલમાં મૂકી પુરુષાર્થના વ્યવસ્થિત માર્ગોનુસારિ પ્રાથમિક અંગો એ રીતે તૈયાર કરેલા છે. શિલ્પાર્થિક ધર્મ કામ પુરુષાર્થમાં સદાચારનું રક્ષણ કરનાર વિવાહાર્થિક આચાર વગેરેની નિયામક સામાજિક વ્યવસ્થા વગેરેની વ્યવસ્થા સ્થાપેલ છે, અને સુનિપણે દીક્ષિત થયા બાદ મોક્ષના અનન્ય કારણમય મનને અંગોરૂપ ધર્મ પુરુષાર્થ સંસ્કૃતિનો મુખ્ય આત્મા જોડી દદ્ ચાર પુરુષાર્થની સંપૂર્ણ સાગે માનવી જીવન વ્યવસ્થા લોકોમાં અમલમાં આવેલ છે. તેના પેટામાં તમામ ધંધાઓ, કારીગરી પુરુષને બંદોતેર અને સ્ત્રીને ચોસ! કળાઓનું સાગોપાંગ શિક્ષણ: અદાર લિપીઓ લાખાઓ વિગત વગેરે જીવન-રહસ્યના પ્રસંગો: રાજ્યના મર્વ અંગો: વગેરે વગેરેનું શિક્ષણ આપેલ છે. તે પ્રજાના જીવનમાં અમલમાં આવેલ છે.

કાંઈનાં વહેરે એકી રાત્રી જા નહીં. માનવોના જ્ઞાન નીચિયુક્ત પદોપકારપ્રદાતુ આધ્યાત્મિક ત્રિશામકૃત્ય
 ૧. પ્રથમ અનન્ય નહીં એ વિચિત્રાથી ઉગારી એકા ઉપકારી અદાના પુરોગાતુ એ કામ તેમજ સિવા
 ૨. આપણી મોટી મોટાનું કુળી કોણ કુળી રાત્રી? કોણ? કુળી રહે?

૧. તેને કે આ નવું પ્રવૃત્તિઓના કોષાની રીતે દિવસ આરંભ-અમારો ઉદય-પ્રાણ વગેરે
 ૨. નિદરાંબા એ જા. પતા ને અવન્યા કુર્ચા વિના જે રાત્રી આરંભવ્યા અદાદિઆ કોની: માગાની
 ૩. અગ્નિશાલ, હાથ વગેરે જેવી અવકાશ અવન્યા છે, અને તેમા જે અદાદિઆ વગેરે પ્રવૃત્તિ તે
 ૪. આપણાં કુળી ના મોટી મિત્ર. અને કોના આરંભ-અમારો વગેરે આથી રહે છે. માટે કોણે
 ૫. આ ૧૫૫ કામ છે. એટલે આ નિર્ણય છે. માટે દિવસ-પ્રાણ એ પ્રવૃત્તિઓ છે. એ જ કામ
 ૬. કોનાં અવન્યા કામ નહીં એવી અવન્યા વગેરે પ્રવૃત્તિ કહેતા છે. અગ્નિની માન-અવન્યા
 ૭. તેના પ્રથમ અનન્ય છે જે જેવી ખીન કોના આરંભ-અમારો વગેરે એકા ૨૦ અગ્નિનું કામ
 ૮. નામ પાવન છે, અને કોનાં એકા ૨૦ ન કુળી રહે નહીં આરંભિક પ્રવૃત્તિ આપણે કોને પાવન
 ૯. પ્રત્યેક ને તે નામ પ્રવૃત્તિ પા. આપણે અને.

જગત્ની સામે સન્માર્ગ સદા ચમકતો રહે છે. એ જગતને મોટામાં મોટો લાભ છે. જે તીર્થંકરોએ મૌનનો આશ્રય લઈ એ ઉપદેશ જ ન આપ્યો હોત, તો જુદા જુદા સંપ્રદાયો કદાચ ન હોત. પરંતુ સાથે જ સન્માર્ગદર્શક શુદ્ધ શાસન પણ ન જ હોત. જે કે એકતરફી ધર્મશાસનો: અને સંપ્રદાયોએ અંશથી તો જગતને લાભ આપ્યો જ છે.

૮ ત્યારે આજની પ્રગતિ: શુદ્ધ: કે અશુદ્ધ: કે ગમે તેવા સર્વ ધર્મોની સામેના એક મોરચો છે. સર્વને લયરૂપ છે. છતાં, તેની લાલચો અનેક આકર્ષણો જન્માવનારી છે. તેથી, કોઈક શિશુ શિવાય, તેમાંથી અચવું: એ ધણું જ મુશ્કેલ કામ આજે બની ગયું છે.

૯ અહીં પ્રશ્ન એ થશે કે—“ શ્રી ઋષભદેવ આદિ તીર્થંકર પ્રભુએ એ રચના કરી, એ શાં તો તમે જોનો ભલે માનો. પરંતુ બીજા ધર્મવાળા એ વાત શી રીતે કચ્છ રાખે ? ”

આ પ્રશ્ન પણ વિચારવા જેવો તો છે જ. બીજા ધર્મવાળા પણ એક યા બીજી રીતે કોઈક માનવસંમાજ-વ્યવસ્થાના આદિ વ્યવસ્થાપક તરીકે સ્વીકારે જ છે. કોઈ પ્રજાપતિ: કોઈ શંકર: નામ આપે છે. આધુનિક યુરોપીયનોએ લખેલા જગતના ઇતિહાસમાં બાબા આદમ અને ઇવઘી માન્ય વ્યવસ્થાની શરૂઆત લખી છે. ઇસ્લામ વગેરે પણ પ્રાય: એ વાતનો સ્વીકાર કરે છે.

કાળક્રમે જુદા જુદા દેશની જુદી જુદી પ્રજાઓ અને ધર્મશાસ્ત્રકારોમાં જુદા જુદા નામે, કોઈપણ એક જ વ્યક્તિ હોવાનું કેટલીક રીતે દરી શકે છે.

અ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણમાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુનું નાલિરાજ અને મરુદેવીના પુત્ર તરીકે ચરિત્રમાં તેમણે કરેલી વ્યવસ્થાનો સંક્ષેપમાં નિર્દેશ છે

આ પ્રજાપતિ નામ પણ તેમને ધરી શકે છે. કેમકે—પ્રજના પહેલા રાજા હોવાથી તે પ્રજાપતિ હતા.

૬ શંકર: અને શ્રી ઋષભદેવ: એ બન્નેયનું ઋષભદેવજ નામ સમાન છે. તથા બીજી પક્ષ કેટલીક સમાનતાઓ વર્ણવાયેલી છે.

૭ બાબા આદમ અને ઇવમાં બાબા શબ્દ પ્રાકૃત વૃષ્ણ=આપ શબ્દ ઉપરથી ઉતરી આવ્યો. ૮ અર્યના=આપ બાબા બાપુ: બાપા. બાપુ=વગેરે જુદી જુદી ભાષાઓમાં ઉપાન્તરો થયેલા છે.

આદમ શબ્દ આદિમ ઉપરથી ઉતરી આવ્યાનું માનવામાં મુશ્કેલી પડે તેમ નથી.

કલિકાલ સર્વેશ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજના સમયમાં ભારત અને યુગરાતમાં મુમુક્ષુમાનોનું આરાગમન થયેનું હતું: તેથી તેઓ બાબા આદમ: અને ઇવ:ને સૃષ્ટિ (માનવીય વ્યવસ્થાના મર્જન) ના આદિકર્તા કે વ્યવસ્થાપક જણાવતા હશે. પરંતુ “ એ આદમ બાબાજી શ્રી ઋષભદેવ સિવાય બીજા કે નથી ” એમ દૂર દૂરથી પણ સચિત્ત કરવા માટે શ્રી મહાવાક્ય સ્તુતિમાં—

અને તેમાંની મોક્ષાનુકૂળ આગળના જીવનક્રમે પણ વિકાસ પામે, માટે મર્યાદાઓનું નામ માર્ગાનુસારીતા' વ્યવહાર: શુદ્ધ વ્યવહાર: સદ્વ્યવહાર: સન્ક્રાંતિ વગેરે છે.

૨ જેમ 'આત્મા છે' ઈત્યાદિ સમ્યગ્દર્શનના છ સ્થાન છે. તે જ પ્રમાણે 'આત્મા નથી' ઈત્યાદિ મિથ્યાદર્શનના છ સ્થાનો છે. મિથ્યાદર્શનના છ સ્થાનો ઉપર જણાવ્યા તેવા માર્ગાનુસારી માર્ગાનિષ્ઠ સદ્વ્યવહાર ઉત્પન્ન જ ન થવા દે. અથવા ઉત્પન્ન થયા હોય તો તેનો નાશ કરે. પરંતુ એ તે છ સ્થાનો ઉપરના સદ્વ્યવહારો જીવનમાં ચાલુ હોય, અનન્યતા પણ બાળકાદિમાં ચાલુ હોય તો પણ તે જીવેને મિથ્યાભાવના તે છ સ્થાનોથી દૂર રાખે છે અથવા મિથ્યાદર્શનના છ સ્થાનોની અન્ય તેનાથી દૂર રહે છે. અથવા તેને દબાવી રાખે છે. તેની ઝેરી હવા તે આત્માને સ્પર્શવા આવી શકતી નથી.

ઉપાધ્યાયજીશ્રી યશોવિજયજી મહારાજજીએ શ્રી અધ્યાત્મસારના મિથ્યાદર્શન પ્રકરણ- મિથ્યાત્વના છ સ્થાનો વડે 'શુદ્ધ વ્યવહારોક્ત્ત્વ ધન-સદ્વ્યવહારોક્ત્ત્વ ધન-સદ્વ્યવહારોનો નાશ જણાવેલો છે અને સદ્વ્યવહારોના પાલનને મિથ્યાત્વધ્વસી-મિથ્યાત્વનો નાશ રૂકરનારા જણાવેલા છે. શ્રી ટીપ્પણી ત્યા વ્યવહારનો અર્થ દેશવિરતિ સર્વવિરતિના સદ્વ્યવહારો ઉપરાંત માર્ગાનુસારી ખેતી ન્યાય વગેરે અને બીજા સદ્વ્યવહારો પણ જણાવેલા છે. અપેક્ષાએ તે બરાબર બધા બેએ છે.

આગકાલ તો નવા બધારણના આધારે ધર્મથી અનિયંત્રિત વ્યવહારો ગ્રાપવામાં આવે છે. તેને આપણે તો વ્યવહારો જ કેમ કહી શકાય? ઉન્માર્ગ જ કહી શકાય. આજે તે નવા વ્યવહારોનો આનંદ મિથ્યાત્વના છ સ્થાનો ઉપર સ્થાપિત કરવામાં આવેલો છે; પરંતુ ન્યાય:, નીતિ, સદાચાર, પરોપકાર, યોગ્ય મર્યાદાઓ, વગેરેનું ધર્મ વિના અસ્તિત્વ જ સંભવતું નથી.

પરિવર્તનને નામે કહે કહે એનું કાવતું કલ્પ પરિવર્તન કરી-કરવી ગયા છે. અને નવનુકૂળ કાયદા કરી-કરાવી તે દરેકને કાવતાર્યું દેવાનું કહે છે. છતાં હમં વિના નેરોને પણ કાવતું નથી નહોતું, પ્રાપ્ત પણ શા માટે દેવાવવા ? માનવોના મુખ માટે ! પણ એવો વિચાર પણ હમં વિના કેવો અને શા માટે આવે ? એમ શા માટે કહેવું ? ' માનવો પોતે પોતાના અર્થ માટે એવું અવશ્ય કરીકરે તેમ હમંની નજીબાન શી ? ' આ પ્રશ્ન પણ ઉઠેલો ગઈ ગયો નથી, કે કે—એમ પણ કહે તે કે માનવોને કોઈ ખાસ માનવો માટે દેવાવવા ગણવી પડતી હોય છે ખાતરને માટે મરત કંઈ પણ હોય છે એવોપણને જ્ઞાન આપવું પણ હોય છે તેના ન-કર્યો વગર મરત હવાનો ન હોય તેને પણ મદાય કરવાની વર્તિ થાય છે ગણવી પડે છે, એ એવેમ કે એમ ન્યાર્યો પણ કહેતા હશે હમં પ્રત્યે જા તે એમ દરેક કોને વિચારી તેના આશિષ-પ્રત્યુત્તર અવશ્ય એ જ પ્રત્યુત્તર મરતે જે અવશિષ્ટ માંગણા આગમનમાં અને અમામજામજા ફા, હમં કરી મુખ માનવાની અવશ્ય છે ને શિવાય ખાતર કોઈ અવશ્ય એવું અને કલ્પ નથી જ આ મુજબ અવશ્ય છે

સુખ-શાંતિ આપી શકે છે. અન્યથા દુઃખ દાવાનળ સિવાય કંઈ જ મળે તેમ નથી. પરંતુ એ શાંતિ નથી, પરંતુ માનવની બુદ્ધિ તે સ્થિતિ કરી ચલાવી લઈ શકે તેમ નથી.

આજ ભલે ભારતની કેટલી ન્યાયને બદલે કાયદાની-આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના આધાર ઉપરના કાયદાની કેટલી હોય, ન્યાયશાસ્ત્રનો ખોટી રીતે ઉપયોગ કરી-કરાવીને ભારતની પ્રજાને બૂલાવામાં પડતો આવતો હોય, તો પણ સૌને એક વખત ન્યાયશાસ્ત્રના માઆ અર્થ ઉપર આવવું જ પડશે.

માટે પદ્ધતિનકલું તત્ત્વજ્ઞાન અને તેના આધાર ઉપરની ચાર પુરુષાર્થની અહિંસક સમૃત્તિ અને તેના કેન્દ્રભૂત પાંચ અંગોમય ધર્મપુરુષાર્થ અને તેને અનુસરતા સદ્વ્યવહારો જ માનવજાતને માટે અનન્ય શરણુરૂપ છે. ઉન્નમોર્ગે ચડેલો યુરો કે લુટારો થોડા વર્ષ પોતાની તે પ્રવૃત્તિમાં આનંદ, સુખ અને ઉન્નતિ માનતો હોય છે. પરંતુ આખરે તેને ય ત્રીધે રસ્તે આવવું પડે છે ત્યારે જ તેને શાંતિ મળે છે તે પ્રમાણે હાલની ઉચ્ચપાથલ જનતાને આજી રહી છે, પરંતુ તેમાં શાંતિ કે જયવારો નથી જ.

તેથી રાજ્ય, આર્થિક-સામાજિક-શાસનો, વ્યવસ્થાતંત્રો પણ ધર્મની મર્યાદા અને યોગ્ય પ્રેરણા સન્માર્ગે ચાલી શકતા હોય છે. પછીના સર્વ તીર્થ કર ભગવંતોએ પણ ધર્મશાસનો સ્થાપીને પદ્ધતિ ધર્મપુરુષાર્થને જ વ્યવસ્થિત વેગ આપ્યો હોય છે. જેથી આરેય પુરુષાર્થો વ્યવસ્થિત થઈ જઈ યોગ્યમાર્ગે ચાલવા લાગે છે.

પણી શ્રોતાઓમાં એવા ખેલાનો થયા કે “ચીન વિષે શું ?” શ્રી નહેરુએ કહ્યું “હવે ?” હાં ચીનનો વિષય ટાળવા માંગતો નથી.

મને લાગે છે કે દર્શાવેલા એકની કયાં પણ સંતોષા વસ્તુ સ્વચ્છ બનશે.”

[દિવ્યાંગનાં દિવિયા શ્રીમ મમલ કહેવા બાપજોમાંથી ના. ૭-૫-૬૦ (રોસ્ટર)]

“આ મહાના પ્રમુખ શ્રી ૦ પાર્લામેન્ટના મધ્ય મી. એનિમન દના. મી. એટલી (બારનને સ્વામી વ્યથાપુ ને વખતના દિવાળના વગ પ્રધાન), મી. પેટીક પોલિસ (બાવન પાસે મંત્રી મેટલની દમ્પરને સાવના ત્રણગાના એક અને દિવ્યાંગના ને વખતના બાવનના એક્ટ એક્ટની) નિ. મંત્રીય ને હા દના.”

જન્મભૂમિ ના ૭-૫-૬૦ રોસ્ટની આકૃતિ ૨૪ ૧ ૯.

ના. ૮-૫-૬૦ બદામી આકૃતિ ૨૪ ૧ ૯.

દુનિયાભરના ધાર્મિક, આર્થિક, સામાજિક, કૌટુંબિક, રાજ્યકીય, લશ્કરી કાયદા અને બધારે ભૂમિ તથા ખીજ અનેક બાબતોમા યુનેા મારક્ત શ્વેતપ્રજ્ઞની મોટી ઉચ્ચપાથલ કરવાની અને કપાળ જમાવવાની ગોઠવણો આગળ વધારાઇ રહી છે. જે વાતાવરણ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજ શકાય છે.

૫ સ્વરાજ્યો આપવાની તેઓની જ ગુપ્ત યોજનાઓ હતી. એ મી. નિકેતા ક્રુશ્ચેવ પ્રેરિત રશિયાનો સંસ્થાનવાદની નાશુદ્ધિના પ્રશ્નનો દુરાવ બહુમતીથી મહાસમિતિમાં પસાર કરાયો, તે ઉપરથી જ બહુ શકાય છે. તથા ૧૪૬૨ ની સ્પેન-પોર્ટુગલ વચ્ચેની વિશ્વ ંડેચણીની ઘટનાની શ્વેતપ્રજ્ઞએ હિપેક્ષા કરી જ નથી. ભારતના દેશનેતા ગણુતા અને શ્રી રાગજી. કે. એમ. સુન્દરી કે ખીજ વધીલ-એરીમ્સ વગેરે લોકો ભલે ગફલતમા રહી સત્ય સમજવાથી વચ્ચિત રહેતા હોય, પરંતુ શ્વેતપ્રજ્ઞ પોતાના મન હેતુઓમાં આગળ વધે જ બધ છે. ને દરેક દેશોની અશ્વેતપ્રજ્ઞો પોતાના ગણુતા આગેવાનો ધર્મ અધારામાં રહે છે. મુખ્ય-સમાચારમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ હેવાલમાનો નીચેનો હેવાલ આ બાબતનો એક સચોટ પૂરાવો છે.

“ રશીયાની દરખાસ્તને મહાસમિતિએ મંજૂર કરી, ત્યારે શ્રી ક્રુશ્ચેવે તાલીઓ પાડી હતી અને તેની કદર કરવું હાસ્ય તેમના મુખપર હવાયુ હતું, અને તેમણે તેમની સન્મુખ બેઠેલા સ્પેનના પ્રતિ નિધિ તરફ અશુભી નિર્દેશ કરીને તેમને દરખાસ્તનો સ્વીકાર તાળીઓ પાડીને કરવાની વિનંતિ કરી હતી. ક્રુશ્ચેવ આનંદથી હસી રલા હતા ત્યારે સ્પેનીયાર્ડોએ હમીને તાલીઓ પાડવાની શરૂઆત કરી હતી ”

તાલીઓ પાડવા જેવી બાબતની કેવી ખુબીથી નોંધ લેવામા આવી છે ? તે ખૂબ સૂચક છે.

ડો. પરેરાનો દાવો

“ પોર્ટુગલના દરિયાપારના પ્રદેશો અગે હાલ તુરત કોઈપણ બાતના બધારણીય ફેર ફારો કરવાનો ઇરાદો નથી. પોર્ટુગલ અને તેના દરિયાપારના પ્રદેશો સમગ્ર એકમના ભાગો છે. અને જે કારણોસર તે સાથે સંકળાઇ રહ્યા છે, તે ખીજ કોઈ કરતા અમે પોર્ટુગીઓ વધુ સારી રીતે સમજી શકીએ છીએ. ”

[illegible]

નોનો દાવો કરતા રહ્યા. આ બધું અંદરખાને નક્કી કર્યા પછી “ મોટા પાયા ઉપર પોતાના ભાવિ સંતાનો માટે સંસ્થાનો સ્થાપના એટલે લાંબા ભવિષ્યમા સ્થાનિક પ્રબળ્યોને નષ્ટ કરવી અને પોતાના ભાવિ સંતાનો તેમા વસી શકે તેવી રીતે સર્વ દેશોનો ઉદ્દય કરવો. ” તેને માટે વધારે મજબૂત રીતે બહાર નીકળી પડ્યા. તેમા દરિયાઇ લશ્કરી કાફલાઓની વધારે સગવડ ઇંગ્લાંડ ધરાવે છે. એટલે પ્રદેશ હોવાથી ચારેય તરફથી ગમે ત્યારે ગમે ત્યાં જઈ શકવાની સગવડને લીધે તે સર્વત્ર પોતાની સત્તા વધારે, તેમા અદરથી યુરોપના સૌ રાષ્ટ્રો સમ્મત અને સહકારમા રહ્યા છે. અથવા તે કામ તેને સોંપ્યું છે

આ કાર્યક્રમ સકળ કરવા ભારત જેવા દેશમાં પહેલાં વેપારને બહાને ઇસ્ટ-ઇન્ડીયા કંપનીને નામે આવવાયું રાખ્યું. તુર્કસ્થાનના ખલીફાની લાગવગથી ભારતના મોગલ આદલાહ સાથે મીઠો સંબંધ શરૂ કર્યો ને એલચીઓ હાઇકમીશનરો મોકલ્યા. (જે આજે પણ ચાલુ જ છે.) નાણા પ્રકરણ અને વેપાર ઉપર યુરોપની શ્વેત ખ્રીસ્તી પ્રબળતા કાણુ પૂરો જામ્યા પછી ૧૭૫૭ થી રાજ્યો હાથ કરવા ૧૦૦ વર્ષ પ્રયાસો કર્યા. અને પછી તેને ખમેડી દેવા પોતે જ બળવો જગાવરાવી ઇસ્ટ-ઇન્ડિયા કંપનીની સ્કીમ પૂરી કરીને રદ કરી. પરંતુ તેણે કરેલી પૂર્વ તૈયારી ઉપર બ્રિ. પાર્લામેન્ટે પોતાના હાથમાં સીધો વહીવટ લઈ, પોતાની પ્રાગતિક રચના ૧૮૫૭ થી શરૂ કરી દીધી ને નવા જમાનાને અનુકૂળ નવરચના શરૂ કરી. એટલે કે-ભાગતની સંસ્કૃતિને રદ કરવાની ગોઠવણ શરૂ કરી દીધી.

ન્યારે ઇસ્ટ-ઇન્ડિયા કંપની રાજ્યો હાથ કરતી હતી ત્યારે જ ૧૮૫૭ પછીથી ભારતભરમાં રચનાત્મક પ્રાગતિક રચના શરૂ કરી શકાય તેની પૂર્વ તૈયારી ગૂઢ રીતે કરતા હતા. તેમજ ૧૯૪૭ પછીના સ્વરાજને લાવકની તૈયારી ગુપ્ત રીતે ૧૮૫૭ પછી કરતા હતા. પરંતુ બહારથી સંસ્કૃતિને ટેકો આપી ટકાર રાખી. હજી શિક્ષણ, કાયદા, છાપાઓ, મ્યુનિસિપાલિટી, ચૂંટણી, બ્રિ. પાર્લામેન્ટના આદર્શોની હિંદી મોઝેમ વગેરે અનેક રીતે નવરચનાના ખ્યાલ રાખવા માણ્યા હતા અને કાયદામા ત્યાંસુધી લખ્યું છે કે-“ આ કાયદો મ્યાનિક, ધાર્મિક, જાતિ, યાત્રિ કે ખીજા કોઇપણ રીવાજોને આડે આવી શકશે નહીં. ” તે કલમ સ્વરાજ્ય આવતા પહેલા થોડા વર્ષો પહેલા જ કાંઈક બદલાના કોઈ ભારતીયો પામેથી જ કદાચીને સ્વરાજ્ય આવતા પહેલા ઉગાડી દેવામાં આવી છે. કેમકે તે વખતના ભારતીયોને સંતોષ, વિશ્વાસ અને ગણગણ રાખવા માટે તે કલમની જરૂર હતી.

અને લેખકના સંસ્કારો અને તેના સંસ્કારક ધર્મચુક્રો, ગાંધીજી વગેરેના દેશ અને પ્રાંતને દર્શાવતી નેતાશી સ્વતંત્ર હતી નીચા.

હાથો કે હાથો વગેરે નેતા સ્વતંત્રતામાં સંસ્કારી પ્રભુ અને સ્વતંત્રતામાં સંસ્કારી ભાવન હોયને સ્વતંત્રતાની દીધા. તેમાં નેતાની શક્તિ એકદમ છે, સંસ્કારિ અને નેતા સંસ્કારકને ને દેશ આપના દતા ને બદલેથી આપના દતા. ને આપનાનું બંધ હતું એટલે જો નમાર, પ્રાચીન બધા નિર્મિત નેત્રા થઈ ગયા. કેમકે તેમને બદલેથી દેશનું સંસ્કારકો દેખાવ દેવા જતા સંસ્કારકો ગુપ્ત નમાર પાડી દેવાનું આપના દતા અને ભાવનના ને નમારને બીજીએ દેખવા અનન્ય વિચારકો " સંસ્કારકો આપના દતા " નેમ માથના હતી નીચા દતા.

" એ બધું નેત્રો દેશના પૂર્વક દેશના દતા " એમ શુભેષના ગાંધી પ્રજાને ને સંસ્કારક દતા ગાંધી ને આપે દયા સંસ્કારક એ બધાને સંસ્કારકો દતા. અને દેશનાની સંસ્કારકો આપના દતા. આપના-આપનાને મતા દેશને આપના ગયા. એટલે આપનાનીએ અનન્ય છે, " એ એ નેત્રો સ્વતંત્ર થયા " થઈ નેત્રો સ્વતંત્રતા દતા કે-આપનાનીએ આપનાની સંસ્કારકો અને આપના નેત્રો સ્વતંત્રતા દતા થઈ, સ્વતંત્ર થયા. આપનાની આપનાની પ્રજા નેત્રો આપનાની દેશને દેશની થઈ ગઈ, નેમ નેમ નેતાશી એ સ્વતંત્ર થઈ ગઈ એટલે આપનાની સ્વતંત્ર થઈ ગયા આપના ગયા.

ગોદાવરો અને તેને સહાયક ચોજનાઓ, ઝીમો, કાયદા, નકશા, પ્લાનો ભાવિ આદર્શો, માહિતીઓ વિગેરે ઐતિહાસિક ખનાવેના દાખલા રાખેલા છે. અને તે સર્વ પાછળથી વેગ આપનારા તત્ત્વો અને વ્યાપક સંસ્થાઓ યુરોપ, અમેરિકા વગેરે બહારના પ્રદેશોમાં રાખેલ છે.

૪. પરંતુ લોડું વેવેલના ગયા પછી મંત્રી ત્રિપુટીનું મિશન અસાધ્યની સ્ત્રીમની દગ્ધારતો લાગ્યું. જેના આધાર ઉપર નવું બંધારણ રચાયું.

૫. બંધારણ ઘડાવવાની ગોદાવરો લોડું વેવેલે કરી. નવા બંધારણમાંથી ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થના સાંસ્કૃતિક આદર્શો ખૂબીથી ઉઘાડવાની દેવામાં આવ્યા છે.

અને ૧૯૩૫નો હિંદધારો તેમાં દાખલ કરાવી દેવામાં આવ્યા છે જે પ્રાગતિક આદર્શો ઉપર રચવામાં આવ્યો છે. જે બંધારણના ઘડનારા બહારથી ભારતીયો જ હતા. પરંતુ પરંપરાગત વાલીપદ્ધતિ ધરાવતા ભારતની પ્રજાના હિતના જોખમદાર તત્ત્વોને ધરાદાપૂર્વક દૂર ગાખવાની ગોદાવરો રાખ્યા કોએસને લોકપ્રિય કરવામાં આવી હતી. આ રહસ્ય આપણા આંતરરાષ્ટ્રીય અને પ્રગતિની મોહભંગમાં કસાયેલા વપ્રીઓ કે બેરીસ્ટરો સમજી શકતા નહીં.

“ યુવામીની નવી જાતની જાંજીરો તૈયાર આપણે જ હાથે યાય છે. ” તે રહસ્ય તેઓ સમજી શકતા નહીં. પરંતુ ઉલટાના તેમ કરવામાં રાચતા હતા, આનંદ અનુભવતા હતા. તેમાં તેઓનો આશય દોષ નહોતો. પરંતુ વિદેશીયોની અદ્ભૂત ખુબી તો હતી જ. તે પહેલાં મી. પેથીક લોરન્સ, મી. એલેક્ઝાન્ડર, મી. ગ્રેડડું સ્ક્રીપ્સ ૨૬ ક્લમની પાર્લીમેન્ટ તરફથી સ્ત્રીમ લઇને આવ્યા. તેને વિદેશીય આદર્શોની કોએસને વધાવી લીધી. તેની પહેલાં અધિક્યરી એક સ્ત્રીમ પાસ ન કરાવવા માટે જ લોડું સ્ટેડડું સ્ત્રીમ લાવેના હતા. તેને કોએસે કાગલી દીધી. ને છેવટે પછીનીને પાસ કરી, ને સ્વીકારી. એટલે ૧૯૪૬ માં તમામ બંધ પડી. લોડું વેવેલ ગયા. વચલી સરકાર ચાલતી હતી. નવું બંધારણ ઘડાવું હતું. ત્યારે આરત પડું અતંત્ર જેવું હતું.

રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી ભારતના સામ્રાજી અને સમ્રાટ જ ગણાતા રહેશે, કેમકે તેમને સન્માન તો દેવાડના સામ્રાજી તરીકે પણ સૌ કરતા વિશિષ્ટ અપાશે.

૪ હવે ૧૪૯૨ માં પાશુ' ભારતને સાકળી દેવાનો કાર્યક્રમ પૂરા કરી લેવાનો બાકી છે. જેની હીલચાલ હાલમાં (૧૯૬૦ ની આસપાસ) ચાલી રહી છે. તેની સાથે મુખ્ય સંબંધ તો સ્પેન અને પોર્ટુગલને છે. જેથી હાલમાં આંતરરાષ્ટ્રીય જાહેર પ્રવૃત્તિઓના મેદાનમાં એશિયા અને આફ્રિકામાં પોર્ટુગલના પ્રશ્નો ખાસ લાગ લગ્ન છે તે આવી રીતે—

(૧) કોણે સલાહ આપી કે કોણે દોરવણી આપી તે આપણે કહી શકતા નથી. પરંતુ સલાહ કે ઇંગ્લાંડના વિદેશ ખાતાની કામગીરીએ ભારત રાજ્યને તે તરફ દોરવું છે હોય કે જેના બીજા ભાગમાં બ્રિટીશો મૂકતા ગયા હતા. અને કોઈ બ્રિટીશ મંત્રી પક્ષનાં ભારતના હિતરતી અંગે સદૃશ્યે સલાહ આપી હોય જેથી ફ્રેંચ સંસ્થાનો ભારત સાથે બહુ જ સહેલાઈથી જોડાઈ ગયા. જે કે તેમને દગ્તાવેજ બાકી છે. જેની જરૂર નથી છતાં સૌ સાથે થશે.

(૨) તેથી લલચાઈને 'પોર્ટુગલ સંસ્થાનો પણ એવી જ સહેલાઈથી ભારત સાથે જોડાઈ જશે' એવી રહેશે જ ધારણા રહે. તેથી પોર્ટુગલના ગોવાને છ'છેડ્યું' અને સત્યાગ્રહ શરૂ કરીને મોટા પાયા ઉપર છાણે વીંછી ચડ્યો. પરંતુ તેમાંથી 'આંતરરાષ્ટ્રીય આંદોલન-ધુટી' નીકળતા એકાએક તે સત્યાગ્રહ બંધ રાખવો પડ્યો. કારણ કે પોર્ટુગલ અને સ્પેન બહારના પ્રદેશોમાં બીજા યુરોપીય રાષ્ટ્રોની માત્ર પોતાના પ્રદેશોને સંસ્થાન ન માનના અંગત માલિકીનાં પ્રાંતો માનવાની જાહેરાત કરવા લાગ્યા હતા. એથી ગોટી આંદોલન-ધુટી એક વિચિત્ર જાતની ઉભી થઈ.

૩ ભારત યુનોવું સભ્ય. હેગની જુની કોન્ફરન્સને યુનોઆ લઈ હેગની વિશ્વ અદાલત બનાવી નીવેશી છે. એટલે એ રીતે તે અદાલતને માનવાનું ભારત ઉપર યુનોઆ સભ્યપણાને સબંધે આવી પડકાર (જેની સાથે ભારતની પ્રજાનો યોગ્ય સમજૂતીકર્તા કોઈ સંબંધ નથી છતાં બ્રિટીશોએ સભ્ય બનાવી રાખવાથી તેમાં જવું પડ્યું.) ભારત હેગમાં ગયું. હેગે ચુકાદો જે આપ્યો કે જેની સામે અપીલ થઈ શકે નહીં. સાથે ભારત અને પાકિસ્તાનના જાહેર પક્ષે સામેલ રાખ્યા છે. ફેસલામાં ઘણી બાબતો બંધ રહે પમાડ કરાવેલી છે. (તેથી હેગનું ન્યાયતંત્ર કેટલું અપૂર્ણ છે ? એ સાબિત થાય છે, અને તેમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વર્તમાન રાજ્ય રમતને સારી રીતે સ્થાન આપાયું છે. એમ ઘણાની ફરીયાદ છે. કેમ કે ખુદની રમત પ્રજાના જાહેરની હતી.) હેગે ભારતના ગોવા પ્રદેશમાં પોર્ટુગલનું અસ્તિત્વ પિનકાનદે-મર કે અન્યાયપૂર્ણ દર્શાવેલ નથી જ. પણ કાયદેમર માની લીધું છે માત્ર ભારતના પ્રદેશમાંથી લશ્કર કે લશ્કરી મરનામ પોર્ટુગલ રમત વિના નહીં.

“ભારતના કાયદેસરના હિતો” નો આદર કરવાની વાત વિચારવા જેવી છે. કાયદો કોનો? કયા કાયદાને આધારે? તે પણ ઈંગ્લાડ મારફતનો આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદો સમજવો અને તે ૧૪૯૨ માંથી જન્મેલ છે, તેનો આદર પોર્ટુગલ કરે તેમા આશ્ચર્ય શું?

આ સાંકળ બેડી, પરંતુ દુનિયાની સામે આજ સુધી સ્પેન તથા પોર્ટુગલને બાબુએ ગમ્યા, અને બાકીના રાષ્ટ્ર તેમના ગર્ભિત સહકારથી દુનિયાભરમા ફરી વળ્યા ને બધેય લગભગ કબજો હોય તો યુનો મારફત ખીજી રીતે જગત ઉપર શ્વેત પ્રજાનો સંપૂર્ણ કબજો સ્થાપિત કરાવો કાર્યક્રમ શરૂ થયો છે, જે લોકો એમ કહે છે કે ૧૪૯૨ એ તો તદ્દન જુની વાત છે, તેનો આને કાંઈ સંબંધ નથી. તેઓ પોતાની સમજની ખામી ખતાવે છે.

નીગારાના નિવેદનમાં ભારતની મિત્રતાની માંગણી કરી છે. ભારત મિત્રતાનો સ્વીકાર કરવામાં વાધો માનશે નહીં. “માત્ર ગોવાને સ્વરાજ્ય આપી દે, ને તેઓ ભારતમાંથી ચાલ્યા જાય પછી ભારતને પોર્ટુગલ સામે કાઈપણ વાંધો જણાતો નથી. દાદરા-નગર-હવેલીને સ્વરાજ્ય મળ્યું હોય તેવા વર્તમાન શરૂ થઈ ગયો છે, અને ભારતની તેમાં કાંઈક પ્રેરણા પણ કદાચ હોય, ૧૪૯૨ ની ઘટનાને ભારતની વર્તમાન સરકાર રૂંદ કરાવી શકે તેમ નથી, કારણ કે ૧૪૯૨ પછી જગત ઉપર યુરોપની શ્વેતપ્રજાને કાંઈ ક્યું” તે બધું રદ કરવું પડે છે. બ્યારે ૫૦ નહેરૂજી તેની સાથે કદમ મિલાવીને ચાલવાની વાત કરે છે, તે રદ થી રીતે કરાવી શકાય? એટલે પછી ભાવિ પ્રજાનું એક રીતે ન્યાય વિરોધક વેચાણ જ સમાધાનથી સ્વીકૃત થાય છે, કે ખીજું કાંઈ?

કોઈપણ વિચારક તે વિચારશે. છતાં તે સર્વ રદ કરી શકાય છે. અને અશ્વેત પ્રજાને કાયદો ચલાવી ખનમાંથી છોડાવી શકાય છે. પરંતુ તેના માર્ગો તદ્દન જુદા છે, અને એ બાબત ધર્મશુર એએ હાય ધરવી બેઠાએ. (કેમકે ૧૪૯૨ ની ઘટના ઉત્પન્ન કરનાર એક ધર્મશુર છે,) તે શક્ય જણાવું નથી, તેથી એ ચલાવી તો કપાળમાં ચોટી છે, તે મિથ્યા થાય તેમ નથી. જયપ્રકાશ નારાયણ પદ્મ આ એશિયા પરિપદ ભારત પોર્ટુગલના હેતુઓની અને તે દ્વારા શ્વેત ખ્રીસ્તી પ્રજાના હેતુઓની મંજૂરતા કરી રહેલા છે, કેમ કે દરેકની ઉપરનું વર્તમાન-દમન આશુ કરાવીને સૌને સ્ત્રીક કેમના સ્વરાજ્યો અપાવી દેવા માટેની તેઓ એ ખડોના લોકોની સેવા બજાવી રહ્યાનું તેઓ માને છે, અને તે મંરથાનો એ ખાસ ઉદ્દેશ છે.

જાન્યેન ગોડા સંભાળતું હતું, અર્થતઃ જાન્યેન માથું લેડાઈ ગયું હતું, તથા જાન્યેન પંચમિત્ર પોશ્ન-
ગય બની ચૂક્યું હતું.

સ્વદાન્યે આપવાની રીત

આકૃતિક લોખંડી એકદાના અગાળાની વચ્ચે ગયું, જાન્યેન પોશ્ન, તેની આપણી કુમારના તે તે
કોનેના વિદિન કેમોડે તે કુદરેગાયા ગાય છે, અને જમન કરીને જાન્યેનનું કુમારને કુદરે કુદરે
કુદરે ગાય છે તે ગાળી દિધા તે જમનના એક પાયા ઉપરના કુમારને ગાયને તે જમન નર
અજાન્યેન ગાળીને જમનના કુદરે કુદરે ગાયના દોષ છે, અને પછી કુદરે-જાન્યેન અગાળા, ૦ ૧
કેદારા ગાય છે, ગા એક કુદરેગાળોની રીત છે, તેના દાખલા આનેક છે, પછી તે ૦ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
પાળી તે કેદારી પ્રાન્ય કરી કુદરે જ નહીં

(૫) આફ્રીકામાં લીઆન્ડામા પોર્ટુગલે પાન્ટી આ ચાલ શરૂ કરી છે. અને લશ્કરી અદ્યતન સુધારા સલામતીનાં પગલા ભરવાનું શરૂ કર્યું છે. એટલે ઉશ્કેરણીનો ઘટ યવાનો અને છેવટે સ્વરાજ્ય આપીને દસ્તાવેજ કરીને છૂટા થઈ જવાનું.

ભારત સમાધાન ન સ્વીકારે તો—

(૧) ચીનનું આક્રમણ ગણિયા અને તેની પાછળની ઇંગ્લાન્ડની તથા તેના મિત્ર અમેરિકાની પ્રેરણાથી કદાચ મજબૂત બને, જેથી ભારતને બીજી રીતે સમજાવીને સમાધાન ઉપર સહી કરાવ્યા વિના ઇંગ્લાન્ડ રહે જ નહીં. ભારતનું સ્વરાજ્ય પ્રગતિ વગેરે ૧૪૯૨ ના આધારમાથી જન્મ્યા છે એટલે મને ક્યો વિના ચાલે જ નહીં, નહીંતર, પોર્ટુગલ અહીંથી ખસે નહીં. ભારત ખસેડવાની લાલચ છોડી શકે નહીં.

સમાધાન થાય તો—

(૨) ચીનનું આક્રમણ ઢીલું પડે, સમાધાન થાય તો મુસલમાની પ્રજાના પ્રતિનિધિ, ભારત, ચીન ને આફ્રીકાના પ્રતિનિધિને શિખર પરિષદમાં સ્થાન મળે. ચીનને યુનોમાં સ્થાન મળે. અને શસ્ત્ર નાશ તથા કૃત્રિમ વિશ્વશાંતિ પણ શરૂ થઈ જાય. એવી સંભાવનાઓ લાગે છે. લંબાણ ભયથી આંતરરાષ્ટ્રીય દાવપેચનું ખાદું કેવી રીતે છે તે લખતા નથી.

અહીં કોઈ પૂછશે કે તેમાં શું ખોટું?

ખોટું એ કે—તે સમાધાનની ખાસ મહત્તા બહારથી ગણાવાની નહીં, પરંતુ “ અશ્વેત પ્રજા ને તેનું નમામ ૧૪૯૨ ની રૂઢિએ યુરોપની પ્રજાની અંગત માલિકીની વસ્તુઓ છે. ” એમ એકતરફી નેતૃત્વનાં પ્રાગતિક રચનાત્મક નવા જમાનાને નામે—ક્રાંતિને નામે—નવા સર્જનને નામે આગળ વધીને તરત પડેલી કરી નાંખે. જેને પરિણામે શ્વેત પ્રજા કરતાં અણવિકસિત ગણાયેલી અશ્વેત પ્રજાઓ દુષ્કર્મની નજ અને શ્વેત પ્રજા તેમા આગળ રહેતી જાય. પરિણામે મહાહિંસા. અશ્વેત પ્રજાઓ શ્વેત પ્રજાને એ માલિકી દુષ્કર્મ પછી કહી કાઢી શકે નહીં. કેમકે દસ્તાવેજ કરીને કાંડા કાપી આપ્યાં હોય છે અથવા ઉચ્ચ કરી શકે જ નહીં એ રીતે નેકે એ સમાધાન દસ્તાવેજનો તેઓને ઉપયોગ કરવો ન પડે. કેમકે પ્રાગતિક પ્રજાઓ, અનેક ચોળનાઓ, ધંધાઓ, ઉચ્ચ જીવનધોરણ, નાણાંની મોટી સંગવડો વગેરેમા અશ્વેત પ્રજાઓ દમાન ગઈ ગઈ.

અને યુનોના પેટા સંસ્થાઓ માનકલ જગતભરના નવામ માનવીના જીવનમાં પ્રાગતિક વ્યાપક-શૂન્ય પરિવર્તન કરી નાંખવાના પ્રયાસોમાં પ્રવેશવા લાગેલા છે.

૧ આર પુરુષાર્થની સમૃદ્ધિથી ભારતને છેક પાછી વચનજ કચવાના પ્રયામ કરે-કરીશિલકાના નેન પ્રતિ-૧) એક તરફ સમૃદ્ધિને વેગ આપાવતી ગઈ છે. (૨) બીજી તરફ તેને જાનરી માનકલ નીતે નખથી ધાડના રહેવાની ગોઠવણ કરી છે. અને (૩) ત્રીજી નીતે જીવન નીતે પ્રાગતિક નવી દુશ્મની સીમનું નગ્નન્ય અને તેનો અમલ કરી ગકાય તેવી ગોઠવણ કરી રહી છે. અને ૧૯૪૦ ના માસેની પુર નેપારીમાં પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડી દેાય છે.

• ૧૯૪૬ પછી ૧૪-૮-૪૭ સુધી ભારત અને પ્રગત કામચલાઉ અઠકાસે કામચલાઉ હરમ નફન નમનજ થયા ગેાય છે.

૧ ૧૯૪૨ ની વિશ્વ ઓર્યાળી	પાછું વેતલાજી	૧૩ પોર્ટુગીઝ માટે અમરનામે દર-૩૦-૧.
• આનંદગાદીય કાયદો ને રેગ.	૧	૧ ૬ દેશની ગદાકનનો સુ-૬.
૨ દેશનવેદ્યમા ભારત.	૧	૧ ૭ દેશનવેદ્ય મા-૩૧ માનન અ-૮.
૪ ભારતન નકરતિ પદ.	૧	૧ ૪ ૧૯૧૧ ના માનકલ નીતે ૨ ૩-૧
		૧૯૧૧ મા કાલ કાલ નીતે
૫ ૧૯૮૫ ના નિરધાનની નેપારી.	૧	૧ ૬ નવા ૧ માનકલ ૧૯-૪ ૦
		નિરધાન માટે ૨ ૩
૧ મંત્રી ગીરનની દરખાસ્તો.	૧	૧ ૭ યનોન ગદાકલ ૧૯-૪
૧ નરસિંથી ભારતન વ્યાપક	(૧૯૪૬) અપત્રવ્યાપક	૧ પ્રાગતિક માનકલ નીતે

આ નીતે વિશ્વ અસિંસક ગદાકામચલાઉ દર-૩૦-૧ ને ને ભારત પા.

“ વિવચન સર્વજગત.”

વચ્ચે માથું મારવાનું રહેતું જ નથી, એ રીતે વ્યાપક સંસ્કૃતિ તંત્ર સર્વ રીતે ખરાબર વ્યવસ્થિત આવતું હોય છે.

૨ ત્યારે, વર્તમાન ભૌતિક પ્રગતિના આદર્શોને વ્યાપક કરવા માટે તેની વિરોધિની એવી અર્થવાદની જીવન-સંસ્કૃતિને છિન્ન-ભિન્ન કરી, પ્રજ્ઞના જીવનમાથી તેને દૂર કરવા, વિદેશીઓના ધર્માની અનેક પ્રયત્નોથી કાંઈક અંશે એકારીનો ભોગ અનેકા લોકોને પોતાનું આધુનિક શિક્ષણ લેવાનું નવા નવા ધર્મા અને ડીઝીઓ વગેરેથી નવી પ્રતિષ્ઠા આપેલ છે, તેને ડીઝીધારીઓની દોરવણી અને આગેવાની નીચે આધુનિક બહુમતના નવા ધોરણોથી નવી નવી સંસ્થાઓ વિદેશીઓએ ભારતમાં અપાવરાવી છે, જેનો આદર્શ જગતની ખ્રીસ્તી ગોરી પ્રજાની સર્વદેશોમાં ઉત્પત્તિને અનુકૂળ તે તે દેશને ઉદય કરનારી વર્તમાન અનાત્મવાદી ભૌતિક પ્રગતિને અનુકૂળ ધાર્મિક: સામાજિક: રાજ્યકીય: આર્થિક: ઉન્નતિ કરવાનો છે. અર્થાત્ પરંપરાગત-ધાર્મિક: સામાજિક: રાજ્યકીય: આર્થિક: ઉન્નતિનો આદર્શ જ ફેરવાવી નાંખાવવાનો છે.

આમ સાંસ્કૃતિક રચના: અને પ્રાગતિક રચના: એ બન્નેયના ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ રીતે જ તદ્દન જુદા જુદા હોય છે, એકની પદ્ધતિ: સર્વજનની આગા પ્રધાન અભિપ્રાયોયુક્ત કાર્ય કરવાની હોય છે, તો બીજીની પદ્ધતિ બહુમતના ધોરણના મતાધિકાર યુક્ત કાર્ય કરવાની તેનાથી તદ્દન જુદી હોય છે, એ ઉપરના જવાબદાર અને જોખમદારનું નીચે નીચે પ્રતિનિધિત્વ હોય છે. ત્યારે પ્રાગતિક પદ્ધતિ નીચે નીચેથી માત્ર સચાન કે અચાન લોકોના બહુમતના આધાર ઉપર ઉપર-ઉપર જતું પ્રતિનિધિત્વ હોય છે. એમ પ્રતિનિધિત્વનો સિદ્ધાંત અને ધોરણ પણ તદ્દન જુદા જુદા પ્રકારના હોય છે.

૪ સાંસ્કૃતિકમાં હિત કરવામાં જ જવાબદાર અને જોખમદાર આગેવાનોનું નેતૃત્વ હોય છે, તો પ્રાગતિકમાં માત્ર બહુમતનું પ્રતિનિધિત્વ હિતકારક પરિણામ લાવવાની જોખમદારી રહિત પ્રમુખને કાન્યાઉં આન હોય છે.

[illegible][illegible]

કે તે મહાપાપ કરનારી નથી જન્મ્યાઓથી મળતા છાગ્રિક લાભો જતા હતા પછે તેમાં મહાપાપ :
 બધુંએ ? વિચારો વિચારો જ્ઞાન ચિત્તે વિચારો પ્રમાણિકતા અને સરખતી ખાતર વિચારો, ૫૨૦ કે
 નિવૃત્તિને નામે તેને જ ઉભરીતે કે છા દેવારા નરવોતે તેની ઉત્તરિતે નામે કે છા દેવાની પ્રતિબિંબી
 કરવામાં મેટુ પાપ થાય છે તે તમારા મનમાં મદાન ધર્મ કે જાસન નર કે દારી પરુ મદાનની નુ રૂપ
 રૂપે દેવ શેરમબલથી બુધાવામાં પડીતે ગમે તે થયું, પગનું દરે તે એવો ।

૧૭ 'વર્તમાનમાં તાત્કાલિન મળતા વાઓમાં વિદન નાખવાનું પણ કોઈ ન હશે ' તેને બહેતે
 આપણે તે બાહ્યોને સમજાવી શકીએ, તે તેરની જ પામે જોવાની રીતે કે— વિવિધ રૂપ
 મહાપાપના વિવિધરૂપો હોનાર મહાજાસનરૂપ મહાકલ્પકૃતની ગાદીના અને તેને નર કે રૂપ
 મનું મહાપાપ કેટલું પણ સાધર્મિક બધુંએ ન હશે '

વ્યાખ્યાનો ગૌણ કરી નાંખવા જોઈએ. આધુનિક વ્યાખ્યાનોને ટેકા મળે તેવા વ્યાખ્યાન રાખવા જોઈએ" વગેરે વગેરે ધણા દાખલા આપી શકાય છે.

“જેકાર ભાષાઓને ધધે લગાડવા નેધએ. પરંતુ જેકારીના ઉત્પાદક કારણોને સાથે સાથે કરવા નેધએ એ વાત જ કરવાની નહીં” તેને બદલે જેકારી ઉત્પન્ન કરનારી યોગજાઓને યજ્ઞપાતો હોય છે.

આમ પરપરાગતઃ અત્રે આધુનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે ન સમજાય તેવો પગપર વિરોધ જોવા મળે છે.

૨૧ નવી ધાર્મિક ગણાતી સંસ્થાઓમા મતોરજન અને હાસયરસતા કાર્યક્રમોને સ્થાન મહેલોઈવી મળતું હોય છે. પરંતુ તે દિવસોમા સાથેજ મોટી પૂજા આગી: ઉત્સવ: થી સંધતા મકલ્પતા આંતરિક કાર્યોની ચિંતા વગેરેને તો લગભગ તિલાંજલીજ હોય છે. કોઈ વખત શ્રી સંધ તરફથી આવતા થયેલા તેવા મોટા ઉત્સવાદિક વખતે આવી સંસ્થાઓના અધિવેશન રાખવામાં આવતા હોય છે. અને તે ઉત્સવાદિકનો લાભ સ્વાનુકૂળ મુનિમહારાજશ્રીની લાગવગથી લેવાની ગોડવણુ કરી લેવામા આવતી હોય છે. માત્ર દાળ ભેગી ઢોકળા ચડાવી લેવા પૂરતું એ હોય છે. પરંતુ તે ઉત્સવાદિકમા તે નવી સંસ્થા આગેવાનો કે કાર્યકરો વિગેરેને લાગ્યે જ કોઈકને જ આંતરિક રસ હોય છે. લગભગ તેવા કાર્યોને જ અને તેમ તિલાંજલીજ હોય છે.

૨૨. મુનિમહારાજઓ, પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજઓ ગામમાં હાજર હોય તો પણ પ્રમુખતા સમિતિ યાચ કેમકે તે પણ શ્રી સંઘ કરતા સ્વતંત્ર સંસ્થા હોવાનું લક્ષણ છે.

૨૩ તીર્થોના કેસોમાં જનતાને ઉશ્કેરીને ભૂતકાળમાં કેટલાંક કેસોમાં આર્થિક વિગેરેથી લોકો અને પ્રચારથી ભાગ લેવાયો છે. તેમાં 'પણુ રહસ્ય એ છે, કે-વિદેશીય સરકારને ધાર્મિક કેસોમાં પણ કેન્દ્ર પણ એ પક્ષો ઉભા કરીને, ત્રીજી પાર્ટી તરીકેની સત્તા મહાજન જેવી મહા સંસ્થાના આગેવાન અને નેતા દીર્ઘદષ્ટિ અને કુશળ ભારતના આગેવાન પુરુષો પાસે કબુલ કરાવવાની ચૂદ ચોળના હતી તેમ સામા ખીગ્ન પક્ષ તરફ લોકોને ઉશ્કેરવામાં એ સંસ્થાઓ લાગ લગ્નવતી હતી. તે નવી સંસ્થાનું ખીડ વનરે વજન નહીં એટલે ધાર્મિકક્ષેત્રમાં કામ કરતી વજનદાર ખીજી સંસ્થા ધન સમય અને ખીડ મદદનત આપે અને તે રીતે ત્રીજી પાર્ટીને પ્રવેશમાં સહાયક નવી સંસ્થા થાય તેની પ્રતિષ્ઠા વિદેશી યોના અંતઃકબ્જમાં સારું સ્થાન ધરાવતી હોય છે. અને પ્રસંગે તેને પ્રતિષ્ઠા પણ અપાતી હોય છે. ધાર્મિક કાર્યો તો શ્રી સંઘ પરંપરાથી કરતો જ હોય છે. તેમાંથી પણ કેટલાકને યશ આપી, નવી સંસ્થાઓ પોતાના યશમાં તેમના કામોને ચડાવતી રહેતી હોય છે. કેટલાક કાર્યો સરકારને કરવાનું હોય છે. તેમાં વિરોધ પક્ષ રૂપે દોડી જઈ, તદ્દન પૂરો વિરોધ કરવાને બદલે, થોડો ધણો વિરોધ કરીને તે કાર્યોને થોડો ધણો પણ ટેકો આપવામાં પરિણમે, તે રીતે કામગિરી કરાતી હોય છે.

૪૪ આ ગ્રંથિતમાં ડોહખાયુ જ્ઞાતની સાચી ઉત્પત્તિ શી રીતે થાય ? અવનતિ વધની ન જાય, એ નિશ્ચય છે કેમ કે-પાછળ દોરીસ ચાર ત્રીજી શક્તિનો હોય છે.

નવ નવી મંથાએના આગેાં: ઉદેગો દરવાની બાપા: અને વિધાયો: વગેરે તો નવા પ્રાગતિ
 એને આનંદ લેવા જ છે. છતાં પરંપરાગત ધાર્મિક-સામાજિક વગેરે આદર્શો-પરિભાષાઓ વગેરે
 કેવેલ એવી રીતે કરાવે: એને લેવા છે, કે- "સામાન્ય સમજના લોકોને "પરંપરાગત સંપ્રદાયો"
 ના અંશ મુદી છે" એવો ખાસ ન થવા દેવો જોઈએ " પરંતુ તેની જ વધારે સારી મેલા મળવા
 ને ને જાણવા જે ને-એ એટલા માટે પ્રમુખ કે બીજા આગેવાનોને કે કાયદાદારોને
 ને-જાણવા જે ને-એ એટલા માટે પ્રમુખ કે બીજા આગેવાનોને કે કાયદાદારોને

અને ધાર્મિક સપત્તિઓ એ પાત્ર ધર્મ પુરુષાર્થના અંગતી દૃષ્ટિથી: અને જૈન-શાસન છે, એ દૃષ્ટિથી તુલના કરવા જતા એ પુસ્તક ઘણા-ઘણા ગુણાળા અને ખોટા ખ્યાલોથી તેમજ લોકોને ખોટી દોરવણી આપવાના વિધાનોથી ભરચક ભરેલું છે, તેના ઉપર સમાલોચના કરવા જતાં એક બહુ મોટું પુસ્તક થઈ જાય તેમ છે. તેથી તેવી સમાલોચના કરવાનું આ યોગ્ય સ્થળ નથી. તેથી આધુનિક પ્રાગતિક આદર્શોનો પ્રચાર કરનારી નવીન દળની સંસ્થાઓમાં જૈન શ્વેતાશ્રવર કેન્દ્ર-સ્વ જુની સંસ્થા છે, જે દરેક નવી સંસ્થાઓ મંડળો: સભાઓ: સોસાયટીઓ: મૂળભૂત સંઘ શબ્દનો દુરુપયોગ કરનારી નવીન પ્રકારના બહુમતવાદના આધાર ઉપરના સંઘ નામની સંસ્થાઓ વગેરેની ત્રેરક તથા પોષક છે, દરેકથી ઈ. સ. ૧૪૬૨ સાથે જેનો સંબંધ જાય છે.

જે કે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી: અને એસોસીએશન-ઓફ ઇન્ડિયા જેની જુની મંથાઓ પણ તેના એપથી બચી શકી નથી. તે સંસ્થાઓ ભલે પ્રાચીન કવરમાં પણ નવીન દળના એપોથી ભરેલી અને લગભગ તેને દૂર દૂરથી સહાય કરનારી છે. આ અતિ ગૂઢ રહસ્ય છે.

મૌર્ય વિન્ના રાજ્યોના સેટલમેન્ટ અને એજન્સી પડવાના વખતથી તેનો ઉપયોગ વિદેશીયોએ પોતાના કાયદામાં કરેલો છે. એટલે કે એટલા જ માટે એ સંસ્થાઓ ઉભી કરવામાં આવી છે એમ કહીએ તો તે પણ યોગ્ય છે.

“ બીજી રીતે રાજ્ય સત્તાને આધીન ધાર્મિક ગૃહસ્થ વર્ગોને ધાર્મિક રીતે પણ અધિકાર નીચે લાવ, તેમની માન્યતા ભાવિ પરિવર્તનો કરવાની સગવડો રહે. ” માટે શાસનના સંચાલનમાંથી પૂર્ણ-વ્યવસ્થાને જેમ અને તેમ દૂર રાખવાની ગોઠવણ કરી લેવા અને શ્રી જૈનશાસનના સચાલનમાં ગૃહસ્થ વર્ગને નાખત કરવા એ સંસ્થાઓ ઉભી કરાવી હતી.

જ " નવયુગની સમસ્યાઓને હલ કરી શકે એવી માંગે ભારતવર્ષનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતા નગરિન સંસ્થાની જૈન સમાજને વરફેરે દત્તી. "

૧૮૨ - ૨૨

અ આમ છતાં વિદેશીય આદર્શોની જ પ્રચારક સંસ્થા છતાં, તેને—“ શ્રી સંઘના અંગેજી ” માં મુદ્દાન આ સંઘના સમગ્ર જૈન-સમાજના પ્રતિનિધિત્વને આવરણ લે છે. "

હોય છે. એક જૈન કુટુંબનો યુવક જૈન-ધર્મ તરફ ગમે તેટલો અથદાળુ બન્યો હોય, છતાં જો તે ખરીબટ થાય, કે મોટો મીઠા ઉદ્યોગપતિ બને, તો તેને “ જૈનની ઉન્નતિ થઇ. ” એમ માનતા હોય છે. મમ્દ જૈન માનતા-મનાવતા હોય છે. આમ પૂર્વ-પશ્ચિમનું જ અંતર આદર્શોમાં જ ગોઠવાયું છે તથા બન્નેયનો મેળ શી રીતે બેસે ? છતાં તે મેળ બેસાડવાના પ્રયત્નો વિદેશીયોના છે.

૨ એમ કરીને તેઓ મૂળ વસ્તુઓને ઉગાડી દેવગવવા ઇચ્છે છે. ત્યાં સુધી આવી સંસ્થાઓને પ્રતિરિત રીતે જવાડીને ટકાવી રાખવાનું લક્ષ્ય પણ તેઓનું છે. પછી તો તે નવી સંસ્થાઓનું પણ વિમર્શન કરવાનું છે. આ તરફથી શ્રી સંઘ અને શાસનમાંથી મૂળમૂલ બાબતોને ટકાવનારા મજબૂત આગેવાનો ઓછા થતા જાય, તથા નવા શિક્ષિતોની ભરતી સારી રીતે તેઓને સ્થાને થતી જાય, પછી તે સંસ્થાને પ્રતિનિધિ ગણી લઇ, તે સંસ્થાઓને રાજ્યસત્તાનો ટેકો આપી મૂળમૂલ પરંપરાગત સગ્યાના ત્રણ તીર્થો, મંદિરો, ભંડારો વિગેરે મિલકતો આદર્શો ભંડારોઃ વગેરે ઉપર સત્તા સ્થાપિત થઇ જાય પછી તો સત્તાની બહાર કાંઈ જ ન રહે. કરોડો વર્ષનું આખું તંત્ર તેમાંજ સમાવેશ પામી જાય. તે નવી મંસ્થા વિદેશીય સત્તાઓ સાથે જોડાઇ જાય. યુ. નો. વગેરે દ્વારા બ્રીટીશ પાર્લામેન્ટ અને ઈ. મ ૧૪૬૨ ની વટના સાથે જોડાઇ જાય. આમ લોકો જ નહીં, પણ આ સંસ્થા જૈન-ધર્મ અને આ પરંપરાના સર્વ અંગોને હુપ્ત કરવા માટેનું વિદેશીયોનું અસાધારણ સાધન છે. આ બીજો હેતુ છે.

અવસ્થા:—આ કામ પણ મહાવન મંથાની તે ઉપરની પકડ લીધી કરાવના દેવતાની કૃપેનીથી જાણ્યા આદર્શોને યેગ આપવા તેની પદ્ધતિ ઉપર આ કામ કરાવતું તેઓને જાણી હતું. આજુબાજુમાં એ કામની લોકપ્રિયતા આ મંથા માદેન કરાવવાનો હેતુ દેના. એકંદરે દિવા પરી નહીં ને ની માત્ર જાણી તેમજ જોડ શો છે શુદ્ધ દયાની ધાર્મિક પાવનોપોષા મધુ માર્ગવર્તિક મંથાનો નામ છે અને તેનો ઉપયોગ દાધના પ્રધાને ઉત્તેજવા માટે કરવાની તપાસીના શાસ્ત્ર ૧૪ ને દયાનો ધાર્મિક હેતુ ગૌણ થતો જાય છે અહિં આ એ પદ્ધતિના નામ આજુબાજુના ૧૪મ છે તેથી તે શુદ્ધ ધાર્મિક કાર્ય છતાં તેને સખાવની મંથા દુગવચામા આવે છે

શું ભંડારો જેસલમેરના છે ? કે જૈન ભંડારો છે, તેથી સકલ જૈન સંઘના સંચાલન નીચે જૈન શાસનની અનન્ય મિલકત છે. આ બાબત કોન્કરન્સ શું કહે છે ? શું એ રાજ્યસ્થાન સરકારની માલિકીની વસ્તુ છે ? ટેપો અને ફોટા તથા લિસ્ટો અને વ્યવસ્થિત કરવાના કાર્યો શા માટે હતા ? તે આ બાબતના પરિણામો ઉપરથી પણ જો આપણી આખ ન ઉઘડે, તો પછી શું સમજવું ? જ્ઞાન ભંડારો અને પુસ્તકોની પ્રસિદ્ધિઓનું વાતાવરણ શરૂઆતમાં શા માટે જગાડવામાં આવ્યું હતું ? અને એવી સંસ્થાઓ એ પ્રશ્ન શા માટે ઉપાડી લેતી હતી ? તેનું રહસ્ય હવે પણ શ્રી ટ્રસ્ટ ધને અને પૂજ્ય પુરોહિતે ન સમજાય તો આશ્ચર્યકારક છે.

જેસલમેરના જૈન જ્ઞાન-ભંડાર સંરક્ષણ બાબત ઉપર દુઃકામાં સ્પષ્ટીકરણ કરેલું છે.

“ એ રીતે ભંડાર જૈન સંઘનો મટીને સરકારી માલિકીનો બનાવવા માટે જૈનસંઘ જૈન કોળા પ્રાણી છે. ” એમ લખવું વધારે યોગ્ય ગણાય કે ? ?

બનારસની ચેર:—“ આ ત્રણેય અંગો એવી રીતે સકલિત થયા છે, કે-તે એક બીજાના પૂરક અને પોષક બની માત્ર જૈન પરંપરાની જ નહીં, ભારતીય-અભારતીય, વિદ્વાનોની નવયુગની અપેક્ષાને અમુક અંશે સંતોષી રહ્યા છે. ” આટલો જ ભાગ વિચારવો આ ચેરના પરિણામ વિષે બસ છે.

“ શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિર: એ વર્ષ પૂર્વે સ્થપાય છે. અને તે દ્વારા કોન્કરન્સની આ મહેરુલા પૂરી થશે, એમ લાગે છે. ” પૃ. ૧૨૩

જૈન સ્વેનામ્યર સંઘને તેથી શો લાભ ?

ભાષે ગમે તેટલા ઉચ્ચ કોટિના જૈન-જૈનેતર વિદ્વાન તૈયાર થવાનું માનીને ગૌરવ લેવામાં આવતું હોય, પરંતુ “ ભગવાન શુદ્ધ ” પુસ્તકે જે ભયંકર ફટકા માર્યાનું પરિણામ આવ્યું છે, તે ભવિષ્યમાં આવશે તેનો ભયંકર ઘા હવે દ્રશ્ય અગત્ય નથી.

દ્ર. નં ૧૯૪૬ મંત્રો હતા તે માત્ર ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશવાના કોન્ટ્રેન્ડના બાદમાં જુદા જુદા કોન્ટ્રેન્ડ માટેના છે જેથી સામાન્ય સમાજના ધાર્મિકોત્તર તેના તરફ આકર્ષિત થાય છે.

જ્ઞાનના માર્ગે વ્યાપી પરંતુ મુનિ મહારાજગોના અવધાન માટે, તેમની ને આજના સ્થિતિ માટે એક પગલું શરૂ છે? કેમકે-તે સ્વચ્છ તોડયા વિના પ્રગતિને વેદકેમ નેચા દેગ ને અસ્થિતિ ને માટે તેની કિંપક્ષા અને સંભવિત નિન્દા, ટીકા એ આજની પ્રગતિની અત્યંત ક્ષતિ છે.

દતા, કે-“ તમારે ભૂટે હાથે લાગવું પડશે. કેમકે-તમે આજની વકીલી આંટી-ધુ ટીઓથી અપરિચિત છો. વગેરે ” અને બન્યું પણ તેમજ. આવી-આવી ઘણી બાબતો છે વધારે લખવાનો અડી અવકાશ નથી.

આ સંસ્થાને ધાર્મિક સંસ્થા શી રીતે ગણી શકાય ? શ્રી સકળ સંઘની પ્રતિનિધિ શી રીતે ગણી શકાય ? કોઈ રીતે ગણી શકાય તેમ નથી. છતાં તેને શ્રી જૈન-શાસન અને શ્રી સંઘના ધાર્મિક કાર્યો વિષે ધાર્મિક મિત્રકતો વિષે કાઠપણુ સારો કે ખોટો અભિપ્રાય આપવાનો, તેને વિષે સાફ કે ખોટું કરવાનો અધિકાર છે ? કશોયે અધિકાર સંસ્થા તરીકે કરવાનો પડ્યોયતો જ નથી. વિદેશીય આદર્શોના લાભના તરફે ગમે તેમ માને અને ગણે, પરંતુ આપણાથી તેનો લાભ કેમ ઉઠાવાય ? અને તેમ કરીને જૈનશાસનને હિતક કેમ પડેલાય ?

શ્રી સંઘની સમામા ધાર્મિક હિતો વિષે કાઠપણુ શ્વેં મૂં જૈનને શ્રી શ્વેતાશ્વર મૂર્તિ-પૂજક જૈનશાસનના અનુયાયિ તરીકે પ્રભુઆચાર્ય મુજબના હિતકારી અભિપ્રાય આપવાનો શિશ્ન મૂજબ સંપૂર્ણ અધિકાર છે. પરંતુ શ્રી સંઘની ખેડકમા. પરંતુ એક જુદી જ સ્વતંત્ર સંસ્થાને તેમ કરવાનો કશો અધિકાર હોઈ શકે નહીં, અને નથી જ.

આ નવી મંથાના આદર્શો વર્તમાન અનાત્મવાદી ભૌતિક પ્રગતિના સ્વરૂપમાં બધું કેરવી નાખવાના છે. આજની નવગ્યના કાર્ધ એમ ને એમ આવી પડી નથી. તેના સર્જન માટે અહાર થતા પ્રયાસોનો જીવાળ આગતમા પણ ફરી વળેલો છે. તેના પરિણામે પરંપરાગત પ્રવાહની સામે નવા નવા જીવો, મંડળો, સમાજો, મંથાઓ, સંમિતિઓ, કમિટીઓ વગેરે નામે ઉભા થયા છે. અરે ! ઉભા કરવામા અને કરાવવામાં આવ્યા છે. સુધારણાને નામે ઉચ્ચપાયે કરાવવાની હિઝયાલોને વેગ આપવામા આવ્યો છે.

૨૧ પરંપરાગત ધર્મ, સંઘ અને શાસનમા કાળક્રમે આવી પડેલી ખામીઓ દૂર કરવારૂપ સુધારણા કરવા સામે તો કોણ વાંધો લાઇ શકે ? પરંતુ સુધારણા શબ્દ કામ ચલાઉ જ રાખવામાં આવેલો છે. ખરી મીતે મુખ્ય આદર્શ તો મળતી જ ઉચ્ચાવી નાંખનારી ક્રાંતિ કરવાનો છે. અને હવે સ-મૂળ ક્રાંતિ શબ્દ પ્રચલિત પણ થતો જાય છે. પરંતુ પ્રથમ વખતે એ શબ્દ વાપરવાથી લોકોને સંસ્થા અપ્રિય થઈ પડે તેમ હતું. એટલે તાત્કાલીન યુક્તિ પૂરતો સુધારો અને સુધારણા શબ્દો રાખવાની પોલીસી વિદેશીય લોકોએ રાખેલી હતી, તેનું અનુકરણ કરવામાં આવેલ છે.

૩ અને બની શકે તો તે ખાતાઓનો હિમાખ પ્રગટ કરવા માટે દરેક શહેરના તથા ગામના જૈન આગેવાનોને આ કોન્ફરન્સ બલામણુ કરે છે.”

પ્રત્યેક ટ્રસ્ટ એકટની સગવડ કરી આપવા માટેની પૂર્વ તૈયારી આ દરાવમાં સમાયેલી છે.

“જમાનાને અનુસરીને” અને “હિસાબ પ્રગટ કરવા” એ શબ્દો શું સૂચવે છે ?

૫ “આમ કોન્ફરન્સે પોતાને એક મહાન રાષ્ટ્રીય સંસ્થા તરીકે પૂરવાર કરી છે”

આ સંસ્થા રાષ્ટ્રીય છે ? ધાર્મિક છે ? સામાજિક છે ?

૬ નીચે સંબંધિ કેસો કરવાની જરૂરીયાતનો પ્રચાર કરે કોન્ફરન્સ, અને લડે શેઠ આણંદજી કડયાણુ-
જીની પેટી. લગભગ એમ જ બન્યું છે. દરેકમા ત્રીજો પક્ષ દાખલ થઇ ગયો છે. શ્રી ગિરનારજીમા
મારી અમૃતિ પ્રમાણે કેટલાક પ્રાચીન પૂજાવાઓ ઉપરથી શ્રી સમગ્ર ગિરિ શ્રી જૈન શાસનની માલિકીનો
હવા વિષમ્ભાન મંદિરો વિગેરે સિવાય સરકારનો દુગવી દેવામાં સ કોચ અનુભવાયો જણાતો નથી. ધન્યાન્ન.

આ જનની સંસ્થાઓ ઉભા કરાવવાનો વિદેશીઓનો ઉદ્દેશ—

૧ ધર્મો વગેરેની પરંપરાગત સંસ્થાઓમા બુદ્ધિભેદ કરવાનો હતો.

૨ ‘તમામ મિલકતો ઉપરની માલિકી પોતાની વિદેશીયોની છે.’ આ ગૂઢ હેતુ સકળ કરવામા
ની મ સંસ્થાઓ મદાય કરે.

બંદ જ રહેવા ન પામે. એ આજની નવજાગૃતિ અને નવરચનાનો આદર્શ છે. અને તે તમ સર્વની ગતિ થઈ રહી છે. બીજી તરફ શ્રી ભગવતીસૂત્ર વગેરેમાં શ્રી કૃષ્ણસહસ્રરિ મુદ્રી ચાલી પાંચમા આરાને છેડે પ્રજા મહાવીરના શાસનનો વિચ્છેદ થવાનું જણાવ્યું છે.

આ પરિસ્થિતિમાં બેમાથી કયું પરિણામ આવશે ? તે બાબત શંકા પડી જાય તેવી સ્થિતિ છે, જો કે આજે હજી નવી સંસ્થાઓ નબળી હાલતમાં છે, પરંતુ પાંચ-પાંચવર્ષીય યોજનાઓ પછી શું થાય ? અને ક્યારે જોરમાં આવી જાય તે કહી શકાય નહીં આ સ્થિતિમાં આપણા લાભોને આવી સંસ્થાઓનું વિસર્જન કરવાને સમજાવવું જોઈએ તો પછી શંકા ન રહે. શ્રી શાસનની કાર્યવાહીમાં શ્રી સંઘમાં બેમીને તમામ ધાર્મિક હિતો કરી શકાય છે, કામ કરનારા તો એના એ જ હોય છે. છતાં પરપગત પ્રજાની સંસ્થા સામે બીજી અને તે પણ સ્વતંત્ર સંસ્થાનો મોરચો શા માટે ઉભો રાખવો ? તે જ સમજાવું નથી. શ્રીસંઘની રીતે અને શ્રીસંઘના બંધારણ મુજબ શ્રી સંઘની પ્રજા સહાનુભૂતિથી શ્રી જૈન-શાસનની પેટા સંસ્થા બનાવી દેવામાં આવે તો પણ ખાસ વાધો ન આવે. શ્રી સકળમધે એપેક્ષા પોતાને યોગ્ય કાર્યો આવી સંસ્થાઓ કરે. બીજી બાબતોમાં માથું ન મારે તે યોગ્ય, અને ન્યાયસંગ છે.

ઉપસંહાર

મારું શ્રી નાગકુમાર આદિ બંધુઓને ખાસ જણાવવાનું ઉચિત છે, કે ' લાભો ! જો ચિતા મળી મમાન જૈનધર્મ પ્રિય હોય, કલ્પવૃક્ષ સમાન જૈનશાસન તરફ વફાદારી હોય, શ્રી જૈન સંઘ અનુયાયિપત્રું માન્ય હોય, શ્રી જૈનાગમોની વિશ્વવિશિષ્ટતા સમજાઈ હોય અને ધર્મપ્રેરક ધાર્મિક મંચનિઓનું દાર્દ્રિક રીતે રક્ષણ કરવાની જુદી હોય તો નવી સંસ્થાઓની તદ્દન ઉન્નિર્માણના રહસ્યોનો વિચાર કરો. શાંતિથી-વિવેકથી વિચાર કરો. આવેશ, ગતાનુગતિકતા, પરપ્રત્યયનેયજુદિ અને અભિનિવેશ-આદ્ય વગેરે લાગણીઓ ટાલવા દૂર રાખીને એકાંતમાં વિચાર કરો. ગમ્ભીર, સંપ્રદાયાન્તર અને ધર્માન્તરેથી પણ આવી સંસ્થાઓ આત્મવાદથી દૂર છે. કારણ કે-તે નવી સંસ્થાઓ કેવળ ભૌતિકવાદના આર્થની પેલક રીતે ઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે. તે ધર્મ કરે છે, ધર્મની સેવા કરે છે, એ તો માત્ર સેવકગિયતા માટે કામચલાઉ નીતિ છે ધુમણનીતિનો પ્રકાર છે ધાર્મિક સંપત્તિઓ અને પરપગઓ ઉપર કમળે મેળવવાની પ્રાયમિક નીતિ છે. નીતિનો એ તગડો પૂરો થયા પછી આત્મવાદના પ્રતિકોને ભૌતિકવાદના પેલક અને ઉપયોગમાં ફેરવી નાંખવાનો મુખ્ય આદર્શ છે. વખત જતા આજના પ્રગ-નિર્ગમને દરેક વધારે વધારે પ્રગતિવાની યુવકોના સચાસન નીચે જેમ જેમ એ સંસ્થાઓ આવતી જશે અને દેહમાં માનવ્ય જીવનવાળું ઉપર પ્રગતિ જેમ જેમ આવડે થતી જશે તેમ તેમ સંસ્થાઓ

શાસન કેમ ચલાવી શકે? તેમ કરવામાં અનંત તીર્થંકરોની આશાતના થાય છે. કારણ કે તીર્થંકરોએ સ્થાપેલા મહા વિશ્વશાસનના ઉદ્દેશ અને કાર્યોને તોડનારી પ્રક્રિયા નવીન સંસ્થાઓના ઉદ્દેશ અને કાર્ય-ક્રમમાં ગુંથાયેલ છે. આ રહસ્ય બહેલી તકે સમગ્ર લઘુ બ્રામક પ્રગતિ પાછળ દોડવામાં બેઝમ છે.

પ્રલયંકર પ્રગતિના પ્રભાવમાં અંજળા સિવાય, સ્વપર-કલ્યાણકારી આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિની આરાધનામાં છે અસ્થિતાર્થતા મહાદુર્લભ માનવજીવનની.

પ્રગતિનું સ્વરૂપ

તેનું ઉદ્ભવસ્થાન છે યુરોપ. જન્મ સમય ઇ.સ. ૧૫૦૦ આસપાસ. હેતુ જગતની રગીન પ્રગ-ઓના સર્વનાશ. આધાર કેવળ ભૌતિક વિજ્ઞાન.

પ્રગતિ=પ્રગતિ. આગળ વધવું તે. આજની ભૌતિક-વિજ્ઞાનજન્ય પ્રગતિ આપણને કદાચ દિશામાં આગળ લઈ જઈ શકે તેમ છે? સર્વકલ્યાણકર સંસ્કૃતિની વાતસલ્યપૂર્ણ ગોઠમ્બાથી ઔદિક સુખ-માનવીના ક્ષણિક આક્રમણ પાછળ ભટકવું તેનું નામ છે આજની પ્રગતિ.

સંસ્કૃતિ અને પ્રગતિ એક સમયે એક સ્થળમાં સાથે રહી શકે તેમ નથી, કારણ કે બંને પરસ્પર વિરોધી ગુણધર્મો ધરાવે છે, એકની આરાધનામાં છે સ્વ અને પરતું પરમ કલ્યાણ. બીજીને લજવામાં છે એ અને પરનો સર્વનાશ.

જગતની ગોરી પ્રગતિ પ્રથમ કક્ષાના મુત્સદ્દીઓએ ભારત સહિતની જગતભરની રગીન પ્રગ-ઓના સર્વનાશ કાળે બિછાવેલી આકર્ષક મનોહર જાળનું બીજું નામ જ 'વર્તમાન પ્રગતિ' છે. તેના આત્મ આકર્ષક સ્વરૂપની નીચે વહી રહ્યું છે ઝરણુ આત્મભાનના સર્વનાશનું. સંગીતકુબ્ધ હરણું જેમ પારખી નથી શકતું તેના ગાયકના આશયને તેમ, એમરે છવાયેલા પ્રાગતિક વાતાવરણ વચ્ચે સતત ટૂંટાની આત્મશીતો ખ્યાલ મુદ્દા આવતો નથી આપણને. આગ્રાપ્રધાન વિશ્વત્ર સામે બહુમતપ્રધાન પ્રાગતિક કેવળ ભૌતિકતાપોષક તંત્રને જૈન-શાસન શી રીતે ચલાવી શકે?

લક્ષક તત્ત્વો વધતા જાય, અને પ્રજ્ઞના રક્ષક એવા સાંસ્કૃતિક તત્ત્વો ઘટતા જાય. એમ એકંદર ક્રાંતિય નિર્દયતામાથી જન્મેલા પ્રજ્ઞના વિનાશક કારણો ઉપર પડેલા રાખવાની વૃત્તિને ઉત્તેજન મળતું થયું. તે આજે ગુન્હાઓની વૃદ્ધિમાં કારણભૂત થાય છે. અને એ વિષયક આદ્યા જ કરે છે.

૯ પરંતુ તે સર્વથી રક્ષણ આપનાર ધર્મ: અને ધર્મપ્રધાન સંસ્કૃતિ: છે. તેને ઉત્તેજન ન મળે, માટે તેમાં ખર્ચાતા નાણાને તેમા ખર્ચાતા યથાશક્ય રીતે રોકવામાં આવે છે. બેકારીને ઉત્તેજન આપનાર છતાં જહારથી તેને બેકારી દૂર કરનારા ગણાવીને તેવા કામોમા ખર્ચવાનો ઉપદેશ અપાય છે. એટલે કે (૧) માનવતાને નામે આજે બીજા પ્રાણીઓની દયા કરવાનો માર્ગ રોકવામાં આવે છે, અને (૨) બીજા નરકથી રક્ષક એવા ધાર્મિક વગેરેના ખર્ચમાં પણ રોકાવટો મૂકવામાં આવે છે. અને તેને રાષ્ટ્રીય દુષ્કૃત્ય તરીકે ગણાવી તે રોકવા પ્રચારકાર્ય કરી ધારાસભા સુધી તે પ્રશ્ન લઈ જવામાં આવે છે.

૧૦ પ્રજ્ઞની પાંદરીઓની અને વિદેશીય આદર્શોની સરકારોની; આ પ્રજ્ઞવાતક અને દેશનો ઉદ્ધાર કરનારી નીતિનું અનુકરણ કરીને “ મધ્યમ વર્ગની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાની વાતો કરનારી આધુનિક દુનિની સરકારો પણ ધર્મ પક્ષના બળને તોડવામાં અને પ્રાગતિક બળોને વેગ આપવામાં સખ્ન હાથે અને ઝોડમેવાના કામો માનીને પૂરતી દિલચસ્પીથી ઉપાડે છે, ને પાર પાડવા મથે છે. ‘તેનું’ પશ્ચિમ ધાન્ય ન આવે, તેમા હવે શી શકા રહે છે? કાઠપણ સહન્ય બધું કહો !

૧૧ જે ભાઈઓ મધ્યમ વર્ગને ઠેકાણું પાડવા હાર્દિક પ્રયાસો કરે છે, તેમના મનમા પોતાના દેશના. નિર્મિત બધુઓ કે માધર્મિક બધુઓ પ્રત્યે હાર્દિક લાગણી હોય છે, તેમાં શંકા નથી. તેઓથી તેઓનું દુ:ખ નેતાનું નથી. અને તેમ હોવાનું પણ જોઈએ. તે વિશે અનનુ કરવું પણ જોઈએ. પૂર્વ-આદ્ય પૂર્વોએ પગ, તે વિશેની ખાસ ફરજોએ બતાવેલી છે.

સંભાળે તે ખાસ કરવું. પછી આગળ વધવું. તેથી સહાય લેનારનું સ્વમાન જળવાય છે. નહિંતર શોષણને ઉત્તેજન મળવાનું જ.

ત્યારબાદ આવશ્યકતા પડે તો જ તેઓ માટે ફંડકાળા કરવા, સિવાય નહિ જ. આ સાચા પ્રયાસો છે, પણ તે કોણ કરે ? અને શી રીતે કરાય ? કારણ કે એ નવી સંસ્થાઓ બીજી રીતે શોષક તત્વોને અબળણતા ટેકા આપતી હોય છે તેથી તેવા તત્વો તેમની પ્રશંસા કરતા હોય છે અને 'પ્રગતિશીલ' કહીને તેની પ્રશંસા કરતા હોય છે. તેઓ શોષણ અટકાવવાની બાબતો હાથમાં પણ શી રીતે ધરી શકે ? ને બીજાની તો લાગવગ હોતી નથી.

આ વિષયતા છે, બેકારી-બીનરોજગારી વધતી જાય છે.

(૧) અમેરિકાનું નાણું આવ્યા બાદ તેની મોટા પાયા ઉપર ધીરધાર શરૂ થશે.

(૨) સરકારી ગોદામો દ્વારા મોટા પાયા ઉપર બેડુતોના કાચા માલ ગીધા સ્વયં-સેવકો વગેરે દ્વારા મંગીત થઈ જવાના.

ધર્મ જ ધાતક છે. બહારના પ્રચાર માટે કોઈપણ બાબત ઉપર એટલે તેને શાસ્ત્રના પ્રમાણથી જેમ તેમ કઠીને પોણણુ આપવા બહાર પડવાની રીત કેટલી બધી ધાતક છે ? તેનો આજે જરાપણુ વિચાર કરવા યોગ્યતાની રીત દેખાતી નથી.

૭ વળી ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રીએ પણ શ્રી માર્ગદ્વાત્રિશિક્ષામાં કેટલાય બધારણીય સૂચનો આપેલા છે. તે પણ ધ્યાનમાં લેવા જેવા છે.

ભાવાર્થ:—“જેનો સર્વથા નિષેધ કે વિધિ આગમોમાં જોવામાં ન આવે ત્યાં લાભાર્થી વેપારીની જેમ લાભાલાભ જોઈને વર્તેલું.” તથા “પ્રવાહથી ચાલ્યું આવતું હોય, અને જેનો નિષેધ ન જણાતો હોય, તેથી જ કાલા સમજી લોકો તેને પોતાની શુદ્ધિથી ખોટું દરાવતા નથી.”

એટલે કે જેમાં શિષ્ટ પુરુષોની સમ્મતિ હોવાની શંકા હોય, તો પણ તેને દૂષિત કરવામાં અન્યાય છે તો પછી તેને વિશે ખોટાપણાનો નિશ્ચય કેમ કરી શકાય ?

જો માટે કહ્યું છે કે—(ભાવાર્થ) જે સૂત્રમાં વિહિત કર્યું ન હોય, તેમજ જેનો નિષેધ ન કર્યો હોય તે લોકોમાં ઘણા વખતથી કે થઈને ચાલ્યું આવતું હોય, તેને પણ ગીતાર્થ પુરુષો પોતાની શુદ્ધિની અવગણનાથી દૂષિત કરતા જ નથી.” આગળ જતા ત્યાં જ જણાવ્યું છે કે:—

૧૫. જેથી શાસનને હરકત કરનારા ખીન્ન તરવે વિષે શ્રી સંઘ વધારે જાગૃત રહી શકે અને યોગ્ય માર્ગો એકસંધીથી લઈ શકે. આપણી અંદરની એકસંધી માત્રથી આજે ચાલી શકે તેમ નથી. પરંતુ દરેક ગચ્છો, સંપ્રદાયો, ધર્મોત્તરો વગેરેની સાથે પણ એકસંધી કરીને આત્મવાદના પાયા ઉપરના ધર્મોની અનાત્મવાદના જાહેર જીવન અને હિલચાલના આક્રમણથી રક્ષણ કરવાની તક આવી પહોંચી છે. તેમા એક સેકંડનો પણ વિલંબ ધાતક છે.

૧૬. ઉપસંહાર.

યો શાસનસ્ય માલિન્યે-ડ-ના-ડ-મોગેના-ડ-પિ વર્તેતે ।

વધ્નાતિ સ તુ મિશ્ર્યાત્વં મહા-ડ-ન-ડ-ર્થ-નિવન્ધનમ્ ॥

શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચય.

અર્થ:—“ અજ્ઞાણપણે પણ જે શાસનની મલિનતામાં વર્તે છે, તે મહા અનર્થોનું કારણજનક મિથ્યાત્વ (અદારમું પાપરથાનક) બાધે છે. ”

અદારમું પાપરથાનક સર્વ પાપોનું પાપ છે. અર્થાત્ શાસનનું માલિન્ય મહા અનર્થોનું કારણ છે શામનનું તેજ જરાપણુ ઘટે, અને અનાત્મવાદી કેવળ ભૌતિકવાદી શાસનનું તણુખંડા બાર પણ તેજ વચે તેમાં મીઠી કે આડકતરી રીતે પણ આપણાથી નિમિત્તભૂત બની જવાય. તોપણ શાસનની મલીનતામાં મનકાર થઈ જાય છે. આટલું સૂક્ષ્મ આ તત્ત્વ છે.

ॐ જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॐ

૧૧ છે અને પ્રગતિદ્યોતોને લેગ મળે તે રીતે નવી આર્થિક મદદ આપાય છે એટલે પણ છે-
 ૧૨ નિષ્ક્રિયતાનો નર વિગ્રય તેમા સંકળાયેલો છે.

૧૩ પ્રગતિમાં આપી માનવજન દાખલ થઈ જાય, તેવામા ઝાંઝીપ્રવૃત્તિ માંડાતો નર નર આપ-
 ૧૪ ને વચલાટ કરતા થઈ ગયા હોય એટલે પણ આપની વિશ્વતાંતિ નર તેની સમિતિમાં ઉચ્ચ-
 ૧૫ ને રીતે જીવ પ્રવૃત્તિ આપથી ઘણીખરી તાકાત મુમાયી મેટલ છે એક-એકના રીતિ-નર-
 ૧૬ નામ, યધારી કેવામા આવેલી છે.

સ્થાનિક પ્રજાઓ ઉપર કંપળે મેળવવાનો ભારતવાસીઓએ પ્રયત્ન કર્યોનો ઇતિહાસ નથી. સપ્રતિશા-
ળના કાર્યોમાં પણ આવી ગંધ જ નથી.

૧૧ જે કે આજે વિનાશક ચિન્હો જણાતા નથી પરંતુ જે જે પ્રદેશમાં યુરોપીયનો ગયા તે તે
વખતે તે તે દેશના મૂળ વતનીઓ આ ભાવિ સમજીને તેઓની સામે થયાના ઘણા દાખલા છે. અને
તેઓને સામે થવા દેખે તે પ્રજાની છેવટની લડાયક શક્તિ તોડી નાખવામાં આવેલી છે. ભારતમાં
૧૮૫૭ માં એ શક્તિ તોડી નાખી. અમેરિકામાં પણ એક પ્રજા ખૂબ જતુનથી લડી, ને તેની સખ્યા
માત્ર આઠસો નવસો સુધીમાં જ આવી ગઈ, જાપાન પણ અમેરિકાના એટમબોમ્બથી હતાશ થઈ ગયું.
“બોક્સરના બળવા પછી યુરોપીયન લોકોએ ચીનમાં જે અત્યાચારો કર્યા.” આ સર્વ બાબ-
તોનો વિચાર કરી તત્ત્વજ્ઞ ફ્રેડરીક નિત્સે કહે છે, કે “સર્વ હિંસક પશુઓમાં સર્વથી હિંસક પશુ
હોય તો યુરોપીયન મનુષ્ય છે.” આવા પ્રકારનો મત રે. ડીન ઈન્ને માન્ય કર્યો છે. એક અથકાર
કરે છે, કે—

“જો તિર્થંકરોનીમાં ધર્મરચના કરી શકાય તેમ હોય તો તેમને ઇશ્વરની કલ્પના આવી શકશે કે
નહિં, એ કહેવું મુશ્કેલ છે, પરંતુ તેમને સંતાનના સ્વરૂપની કલ્પના કરવાનું કહીશું તો તેઓ મોટા
ન્યેનનર્ણીય મનુષ્યનું રૂપ બતાવશે.”

૧. દિશ્વશાનિતા પદ્મકાનેએ આજ્ઞાપાત્ર બાદુ જા અગરજન સેરે નેરુ જે મેરે ને મેરે . મેરે . મેરે .
 ૨. મેરે નેરુ મેરુ-પરુ વધુ બાદ દેખાવાના હોય છે, ત્યાં પદ્મકાનેએ મેરુ-પરુ મેરુ, મેરુ .
 ૩. મેરુ મેરુ હોય છે. બીજાએ મેરુ ને વધુને આજ્ઞાપાત્ર હોવાના સ્વરૂપ મેરુ-પરુ મેરુ . મેરુ .
 ૪. મેરુ બાપનું સ્વતંત્ર રાજ્ય ગયા પછી ગાદીએ મેરુએ પદ્મકાને દ્વારા મેરુ-પરુ મેરુ . મેરુ .
 ૫. મેરુએ મેરુ મેરુ હોય, તેને કુલ થી માન્ય પદ્મકાને મેરુ-પરુ મેરુ . મેરુ .
 ૬. મેરુએ મેરુ મેરુ " "

છે, તે જ સંકેતોને પરિણામે ધર્મગુરુ લામાનું ભારતમા ઐશ્વર્યના પ્રચાર માટે આગમન થયું છે. વગેરે સૂક્ષ્મ રહસ્યો છે.

૩. આમ આજના તબક્કે સમૃદ્ધિ અને પ્રગતિના મિશ્રણનો પ્રચાર કરનારા અગ્રણીતા પણ ભારતના સંસ્કૃતિ, ધર્મો અને પ્રજાના મૂળભૂત હિતોને દૂર-દૂરના દોરસંચારોને બળે પારાવાર તુકાનો પકોચાડી રહ્યા હોય છે. તેમ કરવામા તેઓના આશયદોષ નથી હોતો, પરંતુ વિદેશીયોની હથિયાર બનાવી લેવાની કુશળતાના ભોગ બની જવાનું હોય છે.

આવી રીતે ઉપયોગમા આવતી વ્યક્તિઓની પણ નાની-સૂની સંખ્યા ભારતમા નથી. સર સર્વ-પંડીતોનો નિર્દેશ તો અહીં ઉપલક્ષણમાત્રપે કરવામા આવેલો છે.

૧૩ પંડિત સુખલાલજીના સાહિત્યની મહાઘાતકતા

[૧] તેમના સાહિત્યની આત્મઘાતકતા:

૧ પંડિત સુખલાલજીના સાહિત્યનો ઉંડાણથી અભ્યાસ કરી જોતા સ્પષ્ટ રીતે માલુમ પડી આવે છે કે તે જીન-શાસન સંઘ ધર્મ અને એકંદરે આત્મવાદનાં સર્વ ધર્મો માટે ભારતમાયે એક અમા-ધારનું દટકાડપ છે માટે જ વર્તમાન પ્રગતિમા તેમને યશ કલગી મળવાની સલાવના ગણી શકાય તેનું મર્જન અનાત્મવાદી ભૌતિકવાદના અંતિમ આદર્શોને સામે રાખીને જ કેમ જાણ્યે લખાતું હોય તે જીનનું મર્જન ભારતના મુખ્ય પ્રાચીન આત્મવાદી ધર્મોને તે તરફ ઘસડી જવાના સર્ગીન પ્રયામ કે જે જ નિયુર્ધ આવે તેમ છે. સર્વતોમુખી તુલના ઘણા એવજા લોકો કરતા હોય છે. તેથી આ મત્ત એકાએક બનઝઝા વિદ્વાનોનાયે ધ્યાનમા આવી શકતું નથી; તેમાં કોઈવાર સ્પષ્ટ રીતે, અને કોઈવાર ગદ રીતે સૂચિત કર્યાનું જોઈ શકાય છે, કે—‘અનાત્મવાદ અને તેના આધાર ઉપરનું વર્તમાન પ્રાગતિક જીનનું માનવો માટેનું હિતકર અને આદર્શ જીવન છે’ આ સૂર તેમના પ્રત્યેક લખા દોષા એક યા ખીજ રીતે લખાયેલો હોય છે.

का भी ग्रन्थिभेद हुआ और मानवतापूर्वी मानवान् निर्जन्म हुआ। पर वेद का ज्ञान
 की निवृत्ति उत्तरोत्तर जटिल होती गई। ”

“पर समय का वृद्ध अंग प्रचल है कि उसकी छोट से छोट छत्र निवृत्ति मन्त्र ”

“इस समय अंग अनुकूल संयोग है। यदि अनुकूलि मन्त्र व मन्त्र मन्त्रान्तर से
 ” निवृत्ति के प्राणकी रक्षायी साथ प्रवृत्ति-मनुचित प्रवृत्ति का पुनं विज्ञान विज्ञान का
 होता है। ” ४-४-१९५९.

..

શાખીને તેની રક્ષાની સૂચના કરી છે. ને પોતાની નિવૃત્તિ-પ્રિયતા વ્યક્ત કરવા સાથે નિવૃત્તિપ્રિય લોકોના દુષકારથી બચવા માટે શબ્દછળથી યુક્તિ કરી છે. એ જ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ વિષે પણ અર્થાન્તર-લક્ષી શબ્દછળ કરવામાં આવેલો છે. પોતે ધારેલી પ્રવૃત્તિને સમુચિત પ્રવૃત્તિ તરીકે સમજીને-સમુચિત શબ્દ વાપરી આધ્યાત્મિક વિકાસમાં હાનિકારક હોય તેવી પ્રવૃત્તિનો વિરોધ કરનારા તરફના દુષકારથી બચવા અદ્ભૂત રીતે શબ્દછળોનો આશ્રય લેવાયો છે.

ઇત્યાદિ સ્પષ્ટ કે ગર્ભિત શુદ્ધ ધર્મ ઉપર સીધા આક્ષેપો છે. “ ધર્મ જોવી ચીજ નથી. અથવા તેની જરૂર નથી એટલું જ નહીં, પરંતુ તે એક હાનિકારક તત્ત્વ જગત્માં છે. ” એવો ધ્વનિ ઉક્ત-પત્રમાં ખુખીથી વણી લેવામાં આવ્યો છે. તેનું પ્રમાણ “ માનવતાશૂન્ય વગેરે ” ઉપર જણાવેલી પહેલી બે લીટીમાં જ આવતા શબ્દોથી મળી રહે છે.

૬ પરંતુ, પોતાનું: પોતાના સંતાનોનું: પોતાની રક્ષક સંસ્કૃતિ: અને ધર્મનું: અધઃપતન કરનાર સાહિત્યની પ્રશંસા સામળીને ગૌરવ અનુભવવાની હદ મુઠ્ઠી જેઓ દૃઢપણે ઉતરી પડ્યા હોય છે, તે માનવ બંધુઓ માટે કહેવું જ શું? અને લખવું પણ શું? ઉપેક્ષાભાવના સિવાય ખીન્ને ઉપાય જ રહેતો નથી.

પોતાની હાજરીમાં જ પોતાની પરમતારક પરંપરા અને તેને ટકાવનારી ઐનમુન વ્યવસ્થાને ઉન્નત કરી મૂકવાના ઉંડા આશયવાળા ભાષણો ઉપર તાળીઓ વગાડનારા આત્માઓ પોતે પોતાની પરંપરાને વધુ ઉવેખતા ન થાય, એવો હેતુ આ સ્પષ્ટતાઓની પાછળ રહેલો છે. તેમા વ્યક્તિદ્વેષની કદવના કરી લેનારા અજ્ઞાન માનવ-બંધુઓની દયા જ ખાવાની રહી.

૭ ખરી રીતે આવી મિથ્યા ભ્રમણા ફેલાવનારા સાહિત્ય અને તેના સર્જક: અને સહાયકોનું: અંગણુ પણ આત્મવાદી-ધાર્મિકો માટે સીધી રીતે જ દોષરૂપ બની જાય છે. તેથી તેની ગુહિ માટે તેવે પ્રસંગે પ્રાયશ્ચિનરૂપે શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રાદિના સ્મરણુ વડે મનઃશુદ્ધિ કરી લેવી. એ તેઓને માટે દિનાવદ વ્યથાય છે. અને તેઓ પ્રત્યે લેશ પણ વ્યક્તિદ્વેષ ન લાવતા તેઓની પણ કશ્ણા-ભાવનાથી પારમાર્થિક દિનપ્રાપ્તિ ધ્રુવજી.

પરંતુ અનંતગાંત્રી અનંત વિશ્વવત્સલ મહાપુરુષોએ સ્થાપેલા અહિંસક મહામાર્ગથી જગજીવોને એવન કુનાગ આવવાનું પાન કરાવનાર તરીકેનો મહાદોષ તેમા લગભગ વ્યાપક રીતે દ્રાખ્ય થઈ ગયો છે. એ દુષ્કર્મ માથે સ્પષ્ટ શબ્દોમા જાહેર કયો વિના કેમ રહી શકાય? આ તો આવા ખીન્ન માર્ગિનના ઉત્તરગુન્મક અંતુર્ગીનિરેશ છે.

તેનો જે કે વિરોધ કરે છે, પરંતુ આ એવડી નીતિ તેઓએ છોડવી જોઈએ. દરેક ધર્મના ધર્મગુરુઓએ પણ પોતપોતાના ધર્મને મજબૂત રીતે વકાદાર રહેવા માટે—“દહીમાં અને દુધમાંની” એવડી નીતિ છોડવી જોઈએ.

૬. “આધુનિક વિજ્ઞાનની કોઈપણ વસ્તુ. વિચાર કે પદ્ધતિ તો આશ્રય સર્વથા ત્યાજ્ય છે. તે વિના કોઈપણ ધર્મનું રક્ષણ પરિણામે શક્ય જ નથી ” એમ વાણી અને વર્તનથી ખતાવી આપી દાખલા યુગ પાડવા જોઈએ. પોતપોતાની મૂળભૂત (આકર્ષક નવી પરંપરાઓથી પર થઈને) પરંપરાનો આશ્રય લેવો, અનુયાયિઓ પાસે લેવડાવવો, અને પોતપોતાના ધર્મના આચાર-વ્યવહારોના પાલનમાં અનુયાયિઓને ખૂબ મજબૂત બનાવી દેવા જોઈએ. આ સિવાય ધર્મના રક્ષણનો ખીજો કોઈ સાચો ઉપાય નથી.

૭. મદાસ તોની વિશ્વત્સલ મહાકરુણામાથી જન્મેલી જીવન પ્રણાલીકાને જ વળગી રહેવામાં એક દર દિન છે પંડી તેમા ભલે ગમે તેટલા નાના-મોટા કષ્ટો પડે, ભલે તેમાં કોઈ કોઈ વહેમો અને રૂઢિઓ-રૂઢિઓનો ભાગ થયો હોય; ભલે લગોટીભર જીવન જીવવું પડે, ભલે રાત્રે કોડીયાના દીવાથી ચંદ્રાળી થોડા પડે, કે-અંધગામા સુષ્પ રહેવું પડે પણ માનવજાત અને પ્રાણીમાત્રનું ગમે તેવું પણ સૌથી વિદિષ્ટ દિન તેમા જ છે. એ સારભૂત ગૃહસ્થ છે.

૮. આથી ધર્મ મસ્કૃતિના કેન્દ્રમાં જેન-ધર્મ હોવાની વાસ્તવિકતાની હકીકત હોવાથી, કોઈ એ પદ્ધતિની થયેનું એ નિરૂપણ ન સમજતા, સર્વ ધર્મને યથાએવ્ય સ્થાન આપવાના આશયની મૂકમતા મજબૂત તરફ વળી આપવા વિચારિત છે માનવોના જીવનમાંથી તે તે ધર્મનો છેદ ઉઘાડી દેવાના પ્રયત્નો કરવાનો તત્કાલે ભારતમાં મીઠી રીતે શરૂ થયો છે. એક તરફથી બહારથી ધાર્મિક વાતાવરણમાં તે આવવા દેવામાં આવે છે. અને ખીજી તરફથી શિક્ષણ: કાયદા. અધાર્મિક બાબતોને મુખ્ય ઉત્તેજન તરીકે દ્વારા તેના મૂળ ઉખેડવાના સંગીન પ્રયાસો શરૂ થયા છે. જે મૂળમાં જ અંધારી આગે તરફ દુર્લભ કરવામાં આવશે, તો ધર્મ-કલ્પવૃક્ષ કંપી ઉઠશે, અને તેથી અનંત જીવોની દ્રવ્ય અને ભાવદિંમાં નિરૂપ્ય મનનિતિ બનતી રહેશે.

તત્ર-

ધર્મ એવ વિષય,
પ્રમાણા-ડન્ટરા-ડ-સન્નિકૃષ્ટસ્ય
સ્વર્ગા-પવર્ગા-ડડિ-સાધનસ્ય
ધર્મસ્ય શાસ્ત્રિક-ગમ્યત્વાત્ ।

તે [આ શાસ્ત્ર] નો-

ધર્મ જ વિષય છે.

કેમકે-સ્વર્ગ અને મોક્ષના કારણભૂત
ધર્મઃ એક શાસ્ત્રપ્રમાણુ શિવાય બીજા
કોઈપણ પ્રમાણથી સમજી શકાતો નથી.

પ્રયોજનં તુ-

સ્વર્ગા-ડપવર્ગાડડિ,
તમ્ય ધર્મા-ડચીનત્વાત્ ।

[આ શાસ્ત્ર રચવાનું] પ્રયોજન તો-

સ્વર્ગ અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનું છે. અને તે ધર્મને
આધીન છે. ધર્મ વિના મળી શકે તેવા નથી.

ચતુષ્પિ-

પન્ન્યુપગમા-ડડિ-રૂપઃ
કામોડન્યડત્રાડમિહિતઃ ।

તે કે-

પત્ની પાસે જવા વગેરે રૂપે
કામ પણ અહીં વર્ણવેલો છે,

તથાડપિ-

“ જ્ઞાતુ-કાન્ધા-ડમિગામી સ્યાત્
મ્-દારા-નિગત મદા । ”
જ્ઞાતુ-કાન્ધા-ડડિ-નિયમેન-
મોડપિ ધર્મ એવ ।

તો પણ-

“ પોતાની સ્ત્રીમાં સદા રાગી પુરુષે
જ્ઞાતુકાળે પત્ની પાસે જવું. ”

એ રીતે જ્ઞાતુકાળનો નિયમ-મર્યાદા
કરવાથી તે પણ ધર્મ જ છે.

તથા ચાડર્થા-ડજનમડપિ-

“ જ્ઞાતા-ડમૃતમ્મ જીવેત્ ”
જ્ઞાતાડડિ-નિયમેન ધર્મ એવ,
જ્ઞાતાડવર્ગનન્વયમ ।

એ પ્રકારે ધન પેદા કરવા વિષે પણ સમજવું:-

“ સત્ય અને અમૃત વડે જીવવું ”

ઇત્યાદિ નિયમે કરીને ધર્મ જ છે,

એમ સમજવું.

મે, મેવાનવેત્ ડમિહિતમ્મ-ડડન-જ્ઞાનમ્યાડપિ
વર્ગવત્, ધર્મ-વિષયવત્મ ।

મોક્ષના ઉપાય તરીકે જણાવેલ આત્મજ્ઞાન
પણ ધર્મ હોવાથી તે પણ ધર્મનો વિષય છે.

પણ કરતા નથી માત્ર એ સર્વ સ્વભાવપૂર્વક [વિશ્વના નિયમે પ્રમાણે] આલેતું હોય છે. ૧૪.

કેઇને ય પાપ કે પુણ્ય વિષુ આપતા નથી, અજ્ઞાન [રૂપે ચરિત્રમતા કર્મો] થી જ્ઞાન ઢંકાયેલું રહેતું હોય છે, તેથી પ્રાણીઓ મોહમાં પડે છે. [અનેક કર્મો બાધે છે ને પાપ-પુણ્યના ભાગીદાર બને છે.] ૧૫.

આથી ઇશ્વરનું કર્તૃત્વ માનનાર કેઇપણુ વૈદિક ધર્મના અનુયાયીઓ પણ પાપ કરાવવામાં ઇશ્વરનું કર્તૃત્વ માનતા નથી. પૂર્વમીમાસકો તો ઇશ્વર અને તેનું કર્તૃત્વ એ બન્ને ય વસ્તુઓને પણ માનતા જ નથી. વેદાનુયાયિ ધર્મોમાં પૂર્વમીમાસક મત સર્વજ્ઞપણું ઇશ્વર તેનું કર્તાપણું વગેરે ન માનનાર છે. એવું થોડાક જ જાણતા હશે.

જીવનની વિવિધ કક્ષા

પણ આ દોઢ લાખ ગ્રંથોમાંથી શુદ્ધિશાળી જીવો કેટલા ગ્રંથો પર વસતા હશે ? ડો. યુરી રાઝના મત પ્રમાણે બહુ થોડા ગ્રંથો ઉપર. જીવન આપણી પૃથ્વીનો જ ઇન્જને છે, એમ કેમ માની શકાય ? આકાશગંગામાં સંખ્યાબંધ એવા ગ્રંથો હોવા બેઠએ કે જેઓ વિકાસની વિવિધ કક્ષાઓમાંથી પસાર થઈ રહ્યા હોય. ત્યાં સનાતન ઉત્ક્રાંતિના ક્રમમાં જીવનનું સર્જન અને વિસર્જન થતું હશે અને તે નવા નવા સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરતું હશે.

તા. ૨૬-૬-૬૦ જન્મભૂમિ અને પ્રવાસી

જૈન શાસ્ત્રોમાં અસંખ્ય દ્વીપ-સમુદ્રોનું વર્ણન છે ત્યારે શું હાલના વૈજ્ઞાનિકો ધર્મોમાં પ્રવેશવા ધાર્મિકોને રાજી કરવા તો આવ્યા હેવાલો બહાર પાડતા તો નહીં હોય ને ?

નમ્ર વિજ્ઞપ્તિઓ

જૈનધર્મનો રચનાત્મક ઉડો સંપર્ક માનવને સાચું વિશ્વદર્શન કરાવી યોગ્ય કર્તવ્યમાર્ગ ઉપર ગ્રિય કરે છે. માટે તે વિશ્વ ઉપરનું અમૃત છે. અથવા તેથી પણ શબ્દને અગોચર એવું કાઠક વિશેષ તે છે. જૈનધર્મઃ જૈનશાસન તથા તેના અંગ-પ્રત્યંગોના જિજ્ઞાસુ સાધાર્મિક બંધુઓ અને ખડેનોત્તી જિજ્ઞાસુ સતોપાય તથા શ્રી જિનોપદિષ્ટ શાશ્વત ધર્મઃ વિશ્વ-વ્યવસ્થા. તત્ત્વજ્ઞાન અને તેના રહસ્યોઃ અને તે કારણે સર્વોપરિ જૈનશાસનનું વિશ્વમાં વિશિષ્ટ પ્રકારનું મહત્ત્વ અને અસ્તિત્વ છે, તે સર્વનો વિરિષ્ટ વાચકોને સામાન્ય પણ ખ્યાલ આવે, તે સર્વને ધ્યાનમાં રાખીને, શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ-સૂત્રને કેન્દ્ર બનાવી, તે કાષ્ઠ લખાયું, તે આ ગ્રંથરૂપે આપ સૌની સામે છે.

આગળ જતા પાછળના તમામ બનાવો ઉપર ડો. સાલાઝાર દુકંત નજર ફેરવી જાય છે. તેનું વક્તવ્ય સારરૂપ છે

‘ પોર્ટુગીઝ પ્રદેશોની એકતા એ સામાજિક અને ઐતિહાસિક હકીકત છે. જેઓ હવે પોર્ટુગીઝ આફ્રીકાના ઉદ્ધાર માટે બહાર પડ્યા છે, તેઓ વધુ મોડા થયા છે, આ પ્રદેશનો ઉદ્ધાર એટલે સુકિત તો ક્યારની થઈ ચૂકી છે. આમાં પ્રજામત કે આત્મનિર્ણયને કશો અવકાશ રહેતો નથી. ’

આ એક જાતના સ્ટંટની ભાષા છે, પણ તે દ્વારા પ્રદેશની એકતા જાળુવીને ૧૪૯૨ નો હવાલો આપીને તે વસ્તુ મજબૂત છે એમ સૂચવે છે. ખીજા વાક્યોથી જ્યારે તેના ઉપર શ્વેતપ્રજાના આગેવાન ગમે એ કબજે કર્યો ત્યારથી એ પ્રદેશનો ઉદ્ધાર શરૂ થઈ ગયો છે ને થશે જંગલી હાલતમાંથી તેનો ઉદ્ધાર થયો છે તેથી ત્યાંની પ્રજાએ અમને સ્વીકાર્યા છે. એ જ તેનો આત્મનિર્ણય છે. તેથી તેમાં હવે ખીજાઓએ મારું મારવાની જરૂર નથી. આ પણ ફટાટોપ સ્ટંટ માત્ર છે.

‘ યુનોને પોર્ટુગલ સામે બેદરબાવ બતાવતો ઠરાવ પસાર કરવાનો અધિકાર નથી. ’ આ પણ સ્ટંટની ફટાટોપી ભાષા છે. અશ્વેત દુનીયાની આખમા ધૂળ નાખવા માટેની છે. શ્વેત પ્રજા તો તેનું બહુ મદદગાર છે ૧૪૯૨ થી લાગ પામેલી સત્તા સામે યુનોને કશો અધિકાર નથી. એમ લવિષ્ય માટે વ્યવસ્થા કરી લે છે. છતાં યુનોની એ ઠરાવ કરવાની સુકિતને મનથી વધાવે છે.

સંસ્થાનો ન હોત અને તેઓને સ્વરાજ્યો મળ્યા છે તે પણ ન હોત. માટે તે સર્વેનું મૂળ ૧૪૯૨ છે. અને તેના આધાર ઉપર ગોવા છે. અને તેના આધાર ઉપર બીજા યુરોપીયન રાષ્ટ્રોનું દુનિયાભરમાં ફેલાવાનું થયું છે, માટે સૌને રસ છે.

ભારતની વિશ્વગિરાદરી વિશ્વકલ્યાણની શુદ્ધ ભાવનાથી નિઃસ્વાર્થભાવની હતી એ ડૉ. સાલાઝાર ધરાદાપૂર્વક યાદ કરતા નથી. અને ૧૯૪૨ ની ઘટનાને વિશ્વગિરાદરીનું પ્રતીક ગણાવી પોતાની સ્વાર્થ ગિરાદરીને ગિરાદરીને ગિરાદરી છે. તેમા સમગ્ર ચેતપ્રજ્ઞને રસ છે. કેમકે ૧૪૯૨ થી યુરોપને તો સ્વતંત્ર રાષ્ટ્રવાદ આવેલું છે. માટે પશ્ચિમને તેમા રસ હોય એ સહજ છે.

હવે છેલ્લે છેલ્લે ડૉ. સાલાઝાર ધમકી, કડકાઈ, મઝમતા, સ્ટેટ, વગેરે બતાવવા સાથે વાટાઘાટ અને સમજુતી માટેની ઇચ્છા ઉડે-ઉડેથી વ્યક્ત કરીને નહેરુ છૂછે છે તેવા શાંતિપૂર્વકના સમાધાનની દિશામાં એક ગૂઢ કિરણ કેંકે છે. કેમકે એ કરવાની તો તેની અને પશ્ચિમના રાષ્ટ્રોની-યુનોની નીતિ મુજબી જ છે. જેને માટે ઇંગ્લાંડના વડાપ્રધાને પોતાની ઇચ્છા બતાવી હતી. અને આ બધી કડકાઈ મોળી પડાવીને ઇંગ્લાંડ સમાધાન કરાવશે ને સમાધાન કરાવવાનો બહારથી કે અંદરથી જશ તેને જ મળશે

૫. નહેરુએ એ વાત પહેલેથી જ જણાવી હતી ત્યારે વાત સાલળવાની પણ ના પાડી હતી. અને અવિધિમર ગીતે માત્ર એટલું જ જણાવ્યું હતું કે “અમને ૧૫-૧૬ સદીના ધર્મયુગ પાસેથી ગોવાના દક્ષી મળ્યા છે” પરંતુ સમાધાન કરતા પહેલા ગોવામાં સત્યાગ્રહ થવા દેવો, દમન કરવું, દેગમા જવું, આફ્રીકામા દમન કરવું, ઇંગ્લાંડ વચ્ચે પડે, ચીનનો પ્રશ્ન પણ સાથે ચુકાવ, યુનો પણ વચ્ચેથી રોકડ કરે, ગોવામાં કેદીઓની મુક્તિ કરવી, ભારતમા ગોવા વિશે ઉકળાટ થવા દેવો, અને ઉંચકે મનધાર્યું સમાધાન કરાવી લેવું ને ગોવા છોડી આપ્યા જવા છતાં ૧૪૯૨ ની ઐતિહાસિક ઘટના જીવન મેં એટલું જ નહીં પરંતુ તે આગળ વધે. વાચો—

માગીરિક, અને ઔદ્યોગિક, આદર્શોનું પ્રભુત્વ વ્યાપક થતુ જાય છે.” એ રીતે: એક નવું આન્તરરાષ્ટ્રીય તત્ત્વ અગ્નિતત્ત્વ ધરાવતુ થયું છે. જેને ઝોળખવા માટે “શ્વેત આન્તરરાષ્ટ્રીય” પારિભાષિક શબ્દનો ઉપયોગ કરીશુ.

૬. શ્વેત આન્તરરાષ્ટ્રીય આદર્શો તરફ જગતને વાલવાથી તે આદર્શોને ચાહનાર એવા એક વર્ગ દરેક દેશોની પ્રજાઓમાથી તેઓએ ઉત્પન્ન પણુ કરી લીધેલો છે. જેને આપણે “પ્રાગતિક વર્ગ” “શિક્ષિત વર્ગ” તરીકે ઝોળખીશુ. તે શિવાયના દરેક દેશોના પ્રજાજનોને “સાંસ્કૃતિક વર્ગ” તરીકે ઝોળખીશુ.

આ એ ભેદ હોવાનુ કમ્બુ કરીએ કે ન કરીએ, તો પણુ દરેક દેશોમાં એ ભેદ વિઘ્નમાન છે જ.

૭. મશ્કતિના પક્ષમાં લોકોની મોટી સંખ્યા હોવા છતા, શ્વેત પ્રજા વિશ્વ ઉપર આટલું અંધ પ્રભુત્વ ધરાવતી શી રીતે થઈ શકી ? તેનો વિચાર આપણે સ્વતંત્ર રીતે જ કરવો જોઈએ. ન કરીએ, તો આપણે વિવેકશૂન્ય, બુદ્ધિશૂન્ય અને કર્તવ્યશૂન્ય છીએ એમ જ નક્કી થાય. સંરક્ષણપ્રધાન નીમાન મેનને પણુ મુ મધમાના પોતાના એક ભાષણમા જણાવ્યું હતું, કે-“આપણે આજની આન્તર-રાષ્ટ્રીય આમતોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.”

માથે જ એ વાત પણુ ખરી છે, કે-શ્વેત આન્તરરાષ્ટ્રીય બાબતો એક વખત ગમે તેટલી અનિષ્ટ બામની હોય, તો પણુ તેને દૂર કરવાનું દિવસે ને દિવસે દુઃશક્ય બનતુ જાય છે. પરંતુ સમ્યક્દષ્ટિ-વાળાઓને તો આજની દરેક હિનચાલોની પાછળની સત્ય સ્થિતિનું જ્ઞાન હોવુ જ જોઈએ.

૮. શ્વેત પ્રજા જે કંઈ કરી રહેલ છે. તે સર્વ ષરિણામે પોતાના જ સ્વાર્થ માટે કે પછી સર્વ નામાન્ય પ્રજાઓના હિત માટે છે, તે પણુ વિશ્વ હિતમ્વીઓએ વિચારવુ અને તદનુસાર જિજ્ઞાસુઓને માર્ગદર્શન આપવુ એ તેઓની સહજ કરજ છે.

આને બદલે શ્વેત પ્રજાએ પોતાની વિશ્વ સર્વોપગિતા સ્થાપિત કરવા માટે, શ્વેત આન્તરરાષ્ટ્રીયતા નવી ઉત્પન્ન કરી છે, કે જે આજે આખા જગતમાં સર્વને એ રીતે પરિચિત થતી ગઈ છે. આને ઉચ્છન્ની પ્રજાનો ઘણો ભાગ તેને જ ઓળખતો થતો જાય છે.

આમ જે હરીદ્ર આન્તરરાષ્ટ્રીયતાઓ હોવા છતાં કોઈપણ વિશેષણ ન આપતાં આજે માત્ર (મામાન્ય) આન્તરરાષ્ટ્રીય શબ્દનો જ પ્રચાર કરવામાં આવેલો છે. તેમાં જે હેતુઓ છે:—

- (૧) “ આન્તરરાષ્ટ્રીયતા એક જ છે. ” તેથી ઉચ્છરતી જનતાને ખીજ કોઈ આન્તર-રાષ્ટ્રીયતાની કલ્પના જ ન આતી શકે. એટલે કે ભારતીય આન્તરરાષ્ટ્રીયતાનો તો જનતાને ખ્યાલ જ ન આવે. એ આ એક જુદાણું પ્રચાર પામે છે.
- (૨) “ એક જ આન્તરરાષ્ટ્રીયતા છે, અને તેના તરફ જ સર્વતુ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાથી, તેની પરિભાષાઓ અને તેના સબધો શ્વેત આન્તરરાષ્ટ્રીયતાના હિતો સાથે જોડી રાખેલા હોવાથી, પરિણામે તેના કાયદા તે પ્રજાને જ મળી શકે: તેજ પ્રજા ઉદારી શકે. ” આ વિશ્વાળ પાયા ઉપરનો સ્વાર્થ સાધી આપે છે.

જાણીતા બીજાં અમલ શરૂ કરાવ્યા છે. એટલે કે ભારતમાં બનેલી તમામ ઘટનાઓના મૂળભૂત હેતુઓ જાણવા માટે તે વખતે યુરોપમાં કરવામાં આવેલી વિચારણાઓ, યોજનાઓ અને તેના અમલી એકે એક બીજાંરોપણોનો વ્યવસ્થિત અભ્યાસ આપણે કરવો જોઈએ. ત્યાંની એ સર્વ પ્રવૃત્તિઓ જો કે આખી દુનિયાના ભાવિ સર્જનને ધ્યાનમાં રાખીને ગૂઢ રીતે વ્યવસ્થિત ગોઠવી શરૂ કરવામાં આવતી હતી. તે પછી, ભારત અને તેની પ્રજા વિશિષ્ટ હોવાથી તેને જ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવતા હતા. તે કાર્યોની જવાબદારી ઈંગ્લાંડ ઉપર મૂકાયેલી હતી. બીજા રાષ્ટ્રો તેને અનુસરતા હતા, ને બીજા દેશોમાં - સંસ્થાનોમાં તેને અનુસરીને દરેક ગોઠવણો થતી હતી.

આખી દુનિયામાં ચાલતા એ સર્વ નવા પ્રયત્નો સ્વેત પ્રજાએ ભવિષ્યમાં ધારેલા એક જ ધ્યેય તરફ ગતિ કરી શકે, તે રીતે શરૂ કરી વિકસિત કરવામાં આવતા હતા.

ઉપર ૧૬૦૦-૧૭૫૭-૧૮૫૭-૧૯૪૭-૫૭ એ વિગેરે પ્રસંગે નવી નવી લગભગ સો સો વર્ષનાં દરતાની યોજનાઓ અમલી બનાવતા પહેલા પ્રથમની યોજનાઓના પરિણામો કાયમ રાખી તેના તત્ત્વને અમલી દઇ તે સર્વનો સંગ્રહ કરી શકે તેવી વ્યાપક નવી યોજનાઓને લોકપ્રિય બનાવવા કોષ્ઠ ને કોષ્ઠ રૂપમાં તેઓ તરફથી પોતાની જ જુની ગોઠવણો સામે ધર્ષણો ઉભા કરવામાં આવતા હતા. આપણા લોકોને એમ જણાતુ હતુ કે “આપણે હવે પરદેશીઓને વિદાય કરી દેવા માટે આપણી તાકાત અને પૂરી સમજથી સામનો કરનારા પ્રયત્નો કરીએ છીએ.” પરંતુ એ ધર્ષણો ઉભા કરવાની ગૂઢ તરફીએ પખ પછા વર્ષો પડેલાથી જ તેઓએ શરૂ કરી દીધી હોય છે. તેની રચના, વ્યવસ્થા, ખર્ચ, આવક-તેમાં ઉપયોગી નવા કુશળ વર્ગ વિગેરેને તૈયાર રાખ્યા હોય છે. આપણા જ લોકોની પામે ધર્ષણો કેમ કમી, તેને છેવટનો ફટકો લગાવી, પોતાનો વિજય મેળવી, નવી રચનાઓને આગળ ધપાવવામાં નવા લોકોને ઉપયોગ કરવામાં આવતો હોય છે. છતાં “એ બધાં સ્વાતંત્ર્ય માટેના આપણા પ્રયત્નો હતા” તેઓ ખોટા ભાસ તેઓ કાયમ ઉભો રહેવા દે છે. અને પોતાના ધ્યેયો તરફ આગળ ને આગળ ધપે જ જતાં હોય છે. તેઓની આ પદ્ધતિનોયે આપણે ઉડા અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ત્યારે જ તેઓની

જગમ સંપત્તિઓ તથા ખીજ સાધનો તે પ્રજાના જ કંબળમાં હોય, અને તેનો ઉપયોગ પણ તે લોકો જ કરતા હોય. બહુ દૂરના ભવિષ્યમાં વર્તમાન યાત્રિક સામગ્રી અને કેવળ-ભૌતિક-વિજ્ઞાનનો વિકાસ લગલગ સંપાદિતની સ્થિતિમાં હોય. કારણ કે-તેમ ન કરવામાં આવે તો તે જ સાધનો એ શ્વેત પ્રજાને જ ભેદી નાંખ્યા વિના રહે જ નહીં. રગીન પ્રજાઓને ભેદી નાખવા માટે આજે તે બંનેય સાધનોનો બહોળો ઉપયોગ કરવામાં અને વિકસાવવામાં આવે છે. તેમ છતાં આવશ્યક યંત્રોનો ઉપયોગ અને સહાયક વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ પણ અવશ્ય હશે જ.

શ્વેતપ્રજા શિવાયની ખીજ પ્રજાઓના સંતાનો કદાચ રજા-ખજાં છવંત હોય કે કેમ ? અને તેઓની છવનસંસ્કૃતિ, પરપરાઓ વગેરે હુત થઈ ચૂક્યા જ હોય. જેથી તેઓનું વ્યક્તિત્વ તો થુ પડ અસ્તિત્વ પણ નહીંવત્ થતું જતું હોય. જે કોઈ મહાન પુરુષ જન્મ લઈ તેઓનું રક્ષણ કરી ગુપ્ત રીતે મહાહિંસક અને માનવતારહિત એવી શ્વેત પ્રજામાં પણ સાચી માનવતા, અહિંસકતા અને વાતસલ્યભાવ જાગ્રત કરી શકે, તો સર્વ માનવો નિર્ભય રીતે પાછા છવી શકે ખરા. અને તો જ સાચી વિશ્વશાન્તિ જગત અનુભવી શકે. શિવાય શ્વેતપ્રજાની આજની તૈયારી ઉપરોક્ત ભવિષ્યની પરિસ્થિતિનું સર્જન કરવામાં પડેલી છે.

જગત ઉપર શ્વેત પ્રજાની હિંદ્ર એવી ખીજ કોઈ પ્રજા તે વખતે ન રહેવા દેવાથી અશાન્તિ ન થી હોય, તે વ્યાપક છે. તેવા પ્રકારની એકપાક્ષિક વિશ્વશાન્તિ સર્જવા માટે શ્વેતપ્રજાના વ્યાપક પ્રયાસો આજે ચાલુ છે. વાસ્તવમાં તેને કૃત્રિમ જ વિશ્વશાન્તિ કહેવી જોઈએ. કારણ કે તેના ગર્ભમાં માનવનિર્મિતો અને હતર પ્રાણીઓની બંધ કર હિંસા સમાયેલી હોવાની.

જે આ જનનું કોઈ પરિણામ લાવવાનું ન હોત, તો આજે જે મોટા પાયા ઉપરનું પરિવર્તન કરવામાં આવે છે તે કંવાની આવશ્યકતા જ ન રહે આવશ્યકતા છે જ નહીં. પરંતુ, સર્વપ્રજાઓમાં સંસ્કૃતિને જ પોષણ આપી તેને જ દઢાવવાની રહે અને ઘણાં કાળાંતરે સંસ્કૃતિના મૌલિક બળમાં કેટલોક ઘટાડો થયો છે, તે પરાવાના પ્રયાસો થાય પરંતુ આજે તો તેની વિરુદ્ધતા સર્જનમાં જ અમતો કપિતોનો ખર્ચ, કરોડો માણસોના પ્રયાસો અને અનેક ઉચ્ચ-પાથસો ચાલી રહી છે સર્વ કોઈ પ્રયત્નો, પરંપરાઓ, યોગનાઓપર્વક, ગુપ્ત રીતે નહીં કરેલા પ્લાનોપર્વક, સર્વ બાળુઓથી મહા પરિવર્તન સર્જાઈ રહેલો છે.

આ દેશમાં જે આપણે અવેગ મો ન જ કદી કાઢીએ એવું મેલેલાં એક મેળાઈએ કે-
 ફળદાં બહિષ્કારે લગભગ ભરને આવતી થોડ છે? મેલી કલ્પના મેં કહ્યું હતું કે તેણે કાઢી
 મેળાવા ના જાય ત્યાં બહારમાં આનુભવે જાનવાના બનાવે હાથે થઈ મેલે, જાનવા છે, (અને
 એકે એકે પ્રવેશ દિવસે, આપણા છવન દિવસે, શી-શી આમરો એકે કે મેલે વિષ કમલ કમલ
 વાન આપણે કેટલીક વખત મળી કાઢીએ છીએ. તે વખતે આપણે કમલ છે, મેલે એકે એકે
 જે વાન મેળાઈ આનુભવે બાહ્ય વાનવચ્ચેનો પ્રવાસ આપણે, હાથે વાનવે એકે મેલે છે

કરવામાં આવેલું છે. છતાં ખ્યેય એકાએક તો અમલમાં આવી શકે જ નહીં. તે તો ક્રમશઃ અમલમાં આવે. તેથી પ્રથમ સંસ્થા શરૂ કરી લોકપ્રિય બનાવી અને હવે તેને એ દિશામાં પ્રબળ બનાવવાનો કાર્યક્રમ ખુલ્લી રીતે હાથ ધરાય છે. આ રહસ્ય છે.

(૨) આ રીતે રંગીન પ્રગ્મના જગત ઉપર તે તે યુરોપીય રાષ્ટ્રનું અધિક્રાતાપણું પણુ આજે પ રચાપિત છે જ. સાંસ્થાનિક નીતિના પ્રાગતિક તત્ત્વો સિદ્ધા જ ગોઠવાયેલાં તો છે જ. ને યુનોર્તું વિશ્વસામ્રાજ્ય સભ્યો બનાવવાદ્વારા ગોઠવાતું જ જાય છે. તેની યુનસ્કો વગેરે સંસ્થાઓ જીવનતા પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં તદ્દનુકૂળ વિશ્વવ્યાપક પરિવર્તનો ચલાવી રહેલી છે.

(૩) અને એ સર્વ સાધનોથી શ્વેતપ્રગ્મ એશિયા આફ્રિકા ઉપર પોર્ટુગાલની માલિકી તથા બીજા પ્રદેશો ઉપર સ્પેનની માલિકીદ્વારા પોતાની વિશ્વવ્યાપક વિશ્વમાલિકી અપાટાળધ વિકસાવી રહેલી છે. જે ૧૫ બતાવેલા પરિણામો તરફ ગતિ કરી રહેલ છે.

(૪) રાષ્ટ્રવાદ, સમાજવાદ, સામ્યવાદ, સર્વોદયવાદ અને કૃત્રિમ વિશ્વશાન્તિવાદ. આ પ્રાગતિકવાદો છે. સાંસ્કૃતિક નથી, કે જે શ્વેતપ્રગ્મએ પોતાના લાવિ હિતોને માટે જ વિચારપૂર્વક સંભાળ્યા છે. જહારથી પરસ્પર વિરોધી દેખાવો કરવા છતાં શ્વેતપ્રગ્મના એક જ ખ્યેયના જુદા જુદા વખતે અમલમાં લાવવાના ક્રમિક કાર્યક્રમો છે. અને તે સર્વની સહાનુભૂતિથી શ્વેતપ્રગ્મના જ જુદા જુદા રાષ્ટ્રોના પ્રેરક બળદ્વારા વ્યવસ્થિત રીતે ક્રમે ક્રમે ફેલાવાયા છે. જે ક્રમે ક્રમે સંસ્કૃતિને અને તેના પ્રતિકોને નષ્ટ કરે છે.

અ. પરંપરાગત રાજ્યનીતિ દૂર કરી જીવનમાં પ્રાગતિક રાજ્યનીતિ વગેરેનો પાયો નાંખવા માટે ઈંગ્લાંડે નેશનલ ઇંડિયન કોંગ્રેસ વગેરે દ્વારા ભારતમાં રાષ્ટ્રવાદ મુખ્યપણે ફેલાવ્યો છે. અને બીજા દેશોમાં પણ એવી જ પોતે આપેલી શિક્ષાથી શિક્ષિતો તૈયાર કરી તેઓ દ્વારા રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ સ્થપાવી તે સંસ્થાઓને સ્વરાજ્ય આપવા દ્વારા ફેલાવ્યો છે.

અપમે તે તે સ્થાનો દાગ પોતાના ધંધેમાં ઉપયોગ કરવાની શક્તિમાં તે પ્રતિ એટલે પાયા
જ્યાં કાંઈ કાંઈ છે

જેમ જેવી આપણા પુણ્ય-પુણ્ય રૂપમાં ફેલાઈ ગયો તે જોઈ જોઈ ગયો તે જોઈ ગયો
જેમ જેમ.

જેમ જેવી આપણા મનમાં આપણા પુણ્ય તે જોઈ તે જોઈ ફેલાઈ ગયો તે જોઈ ગયો તે જોઈ ગયો
જેમ જેમ, જેમ જેમ.

પોતાના માલિકીની મિલકતો માનીને તેને આધારે વિકાસના એ પ્રયત્નો થાય છે. પરિણામે તે મિલકતને કેવા રૂપમાં રાખવી ? ને કેવી રીતે વિકસાવવી ? તે માલિકની ઇચ્છા ઉપર નિર્ભર છે. તેથી માલિકો બનીને પોતાના ભાવિ હિતો માટે જ એવું પ્રજા વિકસાવે છે એમ સમજી લેવું જોઈએ. પરિણામે તે પહાડી વગેરે પ્રજાઓનું ક્ષણિક સિવાય સ્થાયિ હિત તો હુંટાવું હોય છે.

અમેરિકા વગેરે ખુલ્લા શમ્પ્લોમાં બોલતા હોય છે, કે—“ અમારા સ્વાર્થ માટે દૂરપૂર્વના દેશોની વિકાસયોજનાઓમાં અમે પૈસા આપીએ છીએ ”

આમ અર્થતંત્રના પરિવર્તનથી એક તરફ વિકાસ અને બીજી તરફ શોષણ, કરો, ફી, પ્રથમના ધંધા તૂટવા, નવી નવી આમયોજનાઓ, જગાતો વગેરેથી ગરીબી, બેકારી, અમ્બાન, આપઘાત વગેરે વધતા જાય છે. તેથી ધંધા ખાતર શિક્ષણ લેનારા વધતા જાય છે, અને રંગીન પ્રજાઓ વધુ ને વધુ શુદ્ધામ બનતી જાય છે. પરંતુ વડાપ્રધાન પં. જવાહરલાલ નહેરુજી જણાવે છે, કે—

“ આધુનિક ભારતમાં જન્મ, નાણાં, નાત, જાત અને કુટુંબ પર આધાર રાખતી જુના જમાનાની પ્રણાલિકાને કશું પણ સ્થાન રહેશે નહીં.....જે લોકો આ જુની પ્રણાલિકામાં માને છે, તેઓએ કંતો પોતાની વિચારસરણી ફેરવવી જોઈએ અથવા તો જાહેરમાથી દૂર થઈ જવું જોઈએ ” “..... નહીં કે બીજાઓની મહેનત ઉપર જીવનારાઓની. ” (આ ધર્મગુરુઓ કે જેઓ ત્યાગપૂર્વક જીવી જનના ઉપર ઉપકાર કરે છે. તેની સામે કટાક્ષ છે. લે૦)

મુખ્ય સમાચાર પૃ૦ ૧૩ તા. ૧-૧૧-૬૧

આર પુરુષાર્થની જીવનસંસ્કૃતિને જુની પ્રણાલિકા વિદેશીઓએ નામ આપ્યું. તે નામ ભારતવાસીઓ પણ ઉપયોગ કરે. એ કેટલું અસત્ય અને હિંસા ?

તેમણે કશું હતું કે—“ હવે દુનિયા એક બાજુ પ્રગતિ અને બીજી બાજુએ વિનાશને આરે ઉભી છે. ” “ શક્ય છે, કે—ભાવિ પેઢીઓ અપંગ બને અથવા બોડખાંપણ સાથે જન્મે. ” “ એક બાજુ વિદ્યાન સારા જીવન માટે તમામ સગવડો પૂરી પાડે છે, અને બીજા હાથ પર તે માણસજાતને પાગળ બનાવી અને નાશ કરે તેવી ગોથો કરે છે ” “ આજુપ્રયોગો અનિષ્ટ છે અને કોઈપણ પ્રકારની દલીલ તેને ઠીક બનાવી શકશે નહીં. સલામતી અને રક્ષણ માટે આ પ્રયોગો કરાય છે, એવી દલીલને વ્યાજબી દેવાની શકાય નહીં. ”

તેથી જ જાણીએ છીએ કે જ્યારે આપણે કોઈ કોઈ વસ્તુને જોઈએ ત્યારે તેની સાથે જોડાયેલી ઇતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ અને સંસ્કૃતિની ભાવનાઓ આપણને યાદ અપાવે છે. આવા સંસ્કૃતિના અભ્યાસથી આપણને આપણી પોતાની ઇતિહાસિક ઓળખ અને સંસ્કૃતિની મહત્વતાની જાણ થાય છે. આવા અભ્યાસથી આપણને આપણી પોતાની ઇતિહાસિક ઓળખ અને સંસ્કૃતિની મહત્વતાની જાણ થાય છે. આવા અભ્યાસથી આપણને આપણી પોતાની ઇતિહાસિક ઓળખ અને સંસ્કૃતિની મહત્વતાની જાણ થાય છે.

બાધકામો કર્યા છે, ૩૦૦ વર્ષોથી સડકો, પંથો, રેલ્વે, કોર્ટોના પાકા મકાનો, મ્યુનીસીપાલીટીના મકાનો, રેલ્વે રસ્તા, રેલ્વેના વગેરે બાંધ્યા, તે પણ આ દેશને પોતાનો ત્યારથી માનીને જ કરેલા હતા, પરંતુ તે વખતની પ્રાથમિક પરિસ્થિતિ અને આર્થિક સગવડ અનુસાર બાંધેલા હતા. તેનું ધ્યેય તો તે વખતે પણ દૂરગામી જ હતું, અને આજે પણ દૂરગામી જ છે. આ રિયાતમાં પણ વિશ્વવત્સલ મહાપુરુષોના કોઈ મહાત્મા પુરવ જગત પર આવે તો તે સર્વને ક્ષણવારમા ઉડી જતાં વાર લાગે નહીં, અને તેવી શ્રદ્ધા એ વધારે પડતી નથી.

બાંધકામ તે વખતે કેટલા મજબૂત કરાવ્યા છે? મુખ્ય હાઇકોર્ટ વગેરેના પાકા કાળા પથ્થરના મકાનો વગેરે આ વાતના પૂરાવારૂપ છે.

રાજ્ય-મહારાજ્યોના! મહેસો પણ એ જ દૃષ્ટિથી જ બાંધેલા, આજે તેનો એ જ કામમાં ઉપયોગ થાય છે. રાજ્ય-મહારાજ્યોની મોટરો જત્ના-આવવા પાકા રસ્તાઓ રોટના ખર્ચે કરાવ્યા, તે હવે ખસો દોડાવવામાં ઉપયોગી થઈ પડ્યા છે. રાજ્ય-મહારાજ્યોએ પોતાની સગવડ ખાતર સમજીને કરાવેલા પરંતુ બ્રીટીશના દૂરગામી હેતુઓ તેઓ સમજી શકેલા નહીં. અર્થાત્—પ્રગતિનો સાગર બુઘવતો આવે છે, છતાં જૈનશાસન અને ધર્મપુરુષાર્થ ખડક સમાન વચ્ચે ઉભો છે. જે મંગળમય છે.

તા. ક:—આ પુસ્તકના ૨૩૫ થી ૨૪૨ પેજ નંબરને બદલે ભૂલથી ૬૫ થી ૭૨ પેજ નંબર છપાયેલ છે. તો તે પેજ નંબરો સુધારીને વાંચવા.

નૂતન પ્રકાશનો

શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર : ભાગ ૨ જો

[અધ્યાય ૯-૧૦]

પં. પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ કૃત સારબોધિની વ્યાખ્યા સાથે. જેની અંદર જૈનશાસનને લગતી અનેક ઉપયોગી માહિતીઓનું સવિસ્તર વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.

કાઉન આઠ પેજ ૨૪૦+૬૨૪=૮૬૪ પેજ. ૧૦૮ ફરમાનો હળદાર ગ્રંથ. દોહકદોહક પાકું બાઈબીંગ, નેકેટ સાથે.

મૂલ્ય પ્રચારાર્થે ફક્ત ૧૦-૫૦. પોસ્ટેજ અલગ.

શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર : ભાગ ૧ લો

[અધ્યાય ૧ થી ૮]

મૂલ્ય : ૭-૦૦

પ્રાપ્તિસ્થાન :

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ
મહેસાણા [ઉ. ગુજરાત]

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ
પાલીતાણા [ગુજરાત]

